

Nagy Ádám - Oross Dániel (szerk.)

**IFJÚSÁGÜGY -
SZÖVEGGYŰJTEMÉNY IV.**

OKTATÁSI SEGÉDANYAG

**IFJÚSÁGÜGY -
SZÖVEGGYŰJTEMÉNY IV.**

Ifjúságügy – szöveggyűjtemény IV.

oktatási segédanyag

ISBN 978-615-5817-12-0

Kiadó: Neumann János Egyetem – Juvenis Ifjúság szakmai Műhely, UISZ Alapítvány

Szerkesztők: Nagy Ádám, Oross Dániel

Olvasószerkesztők: Garabás Titanilla, Nyári Kitti

Fordította és a fordítást az eredetivel egybevetette: Mikusová Melinda

Tördelés: Kreativity Kft.

Támogatók:

Nemzeti Együttműködési Alap (UISZ Alapítvány)

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

EFOP-3.6.1-16-2016-00006 „A kutatási potenciál fejlesztése és bővítése a Pallasz Athéné Egyetemen” (Neumann János Egyetem)

Köszönettel tartozunk a kötet támogatásáért, amely az EFOP-3.6.1-16-2016-00006 „A kutatási potenciál fejlesztése és bővítése a Neumann János Egyetemen” pályázat keretében valósult meg. A projekt a Magyar Állam és az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával, a Széchenyi 2020 programkeretében jött létre.

©2018 – Minden jog fenntartva!

Tartalomjegyzék

Előszó	7
Barry Goldson Ifjúsági igazságszolgáltatás a változó Európában: válsághelyzet és alternatív víziók	8
Valentina Cuzzocrea A NEET kategória jövője	20
Lorenza Antonucci A szociális dimenzió jövője az európai felsőoktatásban: egyetem mindenki számára, de hallgatói támogatás nélkül?	33
Tomi Kiilakoski és Anu Gretschel Kihívást jelentő strukturált részvételi lehetőségek	48
Hans-Joachim Schild, Howard Williamson, Hans-Georg Wicke és Koen Lambert Ifjúságpolitikai agytröszt Európában	66
Anne Muxel Ifjúság és a politika: egy új állampolgári modell a fejlett demokráciákban .	79
Jonathan Evans Válasz a fiatalok bűnözésére: segítsük a kirekesztetteket visszailleszkedését a fejlett demokráciákban	86
Nele Havermans, Sarah Botterman, Koen Matthijs Veszélyeztetett gyermekek	102
Katerina Flora Internetfüggőség a serdülők és a fiatal felnőttek körében	117
Fred Powell - Margaret Scanlon Az ifjúsági prekariátus, a "generáció-izmus" és a megszorítások városa ..	130
Beata Sochacka A fenntartható jövő víziója	141
Dragana Avramov Ifjúsági átmenetek: esélyek és választások – Globális demográfiai és társadalmi kihívások	149
Gordon Blakely Elmélkedés az ifjúsági terület iránti, életre szóló elkötelezettségről – fennálló kérdések	161
Manfred Zentner Test, egészség és az univerzum – az ifjúság egészségmagatartásának polemikus és kritikus vizsgálata	175

Előszó

Az ifjúságügy kötet sorozat első eleme, Ifjúságügy címmel¹ jelent meg és igyekezett értelmezni magát a szabadidőben fiatalokkal végzett tevékenységrendszerrel. A sorban második kötet, az Ifjúságügy-módszertár² nonformális technikákat és szituációkat mutatott be.

A harmadik elem maga is egy sorozat: az Ifjúságügy-szöveggyűjtemény szériában eddig három kötet jelent meg³ részben magyar (első kötet), részben külföldi, főként európai (második kötet) szerzők cikkeinek fordításaként. A harmadik anyag az Európai Unió és az Európa Tanács közös kiadványainak, a History of Youth work öt kötetének⁴ válogatott publikációit tartalmazta. Ez a munka a *Perspectives on Youth*⁵ eddig megjelent első három kötetének 15 válogatott tanulmányát közli.

A kötet tanulmányainak egy része általános ifjúságügyi alap kutatásokat mutat be, különböző, az ifjúság szempontjából kulcsfontosságú területeken (pl. társadalmi egyenlőtlenségek és oktatás, politikai részvétel, internetfüggőség), míg a szövegek második csoportja révén képet kaphat az olvasó arról, milyen körülmények idézték elő az ifjúságról való közös európai szintű gondolkodást a kétezres évek második fele óta. Ez utóbbi szövegek betekintést adnak az európai ifjúságpolitika „identitásválságának” fő okairól, az ifjúságpolitika „sérülékenysége” következményeiről, a mindezekből fakadó dilemmákból és az azokból kivezető lehetséges utakról.

Reméljük, hogy legalább olyan izgalmas szellemi kalandot jelent az olvasás, mint a válogatás volt.

Nos, kedves Olvasó, kalandra fel!
a szerkesztők

1 NAGY, Á., BODOR, T., DOMOKOS, T., SCHÁD, L.: Ifjúságügy, ISZT Alapítvány-Excenter Kutatóközpont, Budapest, 2014.

2 NAGY, Á., ANTAL, Á., HOLCZER, M.: Ifjúságügy-módszertár, ISZT Alapítvány-Excenter Kutatóközpont, Budapest, 2015.

3 NAGY, Á., OROSS, D. (2016): Ifjúságügy – szöveggyűjtemény I., ISZT Alapítvány, Budapest;
NAGY, Á., OROSS, D. (2016): Ifjúságügy – szöveggyűjtemény II., ISZT Alapítvány, Budapest;
NAGY, Á., OROSS, D. (2017): Ifjúságügy – szöveggyűjtemény III., Neumann János Egyetem - UISZ Alapítvány, Kecskemét.

4 VERSCHELDEN, G., COUSSÉE, F., VAN DE WALLE, T., WILLIAMSON H. (2009; szerk.): The history of youth work in Europe - Relevance for youth policy today, Council of Europe, Strasbourg,
TARU, M., COUSSÉE, F., WILLIAMSON H. (2010; szerk.): The history of youth work in Europe - Relevance for youth policy today, Volume 4, Council of Europe-European Commission, Strasbourg,
COUSSÉE, F., VERSCHELDEN, G., WILLIAMSON H. (2012; szerk.): The history of youth work in Europe - Relevance for youth policy today, Volume 3, Council of Europe-European Commission, Strasbourg
TARU, M., COUSSÉE, F., WILLIAMSON H. (2014; szerk.): The history of youth work in Europe - Relevance for youth policy today, Volume 4, Council of Europe-European Commission, Strasbourg,
SIURALA, L., COUSSÉE, F., SOURRPAA, L., and WILLIAMSON, H. (2015; szerk.): The history of youth work in Europe, Autonomy through dependency – histories of co-operation, conflict and innovation in youth work, Volume 5, Council of Europe Publishing, Strasbourg

5 Perspectives on youth volume 1 (2014): 2020 – what do You see? Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Perspectives on youth volume 2 (2014): Connections and disconnections, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Perspectives on youth volume 3 (2016): Healthy Europe: confidence and uncertainty for young people in contemporary Europe, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Barry Goldson

Ifjúsági igazságszolgáltatás a változó Európában: válsághelyzet és alternatív víziók¹

Bevezetés

A gazdasági válság kontextusában Európa jelenleg rendkívüli kihívásokkal néz szembe és mélyreható változásokon esik át. Ez a cikk a válság gyermekekre és fiatalokra gyakorolt hatását és annak ifjúsági igazságszolgáltatást érintő következményeit térképezi fel.² Megvizsgáljuk az „utópisztikus” és a „nem utópisztikus” víziók korlátait. Amellett érvelünk, hogy a vizsgálat sokkal árnyaltabb formái szükségesek az ifjúságpolitika igazságszolgáltatási kérdésének megértéséhez Európában és másutt. A cikk záró gondolatait az európai ifjúsági igazságszolgáltatás 2020-as kilátásait tekintik át.

Válságviszonyok

Európa számos országában a 2000 és 2009 közötti időszakot a tartós gazdasági növekedés, a társadalmi beruházások és védelem hasonló szintű növekedése jellemezte. Azonban 2009 óta Európa egy sokkal ellenségesebb gazdasági környezetbe került, és a válsághelyzetek konszolidációja többek között a társadalmi befektetések és a közszolgáltatások drasztikus csökkenését eredményezte. Jelentősen csökkentek a foglalkoztatási, oktatási és képzési lehetőségek; nőtt az élelmiszer-, és üzemanyagárak, valamint a szállítási költségek. Emellett csökkent a leginkább rászorulóknak számára nyújtott egészségügyi és jóléti szolgáltatásokra fordított támogatás összege. A gazdasági válság az európai fiatalok millióit sodorta, és fogja a jövőben is, hátrányos helyzetbe sodorni. 2009 és 2010 között például a szegénység vagy a társadalmi kirekesztés kockázatának kitett gyermekek és fiatalok aránya jelentősen nőtt. 2012-re a gyermekek 27,1%-a és a fiatalok 29,1% -a szembesült szegénységgel és/vagy társadalmi kirekesztéssel az Európai Unió 27 tagállamában (Európai Bizottság 2012: 48-49).

A fiatalok munkanélküliségének növekvő aránya a válsághelyzetek különösen érzékeny aspektusa. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (2012:15) megfigyelte: „A fiatalokat aránytalanul nagy mértékben érinti a munkanélküliség, az alulfoglalkoztatottság, a kiszolgáltatott foglalkoztatás és a szegénység ... a pénzügyi és gazdasági válság

---

1 Eredeti megjelenés: Goldson, Barry (2014): Youth justice in a changing Europe: crisis conditions and alternative visions, in Perspectives on youth volume 1: 2020 what do You see? Council of Europe Publishing, Strasbourg.

2 Az „ifjúsági igazságszolgáltatás” kifejezés alatt olyan törvényi, politikai és gyakorlati formát értünk, amely a törvénybe ütköző gyermekekre és (általában 18 év alatti) fiatalokra irányul. A cikk a fogalomra két angol kifejezést felváltva használ: youth justice és juvenile justice.

pedig még tovább rontotta a fiatalok helyzetét.“ Globális szinten a fiatalok munkanélküliségi aránya - amely jóval meghaladta a többi korcsoportot - 2009-ben a „legnagyobb éves növekedést mutatta a rendelkezésre álló 20 éves globális eredmények között“ (Egyesült Nemzetek 2012: 16., lásd még a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetet 2011a). Európai szinten a fiatalok munkanélküliségi aránya 2012-ben változó tendenciát mutatott: 8,1%-tól (Németországban) 57,6% -ig (Görögországban). Az Európai Unió tagállamaiban ez az érték átlagosan 25,8% körül mozog (lásd 1. táblázat) - több mint 10% -kal meghaladva a 2008-as (15%) arányt (Goldson 2013).

Ország	Ifjúsági munkanélküliségi ráta
Németország	8,1
Ausztria	9,0
Hollandia	9,7
Dánia	14,2
Málta	16,4
Észtország	17,5 ³
Luxemburg	18,6
Finnország	19,0
Belgium	19,7
Egyesült Királyság	20,2 ⁴
Cseh Köztársaság	21,3
Románia	23,0 ⁵
Szlovénia	23,5 ⁶
Litvánia	24,2
Svédország	24,8
Ciprus	27,0 ⁷
Franciaország	27,0
Bulgária	27,4
Lengyelország	28,4
Magyarország	29,3 ⁸
Írország	29,7
Lettország	31,9 ⁹
Szlovákia	35,8
Olaszország	37,1
Portugália	38,7
Spanyolország	56,5
Görögország	57,6 ¹⁰

1. táblázat: *Fiatalok (25 év alatt) munkanélküliségi aránya az Európai Unió tagállamaiban: 2012. november* Forrás: Eurostat adatok alapján összeállított táblázat (Európai Bizottság, 2013)

3 Az adatok 2012 októberére vonatkoznak.

4 Az adatok 2012 szeptemberére vonatkoznak.

Európában az ifjúsági munkanélküliség magas aránya a hasonlóan magas, az oktatási és képzési programokból kizárt gyerek és fiatalok számával jár együtt. A sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, sem képzésben nem részesülő fiatalok (NEET) száma, „2008 óta jelentősen emelkedett” rekord szintet érve el (Európai Bizottság 2012: 6). 2011-ben Európában 7,5 millió 15-24 éves fiatal volt a munkaerőpiacról és az oktatásból is kirekesztve. Ez összhangban van a NEET-ráta jelentős növekedésével: 2008-ban a 15-24 évesek arányának 11% -a volt, ami 2011-re 13% -ra emelkedett (Mascherini és társai 2012: 1). Néhány európai országban a NEET-ek aránya jelentősen meghaladja a 17% -ot, például Bulgária, Írország, Olaszország és Spanyolország esetében (Mascherini és társai 2012: 1).

Mivel az európai és más országokban a gazdasági válság hatásaival küszködnek - sokan hatalmas adósságokkal túlterheltek - , a kormányaik széleskörű „megszorító intézkedéseket” vezetnek be, és mélyen csökkentik a közkiadásokat. Az ilyen döntések hatása a leginkább rászorulóknak számára katasztrofális. Sok esetben csökkentik vagy akár meg is szüntetik azokat a programokat, amelyek oktatási, egészségügyi, elhelyezkedési és egyéb támogatást és segítséget nyújtanak a lakosságnak, különösen az alacsony jövedelmű és marginalizált személyeknek” (ENSZ 2012: 43). Az ilyen jelenségek társadalmi és gazdasági hatása a (hátrányos helyzetű) gyermekekre és fiatalokra különösen aggasztó. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (2011b: 6) megállapította: „a fiatalok egyre inkább olyan városokba vagy országokba költöznek, ahol magasabb a munkalehetőségek száma, elválva ezáltal családjuktól és a szociális támogatási hálózatoktól.” A családtól és az otthontól való ilyen távolság növeli „a kizsákmányolás és az emberkereskedelem kockázatát, különösen a sebezhető fiatalok körében” (Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 2011b:2). Továbbá, függetlenül attól, hogy a fiatalok vándorolnak-e vagy egy helyben maradnak, a válsághelyzetek „jelentősen megnövelik az ... egészségügyi problémák kockázatát, [amelyek] ... gyakran egész életre szólnak” (Európai Bizottság 2012: 7).

A válsághelyzetek együttes hatásai szintén komoly következményekkel járnak a fiatalok demokratikus elkötelezettségére és állampolgári szerepvállalására vonatkozóan, amely néha a „civil társadalomban való részvétel visszaautásításához” vezethet (Mascherini és társai 2012: 82). Alternatív módon, mások problémás módokon próbálnak benne „részt venni.” Az Egyesült Nemzetek Szervezete (2012: 11) például megjegyezte, hogy a fiatalok munkanélkülisége polgári zavargásokhoz vezethet: „Kétségtelen, hogy a legutóbbi *Arab tavasz* felkelések egyik legfontosabb tényezője a fiatalok munkanélküliségének aggasztóan magas szintje volt a közel-keleti és észak-afrikai régióban.” Hasonló „felkelések” történtek Európában is az utóbbi időkben, és Chang (2012) szerint ezek komoly és tartós következményekkel járhatnak:

„a megszorítások, privatizáció és dereguláció ... a létfenyegetettség olyan dimenziót ért el, hogy megújultak a zavargások Görögországban, Spanyolországban és még a nyugalmas Portugáliában is ... a veszély nem csupán az, hogy ezek a megszorító intézkedések elpusztítják az európai gazdaságot, hanem, hogy fenyegetik az európai demokráciák legitimitását - nemcsak közvetlenül, fenyegetve sok ember megélhetését és a gazdaság elnyomását, hanem közvetetten is, aláássák a politikai rendszer

---

5 Az adatok 2012 szeptemberére vonatkoznak.

6 Az adatok 2012 szeptemberére vonatkoznak.

7 Az adatok 2012 szeptemberére vonatkoznak.

8 Az adatok 2012 októberére vonatkoznak.

9 Az adatok 2012 szeptemberére vonatkoznak.

10 Az adatok 2012 októberére vonatkoznak.

legitimitását ezen „kiskapun” át a társadalmi szerződés átírásával. Különösen, ha az elkövetkező években nehéz gazdasági „csatornákon” kell keresztül menniük, és a gazdasági hatalmi egyensúly és a súlyos környezeti kihívások globális elmozdulásainak összefüggésében az európai országok nem engedhetik meg maguknak, hogy politikai rendszereik legitimitása ily módon megrongálódjon.”

A krónikus társadalmi kirekesztés, az elszegényedés, a munkanélküliség, a NEET-státusz, a mélyreható és széleskörű „megszorító intézkedések”, a kényszerített migráció jelei, a kizsákmányolás és az emberkereskedelem kilátásai, a többszörös egészségügyi problémák, a potenciális elidegenedés és a polgári disszidáció, vagy ezzel ellentétesen a közvetlen cselekedetek és a városi felkelések, ezek azok a válsághelyzetek, amelyekkel fiatalok milliói szembesülnek jelenleg Európában. Ugyanezek az állapotok komoly kihívásokat jelentenek a politikai rendszerek számára egész Európában. Olyan társadalmi és gazdasági környezeteket is teremtenek, amelyek „elősegítik” a fiatalkori bűnözés kialakulását és a fiatalok azonosítható csoportjainak aránytalan bűncselekményeit. Az ifjúsági igazságszolgáltatási rendszerek világszerte, tipikusan a szegényebb gyermekek és fiatalok ellen járnak el (és büntetik azokat). Ezzel nem azt akarjuk sugallni, hogy minden szegény gyermek és fiatal bűnelkövető, és azt sem, hogy csak a szegény gyerekek és a fiatalok vétkeznek, de a gazdasági törések, a társadalmi kirekesztés, a szegénység, az ifjúsági bűnözés és a kriminalizáció közötti összefüggések tagadhatatlanok. Másképpen fogalmazva, a mai válsághelyzetek fontos kérdéseket vetnek fel a paternalista jólétről és a protekcionista elvekről, amelyek történelmileg meghatározták az ifjúsági igazságszolgáltatási rendszereket Európában. Bailleau és társai (2010:13) arra a következtetésre jutottak, hogy:

„Jelenleg ezeket az elveket, vagy legalábbis ezek közül néhányat, Európa számos országában többféle kihívás éri. A fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatás alapelveinek gyengülése együtt jár a munkahelyekhez való hozzáférés feltételeinek romlásával (főleg a legkevésbé iskolázott fiatalok esetében), a társadalmi- és a nemzedékek közötti kapcsolatok, valamint a társadalmi normákkal való kapcsolatunk változásaival.”

Így időszerű az ifjúsági igazságszolgáltatási rendszer jövőbeli válaszairól elgondolkodni. Ez azonban messze nem rögzített, és az ilyen gondolkodás alternatív víziókat hív segítségül.

Alternatív víziók

Az ifjúsági igazságszolgáltatási rendszert kétértelműségek és ellentmondások övezik, így van ez ma és így volt ez történetileg mindig. A fő kérdés, hogy a gyermekeket és a fiatalokat „védelemre, segítségre, útmutatásra és támogatásra szoruló kiszolgáltatott helyzetben lévő egyéneknek kell-e tekinteni, vagy korlátokat nem ismerő és veszélyes személyeknek, akiket javítani, szabályozni, ellenőrizni és büntetni kell, kulcskérdés ilyen bizonytalan időkben” (Goldson és Muncie 2009: vii). Habár azt mondhatjuk, hogy a 20. században a legtöbb európai országban a paternalista jóléti modell jellemezte a fiatalok igazságszolgáltatását (Bailleau és Cartuyvels 2002, 2010), az ifjúsági igazságszolgáltatás a XXI. század kezdeti évtizedeiben összetettebbé vált. A „gyermekvédelmi diskurzusok, a helyreállítás, a büntetés, a közrend, a felelősség, az igazságszolgáltatás a rehabilitáció, a jólét, a megtorlás, az elterelés és az emberi jogok állandó, nyugtalan és ellentmondásos mozgásban keringenek és keresztezik egymást” (Goldson és Muncie 2009: vii). Hogy melyik ponton, és milyen

körülmények között válik a sebezhető fiatal teljes mértékben bűnössé, a viták és nézeteltérések ismétlődő forrása. Más szóval, az alapvető kérdés továbbra is fennáll: mikortól lehet, ha egyáltalán szükséges az embereket felelősségre vonni és megbüntetni, mintsem védeni és támogatni?

Számos elemző továbbra is egyfajta „gyermekbarát igazságszolgáltatás” vízióban hisz. Erre tekint a törvénnyel összetűzésbe került gyermekek és a fiatalok szabványos, európai megközelítéseként. Mások úgy vélik, hogy a késői modernitás különféle körülményei, beleértve - de nem kizárólag - a fent említett válsághelyzeteket, gyötrelmes társadalmi és gazdasági átalakulásokat, fokozódó bizonytalanságokat és a neoliberális politikát hozták magukkal, amelyek együttesen egy „új büntethetőséghez” vezetnek, amelyet kemény „büntető populizmus” jellemez. Az ilyen alternatív, élesen ellentétes perspektívákat utópisztikus és disztópikus elképzeléseknek (vízióknak) nevezhetjük.

Az utópisztikus vízió

Az ifjúsági igazságszolgáltatás utópisztikus elképzelése magába foglalja a folyamatos és fokozatos haladást a büntetőjogi tolerancia irányába, ahol a gyermekek és a fiatalok „legjobb érdeke” érvényesül, és ahol a korrekciós beavatkozást - különösen a szabadságvesztést - csak mint „végső megoldást” alkalmazzák. Ezt a jövőképet a globális és az európai emberi jogi normák is alátámasztják.

Globális szinten három emberi jogi szabályozás különösen fontos. Első az Egyesült Nemzetek Szervezetének a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményei (ún. pekingi szabályok), amelyet az ENSZ Közgyűlése 1985-ben fogadott el. A szabályok útmutatást nyújtanak „a gyermekek és a fiatalok emberi jogainak védelméhez és egy olyan, az igazságszolgáltatási rendszeren belül kialakított külön, speciálisan a fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási felfogás kialakításához, amely minden ország nemzeti fejlesztési folyamatának szerves részét képezi, a fiatalkorúak szempontjából társadalmilag igazságos, átfogó kereteket teremtve” (Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1985: 4.1. cikk). A második az Egyesült Nemzetek Szervezetének, a fiatalkori bűnözés megelőzésére vonatkozó iránymutatásai (ún. rijádi iránymutatások), amelyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1990-ben fogadott el. Az iránymutatások az elterelő, nem büntető jellegű intézkedésekre támaszkodnak: „a fiatalkori bűnözés sikeres megelőzése érdekében az egész társadalomnak erőfeszítéseket kell tennie a serdülők harmonikus fejlődésének biztosítása érdekében” (2. bekezdés); „a társadalmi kontroll formális szervezetei csak végső eszközként használhatók fel” (5. bekezdés), és „a gyermeket vagy a fiatalokat nem szabad kemény vagy megalázó korrekciós vagy büntetési intézkedéseknek alávetni otthon, az iskolákban, sem bármely más intézményben” (54. bekezdés) (Egyesült Nemzetek Közgyűlése, 1990a). A harmadik az Egyesült Nemzetek Szervezetének a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmére vonatkozó szabályai (ún. havannai szabályok), amelyeket az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1990-ben fogadott el. A szabályok néhány központi elv köré csoportosulnak: a szabadságvesztés fiatalkorúak esetében csak „végső eszközként” és csak a „legrövidebb szükséges időtartamra” alkalmazható, amennyiben a gyermekeket mégis megfosztják a szabadságuktól, akkor a nemzetközi emberi jogi normák által biztosított elveket, eljárásokat kell alkalmazni, mint minimális és vitathatatlan referenciaértékeket (Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1990b).

Európai szinten a „gyermekbarát igazságszolgáltatás” fogalma kulcsfontosságú. Az emberi jogi elvek kiterjesztésével, amelyek meghatározzák a szankcióknak vagy intézkedéseknek alávetett fiatalok bűnelkövetőkre vonatkozó európai szabályokat (Európa Tanács 2009), az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága az utóbbi időben hivatalosan is elfogadta a gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó konkrét iránymutatásokat (Európa Tanács 2010). Az iránymutatás kimondja, hogy minden 18 év alatti fiatal „gyermeknek” kell tekinteni (IIa. rész), és ezt alkalmazni kell „minden olyan esetben, amelyben a gyermekek bármilyen okból és bármilyen minőségben a büntető-, polgári vagy közigazgatási jog végrehajtásában részt vevő szervekkel és szolgálatokkal kerül kapcsolatba” (I. rész, 2. pont). Az Európa Tanács hangsúlyozta az iránymutatások harmonizált emberi jogi célkitűzését is, amely: a tagállamok közötti nagyobb egység elérésére [...] a jogi kérdésekben a közös szabályok elfogadásának előmozdításával... [és] a kötelező érvényű egyetemes és európai normák hatékony végrehajtásának biztosítására törekszik (Európa Tanács 2010, preambulum). Az iránymutatások célja, hogy garantálják a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és a hatékony végrehajtását a lehető legmagasabb szinten ... kellő figyelmet fordítva a gyermek érettségére és megértési szintjére valamint az ügy körülményeire... [A gyermekbarát] igazságszolgáltatás hozzáférhető, korszerű, gyors, igyekvő, a gyermekek igényeihez és jogaihoz igazított, valamint tiszteletben tartja a gyermek jogait (Európa Tanács 2010, IIc. szakasz).

Összességében az Egyesült Nemzetek és az Európa Tanács emberi jogi normáira úgy tekinthetünk, mint amelyek egy „egyesítési keretet” adnak az ifjúság igazságszolgáltatás alapszabályainak modellezéséhez, szakpolitikák kidolgozásához és a gyakorlati fejlesztéséhez mindazon nemzetállamokban, amelyekre vonatkoznak (Goldson és Hughes 2010). A fentieket figyelembe véve úgy tűnhet, hogy ugyanazok az eszközök képezik az alapját a „globalizált” emberi jogi és „gyermekbarát” ifjúsági igazságszolgáltatásnak (Goldson és Muncie 2012).

Disztópikus jövőkép

A „büntetési tolerancia”, a „legjobb érdek” elveivel és a „végső lehetőség” valamint az emberi jogok alapelveivel éles kontrasztot mutató disztópikus vízió a „kontrollkultúra” kialakulását, konszolidációját és fejlődését hangsúlyozza (Garland 2001). Ennek keretében a gyermekek és fiatalok speciális státusza és jogai csökkennek; a jóléti parentalizmus visszaszorul; a gyerekek és a fiatalok egyre inkább „felneveltetve” vannak, egyre nagyobb a felelősségük; az emberi jogi normákat rutinosan ássák alá; a gyerekek és a fiatalok emberi jogi követeléseit szisztematikusan sértik meg; a „büntetési toleranciát” felváltja Muncie (1999) szavaival élve az „intézményesített intolerancia”. A fiatalok rabok populációja egyre gyarapodik; a fiatalok igazságszolgáltatása egyre inkább politizálódik; a büntetés lesz az állam által preferált stratégia, mely a „városi számkivetettek” kezelésére irányul a „fokozott marginalitás” feltételein belül (Wacquant 2008).

Az „új büntethetőség” mind kvantitatív, mind kvalitatív szempontból alátámasztott (Garland 2001; Goldson 2002; 2009; Muncie 2008; Pratt és társai 2005; Pratt és Eriksson 2012; Wacquant 2008; 2009). A büntetőügyekben őrizetbe vett fiatalok arányának növekedése, ezen belül a több vagy hosszabb idejű szabadságvesztés képviseli a legfontosabb kvantitatív dimenziót, miközben az ide tartozó kvalitatív dimenziót bizonyítja „a rehabilitációs elképzelések csökkenése, a keményebb

börtönkörülmények, a büntetésnek az érzelmekre ható és költségesebb formáinak megjelenése, melyek a megszégyenítést és a lealacsonyítást hangsúlyozzák ... vagy az áldozat jogainak az elkövető jogaihoz képesti fokozott figyelembevételét” (Snacken és Dumortier 2012, 2-3). Bailleau és társai (2010: 7) szerint „egy neo-konzervatív paradigma vált hangsúlyossá az Európai Unióban” és ennek következtében „a fiatalok igazságszolgáltatása számottevő változáson ment keresztül Európában az elmúlt években” (ibid: 8.o):

„A különböző államokban a társadalmi intolerancia egyre növekszik a keményvonalú jogrend és politikák elterjedésének következtében. A deviáns fiatalok kérdését elsősorban és mindenekelőtt társadalmi problémaként kezelik ... egy olyan látásmóddal szemben, mely a „veszélyben lévő gyermeket” olyasvalakinek látja, akit a társadalomnak kellene megvédenie ... egyre növekvő mértékben a fiatalok „környezetét” hibáztatják viselkedésükért, a felelősséget a családra és a helyi közösségre (akár a földrajzi, akár a kulturális vagy etnikai közösségre) hárítva ... Az állam irányvonalai és stratégiái a fiatalok deviancia közösségi kezelésével kapcsolatban szintén megváltoztak ... Az új irányvonalak legfőbb következménye a fiatalok és a családok fokozott felügyelete különböző egységek által, valamint a kriminalizáció kiterjesztése olyan viselkedésekre is, melyeket korábban csupán a normától való eltérésnek vagy kisebb bűntetteknek tekintettek” (Bailleau és társai 2010: 8-9).

A disztópikus vízió talán legjelentősebb elemzője Loïc Wacquant (2009: 1), aki az általa „új büntetési józan észnek” (angolul: new punitive common sense) nevezett jelenség elterjedését térképezi fel. Az irányzat az USA-ban a „Reagen-éra konzervatív agytrösztjeinek” hálózatában (valamint a Manhattan Intézetben) érlelődött, mielőtt „Nyugat-Európába exportálták, majd elterjesztették volna a világ többi részén.” Alapvetően Wacquant szerint a Nyugat szemtanúja a „szociális” államból „büntető” államba való átmenetnek; a „jóléti szektor csökkenésének” és a „büntető szektor növekedésének”, mely végső soron a diverzifikálódó, bővülő és egyre inkább beavatkozó büntető apparátus „vaskezeivel” jellemezhető. Ez az „általánosított technika, mely a bonyolult társadalmi bizonytalanságot hivatott kezelni” (p.167) azt jelenti, hogy a gazdasági dereguláció és a jóléti korlátok által keletkezett tereket a neoliberális büntetés szerkezetével és az agresszív büntetőképeség előretolásával töltik ki. Wacquant szerint öt, egymást átfedő folyamat játékaról van szó: „vertikális terjeszkedés” (a börtönpopulációk duzzadása); „horizontális terjeszkedés” (a szabályozási, ellenőrzési és felügyeleti technológiák elterjedése és diverzifikációja); a rendszer egyidejű, ugyanakkor egymásnak ellentmondó bővülése és összehúzódása (büntetőjogi és jóléti); az igazságügyi ágazat lendületes privatizációja; és végül a „vádoló megerősítő intézkedés” (nyilvánvaló rasszizmus a büntetésben és a büntetés-végrehajtásban).

A bináris elképzelésen túl

Látszatra mind az utópikus, mind a disztópikus jövőkép csábító konceptuális tipológiákat vagy „totalizáló narratívákat” kínál a fiatalokat érintő igazságszolgáltatási folyamatait érintő (Goldson és Muncie 2012) pán-európai (vagy akár globális) trendek megértésére. Paradox módon – analitikus össze nem illésükből adódóan – mindkettő elképzelhető, de végső soron egymagában egyik sem elégséges. Bár az alternatív kontrasztív jövőképek lehetségesek, egyikük sem kínál védhető, átfogó magyarázatot a fiatalok igazságszolgáltatását jellemző nemzetközi komplexitásra,

ellentmondásosságra és mélységes következtelenségére Európában és/vagy azon túl. Egyrészt a közel univerzálisan elfogadott fent tárgyalt emberi jogi normák (köztük a Gyermek Jogairól Szóló ENSZ-egyezmény (ENSZ 1989), mely a világon legszélesebben elfogadott jogi eszközök egyike) „potenciálját”, hogy progresszív reformokat indítsanak be és tartsanak fenn, a jogi szabályozásában ismétlődő operacionális és implementációs „korlátok” gyengítik. (Goldson és Kilkelly 2013; lásd még: Goldson és Muncie 2012). Másrészt, bár „sok nyugtalanító fejlemény” van jelen, ami „az európai büntethetőséget” illeti (Snacken és Dumortier 2012), arra utaló bizonyítékok is vannak, hogy sokan ellenállnak az „új büntető józan ész” gondolkörének (Waquant 2009: 1). Ahogy Waquant (2009: 173) is elismeri, miközben globálisan nyilvánvaló a terjedés folyamata és a politikai átültetés, „a neoliberalizmus kezdettől fogva egy több helyen jelenlévő, többközpontú és földrajzilag egyenetlen formáció.” Más szóval, vannak helyek, ahol ellenállás tapasztalható, ahol „a neoliberalizmus meghiúsult, valamint a büntetés felé való nyomás eltompult vagy átirányult” (ibid: 172-3; Lásd még: Goldson and Muncie 2006; Lappi-Seppälä 2012; Muncie és Goldson 2006; Pratt 2008a; 2008b; Pratt és Eriksson 2012). Összességében tehát éppannyi okunk van megkérdőjelezni az utópisztikus víziót, mint „valódi okunk az optimizmusra, hogy a disztópikus elemzéseket túlértékeltek” (Downes 2012: 32). Más szóval az utópisztikus-disztópikus kettősség eredendően hibás. Sokkal finomabb elemzés szükséges annak érdekében, hogy teljességében felmérhessük az európai ifjúsági igazságszolgáltatás aktuális tendenciáját és annak jövőbeli irányát.

Annak mértéke, hogy a nemzeti igazságszolgáltatás mennyire halad az utópisztikus vízió felé, a disztópikus vízió felé, vagy inkább megalkuszik egy hibrid ifjúsági igazságszolgáltatási modellben, az a specifikus történelmi, politikai, szocio-ökonomiai, kulturális, jogi és szervezeti tradícióktól függ. A nemzetközi összehasonlító elemzések tehát mind konvergens, mind divergens mintázatokat feltárnak a különböző nemzetállamok között. Ugyanannyire elengedhetetlenek azonban a nemzeteken belüli elemzések. Mégis, több fontos szempontból, a nemzet nem megfelelő egység az összehasonlító vizsgálatokhoz, mert elrejteti, vagy legalábbis zavarhatja a helyi és/vagy regionális különbségek feltárását, a különben diszkrét területi joghatóságokon és/vagy nemzetállamokon belül. Ugyanakkor Európában és azon kívül is több országban nehéz a nemzeti fejleményeket priorizálni a nagyon eltérő regionális különbségek felett, mely legnyilvánvalóbb az ítélezési egyenlőtlenségeknél („földrajzi igazságosság”). Röviden, amint felismerjük, hogy a különböző nemzeteken belüli határok épp olyan élesek, vagy élesebbek, mint egyes [nemzetek közötti] különbségek, a nemzet (akár európai, akár globális viszonylatban), mint alapegység az ifjúsági igazságszolgáltatás politikai változásainak megértéséhez meglehetősen problematikusává válik (Goldson és Hughes 2010; Goldson és Muncie 2006; Muncie 2005; Muncie és Goldson 2006).

A szakmai értékek, elvek és diszkrécio, valamint az ifjúsági igazságszolgáltatás gyakorlati kultúrájának jelentősége ebben az összefüggésben rendkívül fontos. Még a nagyban centralizált állami hatóságok és nemzeti testületek is – legalábbis részben – „hatalmi függésben vannak” a politika regionális és helyi testületek általi operacionalizációs tevékenységétől. A szakemberek elfogadhatják, alkalmazhatják ezt a nemzeti politikában vagy ellenállhatnak neki és alááshatják azt. Ebből következik, hogy ez a relációs, hatalom-függő folyamat akár specifikus jogi stratégiák fejlődésével (például a büntethetőség) és mások gyengülésével – vagy akár azok

megtagadásával – is járhat (például emberi jogokkal kompatibilis gyakorlatok [elvetése]), vagy fordítva, amikor is a büntethetőségnek állnak ellen, és az emberi jogi megközelítést hirdetik.

Összefoglalva, bármily csábítók is a bináris elképzelések és a totalizáló narratívák, az ifjúsági igazságszolgáltató rendszerek számtalan és nagy variabilitást mutató formát feltételeznek, és egyszerűen nem lehetséges egy globálisan egységes trendet vagy európai normát találni. Ehelyett, az összehasonlító elemzéseknek, az elméletalkotásnak és az empirikus megfigyeléseknek magukba kell foglalniuk a nemzetközi, nemzeti és nemzet alatti szinteket annak érdekében, hogy megérthetővé váljon az a mód, ahogyan a gyermekjogok, szakpolitikák és gyakorlatok alakulnak. Így érthető meg az a (sokszor töredezett) folyamat, ahogyan ezeket használják és az, ahogyan ezekre a különböző komplex történelmi, politikai, szocio-ökonómiai, kulturális, jogi, szervezeti és egyéni szűrők hatnak (Goldson és Hughes 2010; Goldson és Muncie 2012).

Befejezés: humán pragmatizmus – ifjúsági igazságszolgáltatás 2020-ban?

Az európai kortárs társadalmi-gazdasági helyzetet jellemző válsághelyzetek jelentős kihívásokat jelentenek, és fognak jelenteni a jövőben is. Egy kritikus csomóponthoz értünk, és Snacken és a Dumortier (2012: 17) úgy véli: "Európa, mint intézményi struktúra, és a különálló európai országok jelenleg alapvető választási lehetőségekkel néznek szembe a jövő társadalmával kapcsolatban." Az, hogy ez mit jelent az ifjúsági igazságszolgáltatás számára 2020-ban teljesen bizonytalan. Alapvetően különböző forgatókönyvek képzelhetők el. Európának erős az emberi jogokhoz való affinitása, ami mérsékelheti a szorongás által kiváltott populistához való vonzódást. De egy másik változat szerint a fokozott bizonytalanság érzetének állandósulása az ifjúsági igazságszolgáltatás nyers politizálásához és a durva büntethetőségéhez vezethet. Továbbá Európa nem egy monolitikus vagy homogén egység, az azt alkotó nemzetállamok eltérő mértékben szembesülnek kihívásokkal, és mindez egyenlőtlen feladatmegosztással jár. Egyes országok például (délen és keleten) intenzívebb és hosszabb ideig tartó káros hatásokkal szembesülhetnek, mint más (északi és nyugati) országok, ami eltérő reakciókat eredményezhet. Okkal feltételezhető, hogy a válsághelyzetek ellenére végső soron az érvényesül, amit mi "humán pragmatizmusnak" nevezünk. Három elgondolás - mindegyik empirikus kutatással alátámasztva - különösen figyelemre méltó.

Az első pont a politikai legitimitás kérdésére tér vissza - ahogy korábban már említettük. Ez szorosan összefügg a társadalmi kohézió és a bizalom fogalmával. A 25 ország részletes és összetett összehasonlító elemzése alapján Tapio Lappi-Seppälä (2012: 53) azt állítja:

„A bizalom a társadalmi kohézió és az (informális) társadalmi kontroll szempontjából is fontos. Az általános bizalom és az emberekbe vetett bizalom a társadalmi kötelek és a társadalmi szolidaritás mutatója ... A bizalmi szolidaritás és a társadalmi kohézió közötti kapcsolat a hatékony informális társadalmi kontrollhoz kapcsolódik. Végezetül, az intézményekbe vetett bizalom és a legitimitás is elősegíti a normák betartását és a viselkedést ... És ennek alapvető feltétele, hogy az emberek a rendszert igazságosnak és legitimálnak tekintsék. Az a rendszer, amely a bizalom és legitimitás által, nem pedig a félelemmel és elrettentéssel próbálja a normáknak való megfelelést fenntartani, kevésbé szigorú szankciókkal is képes boldogulni, ahogy azt

az eredmények is mutatják ... A legitimáción alapuló normakövetés csökkenti a formális társadalmi kontroll és a büntető rendszer igénybevételét”.

Lappi-Seppälä észrevételeit David Downes (2012: 33) következtetéseivel is kombinálhatjuk, aki nagy jelentős összehasonlító tanulmányt készített:

„A valódi jóléti állam egyre inkább a legfontosabb, sőt a legfőbb védelem a tömeges börtönbüntetés ellen ... a szociáldemokrata gazdaságpolitika alapjainak megtartása és megerősítése nyilvánvalóan szükséges”.

Más szavakkal, a „jelentős jóléti állam” és a „szociáldemokrata gazdaságpolitika alapjai” olyan kulcsfontosságú elemek, melyek a „társadalmi kohézió”, a „bizalom”, a „legitimitás” és az „informális társadalmi kontroll” fenntartását biztosítják. Ez nemcsak mélyreható belső értéket hordoz összhangban „az emberi jogokon és a társadalmi befogadáson alapuló büntetőjogi mérsékléssel ... amelyet számos európai ápol” (Snacken 2012: 257), de fontos pragmatikus eredményeket is kínál azon politikusok számára, akik meg akarják őrizni az integritást és a legitimációt a gazdasági válság idején. A jóléti állam fenntartása a „megszorítás” korszakában is fiskális kihívásokkal járhat, de az alternatíva - a kemény büntetőrendszerekre való támaszkodás a társadalmi rend megtartására érdekében, a „bűncselekmény általi irányítás” (Simon 2007) - egyfelől ugyanilyen mértékű (ha nem magasabb) fiskális költségekkel jár, másfelől még a politikai legitimitás gyengítésével is fenyeget.

A második pont összekapcsolja mind a fiskális, mind az emberi költségeket, amelyeket az ifjúsági igazságszolgáltatási beavatkozások óriási mozgósítása indukál. A 4300 gyereket és fiatalot magába foglaló, részletes, hosszú távú kutatásuk alapján, mely a jogsértésbe lépés és az abból való kilépés útjait vizsgálja Edinburgh-ban, Skóciában – és szélesebb körben a növekvő számú nemzetközi tanulmányokra is támaszkodik - Lesley McAra és Susan McVie (2007: 337, 340) azt állítja:

„Az egyéni esetekben a kevesebb néha több elv enyhítheti a rendszerrel való kapcsolat káros hatásait ... a célzott korai beavatkozási stratégiák ... valószínűleg kiterjesztik majd a hálózatot ... Egyre több gyermeket fognak veszélyeztetettként azonosítani, és a korai bevonás a rendszerben való folyamatos újrahasznosítást eredményezi ... Ahogyan azt már bemutattuk, az elterelés formái ... a formális beavatkozás igénybevétele nélkül ... a súlyos jogsértés megszüntetésével (dezisztencia) járnak. Ezek a megállapítások a maximális elterelési megközelítést támogatják... Elfogadni, hogy bizonyos esetekben a kevesebb néha több, az a politikai döntéshozóktól mind bátorságot, mind előrelátást igényel ... Olyan mértékig, hogy úgy tűnik, a rendszerek károsítják a fiatalokat, és gátolják kapacitásukat a változásra, így most sem, és a jövőben sem fognak soha igazságot szolgáltatni”.

Az ilyen kutatás erős, az általános vélekedéssel szembenemő üzenetet kommunikál: a fiatalok igazságszolgáltatási rendszerén keresztül korai beavatkozás kontraproduktív hatást gyakorol a bűnmegelőzés és a közösség biztonsága szempontjából. Emellett a gyermekeket és a fiatalokat felesleges „károknak” teszi ki. Végül soron az ifjúsági igazságszolgáltatási beavatkozások túlzott támogatása szintén kontraproduktív, költséges és káros. A humánus és pragmatikus megközelítés tehát arra kötelezi a politikai döntéshozókat, hogy keressenek nem-büntetőjogi megoldásokat a fiatalkori vétségekre adott válaszukban.

A harmadik pont az ifjúsági fogvatartás „veszélyes”, „felesleges”, „pazarló” és „nem megfelelő” jellegére vonatkozik. Mendel (2011: passim 5-25) a rendelkezésre álló, hatalmas mennyiségű kutatási adatot foglalja össze, amikor megjegyzi, hogy a fiatalok fogva tartása:

- **Veszélyes:** A fiatalkori korrekciós intézmények a fiatalokat az erőszak, a visszaélések és a bántalmazás egyéb formáinak elviselhetetlen szintjének teszik ki.
- **Hatástalan:** A korrekciós fogság eredményei gyengék. A recidivizmus (bűnbe való visszaesés) aránya mindenütt magas, és a bebörtönzés csökkenti az ifjúság jövőbeli sikerét az oktatásban és a foglalkoztatásban.
- **Szükségtelen:** Az ifjúsági korrekciós létesítményekbe "zárt" fiatalok jelentős része minimális kockázatot jelent a közbiztonságra nézve.
- **Pazarló:** A legtöbb állam hatalmas összegeket költ az adófizetők pénzéből - a fiatalok igazságszolgáltatási költségvetésének nagy részét szintén felhasználva - a korrekciós intézményekre és más létesítményi elhelyezésekre, mikor a nem lakossági programok lehetőségei egyenlő vagy jobb eredményekkel járnak a költségek töredékéért.
- **Nem megfelelő:** A túlzott napi költségeik ellenére, a legtöbb korrekciós intézmény nincs eléggé felkészülve a fiatalok igényeinek kielégítésére. Gyakran még azokat a minimális szolgáltatásokat sem képesek biztosítani, amelyek a fogságban tartott fiatalok ellátásához és rehabilitációjához szükségesek.

Milyen lesz a 2020-as európai ifjúsági igazságszolgáltatás természete és jellege? Ha a politikusok és a politikai döntéshozók figyelemmel követik a kutatások eredményeit, akkor az emberiséget pragmatizmussal ötvözik egy olyan megközelítés kialakítása érdekében, amelyet egy szilárd jóléti állam támaszt alá, a bizalom vezényel és olyan legitimitást élvez, ami korlátozza a beavatkozást és maximalizálja az eltérést, végső soron pedig elkerüli az ifjúsági fogvatartás gyászos gyakorlatát.

Hivatkozások

- Bailleau F. és Cartuyvels Y. (eds) (2002), "La justice pénale des mineurs en Europe", *Déviance et Société*, 26(3), special issue.
- Bailleau F. és Cartuyvels Y. (eds) (2010), *The criminalisation of youth: juvenile justice in Europe, Turkey and Canada*, VUBPress (Brussels University Press), Brussels.
- Bailleau F., Cartuyvels Y. és de Fraene D. (2010), "The criminalisation of youth and current trends: the sentencing game", in Bailleau F. és Cartuyvels Y. (eds) *The criminalisation of youth: juvenile justice in Europe, Turkey and Canada*, VUBPress (Brussels University Press), Brussels.
- Chang H.-J. (2012), "The root of Europe's riots", *The Guardian*, 2012. szeptember 28, elérhető: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/sep/28/europerits-root-imf-austerity>, letöltve 2013. január 20.
- Council of Europe (2009), *European rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Council of Europe (2010), *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-friendly Justice*, Elfogadva a Committee of Ministers által 2010. november 17-én a Ministers' Deputies, Council of Europe, Strasbourg 1098. találkozóján.
- Downes D. (2012), "Political economy, welfare and punishment in comparative perspective", in Snacken S. és Dumortier E. (eds), *Resisting punitiveness in Europe? Welfare, human rights and democracy*, Routledge, London.
- European Commission (2012), EU Youth Report, *Commission Staff Working Document: Status of the situation of young people in the European Union*, SWD(2012) 257, European Commission, Brussels.
- European Commission (2013) Eurostat, elérhető: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>, letöltve 2013. január 20.
- Garland D. (2001), *The culture of control: crime and social order in contemporary society*, Oxford University Press, Oxford.
- Goldson B. (2002), "New punitiveness: the politics of child incarceration", in Muncie J., Hughes G. és McLaughlin E. (eds), *Youth justice: critical readings*, Sage, London.
- Goldson B. (2009), "Child incarceration: institutional abuse, the violent state and the politics of impunity", in Scraton P. és McCulloch J. (eds), *The violence of incarceration*, Routledge, London.
- Goldson B. (2013, nyomtatásban), *Comparative analytical review of National Youth Reports submitted by Member States on the implementation of the first work cycle of the EU Youth Strategy 2010-2012: social inclusion*, European Commission, Brussels.

- Goldson B. és Hughes G. (2010), "Sociological criminology and youth justice: Comparative policy analysis and academic intervention", *Criminology and Criminal Justice*, 10(2), pp. 211-230.
- Goldson B. és Kilkelly U. (2013), "International human rights standards and child imprisonment: Potentialities and limitations", *The International Journal of Children's Rights* 21(1): 345-371.
- Goldson B. és Muncie J. (2006), "Rethinking youth justice: comparative analysis, international human rights and research evidence", *Youth Justice: An international journal*, 6(2), pp. 91-106.
- Goldson B. és Muncie J. (2009), "Editors introduction", in B. Goldson and J. Muncie (eds), *Youth Crime and Juvenile Justice, Volume 2, Juvenile Corrections*, Sage, London.
- Goldson B. és Muncie J. (2012) "Towards a global 'child friendly' juvenile justice?", *International Journal of Law, Crime and Justice* 40(1): 47-64.
- International Labour Organization (2011a), *Global employment trends for youth: 2011 update*, International Labour Office, Geneva.
- International Labour Organization (2011b), *Global employment trends 2011: the challenge of a jobs recovery*, International Labour Office, Geneva.
- Lappi-Seppälä T. (2012), "Explaining national differences in the use of imprisonment", in Snacken S. és Dumortier E. (eds), *Resisting punitiveness in Europe? Welfare, human rights and democracy*, Routledge, London.
- Mascherini M., Salvatore L., Meierkord A. és Jungblut J.-M. (2012), *NEETs. Young people not in employment, education or training: characteristics, costs and policy responses in Europe*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound), Dublin.
- McAra L. és McVie S. (2007), "Youth justice? The impact of system contact on patterns of desistance from offending", *European Journal of Criminology*, 4(3), pp. 315-345.
- Mendel R. (2011), *No place for kids: the case for reducing juvenile incarceration*, Annie E. Casey Foundation, Baltimore.
- Muncie J. (1999), "Institutionalised intolerance: youth justice and the 1998 Crime and Disorder Act", *Critical Social Policy*, 19(2), pp. 147-175.
- Muncie J. (2005), "The globalization of crime control – The case of youth and juvenile justice: Neo-liberalism, policy convergence and international conventions", *Theoretical Criminology*, 9(1), pp. 35-64.
- Muncie J. (2008), "The punitive turn in juvenile justice: cultures of control and rights compliance in western Europe and the USA", *Youth Justice: An International Journal*, 8(2), pp. 107-121.
- Muncie J. és Goldson B. (eds) (2006), *Comparative youth justice: critical issues*, Sage, London.
- Pratt J. (2008a), "Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess: Part I: the nature and roots of Scandinavian exceptionalism", *British Journal of Criminology*, 48(2), pp. 119-137.
- Pratt J. (2008b), "Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess: Part II: does Scandinavian exceptionalism have a future?" *British Journal of Criminology*, 48(3), pp. 275-292.
- Pratt J., Brown D., Brown M., Hallsworth S. és Morrison W. (eds) (2005), *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan, Cullompton.
- Pratt J. és Eriksson A. (2012), *Contrasts in punishment: an explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism*, Routledge, London.
- Simon J. (2007), *Governing through crime: how the war on crime transformed American democracy and created a culture of fear*, Oxford University Press, New York.
- Snacken S. (2012), "Conclusion: why and how to resist punitiveness in Europe", in Snacken S. és Dumortier E. (eds), *Resisting punitiveness in Europe? Welfare, human rights and democracy*, Routledge, London.
- Snacken S. és Dumortier E. (2012), "Resisting punitiveness in Europe? An introduction", in Snacken S. és Dumortier E. (eds), *Resisting punitiveness in Europe? Welfare, human rights and democracy*, Routledge, London.
- United Nations (2012), *United Nations World Youth Report 2011 – Youth employment: youth perspectives on the pursuit of decent work in changing times*, United Nations Department of Economic and Social Affairs, New York
- United Nations General Assembly (1985), *United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice*, United Nations, New York.
- United Nations General Assembly (1989), *United Nations Convention on the Rights of the Child*, United Nations, New York.
- United Nations General Assembly (1990a), *United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency*, United Nations, New York.
- United Nations General Assembly (1990b), *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty*, United Nations, New York.
- Wacquant L. (2008), *Urban outcasts: a comparative sociology of advanced marginality*, Polity Press, Cambridge.
- Wacquant L. (2009), *Prisons of poverty*, University of Minnesota Press, Minneapolis.

A NEET kategória jövője¹

Bevezetés

A NEET-ek, azaz a „nem foglalkoztatott és sem oktatásban, sem képzésben nem részesülő fiatalok” a médiában nagy népszerűségnek örvendenek. A NEET-ek „nem rendelkeznek megfelelő, az első munkájukhoz szükséges készségekkel” olvasható BBC News 2012. május 23-i hírei között; „rekord mennyiségű azon fiatalok száma, akik nem dolgoznak, de nem is tanulnak”, állította a Guardian oktatási tudósítója 2011. február 24-én; „NEET-ek: az elfelejtett alsóosztály”, írta a Telegraph 2012. november 15-én, hozzátéve: „az iskolán, a munkán és a képzésen kívüli fiatalok jövője sivár képet fest.” Az Olasz Nemzeti Bank által összegyűjtött jelentés adatai szerint 2010-ben Olaszországban 2,2 millió NEET volt, akik a 15 és 29 év közötti népesség 23,4% -át teszik ki, ezért azokat „NEET-generációnak” kellene nevezni. A NEET-ek számának növekedéséről szóló hírek, a körülmények, melyekkel szembesülnek és a kiszámíthatatlan jövőjük mind a szituáció súlyosságát illusztrálják. Ebben az értelemben azt mondhatjuk, hogy a NEET-ekre való összpontosítás a közelmúltbeli globális válsághoz, és a fiatalok körülményeinek romlásához

Nyilvánvaló, hogy ezt a kifejezést széles körben használják nemzetközi szinten, és számos nemzetközi és nem kormányzati szervezet (NGO) számára is kulcsfontosságú indikátor. Többek között az Európai Bizottság a *Mozgásban az ifjúság* (angolul: Youth on the Move) elnevezésű Európa 2020 kezdeményezésén keresztül a közelmúltban felkérte az EU országait, hogy a koncepciót továbbfejlesszék (Európai Bizottság 2010). Az igazság az, hogy „a NEET-ek költsége évente mintegy 100 milliárd euró, és 2010-ben az Európai Unióban a fiatal generáció (15-24 évesek) közel 13% -át tették ki, ami 7,5 millió fiatalnak felel meg” (az Eurofound 2011: 9). Amint azt az Eurofound jelentés megállapítja: „a NEET a fiatalok munkanélküliségének és társadalmi helyzetének kulcsfontosságú statisztikai mutatójaként szerepel az Európa 2020 stratégia keretében, a fiatalok munkanélküliségi aránya és a munkanélküliség rátája mellett” (2012: 21).

A kategória dominanciájának jelei az ifjúság kutatásokban is nyilvánvalóak. Jones (2002) és Roberts (2010) egyfajta polarizációról beszélnek az úgynevezett „választási életrajzok” (lassú átmenetek, amelyekre az oktatásban eltöltött hosszú időszakok jellemzőek) és a NEET-ek átmenete (gyors átmenet) között. Kevés figyelmet kapnak viszont azok a fiatalok, akik ezen szélsőséges pozíciók egyikével sem azonosulnak, ezért sürgetik az ezekkel, az „átlagos” fiatalokkal kapcsolatos kutatások számának növelését (Shildrick és MacDonald 2006; Roberts 2010). Ez az érvelés erőteljes vitát váltott ki az ifjúságról írt tanulmányokban. Az, hogy mai fiatalok számára a lineáris átmenet hiánya milyen nehézségeket okoz, mára elméletileg megalapozott témakör. Szintén alapmű Ulrich Beck *Kockázat-társadalom* (1992 vagy 1986) című munkája, amely első ízben inspirálta a destandardizált életrajzok új értelmezéseit (Woodman 2009; Roberts 2011, 2012).

---

¹ Eredeti megjelenés: Cuzzocrea, Valentina (2014): Projecting the category of NEET into the future, in Perspectives on youth volume 1: 2020 – what do You see? Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Eddig azonban csak részlegesen vizsgálták meg a NEET fogalmából eredő koncepcionális problémákat és következtetlenségeket, néhány kivételtől eltekintve az Egyesült Királyság esetében (különösen Furlong 2006, 2007; MacDonald 2011; Yates és Payne 2006), amelyeket kiindulási pontként fogok használni ebben a cikkben. A közpolitika, a kutatás és a gyakorlat közötti "háromszögben" zajló párbeszédben valószínű, hogy ez a kategória az elkövetkező években is vitákat szít majd.

Figyelembe véve a téma szerteágazó voltát, a jövőbeli vetületét, a fogalom lehetséges alkalmazási lehetőségeinek és jelentőségének sokféleségét, valamint az értelmezés finomításának kilátásait, ez a cikk elsősorban a NEET kategóriájának felülvizsgálatára, az eredetének nyomon követésére törekszik. Ezen túlmenően értékeli annak eszközként - a jövőbeli átmenetekkel kapcsolatos elemzésekben illetve a fiatalok társadalomba való teljes inklúziójában - betöltött szerepét. Saját érveimet azután fogalmazom meg, hogy megemlítem azoknak a jóléti rendszereknek a jellemzőit, amelyekben a fiatalok élnek, különösen Olaszországra hivatkozva, hogy illusztráljam a fogalom alapját képező heterogenitást. Végül megvizsgálom a kategória gyengeségeit, amelyeket meg kell oldani, ha a fogalom az európai vitákban továbbra is használatos marad.

A NEET-ek definiálása

Az elmúlt néhány évtizedben hozzászoktunk ahhoz a helyzethez, hogy nemcsak első ízben bejutni nehéz a munkaerőpiacra, de az első belépést követően pár évig megszokott a megszakításos foglalkoztatás is, melyet a közelmúltbeli gazdasági válság súlyosbít. Ebben a forгатókönyvben a foglalkoztathatóság növelése kulcsfontosságú. A NEET kifejezés azonban csak 1996 óta létezik. Korábban a fiatalok kirekesztés és a sérülékenységi kérdéseit a fiatalok munkanélküliségének fogalmával hozták összefüggésbe és mérték. Ez a foglalkoztatás és a munkanélküliség „egyszerű dichotómia” része volt, amelyben nem voltak szürke zónák, átmenetek (Furlong 2007: 101). Furlong szerint a NEET fogalma felváltotta „a fiatalok munkanélküliségének fogalmát” (2006: 553), ezért azt szorgalmazza, ne utasítsuk el a munkanélküliség fogalmának használatát, mivel: „hitelesen tudunk beszélni a megelőzéséről, okairól és következményeiről és az előfordulásának csökkentéséről. Fontos, hogy ezt a jelentős tudásbázist ne hagyjuk el, és ne veszítsük szem elől azokat a módokat, ahol a fiatalok munkanélkülisége - különösen a tartós munkanélküliség - marginalizálódáshoz vagy kirekesztéshez vezethet” (2006: 555). Erre a nézetre való tekintettel, miért vált a NEET ilyen erős mutatóvá? Milyen további magyarázó erővel rendelkezik az előző kategóriákhoz képest? Vajon ezzel a szándékkal „fogant” meg? Milyen környezet engedte meg a fejlődését? A jövőbeli változó forгатókönyvek támogatják a létezését? Ez csak pár azon kérdések közül, amelyekre próbálok majd választ adni ebben a tanulmányban, kezdve a fogalom meghatározásával.

A NEET kifejezés azokra utal, akik „nem foglalkoztatottak, sem oktatásban vagy képzésben nem részesülnek.” Az Eurofound (2012) jelentése, amely a NEET-csoport jellemzőit, költségeit és szakpolitikai válaszát vizsgálja Európában, kimondja, hogy ez a meghatározás „alapvetően egyértelmű.” Azonban a különböző országokban különböző definíciókat alkalmaznak, és ezért a különböző nemzetközi szervezetek saját definíciókat és alcsoportokat határoztak meg a sokszínűség magába foglalása érdekében.

Az első különbség az életkorhoz kapcsolódik: a legtöbb európai országban az ifjúság a 15 és 24 év közötti korosztályra utal, ebből adódóan a munkaerő-felmérésből (angolul: Labour Force Survey) származó nemzetközi adatokat felhasználhatják. Ez az Európai Bizottság által 2011-ben, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (angolul: International Labour Organization, ILO) által használt változat, amelyet az Eurostat hajtott végre; és valójában a mutató, referenciaként szolgál az Európa 2020 stratégiában (ahogy azt az Eurofound 2012: 21-22 jegyzi). Más esetekben az ifjúság életkori határértéke alacsonyabb (például Skóciában a 16-19 éves tartomány szerepel, Skót Kormány 2005). Bizonyos esetekben ez a határ magasabb: akár 34 év, mint Koreában és Japánban. Egy ilyen nemzetközi adatokban mutatkozó eltérés érthetően megnehezíti az összehasonlításokat. Nyilvánvaló, hogy a NEET-populáció nagyon heterogén:

„Az ILO meghatározását követve, a munkanélküliségi ráta azokra vonatkozik, akik munkanélküliek, de az elmúlt hónapokban munkát kerestek és szinte azonnal készen állnak a munkakezdésre. Feljegyzi továbbá a gazdaságilag aktív lakosság arányát, akik nem találnak munkát. ... A NEET fogalma ezzel szemben ... a munkaerőpiactól és az oktatástól jelenleg távol maradó fiatalok arányát a fiatalok teljes populációjához viszonyítva mutatja meg” (Eurofound 2012: 22, kulcsszót kiemeltük).

Az Eurofound jelentés öt fő alcsoportot határoz meg: a hagyományos munkanélküliek; a nem elérhetők (azaz a fiatal gondozottak, a betegek és a fogyatékkal élők); a közönbösek (ideértve az elutasított munkavállalókat és más veszélyes vagy aszociális életmódot folytató fiatalokat); a lehetőséget keresők; és az önkéntesek: „azok a fiatalok, akik utaznak, és akik konstruktív módon egyéb tevékenységeket, mint művészet, zene és önképzést folytatnak” (Eurofound 2012: 24). A Skót Kormány ezt még kiegészíti a hosszú távú korlátozó betegségekkel (LLTI), a hátrányos helyzettel és szegénységgel, a szerhasználattal, a fiatal bűnelkövetőkkel, a kiegészítő támogatást igénylőkkel és az oktatástól elhidegültekkel (2005: 1). Továbbá, ott vannak az önkéntesek vagy a részmunkaidőben dolgozók is.

Van azonban egy másik, lényegesebb szint, amely erősíti ezeket az ellentmondásokat. Ugyanis a meghatározás ugyanazon társadalmi jelenség különböző aspektusait ragadja meg. Nevezetesen néhány országban a NEET-ek száma „a munkaerőpiactól és talán a társadalomtól való elvonatkozás mércéje” (Eurofound 2012: 1), a fenyegetés az integrációra egy „kockázat.” Pontosabban, NEET-nek lenni elsősorban olyan körülményekkel társul, mint a „nélkülözés; pénzügyi kirekesztés; alacsony teljesítmény; gyenge családi és egyéb támogató hálózatok (például kortársak); stigmák és mások attitűdjei, valamint az adósságban szenvedők” (Skót Kormány 2005: 1); összefügg továbbá a sebezhetőséggel, alacsony humántőkével (a foglalkoztatás kiemenetelére és jövedelmére gyakorolt hatásával együtt), az alacsony iskolai végzettséggel és rossz családi háttérrel (Furlong 2006), a rendszeres munkanélküliséggel vagy a munkaerőpiaci alacsony szintű részvétellel (Furlong 2007) és a gyenge politikai érdeklődéssel (Volontè 2012: 11). Ezek a tényezők negatív hatással lesznek a jövőbeni foglalkoztatási eredményekre és keresetekre, valamint a testi és lelki egészségre (nehéz kapcsolatok, kábítószer- és szerhasználat, bűncselekményekben való részvétel). Az uralkodó értelmezés az, hogy ezek a feltételek meghatározzák a társadalmi kirekesztés (Eurofound 2012: 25) forgatókönyvét, a hátrányokat és az elégedetlenséget, a társadalom peremére helyezve a NEET-eket, akik így nem csak pénzügyi támogatásra szorulnak. Bár egyesek ezt az értelmezést torzítotttnak (Yates és Payne 2006) tartják. Nyilvánvaló, hogy ez a kategória nemcsak a foglalkoztatás

nélküli fiatalok felmérésére, hanem a NEET-ek övező stigmák, valamint ezen társadalmi csoport felé irányuló aktuális attitűdök felismerésére szolgál, továbbá a potenciális problémák felmerülésének korlátozására irányuló hajlandóságot is magába foglalja.

MacDonald szerint, bár kétség sem fér ahhoz, hogy „a NEET fiatalok számos hátránnyal szembesülhetnek”, az is tény, hogy ez a kategória magában foglalhatja a „felemelkedő felnőtteket” (Arnett (2000) értelmezése szerint), akik egyszerűen jobban járnak ha „kísérleteznek az életmóddal kapcsolatban, elhalasztják a vállalati kötelezettségvállalásokat, talán élvezik az egy éves kihagyásukat”; és az a tény, hogy ők is NEET-nek számítanak, torzítás. Sokkal világosabbnak kellene lennie, hogy „különböző források és lehetőségek állnak rendelkezésre a különböző csoportok számára” (MacDonald 2011: 431). Összefoglalva, a csoport heterogenitásának problémája azt jelenti, hogy a kategória „hibás koncepció”, mely ötvözi a „rendkívül hátrányos helyzetű” egyéneket azokkal, akiknek „lehetőségük van döntéseket” hozni (Furlong 2006: 553), és végül ezt a heterogenitást figyelmen kívül hagyják (ismét Furlong 2006). MacDonald azt a következtetést vonja le, hogy a NEET kategória hasznossága „kétes”, mert nem azokat azonosítja be, akik valóban „különösen sebezhetőek a marginalizálódás vagy a kirekesztettség szempontjából.” Ennek szakpolitikai vonatkozásaira a későbbiekben visszatérünk. A kategória megfelelő megértéséhez most a fogalom eredetére fókuszálunk.

Honnan származik a NEET fogalma?

Furlong (2007) szerint a NEET koncepciója először az Egyesült Királyságban jött létre, mint az ottani különleges politikai klímára és a fiatalok juttatási rendszerének változására adott válasz. A NEET kifejezést először a „Státusz Zéró” helyett használták, ami a semmiféle státusszal nem rendelkezésre utal. A Zéró státuszt az olyan 16 és 17 éves korosztályokra használták, akik munkanélküli ellátásokra nem jogosultak, mivel kiskorúak, de akik az ifjúsági képzési programokat mégis elhagyták. A kifejezést először Istance és munkatársai használták egy 1994-es kutatásukban, majd azt Státusz A-ra cserélték, viszont technikai fogalomként fennmaradt a karrier-szolgáltatási nyilvántartásokhoz kapcsolódóan. A feszültségek és a szakpolitikai kérdések egy részét korán azonosították (Williamson 1997).

Furlong (2007) szerint a korai definíciók negatív konnotációval rendelkeztek, és a sebezhetőség diskurzusát javasolta az Egyesült Királyságban az azon fiatalokról való beszéd során, akik „pozitív” tevékenységekben nem vettek részt. Williamson (2005: 13) számára a címke „egy nyers levezetett (proxy) indikátor, amellyel a társadalmi kirekesztés szélesebb formáit lehet meghatározni.”

A NEET-fogalmat politikai szinten 1999-ben kezdték el használni, az Egyesült Királyság Kormányának *A szakadék áthidalása* (angolul: Bridging the Gap) című jelentésében (Társadalmi Kirekesztés Részleg (Social Exclusion Unit) 1999), azért, mivel ez a fogalom „azonnal rámutat a kategória heterogén természetére, és ... elkerüli a státusz hiányának negatív konnotációját” (Eurofound 2012: 19-20). A kifejezés eredete magyarázatot ad arra, hogy miért az Egyesült Királyságban végzik az erre vonatkozó kutatások nagy részét (Eurofound 2012: 53), és miért tartják ott fontos szakpolitikai területnek (MacDonald 2011). Bár azt is fontos hangsúlyozni, hogy a fogalom ma már nemzetközi szinten is nagyon gyakori. Szükséges azonban a koncepció korai fejlődésére reflektálni, különösen azért, mivel a „Státusz Zéró” kifejezés jól kifejezte az

azok iránti aggodalmat, akik „nem számítanak semmire, és nem tartanak semerre“ (Williamson 1997, idézi az Eurofound 2012: 20).

Erre a szempontra szeretnék reflektálni. Ez az utolsó mondat nagyon fontos, mivel egy, a NEET logikájának figyelmen kívül hagyott elemére utal: a fiatalok beskatulyázására. Ahogyan azt az Eurofound jelentés is megjegyezte, a Munkáspárt (angolul: New Labour), amelynek 1997-ben kormányra kerülve törekednie kellett a változó politikai helyzet uralására, prioritásként jelölte meg a foglalkoztathatóság javítását a „*Welfare-to-work*“ (magyarul: A segélytől a munkáig) rendszer keretében. Ez magában foglalta a 16-18 éves korosztályt, akik a társadalmi kirekesztődés potenciális veszélyének voltak akkoriban kitéve. A jelentés rámutat, hogy ennek a csoportnak körülbelül 9% -át NEET-nek tekintették, következésképpen proaktívásra ösztönözték őket, és arra, hogy felelősséget vállalva ezt a hátrányos helyzetet elhagyják. Ha csak nem „helyezték“ magukat az egyik skatulyába (foglalkoztatás, oktatás, képzés), egyfajta „devianciáért“ tartották őket felelősnek, és a *New Deal* szabályok értelmében szankcionálták őket. Az elsődleges cél az „elkötelezetlenek elkötelezése“ volt, „a munkaszerzést a kirekesztés elkerülésének egyik módjaként“ tartották számon (France 2007: 64). Tették mindezt egy „hibáztató kultúra“ keretében (France 2007: 65). A cél „olyan új munkaerő toborzása volt, akik rendelkeznek a társadalmi változások kezelésére szolgáló szakképzettséggel és képességekkel“. Ez eddig jó, de ezt a „szegények és a kirekesztettek ösztönözése által“ kívánták elérni, annak érdekében, hogy „elfoglalják helyüket a munkaerőpiac alsóbb végén“ (France 2007: 64). Ez tehát nemcsak egy nagyon specifikus, társadalmilag, gazdaságilag és történelmileg hátrált folyamat volt, amelyet egy konkrét politikai forgatókönyvbe kell beilleszteni, hanem egy bizonyos ideológiát is alátámasztott, ahol mindenkinek megvan a saját helye, és ennek megfelelően kell elhelyezkednie.

Gyengeségek és ambivalenciák

Ebben a részben a NEET kategória kritikáit vizsgálom meg, és rámutatok, hogy ezek hogyan vezetnek ahhoz a konkrét értekezéshez, amelyet hozzá kívánok adni ehhez a vitához.

A koncepció történetére, a származására utaló fenti részben arra kívántam rámutatni, hogy a kifejezés jelenlegi alkalmazása sokkal kiterjedtebb, mint azt eredetileg kigondolták. Összességében „az eredeti, brit NEET koncepció sohasem a 18-24 éveseket, különösen nem a 25-29 éveseket, célozta meg. Sőt a NEET-tet sosem tekintették nemzetközi összehasonlító elemzések elkészítésére alkalmasnak“ (Eurofound 2012: 26). A kifejezés további terjedését szem előtt tartva, fontos ezt az első kritikát figyelembe venni.

Továbbá el kell ismerni, hogy a megegyezésen alapuló definíció hiánya megnehezíti az összehasonlító kutatások végrehajtását. Furlong állítása szerint: „a munkanélküliség felcserélése a NEET-tel ... a politika középpontjában egy olyan helyzetet alakított ki, amelyben a tapasztalatok elkülönülő kategóriái (munkanélküliség, gondozás, utazás, betegség, pihenés, tanulás) összefonódnak egy átfogó kategóriában (NEET) olyan helyzetet teremtve, hogy azokat fel kell *bontanunk*, ha egyes szakpolitikákban alkalmazni akarjuk“ (Furlong 2006: 554). Mindazonáltal, heterogenitása ellenére a NEET valójában nagyon szűk koncepciónak tekinthető, mivel a bizonytalan munka egyre gyakoribbá válik. Azokat, akik ilyen körülmények között dolgoznak, nem feltétlenül tekintik „sebezhetőnek“ (Furlong 2006: 566). Más szavakkal: „a széles

körben összpontosított rendelkezések kiterjednének minden bizonytalan helyzetű és fejlett készségek nélküli egyénre, függetlenül attól, hogy NEET-ek vagy foglalkoztatásban esetleg képzésben vannak-e” (567 o.). Ezért a tervek szerint, a sérülékenységi diskurzusának további feltárása akkor történhet meg, ha a NEET-eket a sebezhetőség mértékeként fogják figyelembe venni.

Annak a kérdésnek az újradefiniálása mellett, hogy milyen mértékben sebezhetőek a fiatal NEET-ek, fontos kiemelni, hogy a NEET kategória további vitás kérdéseket (*vexata quaestio*) is felvet, arra vonatkozóan, hogy mennyi felelősség rejlik a fiatalokban. Talán az ideológiai klímának köszönhetően, amelyben a kifejezés létrejött, a NEET „egy rosszul megfogalmazott koncepció, amely indokolatlan és gyakran félrevezető hangsúlyt fektet az önkéntességre” (Furlong 2006: 553), mert „az ifjúságpolitika a NEET-tet úgy értelmezi, mint a *fiatalokkal* kapcsolatos problémát” (MacDonald 2011: 431, kulcsszót én emeltem ki). Rámutathatnak a munkaerőpiac strukturális problémáira, és célul tűzhetik ki azok megváltoztatását, sokkal inkább, mintsem a NEET-ek számának csökkentését (Chen 2011; Mascherini és munkatársai 2010).

Ez patthelyzetet jelent, ugyanis koncepcionálisan a kategória használata erősíti bizonyos, az ifjúsági átmenet olvasásában és értelmezésében felmerülő félreértéseket. Ebben a tanulmányban nincs elég hely a nyugati fiatalok karrierlehetőségeinek bizonytalanságáról és töredezettségéről folytatott vita rekonstrukciójára. Mindazonáltal már egy minimális mennyiségű hivatkozás a szakirodalomra, amely a linearitás hiányára összpontosít, világossá teszi, hogy a fiatalok gyakran az egyik munkahelyről a másikra térnek át, az oktatásról a munkahelyre, a munkahelyről vissza az oktatásba, majd azt szüneteltetik, utána új képzésbe kezdenek dinamikus úton, míg a „NEET” egy „statikus szakpolitikai kategória,” ahogyan MacDonald megállapítja (2011: 431-432). Nem értelmezi tehát felületesen egy ilyen megközelítés a probléma középpontjában egyre növekvő komplexitást? És nincs ellentétben a kezdeti szándékkal az a tévhit, hogy akik lassú átmenetben vannak, nem problémásak (mivel sokáig maradnak az oktatásban, majd utána találnak munkát), amint arra MacDonald (2011) már rámutatott? Nem csupán szemtanúi vagyunk az emberek beskatulyázásának, anélkül, hogy valóban foglalkoznánk azzal, mit is tartalmaznak ezek a „skatulyák”? És miért akarna valaki azokban helyet foglalni? Ennek a munkának a fennmaradó része ezért a szóban forgó vita időben és térben történő kiterjesztésére koncentrál: konkrétan az Egyesült Királyságról egy másik kontextusba fogok lépni, egy olyan országba, amelyet egy jóléti rendszer jellemez, s ahol a kategória nem feltétlenül fontos (bár még mindig használják). Ezután néhány általános gondolatot javaslok arra vonatkozóan, hogy ez a mechanizmus miként működhet tovább az elkövetkező években.

Egy másik kontextus: a NEET-k esete Olaszországban

A tanulmány fennmaradó része a fenti kritikára épít és egy további fontos dimenziót ad hozzá. Azt állítom, hogy a NEET kategóriájának hasznossága, annak az országnak bizonyos jóléti jellemzőihez kapcsolódik, amelyekben az ifjúság él. Általánosságban elmondható, hogy az ifjúság körülményei/feltételei nagyon eltérőek, különbségek mutatkoznak például az olyan országokban élő fiatalok között, ahol az állampolgárok állami támogatásra jogosultak a foglalkozási státuszuktól függetlenül, vagy olyan országokban, ahol ez a helyzet nem releváns; azokban az országokban, ahol a képzési rendszer biztosítja a zökkenőmentes foglalkoztatásra való áttérést, illetve

olyan országokban, ahol ez hatástalan; vagy olyan országokban, ahol a felnőttkori markerek (jelzések) nagyon eltérő kulturális jelentéssel bírnak. Az ilyen különbségek figyelmen kívül hagyása és a NEET fogalmának túlságosan szó szerinti értelmezése az emberek elhamarkodott "beskatulyázását" eredményezheti, ami olyan összehasonlító képek létrehozását vonja maga után, melyek nem reprezentálják az ifjúság valódi szükségleteit, és ezáltal eredménytelen intézkedések megteremtéséhez vezetnek.

Ennek illusztrálására most az olaszországi NEET kategóriát fogom bemutatni. Olaszország EU-s példaként és nem kivételként szolgál. Valójában a kontextus, amelyben a NEET-re való fókuszálás felvirágzott Olaszországban, ugyan az a kontextus, amely támogatta a "rugalmas biztonsági" menetrendet Európa-szerte.² Ez az EU indítványa volt, úgy gondolták, hogy ez majd lehetővé teszi a teljes foglalkoztatást. Az úgynevezett OMC (nyitott koordinációs módszer) „célja az európai integráció és a nemzeti sokféleség közötti egyensúly megteremtése, a célok, a teljesítmény és a tágabb politikai megközelítések, de nem a konkrét programok, konvergenciájának ösztönzése” (Keune 2008:51). E sorokat írva igazságtalan lenne azt állítani, hogy Olaszországban nem történtek erőfeszítések az ifjúsági problémák megoldására; valójában számos intézkedést hoztak: többek között a *Diritto al futuro* (magyarul: A jövőhöz való jog, 2011 november), amely egy intézkedéscsomag az ifjúság bizonytalan feltételeinek ellensúlyozására; *Olaszország 2020* (Italy 2020) cselekvési terv, mely a fiatalok foglalkoztathatóságára irányul, tanulás és foglalkoztatási integráció révén; *Salva Italia* (magyarul: Olaszország megmentése), *Cresci Italia* (magyarul: Nőlj fel Olaszország), *Semplifica Italia* (magyarul: Egyszerűsítsd Olaszországot) és Partecipiamo! (magyarul: Vegyünk részt!), amelyek a gyermekek és serdülők részvételének ösztönzésére törekszik. Általánosságban elmondható, hogy ágazatokon átívelő megközelítést alkalmaztak.

Bár a fiatalokat, védelmet érdemlő csoportnak tekintik, problémáikat töredezett módon közelítik meg. Az alábbi részlet az Európai Bizottság legfrissebb nemzeti jelentéséből származik, amely ennek a töredezettségnek az alapját képezi: „Olaszország nem rendelkezik nemzeti ifjúsági törvénnyel, de a fiatalok alkotmányosan védelmet élveznek (az olasz alkotmány 31. cikke), és ennek megfelelően az évek során az államnak a fiatalok védelmére irányuló elkötelezettsége folyamatosan jellemezte a politikai és jogalkotási döntéseket, mely a beavatkozást a hivatalban lévő közigazgatás kíséretében végezte ....A fiatalabb generációk nevében végrehajtott első kezdeményezéseket helyi, önkormányzati és regionális szinten alakították ki, és az 1970-es évek végén kezdődtek, az évek során egyre jobban megtervezettek és több témájúak lettek, annyira hogy átfogó megközelítést alkalmaztak a fiatalabb generációk problémáinak és igényeinek kezelésére. Az 3/2001-es Alkotmányos Törvény óta, a régiók jogalkotási és végrehajtói hatáskört kaptak minden olyan témában, amelyekre nem vonatkoznak kifejezetten az állami jogszabályok, például az ifjúsági rendelkezésekre. Emiatt számos regionális törvény létezik az ifjúsági témákról és számos megállapodás született a Kormány és a helyi hatóságok (régiók, tartományok és önkormányzatok) között, a területen végrehajtandó beavatkozásokról” (National Report, Olaszország 2012: 1).

Ezzel összhangban számos régió ténylegesen saját ifjúságpolitikát folytat, gyakran olyan módon, amely összeegyeztethetetlen egymással. Egyes régiók, mint a Lom-

---

2 Ennek célja a rugalmasság és a biztonság munkaerőpiacon történő összehangolása.

Homogenitás / heterogenitás a munkaerőpiacon belül

Olaszországban a munkaerőpiacon erőteljes szakadék van a tipikus munkaviszonyúak, és azok között, akik atipikus munkaviszonyokkal rendelkeznek, amelyből összetett helyzet keletkezik (Borghi 2000; Paci 2005). Ráadásul az olasz rendszer a foglalkoztatási státuszhoz kapcsolja a juttatásokat, például a szülési szabadságot, ezért csak a tipikus munkaviszonnyal rendelkezők jogosultak a teljes jogokra, például a munkánélküli juttatásokra, ami a társadalmi konfliktus súlyosbodását eredményezi. Ez azt jelenti, hogy az ideiglenes munkavállalás több szinten kizáró feltétel.

Előrejelzés 2020-ra: a NEET megközelítés nem veszi figyelembe teljesen, bár eltér attól a tényről, hogy a foglalkoztatás minősége romlik, különösen az újonnan érkezők számára, és mint ilyen, veszélybe sodorja az egyén méltóságát. A 2020-as forgatókönyvre való tekintettel szükséges, hogy megfigyeljük milyen munkalehetőségeket teremtenek az intézmények és a kormány a fiatalok számára.

Átmenetek rendszere

Olaszországot a különösen késleltetett felnőttkorra való átmenet jellemzi, még a dél európai országokban kialakult modellen belül is (a megközelítés áttekintéséről, lásd Walther 2006). A fiatal felnőttek őrlődnek a társadalmi elvárásoknak megfelelésre való hajlandóság és a társadalom igényeinek meg nem felelés tudatosítása között (Donati és Scabini 1988; Diamanti 1999).

Előrejelzés 2020-ra: Olaszországban a köznyelv könnyen összekapcsolja a "fiatalok" szót a harmincas éveik végén vagy a negyvenes éveik elején álló felnőttekkel. A demográfusok arra számítanak, hogy az elkövetkező években Olaszország nagyon öreg országnak számít majd, a várható élettartam növekedése és a termékenység alacsony hányadának együttes eredményeként. A statisztikai kategóriáknak meg kell egyezniük az ifjúság fogalmáról, úgy, hogy az a nemzeti mintákkal koherens legyen, vagyis nem csupán a korosztályok definiálására összpontosítva.

A karrier-út felépítése

Olaszország nem rendelkezik strukturált karrier-pályákkal, és általános intézményi gyengeséggel küszködik, így például nincsenek az egyén karrierjére nézve az útmutatást adó és előrelátható fejlődést biztosító szakmai testületek (Cuzzocrea 2011). Egy általános nézet van arról, hogy a karrier előrehaladása a tapasztalat hossza által, nem pedig a célok elérése révén valósul meg.

Előrejelzés 2020-ra: az olyan országokban, mint Olaszország, a közszolgáltatást meg kell erősíteni a fiatalok álláskeresésének támogatására, valamint az egyik vagy másik területen való orientációra. Ugyanígy ösztönözni kell a vállalatokat arra, hogy jó minőségű indukciót nyújtsanak az újonnan érkezőknek és jobb strukturált útmutatást a pályafutás első éveiben - tájékozottságukat a karrierlehetőségekről és általánosabban a karrierdöntésekről.

Oktatási rendszerek

Olaszországban az egyetemi hallgató státusz rendkívül laza határidőkkel jár együtt. A vizsgákon való átmenet időtartamára javaslatokat tesznek és ösztönzik (egyre inkább) a diákokat annak betartására, de ezek nem kötelezők. Ez lehetővé teszi, hogy az egyetemi hallgatók nagy hányada nagyon hosszú ideig, akár egy évtizedig is egyetemre járjon. Érthető módon, míg egy 21 éves egyetemi hallgató nem jelent problémát,

egy 28 éves, aki tíz éve egyetemista, és még nem végezte el a szakot, problémát jelenthet, de a NEET terminológia szerint nem számít annak: amíg diák vagy, addig nem jelentesz problémát.

Előrejelzés 2020-ra: miközben a bolognai folyamat nyomása valószínűleg csökkenti majd a friss diplomások EU-szerte tapasztalható különbségét, ez a tényleges fordítás nem teszi lehetővé számunkra, hogy felmérjük a NEET problémát Olaszországban, ahol a *fuori corso* (az egyetemi diákok, akik több évet töltenek a diploma megszerzésével, így idősebb korban lépnek be a munkaerőpiacra, mint az európai társaik) hatásai figyelhetők meg. A német és az osztrák egyetemi rendszerek szintén hasonló kérdés tárgyát képezhetik. 2020-ra ez a csoport vagy csökkenni fog, vagy pedig számuk alábecsülésre kerül az országról szóló jelentések során.

Nemzedékek közötti kapcsolatok

Olaszországban a családot „használják” az állam helyettesítésére, a gazdaságilag instabil ifjúság támogatására. A munkanélküli segélyeket csak azoknak biztosítják, akiket egy bizonyos ideig foglalkoztattak. Ezért lehetetlen támogatni a fiatal iskolai lemorzsolódókat. Kulturálisan a család viseli a terhet. Da Roit és Sabatinelli (2005) szerint az olaszországi családi modell egyszerűen korlátozott közszolgáltatást nyújtóként írható le, amely család felelősségének megállapításával jár együtt. Lehetne vitatkozni, hogy az állam a hagyományos család modelljére alapozza politikáját, amelyben az ifjúság csak egy része az egésznek. Tény, hogy nagyon kevés figyelmet kapnak, legalábbis addig, amíg maguk is nem egy nukleáris családot alkotnak. A bizonytalan egyensúly egy olyan kölcsönös védelmi rendszer miatt lehetséges, amely lehetővé teszi a fiatal felnőttek számára, hogy alacsony jövedelmükből éljenek, mivel számíthatnak az otthoni támogatásra, később pedig az idősök nyugdíjára/rokkant nyugdíjára (Congi 2001).

Előrejelzés 2020-ra: ma, a valóban holisztikus megközelítésnek szükséges kihangsúlyoznia annak lehetőségét, hogy 2020-ban valaki teljesen független tud lenni. Bár az informális hálózatok (mint például a család) mindig is fontosak lesznek bizonyos kontextusokban. A politikáknak olyan helyzetekben kell az egyéneket elhelyezniük, hogy azok magukra számíthassanak az elfogadható életszínvonal elérése érdekében.

Az oktatás, a foglalkoztatás és a képzés helyzete

A foglalkoztatás, az oktatás és a képzés különböző társadalmi státusszal rendelkeznek, és Olaszországban különösen a képzés nagyon alacsony társadalmi megbecsülést élvez. A szakképzési rendszer gyengén intézményesített és elsősorban azok körében esik rá a választás, akik más úton már kudarcot vallottak. A NEET rövidítés olasz nyelvű változata gyakran elfelejti az utolsó betű jelentését: gyakran hallani, hogy a NEET-ek „azok, akik nem foglalkoztatottak és oktatásban sem részesülnek.” Ez Spanyolországban is így van, ahol a *ni-ni* kifejezést használják (ami ismételten, nem foglalkoztatott és oktatásban sem részesülőt jelent).

Előrejelzés 2020-ra: míg a szakképzés jól szervezett és tiszteletben tartott olyan országokban, mint Németország, az oktatás, a foglalkoztatás és a képzés három különböző tevékenység, melyek közép-, és hosszútávon különböző eredményeket produkálnak. Egyformán tekintve rájuk, mintha minden országban ugyanolyan szinten helyezkednének el, talán adhat egy elképzelést arról, mennyien helyezkednek el ma a „skatulyákon” kívül, azonban nem sokat mond arról, hogy mennyien kezdtek el egy

olyan pályafutást, amely kifizetődő, amelyben örömet lelik, és amely majd 2020-ban távol tartja őket a kockázatoktól, vagy épp ellenkezőleg, hányan csak az első alacsony-képzettségű munkát vállalják el, hogy a rájuk nehezedő kiadásokat fedezzék, azonban mélységesen elégedetlenné válnak vele. A NEET szemlélet retorikája szerint ne figyeljünk arra, hogy az egyén törekvéseinek és hajlandóságainak alkalmas és megfelelő-e a foglalkoztatás, az oktatás vagy a képzés, és hogy ezek mennyire eredményes lépcsőfokai karrierjüknek.

A foglalkoztatás és a munka új határai

A többi európai országhoz hasonlóan Olaszország sem ismeri el azt a nagy mennyiségű munkát, amelyet a fiatalok olyan formában végeznek, amelyek nem kapcsolódnak a foglalkoztatáshoz - úgy értem, hogy ezek az önkéntes vagy gyakornoki munkák nem járnak kinevezéssel vagy fizetéssel, azonban azt ígérik, hogy hozzáférést biztosítanak olyan munkahelyekhez, amelyeket egyébként nem kapnának meg. Azok az erőfeszítések, amelyeket mellékállási tevékenységeknek nevezhetünk, jelenleg magas átalakító potenciállal rendelkeznek, és nagyon fontosak nemcsak azért, hogy lehetővé tegyék a fiatalok elhelyezkedését a munkaerőpiacon, hanem általánosságban a társadalomnak is, hogy biztosítsák a legmagasabb szintű innovációt számára. Előrejelzés 2020-ra: a fiataloknak meg kell próbálniuk saját útjukon járni, és kipróbálniuk magukat olyan helyeken, ahol azt gondolják, hogy a legjobb eredményeket érhetik el. Jelenleg épp ellenkezőleg: „a fiatalokat olyan képzésre és oktatásra készítetik, amelyekre úgy érzik, hogy még nem állnak készen; és a magas kockázatoknak kitett fiatalok, akik már részei az oktatásnak, a foglalkoztatásnak vagy a képzésnek, a szolgáltatás által elhanyagoltak” (Yates és Payne 2006: 331), habár az Európa 2020 stratégia része, „a fiatalok potenciáljának felszabadítása a minőségi oktatás és képzés, a sikeres munkaerő-piaci integráció és a fokozott mobilitás révén” (MacDonald 2011: 439). Az állampolgári támogatás valóban működőképes lehet, hogy ne pazarolják a fiatalok potenciálját és tehetségét. Azonban, a fiatalok számára ez a lehetőség szintén nem szerepel a NEET-ek meghatározásában, hacsak nem formálisan elismert oktatás vagy képzés formáját veszi fel, ami természetesen nem mindig van így. Remélhetőleg 2020-ra szélesebb támogatást kapnak a fiatalok arra irányuló erőfeszítései, hogy megvalósítsák saját törekvéseiket, akár pénzügyi támogatással, akár más módon.

Befejezés

A NEET fogalma az ifjúsági problémák holisztikus megközelítésének alapját volt hivatott képezni, mely szélesebb probléma, mint a foglalkoztatottság maga, mely az akkori ifjúsági viták domináns témája volt. Mindazonáltal fentebb felvázoltam az okokat, amiért ez a kategória túlságosan szűknek és félrevezetőnek tekinthető. Még szélesebb kategóriák is felvetésre kerültek, mint a „társadalmi generáció” (Furlong és munkatársai 2011) annak érdekében, hogy megvizsgálják a „módokat, amelyekben az életkor jelentését és tapasztalatát a társadalmi állapot alakítja” egy „a fiatalokat befolyásoló gazdasági, politikai és társadalmi feltételek rendszeres elemzésével” (p. 361).

A NEET kategóriájának, felhasználásának és történelmének értékelésével párhuzamosan néhány kritikát javasoltam, és megpróbáltam az eredeti használatának helyéről és idejéről egy másik kontextusba áthelyezni, a mai Olaszországba. Ez a művelet

nem spekulatív és nem futurisztikus, mivel a NEET kategóriák használata Olaszországban már igen széleskörű. Ugyanakkor néhány spekulatív tényezőt is magába foglal, mivel arra törekszik, hogy ösztönözze az általános visszajelzést arra vonatkozóan, hogy hogyan használják a kategóriát jelenleg Európában, milyen ellentmondásokat hagynak figyelmen kívül használata során, és melyek azok a fenntartások, amelyeket figyelembe kell venni a lehetséges jövőbeni felhasználásokor. Ezek a korlátozások főként a jogosultság sokféleségével, az oktatási és szakmai előnyök terén, valamint a nemzedékek közötti sajátos egyensúllyal kapcsolatosak. Ennél is fontosabb, hogy a fiatalok foglalkoztatására új határokat nyitnak meg, amelyek remélhetőleg jobban odafigyelnek az ifjúság törekvéseire és hajlandóságaira, ellentétben az emberek "beskatulyázásával." Ez a folyamat túlságosan váratlan, és nem tartja tiszteletben a fiatalok szükségleteit, valamint ellentétben áll a terület európai uniós ajánlásaival, nemcsak több munkahelyre, hanem jobb és örömmel végezhető munkára törekedve. Összefoglalva, el kell ismerni, hogy a NEET koncepciója ország specifikus, amelyet egy bizonyos ideológia itat át, ezért kevésbé alkalmazható az összehasonlító kutatásban, és leginkább (a legtöbb politikai környezetben használatos) statikus koncepció, ami aligha alkalmas a fiatalok támogatására, hogy megtalálják a helyüket egy gyorsan változó, dinamikus munkaerőpiacon, megtagadva tőlük a jogot, hogy megfelelő döntéseket hozzanak önmaguk számára. A fiatalok megteremtik az életüket az általuk elérhetőnek tartott intézményi erőforrásokra támaszkodva, és a Tommy Butler (Williamson 2001) feltalált történetéhez hasonlóan teljes életük összefonódik minden olyan szakpolitikai intézkedéssel, amelyet a politikai döntéshozók képesek felajánlani, hogy igényeiket mint teljes értékű polgárok válaszolják meg. Ezért célszerű, hogy ezek az intézkedések mérlegeljék sajátos társadalmi, gazdasági és történelmi körülményeiket.

Hivatkozások

- Arnett J. (2000), "High hopes in a grim world, emerging adults' views of their futures and 'Generation X'", *Youth & Society*, Vol. 31, No. 3, 267-286 o.
- Beck U. (1992), *Risk society. Towards a new modernity*, Sage, London.
- Borghi V. (2000), "Il rischio di esclusione sociale dei giovani disoccupati. Il caso italiano, tra divaricazione territoriale e strategie di trasformazione", in *Osservatorio Isfol*, No 6.
- Chen Y. W. (2011), "Once a NEET always a NEET? Experiences of employment and unemployment among youth in a job training programme in Taiwan", *International Journal of Social Welfare*, Vol. 20, 33-42 o.
- Colombo S. és Regini M. (2009), "Quanti «modelli sociali» coesistono in Italia?" *Stato e mercato*, No. 2, 234-261 o.
- Congi G. (2001), "Perchè non emigrano", *Sociologia e Ricerca Sociale*, Vol. 22, No. 65, 137-147 o.
- Coughlan S. (2012), *Neets lack skills needed for first jobs*, BBC news, 2012. május 23.
- Cuzzocrea V. (2011), *Flexi-jobs or flexi-lives?* Odoya, Bologna.
- Cuzzocrea V. és Tavani C. "Superimposing discourses, exacerbating uncertainty: the case of 'Young Researchers' in the Law 7/2007 of the Autonomous Region of Sardinia", ellenőrzés alatt.
- Da Roit B. és Sabatinelli S. (2005), "Il modello mediterraneo di welfare tra famiglia e mercato", *Stato e Mercato*, Vol. 74, 267-290 o.
- Davidson M. (2012), "NEETs: the forgotten underclass", *The Telegraph*, 2012. november 15.
- Diamanti I. (1999), "La generazione invisibile", *Edizioni Il Sole 24 Ore*, Milano.
- Donati P. és Scabini E. (1988, Ed) "La famiglia lunga del giovane adulto", *Vita e Pensier*, Milano.
- Esping-Andersen G. (1990), *Three worlds of welfare capitalism*, Polity, Cambridge.
- Esping-Andersen G. (1999), *Social foundation of post-industrial economies*, Oxford University Press, Oxford.
- Eurofound (2011), *Young people and NEETs in Europe: first findings*, Eurofound, Dublin.
- Eurofound (2012), *NEETs – Young people not in employment, education or training: characteristics, costs and policy responses in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg
- European Commission (2010), *Youth on the move*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

- Ferrera M. (1996), "The Southern model of welfare in Social Europe", *Journal of European Social Policy*, Vol. 6, No. 1, 17-37 o.
- France A. (2007), *Understanding youth in late modernity*, McGraw-Hill International, Open University Press, Edinburgh.
- Furlong A. (2006), "Not a very NEET solution: representing problematic labour market transitions among early school-leavers", *Work, employment and society*, Vol. 20, No. 3, 553-569 o.
- Furlong A. (2007), "The zone of precarity and discourses of vulnerability: NEET in the UK", *The Journal of Social Sciences and Humanities* (Jinbun Gakuho), No. 381, 101-121 o.
- Furlong A., Woodman D. és Wyn J. (2011), "Changing times, changing perspectives: reconciling 'transition' and 'cultural' perspectives on youth and young adulthood", *Journal of Sociology*, The Australian Sociological Association, Vol. 47, No. 4, 355-370 o.
- Istance D., Rees G. és Williamson H. (1994), *Young people not in education, training or employment in South Glamorgan*, South Glamorgan Training and Enterprise Council, Cardiff.
- Jones G. (2002), *The Youth divide: diverging paths to adulthood*, Joseph Rowntree Foundation, York.
- Keune M. (2008), "Between innovation and ambiguity. The role of flexicurity in labour market analysis and policy making", in Hendrickx F. (ed.), *Flexicurity and the Lisbon Agenda. A cross disciplinary reflection*, Intersentia, Antwerp.
- MacDonald R. (2011), "Youth transitions, unemployment and underemployment. Plus ça change, plus c'est la même chose?", *Journal of Sociology*, Vol. 47, No. 4, 427-444 o.
- Mascherini M., Vidoni D. és Manca A. R. (2010), "Exploring the determinants of civil participation in 14 European countries: one-size-fits none", *European Sociological Review*, Vol. 27, No. 6, 790-807 o.
- National Report (2012), "First cooperation cycle of the EU Youth Strategy 2010- 2012 Italy", elérhető: http://ec.europa.eu/youth/documents/national_youth_reports_2012/italy.pdf, letöltve 2013. február 13.
- Paci M. (2005), "Nuovi lavori, nuovo welfare. Sicurezza e libertà nella società attiva", Bologna.
- Roberts S. (2010), "Misrepresenting choice biographies?: a replay to Woodman", *Journal of Youth Studies*, Vol. 13, No. 1, 137-149 o.
- Roberts S. (2011), "Beyond 'Neet' and tidy pathways: considering the 'missing middle' of youth transition studies", *Journal of Youth Studies*, Vol. 14, No. 1, 21-40 o.
- Roberts S. (2012), "One step forward, one step Beck: a contribution to the ongoing conceptual debate in youth studies", *Journal of Youth Studies*, Vol. 15, No. 3, 389-401 o.
- Scottish Executive (2005), *Literature review of the NEET group*, York Consulting Limited, Scottish Executive Social Research 2005, Edinburgh.
- Social Exclusion Unit (1999), *Bridging the gap: new opportunities for 16-18 year olds*, report by the Social Exclusion Unit, Cabinet Office Press Office.
- Shepherd J. (2011), "Record Number of people not in education, work or training", *The Guardian*, education correspondent, 2011. február 24.
- Shildrick T. és MacDonald R. (2006), "In defence of subculture: young people, leisure and social divisions", *Journal of Youth Studies*, Vol. 9, No. 2, 125-140 o.
- Volontè L. (2012), "The young generation sacrificed: social, economic and political implications of the financial crisis report", Doc 12951, Resolution 1885 and Recommendation 2002 (2012), Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development, Council of Europe Parliamentary Assembly.
- Walther A. (2006), "Regimes of youth transitions. Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts", *Young*, Vol. 14, No. 2, 119-139 o.
- Williamson H. (1997), "Status Zero, youth and the 'underclass': Some considerations", in MacDonald R. (ed.), *Youth, the "underclass" and social exclusion*, Routledge, London.
- Williamson H. (2001), "From 'Tommy Butler' to Tony Blair. A story of marginalised youth and public policy", ESRC Youth, *Citizenship and Social Change Newsletter*, Issue 3, Tél 2000/Tavaszi 2001, 6-8 o.
- Williamson H. (2005), "Young people and social inclusion. An overview of policy and practice", in Barry M. (ed.), *Youth policy and social inclusion. Critical debates with young people*, Routledge, London.
- Woodman D. (2009), "The mysterious case of the pervasive choice biography: Ulrich Beck, structure/agency, and the middling state of theory in the sociology of youth", *Journal of Youth Studies*, Vol. 12, No. 3, 243-256 o.
- Yates S. és Payne M. (2006), "Not so NEET? A critique of the use of 'NEET' in setting targets for interventions with young people", *Journal of Youth Studies*, Vol. 9, No. 3, 329-344 o.

Lorenza Antonucci

A szociális dimenzió jövője az európai felsőoktatásban: egyetem mindenki számára, de hallgatói támogatás nélkül?¹

Bevezetés

Az európai társadalmak egyik legfontosabb változása az elmúlt 40 év során a felsőoktatás tömeges kiterjesztése és az ahhoz kötődő hallgatói támogatási rendszerek fejlesztése. Az európai felsőoktatás kiterjesztését igazolta az esélyegyenlőség (a felsőoktatás szociális dimenziójának előmozdításával) és a versenyképes tudásalapú gazdaság létrehozásának igénye a globális piaci versenyben való részvételhez. A felsőoktatás szociális dimenziója azonban továbbra is meglehetősen elvont fogalom az európai felsőoktatásban, míg a diákok támogatásának rendszerei továbbra is nagyrészt nemzeti szinten működnek.

Ezen tanulmány állítása szerint, 2020-ban, csakúgy mint 2013-ban, az egyetemi tapasztalat, és e tapasztalat minősége kulcsfontosságú szerepet fog játszani az európai ifjúság életében. A felsőoktatás tömeges terjeszkedése hosszú távú változást jelent az európai társadalmakban, amelyet valószínűleg nem lehet majd könnyen visszafordítani. Azonban sok változás van folyamatban: a diákok támogatásának rendszereit, amelyek célja a diáktapasztalatok egyenlőtlenségeinek korlátozása, mostanra megszorító folyamatok befolyásolják, és a jóléti támogatások csökkentésének következményeit valószínűleg a 2020-ban egyetemeken tanuló fiatalok is tapasztalják majd. Különösen a fiatalok körében nagy a kockázat, hogy jobban fűgnek a családi és a munkaerő-piaci forrásoktól, és ez a felsőoktatás "differenciált" tapasztalatait hozza létre. A tanulmány arra is rámutat, hogy a jövőbeli tendenciák megfordítása érdekében ki kell egészítenünk az európai integráció jelenlegi folyamatait, olyan hallgatói támogatási rendszerek kialakításával, amelyek konkrétan fenntartják az Európai Felsőoktatási Térség (EHEA) szociális dimenzióját. Ez a tanulmány nem terjed ki a nemzetek közötti különbségekre Európa szerte a szakképzés és a felsőoktatás felosztása tekintetében, mindössze az egyetemek által nyújtott általános felsőoktatásra összpontosít. Ez a választás azt is tükrözi, hogy - ahogy az az alábbiakban is kifejtésre kerül - az európai felsőoktatásban való részvétel kiterjesztésének konkrét ötletét lényegében az általános felsőoktatáson belül képzei el és nem foglalkozik specifikusan a szakképzéssel.

---

1 Eredeti megjelenés: Antonucci, Lorenza (2014): The future of the social dimension in European higher education: university for all, but without student support?, in Perspectives on youth volume 1: 2020 – what do You see? Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Az európai felsőoktatás legfontosabb terjeszkedési tendenciáinak leírása után a tanulmány a diákok támogatási modelljei közötti fő különbségeket tárgyalja. A harmadik rész leírja az ezeket a rendszereket érintő legutóbbi változásokat, különös tekintettel a svéd, olasz és angliai esettanulmányokra. Ez a rész a diákpopoláció legszegényebb részének támogatását megcélzó elmaradott rendszerek konvergenciájára mutat majd rá. Végezetül az utolsó fejezet a fiatalok 2020-as jövőképét mutatja be, megvitatja a legutóbbi politikai reformok hatását, és áttekintést ad azokról a lehetséges forgatókönyvekről, amelyek megfordíthatják ezt a tendenciát.

A felsőoktatás bővítése Európában

Az Európán belüli terjeszkedés ütemezésének figyelemre méltó különbségei ellenére a második világháború után a felsőoktatáshoz való tömeges hozzáférés valódi európai trendnek számít (EQUNET 2010), amelyet a politikai diskurzusok megváltoztatása kísért: miközben a felsőoktatás az európai elit oktatás részeként volt jelen, az egyenlőségre törekvés, mint érték fejlődésének hatására változás vette kezdetét (Trow 2005). Az európai felsőoktatás ma "tömeges felsőoktatásként" definiálható: még akkor is, ha a felsőoktatásban részt vevő diákok nem feltétlenül szereznek diplomát, a fiatalok nagy hányada tapasztalja meg az átmenet ezen útját. A felsőoktatás terjeszkedése nemcsak az oktatáspolitikában mutatkozó elmozdulást tükrözi, hanem az európai társadalmakban tapasztalt változó törekvések és ambíciók kifejeződése is. A felsőoktatás központi célkitűzése a munkásosztálybeli gyermekek esélyeinek javítása és a szélesebb körű részvétel előmozdítása volt egy ötlet alapján, melynek kifejlesztésére különösen az Egyesült Királyságban került sor (Spohrer 2011). A felsőoktatásban dolgozó szakemberek által használt terminológiát követve, ez a cikk a "felsőoktatás" kifejezéssel az "egyetemi felsőoktatásra" utal, ellentétben a szakmai továbbképzéssel (lásd Powell és Solga 2010). A terminológia specifikus használata szintén azt a tényt tükrözi, hogy - amint azt az alábbiakban hangsúlyozzuk - a felsőoktatás európaizációs folyamata magában foglalja az egyetemek közötti hálózatokat, mint az (akadémiai) felsőoktatás feladatainak ellátóit.

A hozzáférés bővülésének első hulláma az 1980-as évek végén kezdődött: az 1987-88-as és 1996-97 közötti időszakban a vizsgált országok 20-29 éves korosztályánál legalább 50% -kal nőtt a részvételi arány nagysága (Eurydice 1998: 139). A felsőoktatás tömeges terjeszkedése, amely a fiatalok több mint 50% -os részvételi arányát eredményezte, újabb keletű, és már a 2000-es években történt meg. Az EU számos országában a 20-29 éves generáció részvételi aránya elérte az 50% -ot (EQUNET 2010): a legmagasabb, 65-70%-os arány a kelet-európai országokban és a balti országokban (Lettország, Lengyelország és Szlovákia), 60% a skandináv országokban (Finnország és Svédország), míg a legalacsonyabb részvételi arány 40% körül a kontinentális országokban (Ausztria, Belgium és Németország) figyelhető meg.

Az európai politikai döntéshozatal szerepe alapvető volt a felsőoktatásban való részvétel szélesebb körűvé tételében. Az 1990-es évek vége/ 2000-es évek eleje óta az európai intézmények egyre inkább a felsőoktatáshoz való hozzáférés szélesebb körű kiterjesztésére irányuló "kettős célokra" hivatkoztak, melyek a "méltányosság" (mint a felsőoktatáshoz való egyenlő hozzáférés meghatalmazottja) növelését és a tudásalapú gazdaság létrehozását tűzte ki célul, mint ahogy az a Lisszaboni Stratégiában szerepel. A Bolognai folyamat (2007a), mely egységes európai felsőoktatási rendszerek létrehozására lett tervezve, egyértelművé tette, hogy „a versenyképesség

növelését ki kell egészíteni az Európai Felsőoktatási Térség társadalmi jellemzőinek javításával, a társadalmi kohézió erősítésével, valamint a társadalmi és nemi egyenlőtlenségek csökkentésével mind nemzeti, mind európai szinten.” Ezt az elvet a londoni közlemény (Bolognai folyamat 2007b) is megerősítette: „A felsőoktatás minden szintjére belépő, résztvevő és azt befejező diák hallgatóságnak tükröznie kell a népesség sokszínűségét.” Az Oktatás és Képzés 2020 (ET 2020) stratégia, amely az Európai Tanács által 2009 májusában jóváhagyott európai oktatási és képzési együttműködés kerete, új célkitűzéseként határozta meg: „a méltányosság, a társadalmi kohézió és az aktív polgárság előmozdítását.” Az Oktatási, Ifjúsági és Kulturális Tanács 2010 májusában a felsőoktatásról szóló találkozója szintén hangsúlyozta a „szélesebb körű hozzáférés előmozdításának szükségességét” a hallgatók pénzügyi támogatásával (lásd EQUNET 2010).

Időközben már léteztek a felsőoktatási politikák integrálására irányuló folyamatok, melyek az Európai Felsőoktatási Térség (EHEA) 2010-es kialakításában tetőztek. Hangsúlyozni kell, hogy az EHEA kifejezetten az egyetemi felsőoktatás előmozdítását támogatja - ha figyelembe vesszük a korábban említett „továbbtanulási” rendszerek közötti különbségeket. Az EHEA valójában a Bolognai folyamatból származik, amely az egyetemeket érintő együttműködési hálózat. Powell és Solga (2010) érvelése szerint ez a modell az általános felsőoktatási rendszereket részesítette előnyben, ami kihívást jelent a szakmai továbbképzésre orientált rendszerek számára.

Az EHEA szociális dimenziója háromoldalú, amely két célkitűzést ötvöz: az esélyegyenlőség növelése lehetőséget ad arra, hogy minden egyén „egyenlő esélyeket kapjon a személyes fejlődéshez vezető felsőoktatás előnyeinek kihasználására” mivel „az erős társadalmi dimenzió szükséges előfeltétel valamennyi diák számára, hogy sikeresen bejusson, elvégezze és befejezze tanulmányait” (Bolognai folyamat: 2007a: 12). Másodszor a „társadalmaink szociális, kulturális és gazdasági fejlődését” erősíti. Ez abból a feltevésből adódik, miszerint „az oktatási és képzési rendszerek egyenlőtlenségei növelik a munkanélküliséget, a társadalmi kirekesztés kockázatát és végső soron nagy költségeket rónak a társadalomra” (12.o.). Az utolsó pont épp ezért hangsúlyozza a felsőoktatási diffúzió hiányának társadalmi költségeit. Külön hangsúly van a versenyképességen is: ez a harmadik megfontolás arra épít, hogy „az erős társadalmi dimenzió fokozza az európai felsőoktatás minőségét és vonzerejét” más országokkal és kontinensekkel szemben (12.o.).

Egyrészt, ez a kétarcú érv működött: amint azt az Eurostudent projekt (2008) kihangsúlyozta, az európai diáklapuláció társadalmi összetételében egyre heterogénebb. Az alacsonyabb társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező diákok közül is többen vesznek részt felsőoktatásban, az egyetemek tömeges terjeszkedése óta, azonban arányukat tekintve még mindig kevésbé képviseltetik magukat (Furlong és Cartmel 2009). Azonban a felsőoktatás nem feltétlenül vezet többé diplomás állásokhoz, és a közelmúltbeli tanulmányok szerint a felsőoktatással szemben támasztott azon elvárások, hogy diplomás álláshoz segítenek, egyre inkább félrevezetők. Például Bell és a Blanchflower (2010) tanulmánya a diplomás fiatalok munkanélküliségének gyakoriságára mutat rá Európában. Green és Zhu (2008) tanulmánya is bizonyítékokkal szolgál a túlképzettségről, a munkahelyi elégedetlenségről és a főiskolai oktatás hanyatlásáról.

Európai egyetemeink szociális dimenziója nemcsak az egyetemi rendszerekbe való bejutást foglalja magában (amely az európai politikaalkotás fő fókusza volt), hanem a minőségi egyetemi tapasztalatokat is. Az szakirodalomban bizonyíték van arra,

hogy a felsőoktatásban való részvétel tapasztalata maga, egyre nagyobb kihívást jelent a fiatalok számára. A Svédországban végzett tanulmányok (Christensson és társai 2010), melyek a fiatalok jólétének kérdését vizsgálják a felsőoktatásban, megállapították, „vannak arra utaló jelek, hogy a felsőoktatásban lévő hallgatók között a pszichológiai nehézségekkel küzdők aránya magas” (p. 1), ami a felsőoktatás időszakát jellemző átmeneti hatásként jelentkezik. Ezenkívül, El Ansari és társai (2011) hét brit intézményben végzett kutatása arra a következtetésre jutott, hogy az egészségügyi panaszok és a pszichológiai problémák aránya viszonylag magas, és ezért felszólította az egyetemi vezetőséget, hogy a hallgatók jólétének előmozdításában tudatosan járjanak el. A diákok jólétét nem csupán az egyéni jellemzők okozzák, de azok a felsőoktatás szociális dimenziójának szerves részét képezik, ahogyan azt az európai egyetemek által kínált tanácsadási szolgáltatások egyre növekvő használata is mutatja. A kritikus szociálpolitikai teoretikusok hangsúlyozzák, hogy a diákok jólétét a felsőoktatás politikája és rendelkezései, a hallgatói támogatás típusai és az egyéni tapasztalatok megteremtésének kísérlete is befolyásolják (lásd Baker és társai 2006). Összegezve, a nemzeti és az európai intézmények nem korlátozhatják funkciójukat arra, hogy „több fiatalot helyezzenek be a felsőoktatásba.” A felvételi arányokon túl a felsőoktatási tapasztalatok minőségét befolyásolhatják a szellemi jólétben rejlő, diffúz problémák, amelyek a felsőoktatás politika egy másik területét képezik.

A felsőoktatás versenyképességének növelése és a társadalmi integráció és egyenlőség biztosításának kétoldalú érvelése elhanyagolta a felsőoktatás szociális dimenzióját, különösen a hallgatói támogatási rendszerek szerepét, nemcsak az egyetemi tapasztalatok egyenlőtlenségeinek korlátozásában, de a pozitív egyetemi tapasztalatok elősegítésében is.

A diáktámogatások különböző rendszereinek összehasonlítása Európában

A hallgatói támogatás rendszerei a felsőoktatásban résztvevők természetes társai: közvetlen hatással vannak a felsőoktatási tapasztalat minőségére és egyenlőtlenségeire. Az egyetemeken tanuló fiatalok tapasztalatait alapvetően befolyásolja a tanulmányok finanszírozási lehetősége, a megélhetési költségek fedezése és az e célra használt források típusai.

Számos tanulmány - különösen az Egyesült Királyságban - kimutatta, hogy a felsőoktatásban töltött idő finanszírozása a munkaerő-piaci részvétel révén nagyon egyenlőtlenné teszi ezt az tapasztalatot (Metcalf 2003): azok, akik tanulás közben dolgoznak, kevesebb időt és energiát tudnak az egyetemi és tanórán kívüli tevékenységekbe fektetni. Ráadásul azok a diákok, akik többet szerepelnek a munkaerőpiacon, valószínűbb, hogy alacsonyabb társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkeznek (Metcalf 2003; Purcell és társai 2009), és ez megerősíti a már egyetem megkezdése előtt fennálló egyenlőtlenségeket. Ez azt is jelenti, hogy a leghátrányosabb helyzetű fiatalok sokkal nehezebbnek érzékelik majd a felsőoktatást. Paradox módon az egyetemek arra törekednek, hogy több ilyen fiatalot vonjanak be a részvételi programok szélesítése révén.

A tapasztalatok terén mutatkozó egyenlőtlenség elsődleges oka a fiatalok családjuktól kapott forrásokból adódik, amelyek egyértelműen, nagymértékben függnek a lehetőségeiktől. Az egyetemeken folytatott tanulmányok a fiatalok családon belüli

eltartott státuszának elhúzódását jelentik. Catan, aki a felsőoktatással kapcsolatos hosszan tartó átmenetre hivatkozik, provokatív módon azt a kérdést teszi fel, „kinek kellene vállalnia a fiatal felnőttek folyamatos anyagi, pénzügyi és intézményi támogatását, ezen hosszabb ideig tartó függőség idején” (2004:3). Az Eurostudent adatai szerint (2008) gyakran a család az, amely magára vállalja a felsőoktatásban való részvétel növekvő költségeit, ami paradox hatást gyakorol a függetlenség és a felnőttkor elhalasztására, valamint az egyenlőtlenségek erősítésére. Ráadásul a család gyakran nem tudja fedezni ezeket a költségeket, és ezért a további jövedelemforrások biztosításának képtelensége korlátozza a felsőoktatási tapasztalatokat, valamint magát a felsőoktatásba való bejutást is.

Az állami szinten irányított hallgatói támogatási rendszerek azzal a céllal kerültek bevezetésre, hogy azok egyenlő hozzáférést biztosítsanak minden hallgató számára. Az Európai Felsőoktatási Térség a szociális dimenzióra utal; az EHEA munkacsoportjai azonban az EHEA-hoz csatlakozott 45 ország jelenlegi sokféleségének köszönhetően tartózkodtak a szociális dimenzió definiálására vonatkozó konkrét egyetértés elérésétől. Miközben a felsőoktatás területén „európaizáló” folyamatok vannak érvényben, a felsőoktatás „szociális dimenzióját” továbbra is a nemzetállam szintjén kezelik. Amint azt az EHEA egyik hivatalos dokumentumában hangsúlyozták: „Számos országban állami támogatást nyújtanak a diákok és családjaik számára a felsőoktatás pénzügyi akadályainak enyhítése érdekében. A diákok számára közvetlen pénzbeli támogatást nyújtó állami támogatási rendszerek a bolognai országok között különböznek ... Az Európai Felsőoktatási Térség támogatási formáira (támogatások és kölcsönök) szánt felsőoktatási kiadások aránya 2005-ben 5%-nál is kevesebb, és a 20%-ot is meghaladó intervallum között mozgott” (Eurostat 2009: 13).

A hallgatói támogatások különböző rendszereit azonosíthatjuk, amelyekből számos azonos jellemzőkkel rendelkező országcsoport rajzolódik ki. Ezek a „rendszerek” a diákok támogatásának ideáltípusait képviselik, és a szociálpolitikai kutatás hagyományain alapulnak. Például Esping-Andersen (1990) közismerten különböző jóléti rendszereket azonosított: szociáldemokrata, kontinentális és liberális, amelyek különböző jellemzőket mutatnak, és különböző szociálpolitikákon alapulnak. Walther (2006) ugyanezt a hagyományt követve meghatározta az ifjúsági politikák különböző modelljeit Európában, beleértve a társadalmi integrációt, a munkaerőpiacot és az oktatási politikákat.

Hasonlóképpen, ezeket a modelleket (Willemse és Beer 2012) a közelmúltban a felsőoktatásban tesztelték: a dekommodifikáció és rétegződés kutatásával az egyetemi politikákban olyan eltéréseket tapasztaltak a hagyományos megosztottság területén, melyekről Esping-Andersen (1990) írt. A különbségek ellenére az azonosított modellek analitikus alapul szolgálhatnak a tanulói támogatások különbségének összehasonlító szemléletű bírálatához Európában. A felsőoktatás harmonizációs és európaizációs folyamata nem változtat a hallgatói támogatás megkülönböztethető modelljein, amelyek a hallgatói támogatások különböző „kultúráit” tükrözik Európában. Ezek a modellek azt hangsúlyozzák, hogy az európai felsőoktatásban résztvevő fiatalok tapasztalatai eltérőek, és hogy a hallgatói támogatási rendszerek hozzájárulnak a felsőoktatásban szerzett tapasztalatok formálásához.

A modellek szembesíthetők a felsőoktatás szociális dimenziójának számos aspektusával:

- A tandíjak szintje: ez a dimenzió Európa-szerte nagyban eltér. Néhány országban a tandíjak jelentik a felsőoktatásban részt venni kívánó fiatalok számára a legmagasabb kiadásokat (liberális országok). Ez azonban nem jelent problémát a skandináv országokban, például ahol a hazai hallgatóknak nem kell tandíjat fizetniük.
- A szakpolitikai eszközök: a felsőoktatási költségeket (díjak) és a megélhetési költségeket (szállás, könyvek stb.) gyakran a hallgatói támogatások, különösen hitelek fedezik. A segélyek a diákok támogatási rendszereinek elsődleges eszközei. Egyes országok rendszerük korai fejlesztése óta (pl. Svédország) bevezették a kölcsönöket, míg mások csak később vezették be őket (például az Egyesült Királyságban csak 2004-ben). A támogatások és kölcsönök felhasználása eltérő hatást gyakorol a fiatalok tapasztalataira: míg a segélyek olyan támogatási formákat jelentenek, amelyeket nem kell visszafizetni, a kölcsönök hosszú távú hatást gyakorolnak és befolyásolják a fiatalok jövedelmét, hiszen a felsőoktatás után ezeket a támogatásokat vissza kell fizetni. A hitelek alapvetően "fogadások" a fiatalok jövőjéről, abban a konkrét értelemben, hogy a hitelek rendszerei a diplomások jövőbeni jövedelmére vonatkozó számításokon alapulnak. Míg jelenleg a magas, diplomás munkanélküliség idején visszafizetésük kihívást jelent, egyre inkább használják a hiteleket a diákok támogatására Európában. Bizonyos szempontból a kölcsönök segítettek elkerülni a hallgatói támogatások szigorú feltételeit a kedvezményezettjeik megválasztásában: még a skandináv országok legbőkezűbb jóléti államai sem tudták megengedni maguknak az egyetemes támogatási rendszereket, amelyek kizárólag vissza nem térítendő támogatásokra alapoztak. Éppen ellenkezőleg, teljes hallgatói lakossági hitelek rendszerét kínálják a diákok támogatási rendszerének szélesítésére, melyek megfelelő kamatlábakat kínálnak. A hitel kétélű fegyver, egyrészt biztosítja a hallgatói támogatási rendszerek egyetemességét, de mégis kockázatos tétet jelenthet abban az időben, amikor a diplomás munkanélküliség különösen magas. Ráadásul a kölcsönökre való támaszkodás visszatárhathatja az alacsonyabb társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező tanulókat, és ezáltal akadályozhatja az egyetemekre való belépésüket.
- Az univerzalizmus és az anyagi helyzet felmérésének fokozatai: bár ez nagyon technikai szempontnak tűnik, közvetlen hatással van a fiatalok mindennapi életére. Ez egy olyan összehasonlítási dimenzió, amely megmondja, hogy a hallgatói támogatási rendszerek hozzájárulnak-e, segélyek vagy kölcsönök formájában, minden fiatal diák tanulmányaihoz (univerzális formák), vagy a fiatalok családi háttere alapján (anyagi helyzet alapján), netán a munkaerőpiacon való részvételtől származó jövedelmük a befolyásoló tényező a független és érett hallgatók esetében. Európában erre nincs egyedülálló nézőpont: egyes rendszerek a fiatalokat teljesen önálló egyénekként kezelik, akik leváltak a családjukról (jellemzően skandináv országokban), míg más modellek a családi jövedelem alapján járulnak hozzá a tanulmányokhoz, azon a feltételezésen alapulva, hogy a család a felsőoktatásban még mindig közreműködik a fiatalok eltartásában (Eurydice 1998: 115).
- A hallgatói támogatás szintje (beállítások): ez a dimenzió azt vizsgálja, mennyire nagyvonalúak ezek a hallgatói támogatási rendszerek a fiatalok felsőoktatási tanulmányai során. Míg egyes támogatási rendszerek magukban foglalják az oktatási és a megélhetési költségeket, mások "reziduális" támogatási formákkal

járulnak hozzá. Ki fogja fedezni a növekvő költségeket? A felsőoktatásban a fiatalok két fő formát használnak fel: családi forrásokat, mind készpénz formájában, mind pedig a szállásköltségek megfizetésének elkerülésével (például a szülőkkel való együttélés révén a tanulmányok ideje alatt), valamint a munkaerőpiacon való részvételből származó forrásokat. Egyre több hallgató lép a munkaerőpiacra az egyetemi évek alatt, (gyakran alkalmazják őket nem diplomaköteles munkahelyeken) hogy megteremtsék a megélhetési költségeiket. A munkaerőpiactól, a családtól és az államtól származó hozzájárulások sokban különböznek az egyes Európai országokban. Az Eurostudent (2008) tanulmány a munkaerőpiac és a család szerepének különbségeit mutatja a hallgatói jövedelmek tekintetében: a kelet-európai országokban, mint például Szlovákiában és Csehországban, a munkaerő piaci források meghatározóak (bevételeik 92%-át, illetve 72%-át teszi ki). A dél-európai országokban a családi források nagyobb szerepet játszanak, (Portugália és Görögország azok, ahol a családi források a teljes hallgatói bevételhez viszonyítva, annak 72%-át és 69%-át teszik ki) illetve ide tartoznak még a kontinentális országok, mint például Németország (58%) és Belgium, ahol ez az arány (56%).

Ezek a dimenziók lehetővé teszik számunkra, hogy négy különböző támogatási rendszert azonosítsunk, amelyek részben átfedésben vannak az Esping-Andersen (1990) által megfogalmazott jóléti rendszerekre vonatkozó felosztással:

- A skandináv országok (Finnország, Svédország, Dánia és Norvégia): ezekben az országokban az állam különösen bőkezű az egyetemeken tanuló fiatalok támogatásában, és szinte minden diákot lefedő segélyek és kölcsönök kombinációját kínálja. Ahogyan azt Schwarz és Rehburg is hangsúlyozta, ezekben az országokban a legtöbb hallgató önálló lakhatással rendelkezik, és „olyan érett embereknek tekintik őket, akik a saját maguk útját járják, a nyilvánosság pénzügyi támogatásával”, úgy, mint „önmagukért felelős befektetők” (2004: 531).
- Kontinentális országok (Franciaország, Belgium, Németország és Ausztria): ezekben az országokban fontos szerepet játszik a „státusz”, a hallgatói támogatások specifikus logika szerint működnek: „a szülők felelősek gyermekeik oktatásáért és az állam csak akkor fog beavatkozni, ha a szülők nem vagy nem teljes mértékben képesek azt fizetni” (Schwarz és Rehburg 2004: 531). Ebben a rendszerben a fiatal diákokat, fiatal tanulóknak tekintik. A szülők szerepe különösen fontos a szállás biztosításában vagy a szállásköltségek fedezésében, miközben a (tan)díjak szintje ezen országokban meglehetősen alacsony marad.
- Dél-európai országok (Olaszország, Spanyolország, Portugália és Görögország): az állam maradéktalanul csak azoknak a tanulóknak biztosítja a támogatási formákat, akiknek azokra a legnagyobb szükségük van. A hallgatói támogatásban a diákok családjai játszanak fő szerepet. Ezért az itteni fiatalok még mindig „családjuk által védett gyermekek” (Schwarz és Rehburg 2004: 531). A (tan)díjak szintje alacsony, sőt egyes esetekben nem is létező.
- Liberális országok (Egyesült Királyság): ezen országokban a (tan)díjak szintje különösen magas, és a hallgatókat a jövőbeli karrierjük „befektetőinek” tekintik (Schwarz és Rehburg 2004: 531). Számos hallgató részesül állami támogatásban, amely tekintettel van az anyagi helyzetükre illetve függ a családi jövedelemtől. Ráadásul a diákok a felsőoktatás során gyakran a munkaerőpiac aktív résztvevői is (1. táblázat).

	Skandináv	Dél-Európai	Kontinentális	Liberális
(Tan)díjak	Nincs díj	Közepes	Közepes	Magas
Segélyek	Univerzális	Nagyon reziduális	Közepes	Csak bizonyos küszöbérték alatt lévő diákoknak
Kölcsönök	Univerzális	Nem elterjedt	Nem elterjedt	Anyagi helyzet-től függ
Munkaerőpiacon való részvétel	Közepestől (Svédország) magas arányig (Finnország)	Alacsony/Közepes	Alacsony	Közepes/Magas
Családi hozzájárulás	Alacsony	Magas	Magas	Közepes

1. táblázat: A hallgatói támogatások rendszerei

Az 1. táblázat összefoglalja a hallgatói támogatások rendszerének egyes minőségi különbségeit; ezek a rendszerek Európa-szerte be vannak ágyazva a jóléti állam történelmébe és a diákok támogatásának kultúrájába. Ezért a fiatalok jövőbeli életének megértésére, feltétlenül szükséges ezen hosszú távú rendszerek fejlődésének figyelemmel kísérése. A jelenlegi válság összehangolja ezeket a rendszereket? Hogyan hatnak a felsőoktatás európaizációs folyamatai ezekre a rendszerekre?

Kitekintés a jövőbe: a legújabb szakpolitikai változások hatása

Számos elemző megvitatta a jóléti állam visszaszorításának aktuális tendenciái által okozott legújabb hatásokat, illetve az európai jóléti államokban végbement megszorításokat (Taylor-Gooby 2012). Néhány ilyen tudós egy „neoliberális forradalmat” is jósol Európában. Miközben a megszorítások hatásainak elemzése eltérhet, a tudományos vitákban általános egyetértés van az európai jóléti államok megszorítási trendjeiről a válság utáni időszakban, ami különösen a dél-európai országokban (Spanyolország, Olaszország és Görögország) és az angolszász jólét állami modellek-nél (Egyesült Királyság) jellemző (King és munkatársai 2012).

A felsőoktatási irányelvek és a hallgatói támogatási rendszerek a jóléti állam szerves részét képezik (Willemse és Beer 2012). A megszorítások tendenciája fokozódó konvergenciát eredményezhet egy olyan európai modell felé, amelyet a piac nagyobb szerepe jellemez – tehát egy liberális modell felé. Ezen általános tendenciákon kívül a felsőoktatás specifikus sajátosságokat is mutat. A hallgatói támogatás esete, Hacker (2004) által úgynevezett privatizációs kockázatot jelent a jóléti állam privatizációja nélkül, különösen azért, mert az európai szociálpolitikák „hiányos kockázati védelmet nyújtottak a drámai társadalmi változás korában”, ebben az esetben, a fiatalok egyetemi részvételének kiterjeszkedésében. Hacker (2004) hangsúlyozta, hogy a jóléti állam visszaszorításának folyamatait a jóléti rendszer exogén nyomásának vizsgálatával kell értékelni. Ebben az esetben az exogén nyomást a rendszer

fenntarthatósága jelenti a tömegesen kibővített felsőoktatás összefüggésében. Számos változás befolyásolta a hallgatói támogatási rendszereket; különösen az a tény, hogy a felsőoktatási rendszerek nem változtak drasztikusan, sőt nem is alkalmazkodtak a 2000-es években történő felsőoktatáshoz való tömeges hozzáféréshez, mely azt eredményezte, hogy ezek a rendszerek képtelenek voltak a felsőoktatásban lévő fiatalok növekvő igényeit kielégíteni. Ez a probléma elsősorban a hallgatói támogatás modelljeit érintette, amelyek - mint már láttuk - nem univerzálisak, hanem a diákság legszegényebb csoportjának támogatására irányulnak: ezekben az esetekben a jogosultság feltételeinek elérése egyre nehezebb, és a támogatási rendszer is még inkább reziduálissá vált.

A középtávú változásokon kívül, a diákok támogatási rendszerére a gazdasági válság utáni reformok is kihívást jelentenek. Ezen a tanulmányon belül röviden összefoglalok néhány olyan politikai változást, amelyek három ország, hallgatói támogatásának három különböző modelljét érintették, annak érdekében, hogy bemutassam, hogy ezek a változások milyen hatással voltak a különböző rendszerekre: Svédországon, Angliában és Olaszországban.

Svédország nem vezetett be jelentős reformokat a svéd állampolgároknak nyújtott hallgatói támogatási rendszerek tekintetében. Mindazonáltal a teljes díjtalan rendszert (mind a svéd állampolgárok, mind az EU, de a nemzetközi hallgatók számára is) megkérdőjelezte a kormány „Külföldi diákok minőség alapú versenye - tandíj a külföldi diákoknak” nevet viselő javaslata. A 2009-ben elfogadott törvényjavaslat szerint a felsőoktatás térítésmentes marad a svéd állampolgárok, az EU / EGT és Svájc állampolgárai számára, ám a harmadik országbeli hallgatók 2011 őszi félévétől kezdve tandíjkötelesek. Bár ez a reform nincs hatással a diákok támogatásának olyan rendszereire, amelyek határozottan, a svéd állampolgárokat érintik, mégis jelzi a felsőoktatás finanszírozási elveinek változását. A minőség irányába mutató konkrét változás az, hogy a harmadik országbeli diákok (tan)díjaztatása a felsőoktatás új finanszírozási rendszerének részévé válna. A felsőoktatásért felelős miniszter, Tobian Krantz javasolta és hagyta jóvá az új minőségbiztosítási rendszert, amely a harmadik országbeli diákok (tan)díjait (500-600 millió svéd koronát, 55-66 millió eurót), támogatásként a legjobban teljesítő egyetemeknek juttatja. Ez a reform jelzi a versenyképességre való figyelem előremozdulását. Ezt a döntést a felsőoktatási intézmények tiltakozásai követték, melynek tetőpontjaként Anders Flodstrom egyetemi kancellár nyílt levélben mondott le a Nemzeti Ügynökségi posztjáról. A konfliktust a felsőoktatás minőségi kontrollja (a hallgató önálló munkája, anélkül, hogy figyelembe venné „a képzést és annak tartalmi vizsgálatát”), valamint a teljesítmény-mutatók felé való elmozdulás motiválja. A verseny és a teljesítmény liberális elvének irányába való elmozdulás minden bizonnyal a szociáldemokrata svéd rendszerben bekövetkezett változások jele, még akkor is, ha a támogatások és kölcsönök szintje stabil maradt, és a svéd rendszer viszonylag még mindig az egyik legbőkezűbb az európai ifjúsággal szemben.

A hallgatói támogatások rendszerében a legtöbb közvetlen változás Angliában és Olaszországban történt. Angliában a hitelek rendszerét az 1990-es években vezették be, és 2004 óta a diplomások számára lehetővé vált nem csak a megélhetési költségeik, hanem a tandíjuk fedezésére is kölcsönt felvenni. Ezért Angliában a hallgatók gyakran vesznek fel mind megélhetési, (ha nem jogosultak segélyre), mind pedig tandíjat fedező kölcsönöket. Az válság után bevezetett legutóbbi változások a rendszer „nagylelkűségét” és a diákok támogatásának szintjét is érintették.

A Svédországban mindenki számára garantált támogatási rendszer Angliában reziduális: legfeljebb £2 800 összegű támogatást engedélyez £25 000 alatti éves jövedelem esetén. Az utolsó reformok eredeti célja az volt, hogy a rendszert „progreszívabbá” tegyék, de a végeredmény az lett, hogy a rendszer még reziduálisabbá vált: a £25 000 keresetet meg nem haladó szülők gyermekeinek megélhetési segélyét havi £27-al emelték (BIS 2010). A £42 000-ig terjedő jövedelemmel rendelkező családok jelenleg részleges támogatásra jogosultak - a küszöbérték tehát csökkent (évente £50 020 volt), és a rendszer egyre inkább reziduális. Azonban a koalíciós kormány által Angliában bevezetett legradikálisabb változást a (tan)díjak maximális szintjének drámai emelkedése (£3 290-ról és £9 000-ra) jelentette. Ez a változás azzal a kockázattal jár, hogy növeli a fiatal hallgatók adósságszintjét egy olyan rendszerben, amely már a hitelek diffúz formáitól függ, a fiatalok tandíjának, illetve megélhetési költségeinek fenntartására a felsőoktatásban.

Olaszországban a diákok támogatásának rendszere a gazdasági válság után két alkalommal is átalakult. Az első reform Berlusconi kormánya alatt 2010-ben történt a „Gelmini Reform” (240/2010. Sz. Törvény) által, amely „A Kiválósági Alap” (4. cikk) nevű forrást teremtette meg, amely „az arra legérdemesebb hallgatók díjazása”, akiket egy nemzeti teszt segítségével választottak ki. Ezt az alapot magánpénzekből finanszírozták, de emellett a leghátrányosabb helyzetű hallgatók számára korábban használt állami forrásokat is erre fordították („a tanuláshoz való jog” finanszírozásából). Ahogyan azt több tudós is hangsúlyozta, a leghátrányosabb helyzetű hallgatók számára a diákok támogatásának jelenlegi formája az olasz felsőoktatás tömeges bővítése után egyre inkább reziduálissá vált (Prato 2006). Nem csak a rendszerbe való bejutás különösen nehézkes, de sok hallgató, aki jogosult lenne, nem kap támogatást és ösztöndíjat a regionális szinten rendelkezésre álló erőforrások hiánya miatt. Mindez új kategóriát hozott létre: ők a „jogosult diákok, akik nem részesülhetnek támogatásban a források hiánya miatt”. A Gelmini Reform által bevezetett reformok tehát a hallgatói támogatás hatáskörének és céljainak megváltozását jelentették, a hátrányos helyzetű diákok szűkös erőforrásainak átcsoportosításával a magas színvonalú teljesítményt nyújtó hallgatók számára (Antonucci 2011).

A legutóbbi reformok közvetetten befolyásolták a hallgatói támogatási rendszert; a legfontosabb változások a Monti kormány 2012-es kiadási felülvizsgálata során kerültek bevezetésre, melynek fő céljai között a felsőoktatás közkiadásainak korlátozása is szerepelt. Ezek a változások befolyásolták a díjak mértékét egy adott kategóriába tartozó diákok számára, akik nem szereznek diplomát az eredetileg meghatározott évek számán belül (*fuori corso*). Azok, akik gyakran munka mellett részmunkaidős hallgatók (Olaszországban részmunkaidős diplomát az intézmények csak egy kis csoportja kínál), a díjak emelkedésével fognak szembesülni, amelyeket a hallgatói támogatás általános rendszerének finanszírozására fognak fordítani (Laudisia 2012). Miközben a hallgatói támogatás rendszere egyre inkább feltételhez kötött, a régiók az állami források szűkösségével szembesülnek, amely a diákok támogatásának finanszírozása érdekében az összes diák által fizetett adók szintjének emelkedését eredményezte (Eurydice 2011).

A fent leírt változások ellentmondanak az Európai Felsőoktatási Térség szociális dimenzióval kapcsolatos legutóbbi kijelentéseinek, amelyeket a következőképpen kellene előmozdítani: a felsőoktatás mindenki számára hozzáférhetővé tételével, valamint a felsőoktatásban lévők megélhetésének támogatásával. Az Európai Felsőoktatási Térség legutóbbi munkacsoportjai valójában azt állítják, hogy „a diákoknak

megfelelő tanulási és életkörülményekre van szükségük ahhoz, hogy megfelelő időn belül elvégezhessék tanulmányaikat a társadalmi és gazdasági háttérükkel kapcsolatos akadályok nélkül” (Bolognai folyamat 2007a:13). Ráadásul több forrást kellene a felsőoktatásba fektetni, hogy tanácsadási rendszereket hozzanak létre és lehetővé tegyék a hozzáférés kibővítését. Végül „a kormányoknak a diákok segítésére irányuló intézkedéseket kellene tenniük, különösen a szociálisan hátrányos helyzetű csoportok számára, pénzügyi és gazdasági szempontok terén a hozzáférés bővítése céljából” (Bolognai folyamat 2007a:13). Mindezek a szempontok jelenleg figyelmen kívül maradnak a felsőoktatás korszerűsítésével foglalkozó Eurydice hálózat (2011) utolsó jelentése szerint, amely bizonyítékokkal szolgált a felsőoktatás hallgatói támogatására fordított állami források folyamatos csökkentéséről.

A nyilatkozatok és az európai rendelkezések közötti legnagyobb ellentmondás a „diákok mobilitásának szociális dimenziójából” származik, amelyet közvetlenül európai szinten kezelnek. Az Európai Felsőoktatási Térség nyilatkozataiban azt állítják, hogy „a mobilitást a szabad mozgás hatékony akadályainak leküzdésével kell előmozdítani”, különös tekintettel a diákokra (a bolognai nyilatkozatból). A rendelkezésre álló források hiánya miatt az Oktatási és Képzési Bizottság egy új, „Erasmus Mindenkinnek” (2014-2020) programot javasolt, amely az „Erasmus Hitelgarancia” bevezetését indítványozta az Erasmus programban résztvevő mesterszakos diákok számára (Európai Bizottság 2011). Az eszközök eltolása segélyekről a kölcsönök irányába a gazdasági válság idején, növeli a fiatalok által a felsőoktatásban már elért magas adósságok felhalmozásának esélyét. Valójában a fiatalok egyre nagyobb problémával néznek szembe a kölcsönök visszafizetésében, a fiatalok munkanélküliségének magas szintje és a diplomások alacsonyabb jövedelmének köszönhetően. Ezt a javaslatot az Európai Hallgatói Egyesület (ESU) ellenezte, mivel szerintük a kölcsönök nem fedezik az Erasmusban részt vevő diákok számára legvonzóbb úti célok költségeit, és hatással lesznek az alacsonyabb társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező tanulókra, megnehezítve mobilitásukat (ESU 2012).

A felsőoktatásban résztvevő fiatalok élete 2020-ban, és amit tehetünk érte

A felsőoktatásban résztvevő fiatalok 2020-as körülményei nagymértékben függenek majd az előző oldalakon ismertetett reformok hatásaitól. A diákok támogatásának egyre inkább reziduális formáival, az állami kiadások csökkentésével, a verseny fokozásával és néhány kiváló tanuló finanszírozásával jellemezhető légkörben a felsőoktatási tapasztalatok egyre inkább differenciálódnak. A felsőoktatásba való bejutás nemcsak nehezebb lesz, hanem más, a fiatalok számára is eltérő következményekkel jár majd, attól függően, hogy milyen társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkeznek, és mennyire képesek magát a felsőoktatást és az ezzel kapcsolatos kiadásokat fedezni. Más szóval, a hallgatói tapasztalatok fajtái megsokszorozódnak (Ainley 2008).

Azokban az országokban, ahol a tandíjak emelkedtek, mint például Angliában, egy, az elemzők által aggodalomra okot adó lehetséges következményt, a beiratkozási arányok azonnali csökkenését jósolták. Az adatok azt mutatják, hogy míg a felsőoktatásba való beiratkozás aránya csökkent (1-8% között a különböző országokban), ez a csökkenés nem volt drámai, és ellentmondásos módon elsősorban a középosztálybeli és az alsó-középosztálybeli diákok száma nőtt (UCAS 2012). Ezek a diákok, mint azt a fenti liberális rendszer leírásában láthatjuk, valószínűleg kevesebb

támogatást kapnak majd a rendszerből, amely egyre inkább a legszegényebbekre irányul, és ezért többet fognak szenvedni másoknál a legutóbbi változások hatása miatt, amelyek arra kényszerítik őket, hogy magasabb hiteleket vegyenek fel (Guardian 2012a).

Fontos kihangsúlyozni, hogy a tömeges lemorzsolódás a felsőoktatásban nem történt meg azokban az országokban, ahol a felsőoktatás magasabb egyéni költségei felé történő elmozdulás ment végbe, és ez valószínűleg nem fog megtörténni 2020-ban sem: amint arra Welby (Guardian 2012b) rámutat, nem az adósságtól való félelem akadályozza meg a szegényebb hallgatókat az egyetemre való jelentkezéstől; egyes diákokat már korábban kizárnak a felsőoktatáshoz való hozzáféréstől. Ráadásul a felsőoktatásban való részvétel jelentős kulturális változást jelent Európában. A felsőoktatás most alapvető lépésnek tűnik egy bizonyos "foglalkoztathatósági" szint eléréséhez. Allen és Ainley (2010) az Elveszett generáció?-ban (Lost generation?) azt elemzi, hogy a felsőoktatásba való belépés egyfajta verseny, melynek fő célja, hogy ne másszunk le a létrán: a munkaerőpiac egyre versengőbb, és a felsőoktatásba való bejutás az európai munkaerőpiacokon való verseny legfontosabb lépése. Ez nem jelenti azt, hogy a diplomások képesek lesznek a diplomás munkahelyek megszerzésére, mivel szembesülnek az alulfoglalkoztatottság kockázatával; minden bizonnyal ez a verseny növeli az egyetemi hallgatók és az oktatást hátrahagyó fiatalok körében tapasztalható ellentéteket. A legfontosabb, hogy ezek a politikai változtatások nem járnak majd következmények nélkül a felsőoktatási tapasztalatokra nézve. A fiatalok több adóssággal, több kölcsönrel és egyre inkább családi forrásokra támaszkodva néznek majd szembe a felsőoktatás költségeivel. Az adósságok a fiatalok egyetem utáni életét és potenciálisan a jövőbeni munkaerőpiaci döntéseit is befolyásolja. A növekvő költségekkel való szembenézés érdekében a fiatalok is nagyobb valószínűséggel vesznek részt a munkaerőpiacon a tanulmányaik során; a diplomások számára rendelkezésre álló munkahelyek szűkössége miatt pedig nő a felsőoktatásban résztvevő fiatalok alacsony képzettséget igénylő munkahelyeken ragadásának kockázata.

Az egyetem jövőjére nagy valószínűséggel hatással lesznek a munkaerőpiac feltételei: a válság és a magas munkanélküliség idején a fiatalok aránya továbbra is magas a felsőoktatásban. Nem tudjuk, hogy 2020 Európája még mindig gazdasági válsággal fog-e szembesülni, amennyiben igen, a döntéshozók továbbra is ösztönzik majd a felsőoktatásban való részvételt. Politikai szempontból a fiatalok a felsőoktatásban, különösen az egyetemen, olcsóbb alternatívát jelenthetnek, mint a munkanélküliséggel kapcsolatos politikák kiadásai. Ezenkívül a fiatalok magas aránya a felsőoktatásban jobb fiatalkori munkanélküliségi mutatókat eredményez, mint jelenleg.

Ezen a ponton az olvasó azt gondolhatja, hogy a 2020-ban felsőoktatásban résztvevő fiatalok képét reménytelenül nyomasztónak látom. Miközben a jelenlegi politikai változások értékelése nem ad okot optimizmusra, még mindig elképzelhetők alternatív forgatókönyvek. Először is, a sok országban kialakított rendelkezéseket a következő években ellen-reformok követhetik, amelyek növelik a felsőoktatási kiadások szintjét és fejlesztik a hallgatói támogatási rendszereket.

Ezenkívül a mozgásteret bővítheti az európai szakpolitikák ezen a területre történő kiterjesztése. A hallgatói támogatási rendszerekről folytatott vita valószínűleg egyre inkább európai lesz, amint azt az EHEA intézményesítése is bizonyítja. Ez nem feltétlenül pozitív: a közelmúltban Garben (2012) hangsúlyozta, hogy a felsőoktatásban és a közkiadások csökkentésének irányába mutató reformokat a demokratikus

deficitkörnyezetben a puha jog segítségével hajtották végre, míg a szociális szempontokat nagyrészt elhanyagolták az európai döntéshozatalban. A felsőoktatásban való részvétellel kapcsolatos reformok alapját, ahogyan Garben is érvel, az uniós jogban kell megtalálni. 2020-ra, talán optimistán, magasabb politikai részvételt jósolok az európai politikai döntéshozatalban a fiatalok és a felsőoktatás területén, valamint európai eszközök létrehozását a felsőoktatás szociális dimenziójának megvédésére. Ahogy Garben fogalmaz (2012: 26): bár „Európa súlyát” arra alkalmazzák, hogy a reformokat gazdasági irányba tereljék, nem maga Európa, sem az európaosítás, amely neoliberális nézeteket erőltet az oktatási ügyekre. Nagyon is lehetséges, hogy egy erős és egységes európai országra törekedjünk, határok nélküli oktatási mobilitással és az oktatáspolitikában való aktív szerepléssel, nem gazdasági okok miatt is.

A felsőoktatás a politikai vita lényeges részévé válik, és ez valószínűleg még inkább így lesz 2020-ban. Számos fiatal egyetemi hallgató csatlakozott az európai tüntetésekhez a megszorítások ellen, különösen Dél-Európában (Guardian 2012c). Ez azt jelenti, hogy az egyetemi intézmények és a hallgatói szakszervezetek is átalakítják a politikát, mivel új teret adnak a politikai csereprogramoknak, és fontos szerepet játszanak a fiatalok politikai szocializációjának kialakításában. Bizonyos mértékig a hagyományos szocializációs szereplők helyébe lépnek, mint például a szakszervezetek. A hallgatói tiltakozások az európai szinten elfogadott irányvonalakra és politikákra összpontosítanak, és önmagukban nem ellenzik az európai és az uniós intézményeket; épp ellenkezőleg, az európaosodás mintáinak és a transznacionális együttműködés formáinak tendenciáit mutatják, miközben diskurzusaik a felsőoktatás európai jövőképét mutatják be. 2020-ra ez az integrációs folyamat tovább fog fejlődni, ami a hallgatói politikában és a felsőoktatás politikában folytatott közös európai diskurzusok egyre növekvő fejlődéséhez vezetnek. A politikai döntéshozók feladata az új szereplők politikai színtérbe való bevonása, nem pedig ezen a politikai megnyilatkozások külső tényezőinek tekintése.

Végezetül, olyan helyzetbe kerültünk, amikor az egyetem specifikus szerepe megváltozott: az eliteknek fenntartott helyről, az egyetemek tömeges rendszerré váltak a fiatalok számára, akik jobb munkalehetőséget keresnek. Ugyanakkor az európai politikaalkotás szinte teljesen elhanyagolta azokat a szakképzési rendszereket, amelyek szorosabb kapcsolatot teremtenek az oktatás és a munkaerőpiac között. Ugyanakkor az egyetemek átalakultak az akadémiai tudást nyújtókból a foglalkoztathatóság növelőjére, mintha tömeges szakképzési rendszerek lennének. Ahogyan azt kollégáimmal az Progresszív Tanulmányok Európai Intézete (FEPS) (Antonucci és munkatársai 2013) keretein belül hamarosan megjelenő tanulmányban elemeztem, nincs automatikus kapcsolat a több ember felsőoktatásba való bevonása és a foglalkoztatás szintjének növekedése között. Ez valójában a munkaerőpiaci politikákon és a kínálati oldal politikáin alapuló diplomás munkahelyek megteremtésétől is függ. Bár nem lehet előre megmondani, mi fog történni 2020-ban, abban bízunk, hogy az egyetemeket olyan helyekké fejlesztik, amelyek elsődleges feladata nem az lesz, hogy jobb munkaerőpiaci eredményeket érjenek el, hanem a szociális szerepükre összpontosítva mindenki számára lehetőséget biztosítanak a tanulásra. Ez magába foglalja a fiatalok számára azt a lehetőséget, hogy azt tanulják, amit szeretnének, nem pedig azt, ami valószínűleg munkához juttatja őket, hogy visszafizethessék a kölcsönöket, továbbá élvezhessék tapasztalataikat az egyetemen anélkül, hogy szembe kellene nézniük azzal, hogy nem tudják fedezni tanulmányaikat és a megélhetésüket. Bár ezt a kockázatos érvelést nehéz a fiatalok magas

munkanélküliségének időszakában alátámasztani, mégis a pozitív (és talán naiv) remény vezérli, hogy a felsőoktatásban a fiatalok tapasztalatai 2020-ban jobbak lesznek, mint azok elődeié 2013-ban.

HIVATKOZÁSOK

- Ainley P. (2008), "The varieties of student experience – an open research question and some ways to answer it", in *Studies in Higher Education*, 33(5), 615-624 o.
- Allen M. és Ainley P. (2010), *Lost generation? New strategies for youth and education*, Continuum, London.
- Antonucci L. (2011), "University students in transition to adult age. Comparing Italy and England", in *Italian Journal of Social Policy*, Special Issue "The Dispossessed", (3), Július-Augusztus, 271-298 o.
- Antonucci L., Bazillier R., Palumsa P. és Watherburn M. (2013 –nyomtatásban) "Discussing the broken promises of higher education", *Queries*, FEPS.
- Baker S., Brown B. J. és Fazey, J. A. (2006), "Mental health and higher education: mapping field, consensus and legitimization", *Critical Social Policy*, 16 (2), 31-56 o.
- Bell, D. G. és Blanchflower D.G. (2010), "Young people and recession: a lost generation?", *Centre for Economic Policy* elérhető: http://www.dartmouth.edu/~blnchlfr/papers/Economic%20Policy%20Article%20v3_24.pdf, letöltve 2013. november 27.
- BIS (Department for Business, Innovation & Skills) (2010), "Higher ambitions. The future of university in a knowledge economy", elérhető: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+bis.gov.uk/policies/higher-education/shape-and-structure/higher-ambitions>, letöltve 2012. december 22.
- Bologna Process (2007a), "Key issues for the European Higher Education Area – Social Dimension and Mobility", Report from the Bologna Process Working Group on Social Dimension and Data on Mobility of Staff and Students in Participating Countries, elérhető <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/WGR2007/Socialdimensionandmobilityreport.pdf>, letöltve 2013. január 7.
- Bologna Process (2007b), "London Communiqué: Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world", 2007. május 18. elérhető: <http://www.eqar.eu/fleadmin/documents/bologna/LondonCommuniqué-18May2007.pdf>, letöltve 2014. január 29.
- Catan L. (2004), *Becoming adult: changing youth transitions in the 21st century*, Trust for the Study of Adolescence, Brighton.
- Christensson A., Runeson B., Dickman P. és Vaez M. (2010), "Change in depressive symptoms over higher education and professional establishment – a longitudinal investigation in a national cohort of Swedish nursing students", *BMC Public Health*, 10 (1), 343-411 o.
- El Ansari W., Moseley L., Mills C. és Raybould L. (2011), "Health complaints in university students in England: a European comparison" in Shulz H., Wright P. R., Hauser T. (eds), *Exercise, Sports and Health*, Universitätsverlag Chemnitz, Chemnitz, Germany, 9-22 o.
- EQUNET (2010), "Evolving diversity. An overview of equitable access to HE in Europe", elérhető: http://www.eurostudent.eu/download_fles/documents/Evolving_Diversity.pdf, letöltve 2012. december 31.
- Esping-Andersen G. (1990), *The three worlds of welfare capitalism*, Polity Press, Cambridge.
- ESU (2012), "ESU non-paper on the Erasmus Loan Guarantee Facility for Master Students" elérhető: <http://www.esu-online.org/news/article/6065/ESU-nonpaper-on-the-Erasmus-Loan-Guarantee-Facility-for-Master-Students/>, letöltve 2012. december 31.
- European Commission (2009), Council Conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education & training (ET 2020), Official Journal C119 of 28 May 2009.
- European Commission (2011), "Erasmus for All" elérhető: <http://ec.europa.eu/education/erasmus-for-all/>, letöltve 2012 december 31.
- Eurostat (2009), The Bologna Process in higher education in Europe: key indicators on the social dimension and mobility, elérhető: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/documents/KS-78-09-653-EN-C.pdf>, letöltve 2012. december 31.
- Eurostudent (2008), "Social and economic conditions of student life in Europe: synopsis of indicators. Eurostudent IV 2008–2011" elérhető: http://www.eurostudent.eu/download_fles/documents/EIV_Synopsis_of_Indicators.pdf, letöltve 2012. december 21.
- Eurydice (1998), "Key topics in education, financial support for students in higher education in Europe, trends and debates", Volume I, European Commission, Luxembourg
- Eurydice (2011), *Modernisation of higher education in Europe: funding and the social dimension*, Eurydice Network, Brussels.

- Furlong A. és Cartmel F. (2009), *Higher education and social justice*, Open University Press, London.
- Garben S. (2012), "Europe in Question" Discussion Paper Series. *The Future of Higher Education in Europe: The Case for a Stronger Base in EU Law*, elérhető: <http://www2.lse.ac.uk/europeanInstitute/pdfs/LEQSPaper50%5B1%5D.pdf>, letöltve 2012. december 21.
- Green F. és Zhu Y. (2008), "Overqualification, job dissatisfaction, and increasing dispersion in the returns to graduate education", *Oxford Economic Papers*, Oxford University Press, Vol. 62(4), 740-763 o.
- Guardian (2012a), "Middle class pupils shun universities as university fees rise" elérhető: http://www.guardian.co.uk/education/2012/nov/11/middle-classes-shun-university?CMP=tw_t_gu, letöltve 2012. december 31.
- Guardian (2012b), "It's not fear of debt that stops poorer young people going to university" elérhető: http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/jul/12/debt-poorer-young-people-university?CMP=tw_t_gu, letöltve 2012. december 31.
- Guardian (2012c), "Europe unites in austerity protests against cuts and job losses" elérhető: <http://www.guardian.co.uk/business/2012/nov/14/europe-unite-austerity-protests>, letöltve 2012. december 31.
- Hacker J. (2004), "Privatizing risk without privatizing the welfare state: the hidden politics of social policy retrenchment in the United States", *American Political Science Review*, Vol. 98 (2), 246-260 o.
- Hall S. (2011), "The neoliberal revolution", *Soundings*, 48, Summer, 9-28 o.
- King L., Kitson, M., Konzelmann, S. és Wilkinson, F. (2012), "Making the same mistake again – or is this time different?" *Cambridge Journal of Economics*, 36(1), 1-15 o.
- Laudisia F. (2012), "Spending review e tasse universitarie: quale relazione?", Return on Academic Research, elérhető: <http://www.roars.it/online/spendingreview-e-tasse-universitarie-quale-relazione/>, letöltve 2012. december 31.
- Metcalfe H. (2003), "Increasing inequality in higher education: the role of termtime working", *Oxford Review of Education*, Vol. 29 (3), 315-329 o.
- Powell J. J. W. and Solga H. (2010), "Analyzing the nexus of higher education and vocational training in Europe: a comparative-institutional framework", *Studies in Higher Education*, 35(6), 705-721 o.
- Prato F. (2006), "Il sostegno agli studenti universitari: gli strumenti e le risorse" in Biggeri L. és Catalano G. (eds), *L'efficacia delle politiche di sostegno agli studenti universitari. L'esperienza italiana nel panorama internazionale*, Il Mulino, Bologna.
- Purcell, K., Elias, P., Atfeld, G., Behle, H. és Ellison, R. (2009), "Plans, aspirations and realities: taking stock of higher education and career choices one year on". Findings from the Second Futuretrack Survey of 2006 applicants for UK Higher Education elérhető: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/ier/futuretrack/findings/futuretrack_stage_2_report_plans_aspirations_and_realities.pdf, letöltve 2013. november 27.
- Schwarz S. és Rehburg, M. (2004), "Study costs and direct public student support in 16 European Countries – Towards a European Higher Education Area?" *European Journal of Education*, 39(4), 521-532 o.
- Spohrer K. (2011), "Deconstructing 'aspiration': UK policy debates and European policy trends", *European Educational Research Journal*, 10(1).
- Taylor-Gooby P. (2012), "A left trilemma. Progressive policies in the age of austerity", Policy Network, London.
- Trow M. (2005), "Reflections on the Transition from Elite to Mass to Universal Access: Forms and Phases of Higher Education in Modern Societies since WWII." in Altbach, P., *International Handbook of Higher Education*, Kluwer.
- UCAS (2012), "End of cycle report 2012" elérhető: http://www.ucas.com/documents/End_of_Cycle_Report_12_12_2012.pdf, letöltve 2012. december 31.
- Walther A. (2006), "Regimes of youth transitions: choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts", *Young*, 14(2), 119-139 o.
- Willemsse N. és Beer P. de (2012), "Three worlds of educational welfare states? A comparative study of higher education systems across welfare states", *Journal of European Social Policy*, 22(2), 105-117 o.

Tomi Kiilakoski és Anu Gretschel

Kihívást jelentő strukturált részvételi lehetőségek¹

Bevezetés

Az önkormányzati választásokat Finnországban 2012 októberében tartották. A szavazáson résztvevők százalékos aránya 58,2% volt, ez volt a második legalacsonyabb részvétel az önkormányzati választásokon Finnországban (finnországi Statisztikai Hivatal 2012). Az ország legnagyobb újsága, a *Helsingin Sanomat* (2012) vezércikkében egy távirányítót tartó kéz karikatúrájával üzent a nem szavazóknak. A kéz egy televíziós képernyő felé irányul, amelyen az "Idióták" feliratú logó szerepel. A szavazáson való részvételre vonatkozó normatív nyomás nyilvánul meg ezen a képen és a vezércikkben egyaránt. A nem választó polgárokat médiavezérelt individualistáknak tartják. A vezércikk a demokráciához való hozzáállás dualizmusának egyik jellegzetes példája: Ön vagy választó, vagy idióta. Ezt a hozzáállást pozitívan átfogalmazva azt mondhatnánk, hogy dualizmus áll fenn az emberek között. Vannak, akik egy régi vágású, képvisleti demokráciában, míg mások az életvitelszerű politikában, a közösségi médiában és a fogyasztói döntéseken keresztül megélt részvételben hisznek.

A képvisleti demokrácia iránti alacsony érdeklődés nem korlátozódik Finnországra. Fokozódó aggodalomra ad okot a fiatalok politikától való elidegenedése. Hasonlóképpen Európában széles körben elismerik a demokrácia újjáélesztésének szükségességét. A globalizáció kihívásai, a környezeti válságok vagy az identitáspolitikai növekvő jelentősége befolyásolja a demokratikus államok politikai életét (Dryzek és Dunleavy 2009). Különös hangsúlyt fektetnek a fiatalokra, mint jövőbeli társadalmi erőforrásokra, melyet beleszóttek a szakpolitikai tervezetekbe a részvételi mechanizmusok létrehozásával. Ennek ellenére indokolt az az állítás, hogy az ilyen mechanizmusok részben a demokrácia nem megfelelő értelmezésén alapulnak.

A részvételt kutató nemzetközi ifjúságkutatások szintézisére 24 finnországi kutatóból álló csoport esettanulmányára (Gretschel és Kiilakoski 2012) és egy Finnország és Németország közötti összehasonlító tanulmány eredményeire (Feldmann-Wojtachnia és munkatársai 2010) alapozva ez a cikk azt állítja, hogy a fiatalok szélesebb körben lépnek kölcsönhatásba olyan társadalmakkal, ahol az elkötelezettség formális struktúrái túl szűkek. Ahhoz, hogy az ilyen korlátozásokra válaszolni tudjunk, fontos ellenállni az egyszerű dualizmusnak (kollektivistá/individualista állampolgár, reprezentatív/részvételi demokrácia, reprezentatív/közvetlen, intézményi/nem intézményi részvétel, pártpolitika/életpolitika, hagyományos/szociális mozgalommal összefüggő állampolgári viselkedés, a modern felnőttek/posztmodern fiatalok stb.), és elismerni a demokratikus kultúra pluralizmusát és gazdagságát. A részvétel állapotának elemzéséhez szükség van a demokrácia és a

---

1 Eredeti megjelenés: Kiilakoski, Tomi; Gretschel, Anu (2014): Challenging structured participation opportunities, in Perspectives on youth volume 1: 2020 – what do You see? Council of Europe Publishing, Strasbourg.

demokratikus elkötelezettség különböző megnyilvánulásainak felismerésére a fiatalok mindennapi életében.

Sok példánk az önkormányzati szintről származik. Ez hangsúlyozza a lokalitás és a helyi önkormányzatok és a polgárok közötti kapcsolat fontosságát. Különösen a fiatalok számára fontos a közvetlen környezetük. Ha a demokráciát az utcán, parkokban vagy közösségekben hozott döntések által kell megújítani, akkor a demokráciát magát, általánosságban, egy demokratikus folyamat eredményének kell tekinteni, nem pedig a társadalmi és térbeli problémák technokratikus megoldásának. Ulrich Beck szociológus szerint az új politikai kultúra megköveteli „az önkormányzati politika újrapolitizálását, valójában az újrafelfedezését és újratervezését, programok, emberek és ötletek mozgósításával” (Beck 1998: 16). Ezt a magatartást követve a lokális szintre koncentrálunk, bár a cikk érvei nemzeti és nemzetközi szinten is alkalmazhatók. Azt állítjuk, hogy az újrapolitizálás (angolul: repoliticisation) elősegítésének egyik módja a demokrácia szélesebb körének felismerése (Schulz és munkatársai 2008).

Cikkünk három részre oszlik. A legelső részben a demokratiai elméletekkel foglalkozunk, az elméleti megfigyeléseket az empirikus ifjúsági tanulmányokkal kombinálva. Azt állítjuk, hogy a demokratikus kultúra megteremtéséhez a demokrácia teljes spektrumának felismerésére van szükség. A második részben a részvétel ösztönzésére szolgáló különböző eszközöket elemezzük. Megvizsgáljuk az uniós folyamatokat, a Nemzetközi Állampolgári Tudás Vizsgálat (ICCS) tanulmányt és a gördeszkások részvételét az önkormányzati szintű tervezésben. A különböző szintek tanulmányozásával azt törekszünk bebizonyítani (a harmadik részben), hogy a demokrácia teljes hatóköre, a részvétel elősegítésére használt eszközökben nem elismert.

A demokrácia sokféle arculata

A demokrácia egy politikai eszme, egy életforma, az oktatás vezérelve valamint folyamatos vita és újrafogalmazás tárgya. Nem létezik megegyezés arról, hogy mi is a demokrácia valójában. Az izraeli filozófus, Avishai Margalit szerint a demokrácia szisztematikusan zavaros kifejezés: „a kormány erőszak nélküli leváltásának technikája, ám egyben ... egy teljes értékű életforma” (Margalit 2002: 12). A demokrácia jellege vitatható. A történelem folyamán a demokrácia koncepciói fejlődtek. A demokrácia meghatározó felfogása, a képviseleti demokrácia eszméje a XIX. században született meg, amikor a demokrácia és a képviselet kombinációját mind lehetségesnek, mind pedig kívánatosnak tartották (Palonen 2008: 195-197).

A demokrácia megszületése óta vita tárgyát képezi és újrafogalmazódott az a kérdés, hogy ki képes részt venni a demokratikus tevékenységekben. John Locke, a demokrácia klasszikus teoretikusa szerint, a társadalmi szerződést kötő alanyok „szabadok, egyenlőek és függetlenek” (Locke 1993: 309). Mellesleg, jelentős ideig úgy vélték, hogy ezt értjük a szabad emberek fogalma alatt. Bár a demokratikus folyamatokban részt venni képes emberek köre megnőtt, egyes állampolgároktól továbbra is megtagadják a képviseleti demokráciában való részvétel lehetőségét. Nyilvánvaló példa a 18 évesnél fiatalabbak csoportja olyan országokban, ahol a 16 évesek nem rendelkeznek szavazati joggal.

A hagyományos politikai gondolkodás kizárta a gyermekeket és a fiatalokat a politikai szerepvállalásból. Korábban azt hitték, hogy az emberek politikailag közömbösek maradnak életük jelentős részében. Érdekeiket és tapasztalataikat,

a függetlenség, a szabadság és a tapasztalatok felhalmozódásával tudják képviselni (lásd Nussbaum 2007: 33). A gyermekekről szóló ilyen nézetek azonban megváltoztak, és a gyermekek ma már önmagukban politikai és gazdasági szereplők (Alanen 2009) - és tevékenységük nemcsak próba a jövőre nézve, hanem a döntéshozatal szerves része is. Mindazonáltal ez a koncepció megköveteli vagy a képviselői inherens korlátainak elismerését, és erre reagálva a fiatalok kiegészítő mechanizmusának (például ifjúsági tanácsok) bevezetését, vagy a demokrácia különböző formáinak megteremtését, hogy gazdagíthassák a polgárok társadalomra való reagálásának módjait. Mi ez utóbbi hozzáállást támogatjuk, és szeretnénk hangsúlyozni, hogy a demokrácia különböző elméletei hogyan mutatják be, hogy mit is jelent fiatal polgárnak lenni. Metaforikusan, a demokráciák madarai nemcsak különböző hangozson, hanem különböző erdőkben és különböző okokból is énekelnek.

A részvétel széles körének dokumentálása érdekében fontos elemezni a demokratikus élet teljes spektrumát: a képviselői demokrácia és a küldöttségeket választó polgárok ideális eszméjét, mely ellentétben áll a közvetlen, részvételi, tanácskozó és ellen-demokrácia, vagyis a közvetlen döntéshozatal, a részvétel, és a demokratikus megbeszélés és megfigyelés eszméivel - például a közösségi médiában. A demokrácia koncepcióinak különböző elképzelései vannak a demokratikus kultúrát alkotó eszmékről, a polgárok demokratikus részvételéről és a demokráciát alkotó eszközökről (lásd 1. táblázat). Azonban nem szabad őket kölcsönösen kizáró tényezőkné tekinteni. Tény, hogy egyszerre többféle típusú demokráciafelfogás működhet egy helyen, egyazon időben.

A demokrácia elméletei	Ideális kép a demokráciáról	Helyi hatóságok működése	Az ifjúságra irányuló lehetséges intézkedések
Képviselői demokrácia	Az állampolgár, mint választó: információgyűjtés és szavazás útján jár el. Országtól függően egy 16, 17 vagy 18 éves polgár szavazhat és jelöltként állhat, valamint megválogtathatja szerepét. Egy olyan politikai kultúra, ahol a választott jelöltek döntéseket hoznak és vezetik a folyamatokat.	A helyi hatósági tanácsok megválogtása és azokban való fellépés. Egyes közösségekben a polgármester válogtása.	Országtól függően a 16., 17. vagy 18. életévüket betöltött személyek szavazhatnak, és jelöltként vehetnek részt a helyi válogtásokon, és megválogthatják őket tanácsagnak. Emellett a pártpolitikai szervezetek fiatal tagokat is válogthatnak, akik a bizottságokban és az önkormányzat testületeiben járnak el.
Közvetlen demokrácia	Állampolgár, mint politikai döntéshozó. Politikai kultúra, ahol maguk a polgárok hoznak döntést.	Népszavazások A kezdeményezés joga az önkormányzati szinten (amikor a hatalom a lakosok kezében van)	A 16., 17. vagy 18. életévüket betöltött személyeknek joga van népszavazásokon való részvételre. A népi kezdeményezéshez való jog.

Résztvételi demokrácia	<p>Az állampolgár, mint résztvevő: visszajelzést ad, részt vesz a vitában / cselekvésben.</p> <p>Politikai kultúra, amely támogatja a részvételt és lehetőséget teremt a közös kérdések befolyásolására.</p>	<p>Helyi kezdeményezések, felhasználói vagy lakossági kérdések, meghallgatások, értekezletek, fórumok létrehozása, a tőkeszétosztása különböző lakónegyedek projektjeinek kivitelezéséhez.</p> <p>Tevékenység nem kormányzati szervezetekben.</p>	<p>Egy helyi kezdeményezés létrehozásának joga és más hasonló módszerek, mint az a szomszédos oszlopban már említésre került, minden gyermek és fiatal számára.</p> <p>A résztvételi demokrácia reprezentatív formái: az ifjúsági tanácsok, az ifjúsági tanácsok képviselői a bizottságokban vagy a helyi önkormányzat tanácsában.</p> <p>Tevékenység nem kormányzati szervezetekben</p>
Tanácskozó demokrácia	<p>A polgár, mint deliberatív szereplő: részt vesz a nyilvános vitában, érveket szolgál, és részt vesz a társadalom megfontolt és kidolgozott nézeteinek kialakításában.</p> <p>Politikai kultúra, ahol a kérdések megvitatása az állampolgárokkal történik, és ahol a döntéseket, törvényeket és cselekvéseket megindokolják, hogy azokat az emberek is megértsék.</p> <p>A politika az egyénekről és a közös vitáról szól.</p>	<p>Például az állampolgári tanácskozások (citizens' jury), konszenzus konferenciák, tanácskozó vitanapok.</p>	<p>Állampolgári tanácskozások és tanácskozó vitanapok a fiatalok számára.</p>
Ellen-demokrácia	<p>A polgár, mint aktivista, aki figyelemmel kíséri, ellenőrzi, elutasítja a kérdéseket, és megpróbálja reformálni a döntéshozók hajlandóságát és cselekvéseit (nemcsak vitával).</p> <p>Politikai kultúra, ahol a döntéshozók intézkedései a polgárok közötti bizalom hiányát okozták, és politikai intézkedéseket ösztönöznek az apolitikus passzivitás helyett.</p>	<p>Tüntetések, internetes írárok és egyéb közösségi média műveletek, találkozók, szervezkedések, legális és illegális aktivizmus.</p>	<p>Demonstrációk és hasonló módszerek a szomszédos oszlopban leírtakhoz.</p> <p>Az ifjúsági és a tanulói tanácsok is használják az ellen-demokrácia módszereit (pl. sztrájkok és tüntetések).</p>

1. táblázat: A demokrácia eszméi és helyi szintű demokratikus eszközök Európában
Ez a táblázat az Eskelinen és munkatársai (2012) által eredetileg összeállított változat finomításával és továbbfejlesztésével készült.

Képviselési demokrácia

A képviselési demokrácia a nyugati társadalmak demokratikus életének modelljeként szolgál. A politikai pártokra, szavazásra, parlamentekre és képviselésre összpontosít. A reprezentációs demokrácia érvelése kimondja, hogy a modern társadalmakban felmerülő problémák olyan politikusokat követelnek, akiket a nyilvánosság választ. Parkinson szerint, mikor a társadalom többi tagjára nézve kötelező döntéseket hoznak az emberek, akik felelősséggel tartoznak a nyilvánosságnak, és akik hivatala az őket megválasztók elégedettségétől függ, a döntéshozók felelősségre vonhatók. Ha a döntéshozókat véletlenszerűen választanák vagy önjelöltek lennének, akkor a lakosság igényeire nem reagálnának (Parkinson 2012: 44.) Az ilyenfajta demokrácia kritikus perspektívája azt állítja, hogy az állampolgári szerepvállalás passzív, azzal a köteleességgel jár csupán, hogy a választási napon bemutatott alternatívák közül egyszerűen válasszanak, továbbá, hogy a politikusok túlságosan nagy figyelmet fordítanak a különböző érdekeltekre, a társadalom tagjainak szükségletei helyett (Morrow 2005: 380).

A fiatalok kiábrándultsága a politikai elemzők panasza. Coleman szerint az ifjúság és a politika közötti kapcsolat megszűnéséért mindketten ugyanolyan mértékben felelősségre vonhatók. Vagy a fiatalok terelődnek el politikailag, vagy a politikusok nem tudják motiválni az internetes generációt, és nem találnak módot arra, hogy politizálják a fiatalok életének aktuális ügyeit (Coleman 2007). Bármi legyen is az oka, a fiatalok általánosságban kevésbé érdekeltek a választásokon való részvételben. A 22 európai országot érintő elemzés szerint a szavazók aránya a 25 évnél fiatalabbak körében 51%, míg a fennmaradó választók részvételi aránya 70% volt (Fieldhouse és munkatársai 2007: 806). A különböző tanulmányok azt mutatják, hogy bár az európaiak körében csökkent az általános érdeklődés a szavazások iránt, a hagyományos, képviselési demokráciából kiábránduló fiatalok száma megnőtt.

Ezen kívül hangsúlyoznunk kell, hogy az ifjúság nem egy homogén csoport. Bhatti és munkatársai (2012) érdekes tanulmánya azt mutatja, hogy a szavazati részvétel magasabb a 18 évesek körében, mint a 19-21 éves választók körében. A szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy indokolt lehet a szavazási életkor lejjebb szállítása, különösen akkor, ha a szavazáshoz kedvező légkört alakítunk ki, például a formális oktatás keretein belül.

Az ICCS kutatásban 2009-ben 38 országban globálisan tanulmányozták a választásokon szavazni jogosultak korát, melynek eredményeként megállapították, hogy a legtöbb országban ez a 18. életév, kivéve Taipei-t, ahol 20, Indonéziát és Koreát, ahol 17, és Ausztriát, ahol ez 16 éves kort jelent. Szlovénia a legszokatlanabb megközelítést alkalmazza. Ebben az országban a szavazás 18 éves korban megengedett jogilag, de ha az emberek fizetett munkavállalók, 16 éves kortól szavazhatnak (Schulz és munkatársai 2010: 39). Norvégiában 20 önkormányzat vett részt a szavazási korhatár (16 évre) csökkentésében a 2011-es helyi választásokon. Az önkormányzatok kampányokat és intézkedéseket szerveztek az ilyen választói csoportok számára. A tárgyalási folyamat eredményeinek értékelése még folyamatban van (Aars 2012, Norvégia 2011 Helyi Önkormányzati és Regionális Fejlesztési Minisztérium). Ismert továbbá, hogy egyes országokban a 16. életévüket betöltött összes fiatalnak jogában áll szavazni a helyhatósági választásokon (Bécs városa, Ausztria), az országgyűlési választásokon (Ausztria), a regionális választásokon (több németországi szövetségi tartomány) és egyházközségi választásokon (Finnország).

Közvetlen demokrácia

A képviseleti demokrácia létező formáinak számos alternatívája született. A közvetlen demokrácia olyan intézkedéseknek tekinthető, amelynek keretében az állampolgárok dönthetnek arról, hogy milyen politikai napirendet hozzanak létre, szavazás útján. Butković szerint, amikor a polgárok önállóan hozhatnak döntéseket, a demokrácia, mint az emberek kormánya, megerősödhet. Az Európai Unión belül egyensúlyhiány fedezhető fel a tagállamok között, következésképpen az állampolgárok demokratikus folyamatokba való bekapcsolódásának jogai között is (Butković 2010: 34-37). Kaufmann és munkatársai (2010) szerint a közvetlen demokrácia eljárásai Svájcban már a 19. században kialakultak, és azóta csak tovább fejlődtek. A közvetlen demokrácia azt jelenti, hogy a népszavazás vagy azért történik, mert a szavazók egy csoportja ezt kéri, vagy mert ez az alkotmányban szerepel. A kormány nem írhat ki népszavazást érdemi kérdéssről: a közvetlen demokrácia magába foglalja a politikai hatalommegosztás eszközeinek létezését és használatát, amelyek a polgárok kezében vannak és azok érdekeit szolgálják. Nem minden népszavazási eljárás közvetlenül demokratikus. A "véleményező népszavazás" (angolul: plebiscite) hatása egészen más, mint egy igazi "ügydöntő népszavazásé", azaz referendumé. A közvetlen demokrácia felhatalmazza a polgárokat; a véleményező népszavazás a hatalom erejének gyakorlására szolgáló eszközök. Sok félreértés és tévedés elkerülhető lenne, ha a közvetlen demokratikus és véleményező (angol szóból levezetett plebiszcitális) eljárások egyértelműen meg lennének különböztetve egymástól, és a neveikben is eltérnének (Kaufmann és munkatársai 2010: 7-9).

A közvetlen demokrácia megközelítésében a finnországi önkormányzati szintű kezdeményezések olyan "napirend-kezdeményezések", amelyek lehetővé teszik a polgárok számára, hogy javaslatot terjesszenek elő, amelyet a jogalkotóknak figyelembe kell venniük. A "népi kezdeményezésekkel" ellentétben, a napirend kezdeményezések szavazást (népszavazást) eredményeznek, és ezért nem a közvetlen demokrácia, hanem a részvételi demokrácia eszközei.

Fontos azonban megjegyezni, hogy bár a közvetlen demokrácia a demokratikus kultúra javítására irányuló intézkedés lehet, a gyermekek és a fiatalok még mindig ki vannak zárva a folyamatból, ha koruk miatt nem rendelkeznek szavazati joggal. Ezért a fiatalok közvetlen mechanizmusainak javítása érdekében különböző eljárásokra van szükség. Egy iskolában, lakónegyedben vagy önkormányzatban minden fiatalnak lehetőséget kell kapnia a konzultációra, amely jó példája lehetne, hogy a közvetlen demokrácia eszméit hogyan lehetne a helyi önkormányzati szinten való részvétel elősegítésére fordítani (Feldmann-Wojtachnia és munkatársai 2010: 18). Ebben a kontextusban különös jelentőséggel bír az a lehetőség, hogy az egyének a döntéshozatali folyamatokba magánszemélyekként szóljanak bele. Ez különösen fontos azokban az országokban, ahol a fiatalok részvételi mechanizmusa általában csoportalapú, például az ifjúsági tanácsokat vagy az iskolai tanácsokat működtető országokban, valamint ott, ahol az egyéni részvételi mechanizmusok kevésbé fejlettek vagy figyelmen kívül maradnak.

Részvételi demokrácia

A részvételi demokrácia támogatói azt állítják, hogy a képviseleti vagy a közvetlen demokrácia nem elegendő. Ehelyett úgy vélik, hogy azok a helyszínek, amelyek alap esetben nem tekinthetők politikainak, például az iskolák, munkahelyek vagy ifjúsági szervezetek, a demokratikus döntéshozatal helyszínei lehetnek. Ezen

intézményekben való részvétel révén a polgárok jobban tudnak hatni környezükre. A részvételi demokrácia gyakorlati példája a munkahelyi demokrácia vagy a részvételi költségvetés (Dryzek és Dunleavy 2009: 212-213). Morrow szerint a részvételi demokrácia elméletei azt állítják, hogy a döntések akkor a legjobbak, ha azok a folyamatban részt vevő emberek érdekeit tükrözik. De abban is hihetnek, hogy a részvételi demokrácia elősegíti a polgárok azon érzését, hogy képesek befolyásolni a döntéshozatalt a közrendben. Az állampolgári eszménykép ez esetben egy aktív résztvevőt feltételez, nem pedig a politikai rendszerrel formális kapcsolatot ápoló személyt (Morrow 2005: 381).

A részvételi demokrácia megfelelőnek tűnik a gyermekek és a fiatalok számára, mivel a kor nem korlátozó tényezője. Mint résztvevők, a gyermekek és a fiatalok a saját életük és közösségük döntéshozóiént vannak elismerve. Ez azt jelenti, hogy a fiatalok és a felnőttek közötti kapcsolat átalakul (John 2003:208-209). Hart szerint amikor részt vesznek, a fiatalok új készségeket sajátíthatnak el, önbizalmat szerezhetnek, hálózatokat hozhatnak létre és leginkább egyenlőségre törekvő kapcsolatokat alakíthatnak ki a felnőttekkel. A személyes szint mellett az intézményi szinten is történhet átalakulás, amikor a különböző szervezetek megtanulnak kedvezőbben reagálni a fiatalok szükségleteire, várakozásaira és ötleteire (Hart 2008).

Számos eszköz létezik a fiatalok részvételének előmozdítására. Valójában a legtöbb strukturált részvételi mechanizmust részvételinek kell tekinteni. Például az ifjúsági tanácsok nem a képviseleti demokrácia mechanizmusai, mivel nem rendelkeznek olyan hatalommal, hogy független döntéseket hozzanak az ifjúságpolitikáról. Ehelyett hozzájárulhatnak a döntéshozatalhoz nyilatkozatokkal vagy a fiatalok helyzetének tisztázása révén. A részvételi mechanizmusok sikere mögött rejlő igazi kérdés a hatalommegosztás - ha a hatalom nem kerül újraelosztásra, és a fiataloknak a felnőtt társadalom által felkínált döntésekhez és struktúrákhoz kell igazodniuk, akkor a részvételi folyamatok a hatalomnélküliség konzerválójává válhatnak (Farthing 2012: 83). Mary John (2003: 209) szerint „a befolyás nélküli részvétel pusztán kirakatpolitika.” Ezt a meglátást tükrözi egy fiatal nézőpontja Finnországban:” Véleményem szerint nincs értelme az ifjúsági tanácsoknak, a jövőbeli fórumoknak, a meghallgatásoknak, kezdeményezéseknek vagy bárminek, ami a fiatalok meghallgatásának illúzióját kelti, ha nincsenek felkészülve arra, hogy hatalommal és felelősséggel ruházzák fel őket. Jól hangzik, ha egy kívülről álló azt mondhatjuk, hogy ebben az önkormányzatban meghallgatjuk a fiatalokat, de jól átgondolt véleményekre lenne szükség, a fiatalok valódi hatásgyakorlásának lehetőségével” (Huhtala és Tontti 2005: 43).

Tanácskozó (deliberatív) demokrácia

A tanácskozó demokrácia eszméje azt hangsúlyozza, hogy a demokrácia a kommunikációról szól, mely magában foglalja a jó okok bemutatását és a mások által feltett kérdésekre való reagálást (Dryzek és Dunleavy 2009: 215). Így azt állítja, hogy a demokrácia nem csak a szavazásról, a részvételről vagy közvetlenül az akarat kifejezéséről szól, hanem alapvetően párbeszédre törekszik, és megpróbálja elérni a közös kérdések kölcsönös megértését. Több szerző szerint a tanácskozás eszménye egy kommunikatív racionalitás elvén alapul, amely képes legyőzni az olyan megpróbáltatásokat, melyek átverni, ravasz módon irányítani vagy manipulálni akarják az azonos nézeteket valló egyéneket (Honneth 2009: 169, Habermas 1981). A tanácskozás során nem támaszkodhatunk szakértőkre vagy hatalmi helyzetre, csak a

legjobb érvek erejére. Az egyenlő állampolgárok közötti nyilvános fejtegetés és érvelés biztosítja, hogy a közügyek problémái megoldhatók.

Cohen szerint a tanácskozó demokratikus politikának három feltétele van. Először is, nyilvános konzultációra van szükség a közjó érdekében. Valószínűleg vannak alternatív fogalmak a közjó jelentésére, így a polgároknak a szűkebb, érdeklődésen alapuló koncepciók helyett szélesebb perspektívát kell alkalmazniuk. Másodsor, az egyenlőségnek a polgárok körében nyilvánvalónak kell lennie. A politikai lehetőségnek függetlennek kell lenniük a gazdasági vagy társadalmi helyzettől. Harmadsor, a politikáról olyan módon kellene rendelkezni, amely az önbecsülés alapját képezi, és a politikai hozzáértés érzetét kelti. Alakítania kellene a polgárok identitását (Cohen 1998: 143-144). Ez a három feltétel hangsúlyozza az ifjúság komolyan vételének fontosságát, ötleteik tiszteletben tartását és a párbeszédben egyenlő partnerként való elfogadásukat.

A fiatalok konzultációra való ösztönzésére szolgáló modellek kidolgozása folyamatban van. Bizonyították van arra, hogy bár a fiatalokat nem érdeklik a pártpolitika formális eljárásai, sokan szeretnék, hogy a politikusok meghallgassák őket, és szeretnének részt venni a tanácskozás folyamatában a társadalom meglévő struktúráiban (Harris és munkatársai 2010). Ezen cikk egyik szerzője aktív szerepet vállalt a tanácskozó "vitanap" nevű módszer kidolgozásában, ahol a fiatalok és az önkormányzati tisztviselők találkozhatnak.

Vitanapokat 2008 óta több mint 60 finn önkormányzat szervez. Kísérletet tesz arra, hogy a fiatalok és a helyi döntéshozók között egy tanácskozás szerű vitát indítson el. A cél a helyi szervezetek fejlesztése a különböző testületeket képviselő serdülők - például az ifjúsági és diáktanácsok, az ifjúsági klubok látogatói és az ifjúságsegítés célcsoportja - szempontjából. Ez a munka csoportmunkával kezdődik, ahol a fiatalok megismerkednek egymással és egymás eltérő nézőpontjaival. Ugyanakkor saját véleményük az önkormányzati szolgáltatások helyzetéről megerősödik. A vita fő témái a fiatalok felnőttekhez szóló kérdései, követései, állításai vagy javaslatai. Ez biztosítja, hogy a vita olyan témákra terjed ki, amelyek fontosak a fiatalok számára. Számos önkormányzatnál megfigyelték, hogy a tanácskozás megvalósult: a vita nem "üres fecsegés" vagy "csak beszéd". Így a vitanapok befolyásolhatják a jelenlévők véleményét (cf. Pekonen 2011: 8, 35, 69). Bizonyították van arra, hogy a döntéshozók bizalma elkezdett nőni a fiatalok, és azok önkormányzati kérdésekben való közreműködésük alkalmassága iránt. Egyes önkormányzatok a fiatalokat a tervezés és a döntéshozatal korábbi szakaszaiban is meghallgatni szándékozták. Az életkor-érzékeny vitanapok más speciális csoportokra is alkalmazhatók. Például a gyermekek és az idősek tanácskozó jeleggel vettek részt benne (Gretschel és munkatársai 2013).

A vitanapokon a tanácskozás a fiatalok ismereteire és tapasztalataira alapozva történik. Az állampolgári tanácskozás megszervezésének célja a fiatalok véleményének és nézeteinek megismerésére a bonyolultabb kérdésekben. Az ilyen tanácskozásban a résztvevők megvizsgálhatják a kérdést, a látogató szakértők által felhozott szempontok szerint. Például Walesben a 16-19 éves fiatalok megvizsgálták a "dízájner baba technológia" elveit (Iredale és munkatársai 2006). A finn Ifjúsági Tanácskozás témája "az iskolai közösségben való részvétel" (Vaasa Egyetem 2010, Raisio és Ollila 2011) volt.

Ellen-demokrácia

A demokratikus részvételt általában a demokratikus folyamatban való részvételnek tekintik. Jelentős kritika érte azt a gondolatot, hogy az ifjúsági részvétel lehetősége automatikusan pozitív élmény a fiatalok számára. Farthing kritikája azt állítja, hogy a részvétel nem változtatja meg a hatalmi viszonyokat, mert a részvételi eseményeket a felnőttek strukturálják, és a fiataloknak el kell fogadniuk az előre meghatározott szerepeket, struktúrákat, sőt még a diskurzust is. A részvétel ezáltal erősíti azokat az erőviszonyokat, amelyeket megváltoztatni hivatott (Farthing 2012). Ez vezetett néhány teoretikust, mint pl. Slavoj Žizek (2008: 474), arra a meglátásra, hogy „a ‘cselekvésünk hiánya’, a részvételünk megtagadása, csapást mérhet a hatalmi struktúrára, radikálisan megfoszthatja azt törvényességétől, megakadályozva annak rendes működését.” Ezek a megfigyelések rámutatnak arra, hogy érdemes megvizsgálni, hogy az ifjúságpolitika milyen formában létezik a képviseleti, közvetlen, tanácskozó vagy részvételi demokrácia körén kívül. Farthing azt állította, hogy a fiatalok politikától való elidegenedése a régi módszerek aktív visszautasításának tekinthető, amelyek képtelenek megfelelni a környezeti hatások vagy a globalizáció kihívásainak. Azt állítja, hogy a politikai rendszer felhatalmazásának elvitatása egy lehetséges útvonal a bevett gyakorlatok új formáinak megteremtéséhez (Farthing 2010).

A francia politológus Pierre Rosanvallon azt állítja, hogy új demokratikus kultúra van kialakulóban. Ellen-demokráciáról beszél, amely nem rendelkezik antidemokratikus jelentéstartalommal. Ellenben az ellen-demokrácia még mindig demokratikus élet, ahol a választópolgárt egy olyan állampolgár váltja fel, aki figyelemmel kíséri a választott politikusok vagy hatóságok viselkedését. Az elgondolás az, hogy a demokratikus folyamatok működését ne részvétellel, hanem a felmerülő kérdések felügyeletével, figyelemmel kísérésével vagy megítélésével biztosítsák. Rosanvallon szerint az ellen-demokrácia a demokratikus élet egyik aspektusa, amely kiegészíti a képviseleti és tanácskozó folyamatokat (Rosanvallon 2008). Az ellen-demokrácia fogalmának felhasználásával azt szeretnénk hangsúlyozni, hogy az egyén hozzájárulhat a demokratikus folyamathoz, azzal is, hogy nem hajlandó közvetlenül részt venni a folyamatokban. Talán az ötlet nem csak az, hogy a kormányzás fogaskerekeit olajozzuk, hanem, hogy időnként egy csavarkulcsot is a gépezet fogaskerekei közé dobjunk.

Az ellen-demokrácia módszereit, mint például a tüntetéseket, az interneten elterjedt expozíciókat és a közösségi média egyéb műveleteit, az aktivizmus törvényes és illegális módszereit a fiatalok is széles körben használják. Például az ifjúsági tanácsok és a hallgatói testületek igazgatótanácsai sztrájkokat és tüntetéseket szerveznek olyan helyzetek kezelésére, mikor megkeresésükre a döntéshozók nem szolgálnak válasszal. Ez azt jelzi, hogy a fiatalok a politikai aktivizmus különböző módszereit használják fel, ha ismétlődő követeléseik és szükségleteik nem teljesülnek.

Az ellen-demokrácia némileg függ a politikai kultúrától és a politikai rendszertől. Eeva Luhtakallio finn szociológus összehasonlító tanulmányt végzett Finnországban és Franciaországban. Véleménye szerint Finnországban az aktivisták magukat állampolgároknak tartják, és ennek tudatában közelítik meg saját szerepüket. Franciaországban az aktivizmus politikai és „a mi is léteünk” tevékenységnek, nem pedig politikai rendszer iránti elkötelezettségnek tekinthető (Luhtakallio 2010: 213-216). Az egész részvétel mögött uralkodó kérdés az, hogy mennyire képes eltávolítani a belső pluralizmust és antagonizmust (Mouffe 2005) a politikában. A tisztán technikai

meghallgatások arról szólnának, hogy véleményt nyilváníthassanak a kész napirendről; a részvétel a nézeteltérésről, a megkérdőjelezésről, az ellentmondásról vagy a folyamat nyomon követéséről szól.

A részvétel ösztönzésére szolgáló eszközök

A cikk első részében a demokratikus kultúra ellentmondásos természetét elemeztük, és a demokrácia különböző elképzeléseinek vizsgálatával mutattuk be, hogy a demokratikus viselkedés jelenthet szavazást, az akarat kifejezését, helyi szinten való részvételt és a közös jó vagy az ellenállás ügyében való együttműködést másokkal. Ezek a különböző szempontok azt mutatják, hogy a demokrácia sokféleségét fel kell ismerni. Ez a rész a részvétel ösztönzésére és vizsgálatára szolgáló nemzetközi és helyi eszközöket elemzi.

Először is, az ifjúsági részvételi tevékenység mérésekor sok esetben nem ismerik el a mindennapi részvételi demokrácia gazdagságát. Ezt példázza a Nemzetközi Állampolgári Tudás Vizsgálat (ICCS). Másodszor, kérdőíveket használnak a döntéshozatal támogatására szolgáló információk összegyűjtésére, például a strukturált párbeszéd során az EU elnökségei alatt, ám kudarcot vallottak az alacsony társadalmi tőkével rendelkező fiatalokról való információszerzésben. Ez azt mutatja, hogy a tanácskozás előmozdítása érdekében gondoskodni kell arról, hogy minden érintett részt vehessen a folyamatban. Harmadszor, a gördeszka parkok kommunális városi tervezése példaként szolgál a részvételi folyamatok sokoldalúságának kiemelésére. Ezen elemzés alapján kijelenthetjük, hogy egyre nagyobb szükség van a demokratikus élet különböző formáinak felismerésére, és az ilyen sokoldalúságra való reagálásra, olyan mechanizmusok létrehozásával, amelyek minőségi, intenzív promóciós és kutatási módszereken alapulnak, s amelyek csoportokat és egyéneket is magukba foglalnak.

A mindennapi részvétel elfeledett változatossága

„A Nemzetközi Állampolgári Tudás Vizsgálat (ICCS) azokat a módokat tanulmányozta, amelyekkel az országok előkészítik fiataljaikat a polgári szerepvállalásra” (Schulz és munkatársai 2010: 15). Az ICCS tanulmány célja a hallgatók teljesítményéről szóló beszámoló készítése, a polgári és az állampolgári neveléshez kapcsolódó fogalmi ismeretek és a megértés tesztelésével. Felmérte továbbá a fiatalok politikai részvételhez kapcsolódó viselkedéseit és viselkedési szándékait is. Az ICCS több mint 140 000 8. osztály körüli (vagy azzal egyenértékű) 14 évnél idősebb diák felmérési adatait gyűjtötte össze több mint 5 300 iskolában, 38 országban. Az elemzések során az iskolaigazgatók és az iskolák tanárainak beszámolóit is figyelembe vették. Az ICCS dokumentálja az országok közötti különbségeket az állampolgári vonatkozású tanulási eredmények, cselekvések és diszpozíciók széles skálájával kapcsolatban. Ugyancsak dokumentálja az országok, közösségek, iskolák, tantermek közötti különbségeket és a diákok személyes és társadalmi háttere közötti kapcsolatot a polgári és állampolgári ismeretek eredményeinek tükrében (Schulz és munkatársai 2008; Schulz és munkatársai 2010).

Az előző oldalakon a demokrácia széles körű megértéséhez öt különböző keretet vezettünk be. Most meg fogjuk mutatni, hogy a demokrácia különböző formáinak megértése szükségessé teszi az ICCS kutatás kérdésparkjának fejlesztését. Ahogy korábban említettük, a részvételi demokrácia egyik kulcsfontosságú elgondolása a

látszólag apolitikus környezetek, például az iskolák, munkahelyek stb. újrapolitizálása. Az ICCS magában foglalta a következő kutatási kérdést: „Az iskolai és oktatási rendszer mely aspektusai kapcsolódnak az állampolgári ismeretek és attitűdök formálásához?” (Schulz és munkatársai 2008: 10) Több opció is rendelkezésre állt a kérdés megválaszolásához. Például a diákokat arra kérték, hogy értékeljék - a „nagyon”, „mérsékelten”, „kicsit”, „egyáltalán nem” – fokok között, hogy milyen mértékig vették figyelembe véleményüket a döntéshozatali folyamatban: a tantermi tanítási módszerek; tanított tantárgyak; oktatási és tanulási anyagok; az órarend; és az osztálytermi és iskolai szabályok kialakításánál (Schulz és munkatársai 2010: 164). A széles értelemben vett demokrácia szemszögéből fontosabb annak elemzése, hogy a fiatalok várhatóan hogyan befolyásolják majd a döntéshozatalt, mint azok az aktuális kérdések, amelyekre hatással lehetnek vagy sem. A fiataloknak lehetőséget kell kapniuk arra, hogy az iskolai kérdésekben meghallgassák őket különféle politikai eszközök segítségével, egyenként vagy többjüket egyszerre. Az ICCS elsősorban a részvételi demokrácia képviseleti formáira koncentrál, mint az „osztály vagy az iskolai parlament képviselőjének megszavazása”, vagy „az osztály vagy az iskolai parlament jelöltjévé válni” (Schulz és munkatársai 2010: 135). Véleményünk szerint hiányoznak az ICCS keretrendszerben az egyes tanulók részvételi demokráciájának egyéni formái, például a kezdeményezésre való lehetőség, a kutatás, a szavazás és a kooperációs tervezési folyamatok jelenléte az osztályban, az iskolában és a közösségben. Csoport szinten még az osztály megbeszélések is hiányoznak.

Ami a többi demokrácia kategóriát illeti, a demokrácia szándékos formái, mint az ifjúsági tanácsok és a vitanapok is alternatívaként említhetők. A tágabb közösségben való részvétel egyik általános formájaként az ICCS „az igazságtalannak vélt törvények elleni békés tiltakozásokban vesz részt” (Schulz és munkatársai 2010: 95). Tudomásunk szerint a tömeges sztrájk ellen-demokráciai eszköz, amelyet a tanulók az iskolai döntéshozatal befolyásolására használnak.

A képviseleti demokrácia kategóriában előnyös az iskolaigazgatókat kérdezni, hogy a helyi önkormányzatok iskolai bizottságaiban vannak-e hallgatói képviselők. A közvetlen demokrácia formátumában az iskolai témák népszavazása ilyen eszköz lehetne, amely függne a tanulók korától és az ország által megállapított szavazati kor nagyságától. A demokrácia hatókörének kiterjesztése a mostani hiányzó politikai részvételi formákra, lehetővé tenné és hitelt adna a fiatalok valódi, többszörös részvételi lehetőségeinek fejlesztésére. A jelenlegi fókusz valamivel inkább a fiatalok aktív részvételének kérdésére összpontosít, különösen a szavazásra, felnőtté válásukkor. Az ICCS nemzetközi jelentésének szerzői azt is elismerik, hogy keretük további vizsgálatokat igényel (Schulz és munkatársai 2010: 257). Természetesen emlékezni kell rá, hogy „... mivel az ICCS nemzetközi tanulmány, a konkrét és absztrakt koncepciók ... azok, amelyek általánosíthatók a társadalmakban” (Schulz és munkatársai 2008: 27). Mindazonáltal hozzá kell tenni, hogy egy ilyen értékelés egyidejűleg információt is szolgáltat a demokrácia fejlődéséhez.

Az összes fiatal elérésének nehézsége

A kérdőív jó adatgyűjtési módszer az ICCS számára, ahol nagyszámú, különböző diák válaszolja meg a kérdőívet az iskolákban. A helyzet más, amikor kérdőívet használnak információgyűjtési módszerként például a strukturált párbeszéd-folyamatok során az EU elnökségei alatt. A strukturált párbeszéd a tanácskozási demokrácia megnyilvánulásának tekinthető. Jürgen Habermas szerint a tanácskozási folyamatok

sikere az eljárások és a kommunikációs feltételek minőségétől függ. Az intézményesített folyamatoknak és az informális közvéleménynek is együtt kell működniük (Haberma 1996: 298).

A Tanács állásfoglalása (2011/C 164/01) szerint a strukturált párbeszéd célja a fiatalok és ifjúsági szervezetek bevonása a konzultációk minden szintjén. Az európai irányítóbizottság által megvizsgált és összeállított nemzeti jelentések formájában folytatott nemzeti konzultációk eredményeit az EU ifjúsági konferenciáihoz nyújtják be. Az állásfoglalásban azt is kijelentették, hogy a folyamat jellegéből adódóan az Európai Unió egészében élő fiatalok lehetőséget kaptak arra, hogy ugyanazon konzultációs szakasz során a közös prioritásként megfogalmazott gondolatokról kifejezzék a véleményüket. Az állásfoglalás szerint elő kell mozdítani a kevesebb lehetőséggel rendelkező fiatalok bevonását az eljárásba (lásd az Európai Unió Tanácsa 2011). Az Európai Bizottság szerint „különös figyelmet kell fordítani a kevesebb lehetőséggel rendelkező fiatalokra. A párbeszéd szerves részét kell képezniük, ugyanakkor párhuzamosan különleges bánásmódban részesülnek, figyelembe véve a problémáik és aggodalmaik sajátosságait” (Európai Bizottság 2008).

A 2010. január 1-jétől 2011. június 30-ig terjedő időszakban a Tanács elfogadta a fiatalok foglalkoztatását a strukturált párbeszéd folyamatának tematikus prioritásként. A strukturált párbeszéd első ciklusának összefoglalója (2011:15) azt állítja, hogy „a párbeszéd folyamatának részeként Európa-szerte több ezer fiatal részvételével szerveztek online konzultációkat és vitákat.” A kompendium állítása szerint a nemzeti konzultációk, valamint az EU ifjúsági konferenciák közös eredményei és az ott folytatott megbeszélések együttesen hatással voltak a „tanácsi következtetésre az ifjúsági foglalkoztatás előmozdításáról, az Európa 2020 stratégia célkitűzéseinek megvalósítására” (lásd az Európai Unió Tanácsa 2012.). Mivel nem ismert, hogy kik voltak a fiatalok, akikkel nemzeti szinten konzultáltak, feltételezhető, hogy egy ilyen rendszer csak a legaktívabb fiatalokat biztatja válaszra, még akkor is, ha a különböző helyzetű fiatalok foglalkoztatási problémáival és tapasztalataival kapcsolatos adatokra van szükség az európai politikai folyamatok hatékony tervezéséhez. Ez volt a helyzet akkor is, amikor az Ifjúsági Garancia Modell² finn változatát tervezték. Egy nyitott e-kérdőívet (N = több mint 6 300) használt az iskolák, képzések, műhelymunkák és rehabilitáció alól kibújó fiatalok véleményének összegyűjtésére. Például a finnországi „Ifjúsági Garancia” tervezési folyamata során az egyenlőtlenséget hangsúlyozták, amikor az Országos Ifjúsági Tanács felkérte a regisztrált ifjúsági szervezeteket, hogy bátorítsák tagjaikat (ezáltal képviselve az egész ifjúságot) az online kérdőívek kitöltésére, de az aktív tagjaikon kívüli személyeket nem aktivizálták.

A tanácskozó demokrácia előmozdítására irányuló valódi kísérletnek tulajdonított strukturált párbeszéd azt mutatja, hogy a tanácskozás sikere (ahol minden lényeges érvet és nézőpontot mérlegelnek) legalább részben a különböző fiatalok csoportjainak elérésén alapul. Ez viszont azt hangsúlyozza, hogy olyan különböző részvételi mechanizmusokat kellene létrehozni, amelyek az együttműködés feltételeit teremtik meg. Azt állítjuk, hogy ezekben az esetekben demokratikusnak kell lenni, minél több minőségi és intenzív részvételi módszert kell alkalmazni a csoportos és egyéni kapcsolatok bevonásával, hogy kapcsolatba léphessenek azokkal a fiatalokkal, akiket a társadalmi szolgáltatások jelentős része nem ér el.

2 A Fiatalok Társadalombiztosítási Modellje a finn kormány egyik élenjáró rendszere. A program célja, hogy a munkanélküliségtől számított három hónapon belül minden 25 éven aluli és minden 30 év alatti munkanélkülnek, munkát, képzést, tanulási lehetőséget vagy rehabilitációt kínáljon (Munkaügyi és Gazdasági Minisztérium 2011, Pénzügyminisztérium 2011: 20-21).

Mindennapi politika: gördeszkaparkok tervezése

Végső példaként egy gördeszkázási terület létrehozásának folyamatán fogunk szemléltetni, hogy a fiatalok miként tudnak bekapcsolódni a közvetlen helyi környezetük alakításába. Célunk egy jó, demokratikus együttműködési modell tervének kialakítása, amely bevonja a fiatalokat a gördeszkázásra, görkorcsolyázásra és rollerezésre alkalmas létesítmények létrehozásába. A modell a gördeszkások és tíz darab finn helyi hatóság települési önkormányzatainak tapasztalatain alapul (Gretschel és munkatársai 2012). A példa belső korlátokkal rendelkezik, mivel a gördeszkázási kultúra inkább városokra jellemző és nemi előítéletekre is hajlamos. A helyi kontextusok feltérképezése azonban konkrét esetek vizsgálatát igényli. A gördeszkázók segítségével szeretnénk kiemelni a fiatalok konkrét ügyekben történő részvételét, valamint az ifjúság bevonásának helyi és kulturális értelemben vett formáira való reagálás nehézségeit. A cél annak vizsgálata, hogy a részvételen alapuló, közvetlen és ellen-demokratikus folyamatok miként kapcsolódnak össze a helyi döntéshozatal szintjén. Ez az úgynevezett közönségpolitika (politics of the ordinary) azt jelzi, hogy a fiatalok részvétele inkább ad hoc és hálózat alapú, mintsem strukturált és hosszú távú (Vromen és Collin 2010).

A gördeszkázási létesítmény tervezési folyamata hatalmas különbségeket fedett fel azzal kapcsolatban, hogy a gördeszkások (később deszkások) igényeit a helyi közigazgatás hogyan kezelte. Ez egy jó példa arra, hogy az adminisztráció hogyan képes hozzájárulni a részvételi mechanizmusok létrehozásához. Egy városban a deszkások egyesületének a város sportigazgatója segített, hogy megtalálják a deszkázásra alkalmas épületet. Egy másik városban az igazgató az ellenkezőjét tette: a deszkásokat rossz hírbe hozva, potenciális vandáloknak nevezte őket. Végül mindkét esetben találtak helyet a deszkásoknak. Az utóbbi esetben egy megkérdezett aktivista kijelentette, hogy úgy gondolta: „ez az utolsó alkalom, amikor ebbe az irodába jöttem”. A deszkások ügyének intézése az utóbbi esetben rossz fényt vetett a jó ügyintézés eszméjére (lásd például az Európai Ombudsman 2005). Akadályozta továbbá a fiatalok részvételének ösztönzésére tett erőfeszítéseket. Az aktív fiatalok egy csoportja nem kapta meg támogatást ahhoz, hogy a kezdeményezésüket megvalósítsák. Ez azt jelzi, hogy a részvétel különböző formáinak fejlesztése megköveteli a hozzáállás és a munkakultúra megváltozását.

A demokratikus kultúra stabil struktúrákat igényel. Ezeknek a struktúráknak elég rugalmasnak kell lenniük ahhoz, hogy reagálni tudjanak az ifjúsági kultúrák új formáira. Különösen a demokrácia részvételi és tanácskozási formái nem zárhatják ki a különböző csoportokat. Ebben a tekintetben a folyamat demokratikus aspektusa kudarcot vallott. A deszkázó embereknek ugyanolyan jogokkal kell rendelkezniük, mint a többi hobbit űzőknek. Legalább segítséget kell kapniuk, ha nem is beruházásokat a helyi önkormányzatoktól a létesítmények létrehozása vagy javítása esetén. A cél nemcsak a demokrácia szintjének fejlesztése a tervezésben és a döntéshozatalban, hanem az újonnan érkezők és a potenciális új deszkások küszöbének csökkentése az új terület kihasználásával, beleértve hangadásukat a tervezési folyamatban is. Ezenkívül fontos figyelembe venni a nemileg specifikus igényeket is a tervezési folyamatokban. Az interjúk szerint a női deszkásoknak gyakran alacsonyküszöbű struktúrákra van szükségük - még alacsonyabb, ha újak a rendszerben.

Tíz városban összegyűjtött adatok szerint Finnországban a deszkások manapság deszkapálya tervezési folyamatokban részt vesznek. Megtanulták a leckét számos használhatatlan gördeszkázási terület felépítése után. Ezek közül néhányat késztermék

csomagként kaptak az adományozók jóakarátának köszönhetően. Annak ellenére, hogy a deszkásokkal való együttműködés szintje tovább mélyült, a deszkázási szakértelemmel rendelkezőkkel folytatott együttműködés nem valósult meg a folyamat minden szakaszában. Például a munkások kritikus, néhány milliméteres hibákat követtek el az aszfalt letételekor. A használhatatlan aszfalt egyértelműen azt mutatja, hogy a demokrácia fokozott részvételi és tanácskozási formái nem csak jobb közöséget teremtenek, hanem jobb közszolgáltatásokat is jelentenek, ha a mindennapi tapasztalatokat tiszteletben tartják.

A fenti folyamatok demokratiai hatáskörének elemzésénél megfigyelhető, hogy a deszkázás szakértőinek hangja gyakran az idősebb generációhoz tartozik, azokhoz, akik évekkel vagy évtizedekkel ezelőtt kezdték életmódjukat. Finnországban ezek a szakértők gyakran 30 év feletti férfiak. Ők a regisztrált deszkás egyesületek „szíve és lelke” a városokban és nemzeti szinten is. Őket kérik fel, hogy vegyenek részt a helyi hatóságok tervezési folyamataiban. Azonban gyakran elfelejtik, hogy a nem sportoló fiatalok is jelentős mennyiségű szakértelmet tudnak nyújtani a folyamathoz. Például a fiatalok nagyon is tisztában vannak a kérdéses sportlétesítmények társadalmi nyitottságával. Bár a tervezési folyamatokban különböző tanácskozó és részvételi módokat használnak, túlságosan szűkösen tűnnek, különösen akkor, ha a fő potenciális felhasználókat nem lehet elérni. Habermas zsargonjával élve, a demokratikus vélemény- és akaratformálás megköveteli a különböző csoportokra való odafigyelést (Habermas 1996: 299). A megalakult egyesületekkel való együttműködés egyszerű lehet a közigazgatás számára, de nem felel meg a részvételi vagy tanácskozó demokrácia eszményeinek, melyek célja a szakértői kultúra helyettesítése.

A deszkázási „szerkezetek” minőségi karbantartása nem mindig a város gazdasági helyzetétől függ. A Finnországban gyűjtött adatok azt mutatják, hogy a deszkázási területek karbantartása nem egyforma intenzitású, mint más városokban működő egyéb sportlétesítményeké. A városi vagy települési önkormányzatoknak annak meghatározásában van szerepe, hogy mely sport lehetőségek állnak rendelkezésre helyi szinten, és ezek közül melyek részesülnek befektetésekben, és melyek nem. A képviseleti demokrácia testületei meglehetősen hagyományos szemszögből látják a sportot. A gördeszkázás az ifjúsági és a sportkultúra megnyilvánulása egyaránt. Bizonyos esetekben a helyi önkormányzatok sem az ifjúsági, sem a sport részlege nem veszi komolyan a gördeszkázási létesítmény fenntartását. Megfigyelhető, hogy a városok számára nehézséget jelent a gördeszkások mennyiségének növekedéséből eredő igények megválaszolása. Ráadásul a deszkások teljesítménye gyakran javul. Azonban jelentős időt igényel ezen létesítmények nehézségi szintjének fejlesztése a helyi önkormányzatok számára. A sífutópályákkal, birkózó gyűrűkkel és úszómedencékkel szemben, amelyek Finnországban meglehetősen változatlanok, a gördeszka, a parkour, a snowboard és a BMX parkok profiljai folyamatosan változnak. A helyi hatóságoknak érzékenyeknek kellene lenniük a különböző sportágak jellemzőire. A deszkázás, mint sport- és ifjúsági kultúra jelensége gyümölcsöző együttműködést biztosít az önkormányzati ifjúsági és sportosztályok között. A deszkázási területek a fiatalok és a sportkultúra sokoldalú és egyedi oázisaként szolgálhatnak. Más szempontból nézve azonban Finnország számos önkormányzata ugyanabból a „használatra kész” katalógusból rendel.

Válasz a sokféleségre

A fent említett első két konkrét példa (az ICCS tanulmány és strukturált párbeszéd) olyan felnőttek által irányított esetek, ahol a kezdeményezést és a struktúrákat is a felnőttek adják. A deszkázás példája azt mutatja, hogy vannak olyan alkalmak, amikor a fiatalok maguk is javaslatot tehetnek. Ezek valószínűleg konkrét, rövid-távú projektek. Mint már említettük, a fiatalok felhívására adott válasz nehézségei azt mutatják, hogy a politikai kultúra nem mindig hajlandó vagy képes felismerni a demokratikus lehetőségeket, amelyeket az ilyen projektek hozhatnának létre.

A fenti három példa számos pontra rámutat. Először is, a példák demokratikus formái nem használják a fent bemutatott demokratikus élet minden aspektusát. Másodszor, a demokratikus eszközök megválasztása hajlamos a fókuszcsoporthoz szűkíteni. A polarizáló társadalmak elkerülésének érdekében a legnagyobb kihívás az, hogy minden hangot meghallgassanak. Különösen nehéz elérni azokat a fiatalokat, akiknek alacsony a társadalmi tőkéje, és akiknek a munkaerő piaci pozíciója törékeny. Ezért létfontosságú, hogy elismerjük a meglévő demokratikus mechanizmusok kudarcát a fiatalok széles körének elérésében. Harmadszor, a rövid távú mindennapi politikát nem szabad elfelejteni a helyi politikában. Az ilyen demokratikus magatartásnak a hosszú távú folyamatokhoz való kapcsolódása kézzelfogható kapcsolatot igényel a demokrácia különböző fogalmai között. A fenti pontok azt mutatják, hogy a demokrácia fogalmának elég szélesnek kell lennie ahhoz, hogy annak minden vonatkozását lefedje. Ez a fordulat pozitívan, több fiatal eléréséhez járulhat hozzá.

A demokrácia öt koncepciója azt jelzi, hogy a demokráciának társadalmi dimenziói (együttműködés, részvétel, kölcsönhatás, az adminisztráció nyomon követése), és egyéni dimenziói (a részvétel és az őszinte beszéd melletti elhatározás) is vannak. Az Európai Unió Tanácsa (2012) nemrégiben felkérte az összes tagállamot, hogy „olyan integrált megközelítést dolgozzanak ki, amely hasonlít a többi tagállamban már kidolgozott, *ifjúsági garancia*” programhoz. Ebben a cikkben két példát említettünk (a túl ritkán strukturált párbeszédet, és a túl nyitott kérdőíveket, melyek minden, különböző típusú fiatalot le akarnak fedni) arra, hogy az olyan programok nemzeti vagy európai tervezésének, mint az *ifjúsági garancia*, bizonyos mértékig biztosítani kellene, hogy ne csak a felhatalmazott aktív fiatalok vegyenek részt a döntéshozatal támogatására szervezett tárgyalási folyamatokban. Azt állítjuk, hogy a demokrácia elérése érdekében ezekben az esetekben több, minőségi és intenzív, közvetlen csoportos és egyéni kapcsolatot igénylő módszert kell alkalmazni, hogy megtalálják azokat a fiatalokat, akiket sok társadalmi szolgáltatás már nem ér el.

Befejezés

Cikkünk elején megfigyeltük, hogy a szavazásra gyakran az emberek politikai tevékenységének egyetlen releváns mutatójaként tekintenek. Ha ez a helyzet, az elemzés a demokrácia megértésének nem megfelelő keretén alapul. A demokratikus társadalomban a napirendre való felvétel és a téma prioritásainak meghatározása a döntéshozatali folyamatok során a polgári tevékenységnek a „demokratikus aréna” különböző formáiban történő elemzésén kellene alapulnia. Ehhez figyelembe kell venni a demokrácia különböző megnyilvánulásait, amelyeket a demokrácia természetének eltérő elképzelései emelnek ki. Azt állítottuk, hogy az apatikus és passzív fiatalok kérdése félrevezető lehet, mivel a demokrácia természete, amelytől a fiatalok állítólag mentesek, nem a demokrácia széles értelmezésén alapul. A szűk értelmezésű fogalom

meghatározások nem csak hamis képeket hoznak létre a fiatalokról, hanem bizonyos esetekben megakadályozhatják az ifjúság felfedezésének mechanizmusát és ezáltal megakadályozhatják az igényeikre való korrekt reagálást.

Felismerve a demokrácia pluralizmusát és ennek megfelelően reagálva felvetődhet a kérdés, hogy a részvétel népszerűsítése miért lenne ésszerű dolog a fiatalok szükségleteinek kielégítésére befektetett idő és erőfeszítés magas mivolta miatt. A részvétel előmozdításának érvei alapulhatnak a fejlődési perspektíván (segítve a fiatalokat a demokratikus magatartás megismerésében), a szolgáltatási perspektíván (hatékonyabb szervezés a tényleges felhasználók meghallgatásával), a demokrácia perspektíváján (minél több polgár érdekelt a közös ügyekben, annál valószínűbb, hogy demokratikusan is részt vesz bennük), de alapulhatnak egy közösség perspektíváján is (minél több csoport érzi úgy, hogy a közösség törvényes tagjaként fogadják el őket, annál biztonságosabb, kényelmesebb és kreatívabb közösségé válik). Ezért a fiatalok részvétele nem csak róluk szól, ez mindannyiunk érdeke.

A részvétel elmélyítésének egyik stratégiája a rendszer hiányosságaira való válasz, amely megakadályozza, hogy egyes emberek koruk miatt ne szavazhassanak. Az Európa Tanács hangsúlyozta annak a lehetőségnek vizsgálatát, hogy minden ország minden választási formájában (Európa Tanács 2011) a szavazati kor 16 évre csökkenjen. Az alacsonyabb szavazati korról a 18 éven aluliak ügyei inkább a reprezentatív demokráciában lesznek láthatóak, ahol a fiatalok hangja gyakran hiányzik. Egy másik megoldás egy olyan részvételi demokrácia mechanizmusának létrehozása, amely imitálja a képviseleti struktúrákat. Például az ifjúsági és iskolai tanácsok olyan fórumok, ahol a társadalmi tőke és a közös kérdésekre vonatkozó szélesebb körű felelősségvállalás potenciálisan felhalmozódnak ezen csoportok tapasztalatai és felkészítése révén. Bár úgy érezzük, hogy ezek a megoldások egy nagyobb mértékű részvételi jövő felé irányuló szükséges lépések, meg kívánjuk mutatni, hogy emellett különféle megoldásokra is szükség van. Emellett fennáll a tokenizmus félelme is -, hogy a fiatalok töredéke képviselteti csak magát, és azok, akik valószínűleg nem, még jobban eltávolodnak majd a társadalomtól.

Összefoglalva, a demokrácia javításának, a fiatalok demokráciában való részvételének fő szempontja az, hogy tisztázza a felhasznált demokrácia fogalmát. A demokratikus kultúra sokféle formát ölthet. A kérdés nemcsak arról szól, hogy hogyan alakíthatók a fiatalok szükségletei a képviseleti demokrácia iránti érdeklődés ösztönzésére, hanem arról is, hogy a társadalom miként alakítható át a többhangú kultúra megteremtése érdekében, különös tekintettel a részvételre.

Hivatkozások

- Aars J. (2012), "Democratic renewal in local government: lessons from recent democratisation programs in Norway", Presentation at the 41st Congress of the Finnish Association of Local Government Studies.
- Alanen L. (2009), "Johdatus lapsitutkimukseen [Introduction to childhood research]", in Alanen L. és Karila K. (eds), *Lapsuus, lapsuuden instituutit ja lasten toiminta [Childhood, institutions of childhood and the action of the children]*, Vastapaino, Tampere.
- Beck U. (1998), *Democracy without enemies*, Polity Press, Cambridge.
- Bhatti Y., Hansen K. és Wass H. (2012), "The relationship between age and turnout: A roller-coaster ride", *Electoral Studies*, 31, 588-593 o.
- Butkovic' H. (2010), "How is democracy applied within the EU: combining elements of traditional and innovative democratic practice", *Politička misao*, Vol. 47, No. 5, 27-43 o.
- Cohen J. (1998), "Deliberation and democratic legitimacy", in Goodin R. E. és Pettit P. (eds), *Contemporary political philosophy*, Blackwell, Oxford.

- Coleman S. (2007), "How democracies have disengaged from young people", in Loader B. D. (ed.), *Young citizens in digital age. Political engagement, young people and new media*, Routledge, London.
- "Compendium of the first cycle of the structured dialogue" (2011), The structured dialogue with young people and youth organisations on youth employment during the Spanish, Belgian and Hungarian EU presidencies, the Youth Department of the Ministry of National Resources of Hungary, elérhető: http://ec.europa.eu/youth/news/20120203_compendium_en.htm, letöltve 2012. december 19.
- Council of Europe (2011), "Expansion on democracy by lowering the voting age to 16", Doc. 12546, Report of Political Affairs Committee, elérhető: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fleid=13110&lang=en>, letöltve 2012. december 20.
- Council of the European Union (2011) Council Resolution (2011/C 164/01), "Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the structured dialogue with young people on youth employment", elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:164:0001:0004:EN:PDF>, letöltve 2012. december 19.
- Council of the European Union (2012), "Council conclusions. Promoting youth employment to achieve the Europe 2020 objectives", 17 June 2012, Luxembourg, elérhető: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/lsa/122831.pdf, letöltve 2012. december 19.
- Dryzek J. S. és Dunleavy P. (2009), *Theories of a democratic state*, Palgrave MacMillan, New York.
- Eskelinen T., Gretschel A., Kiilakoski T., Kiili J., Korpinen S., Lundbom P., Matthies A.-L., Mäntylä N., Niemi R., Nivala E., Rynnänen A. és Tasanko P. (2012), "Lapset ja nuoret subjekteina päätöksenteossa [Children and young people as subjects in decision making]", in Gretschel A. és Kiilakoski T. (eds) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa [A lesson in democracy. The municipalities of children and young adults at the beginning of the 21st century]*, Helsinki, Finnish Youth Research Network, 35-94 o.
- European Commission (2008), (EAC/D1/JK/D 2008), "The new concept of the European structured dialogue with young people", Directorate-General for Education and Culture, elérhető: http://ec.europa.eu/youth/documents/doc776_en.pdf, letöltve 2012. december 19.
- The European Ombudsman (2005), "The European Code of Good Administrative Behaviour", Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Farthing R. (2010), "The politics of youthful antipolitics: representing the 'issue' of youth participation in politics", *Journal of Youth Studies*, Vol. 13, No. 2, 181-195 o.
- Farthing R. (2012), "Why youth participation? Some justifications and critiques of youth participation using New Labour's youth policies as a case study", *Youth & Policy*, 109, 71-97 o.
- Feldmann-Wojtachnia E., Gretschel A., Helmsaari V., Kiilakoski T., Matthies, A.-L., Meinhold-Henschel S., Roth R. és Tasanko P. (2010), *Youth participation in Finland and Germany. Status analysis and data based recommendations*, Finnish Youth Research Network, Bertelsmann Stiftung und Forschungsgruppe Jugend und Europa am CAP, Ludwig-Maximilians-Universität München, elérhető: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/Youth%20participation%20in%20Finland%20and%20in%20Germany>, letöltve 2012. november 22.
- Fieldhouse E., Tranmer M. és Russell A. (2007), "Something about young people or something about elections? Electoral participation of young people in Europe: evidence from a multilevel analysis of the European Social Survey", *European Journal of Political Research*, 46, 797-822 o.
- Gretschel A. és Kiilakoski T. (eds) (2012), *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa [A lesson in democracy. The municipalities of children and young adults at the beginning of the 21st century]*, Finnish Youth Research Society/Network, Helsinki.
- Gretschel A., Koskinen S. és Junttila-Vitikka P. (2012), "Yhdyskunta- ja liikuntasuunnittelu: esimerkkinä skeittialueet ja leikkipuistot [Community and sport planning, cases about skate areas and playgrounds]", in Gretschel A. és Kiilakoski T. (eds), *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa [A Lesson in democracy. The municipalities of children and young adults at the beginning of the 21st century]*, Finnish Youth Research Society, Helsinki, 35-94 o.
- Gretschel A., Laine S. és Junttila-Vitikka P. (2013), *Kuntalaisten kokemustieto liikuntapaikkojen laadun arvioinnissa [Knowledge of experience of local citizens in assessing the quality of sport facilities]*, Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2013:1 [Publication of the Sport Council of the State of Finland], yhteisjulkaisu Nuorisotutkimusseura ry:n kanssa [Common publication with Finnish Youth Research Society], Helsinki.
- Habermas J. (1981), *Theorie des kommunikativen Handelns [Theory of Communicative Action]*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- Habermas J. (1996), *Between facts and norms*, MIT Press, Cambridge.
- Harris A., Wyn J. és Younes S. (2010), "Beyond apathetic or activist youth: 'ordinary' young people and contemporary forms of participation", *Young*, Vol. 18, No. 1, 9-32 o.
- Hart J. (2008), "Children's participation and international development: attending to the political", *International Journal of Children's Rights*, 16, 407-418 o.

- Helsingin Sanomat* (2012. október 30), "Kuinka vaaleista saisi kiinnostavammatt [How to make elections more interesting?]", editorial.
- Honneth A. (2009), *Pathologies of reason. On the legacy of critical theory*, Columbia University Press, New York.
- Huhtala S.-P. és Tontti A. (2005), *Uusi nuorten Rovaniemi [The new town Rovaniemi of young people]*, Thesis, Helsinki: Humak University of Applied Sciences.
- Iredale R., Longley M., Thomas C. és Shaw A. (2006), "What choices should we be able to make about designer babies? A citizens' jury of young people in South Wales", *Health Expectation* 9(3), 207-217 o.
- John M. (2003), *Children's rights and power. Charging up for a new century*, Jessica Kingley Publishers, London és New York.
- Kaufmann B., Büchi R. és Braun N. (2010), *IRI Guidebook to direct democracy in Switzerland and beyond – 2010*. The IRI guidebook to direct democracy – 2010 kiadás, The Initiative and Referendum Institute Europe, Marburg, Germany, elérhető: <http://www.scribd.com/doc/92466488/IRI-Guidebook-to-DirectDemocracy-in-Switzerland-and-beyond-2010>, letöltve 2012. december 16.
- Locke J. (1993), "The Second Treatise of Government", in Locke J. (ed.), *Political writings*, Penguin, London.
- Luhtakallio E. (2010), "Local politicizations. A comparison of Finns and French practicing democracy", *Sociology Research Reports*, No. 265, Department of Social Research, University of Helsinki.
- Margalit A. (2002), *Ethics of memory*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Ministry of Employment and Economy of Finland (2011), *Nuorten yhteiskuntatutkimus - työryhmä asetettu [The Young Peoples' Social Guarantee Model working group has been established]*, elérhető: https://www.tem.fi/index.php?m=103033_m=103777&s=4760, letöltve 2012. december 19.
- Ministry of Finance of Finland (2011), "Europe 2020 strategy. Finland's National Programme, Spring 2011", Ministry of Finance publications 14c/2011, elérhető: http://www.vm.fi/vm/en/04_publications_and_documents/01_publications/02_economic_surveys/20110406Europe/name.jsp, letöltve 2012. december 19.
- Ministry of Local Government and Regional Development of Norway (2011), "Higher turnout among first-time voters", press release, elérhető: <http://www.regjeringen.no/en/dep/krd/press/press-releases/2012/higher-turnout-among-firsttime-voters.html?id=670637>, letöltve 2012. november 25.
- Morrow J. (2005), *History of Western political thought*, Palgrave MacMillan, New York.
- Mouffe C. (2005), *Return of the political*, Verso, London.
- Nussbaum M. (2007), *Frontiers of justice. Disability, nationality, species membership*, Harvard University Press, Cambridge & London.
- Palonen K. (2008), "Kaksi politiikan käsitettä [Two concepts of politics]", in Korvela P.-E. és Lindroos K. (eds), *Avauksia poliittiseen ajatteluun [Opening the political thinking]*, Minerva, Jyväskylä.
- Parkinson, J. R. (2012), *Democracy and public space*, Oxford University Press, Oxford.
- Pekonen K. (2011), *Puhe eduskunnassa [Talk in the parliament]*, Vastapaino, Tampere.
- Raisio H. és Ollila S. (2011), "Ryhmäkeskustelut nuorten kansalaisraadissa [Group discussions in the youth jury]", in Mäntylä N. (ed.), *Lapset ja nuoret yhteiskunnan toimijoina [Children and young people as actors in society]*, Proceedings of the University of Vaasa, Finland, elérhető: http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-379-0.pdf, letöltve 2012. december 19.
- Rosanvallón P. (2008), *Vastademokratia. Poliittikka epäluulon aikakaudella, [Counter-Democracy. Politics in an Age of Distrust]*, Vastapaino, Tampere.
- Schulz W., Ainley J., Fraillon J., Kerr D. és Losito B. (2008), *International civic and citizenship education study. Assessment framework. International Association for the Evaluation of Educational Achievement*, elérhető: http://www.iea.nl/fleadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/ICCS_2009_Framework.pdf, letöltve 2012. november 22.
- Schulz W., Ainley J., Fraillon J., Kerr D. és Losito B. (2010), *ICCS 2009 International Report: civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries*, International Association for the Evaluation of Educational Achievement, elérhető: http://www.iea.nl/fleadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/ICCS_2009_International_Report.pdf, letöltve 2012. november 22.
- Statistics Finland (2012), "Äänestysaktiivisuus kunnallisvaaleissa 1972–2012, % (Voting turnout in the Municipal elections in 1972–2012, %, in Finland)", elérhető: http://www.stat.fi/til/kvaa/2012/kvaa_2012_2012-10-29_tau_001_f.html, letöltve 2012. november 22.
- University of Vaasa (2010), *The First Finnish Youth Jury. Involvement in school community. A youth jury of 16–20-year-old students*, Vaasa 17–19.10.2010, final report, elérhető: http://www.uva.fi/f/blogs/project/uudenlaista_demokratiaa_luomassa/the_first_finnish_youth_juryfinal_report/, letöltve 2012. november 26.
- Vromen A. és Collin P. (2010), "Everyday youth participation? Contrasting views from Australian policymakers and young people", *Young*, Vol. 18, No. 1, 97-112 o.
- Zizek S. (2008), *In defence of lost causes*, Verso, London.

*Hans-Joachim Schild, Howard Williamson,
Hans-Georg Wicke és Koen Lambert*

Ifjúságpolitikai agytröszt Európában¹

Hans-Joachim Schild: Bevezetés

2012 márciusának elején első alkalommal ült össze egy, az európai ifjúságügy területén hosszú kutatási, szakpolitikai és gyakorlati tapasztalattal rendelkező, 20 főből álló csoport. A céljuk az volt, hogy megvitassák az “európai ifjúság” helyzetét, és fontolóra vegyék a jövő lehetséges kimenteleit. A találkozót két nagy európai intézmény, az Európa Tanács és az Európai Bizottság az európai ifjúságot érintő komoly aggodalmi fényében tartották meg.

Az Európa Tanács egy olyan reformfolyamaton ment keresztül, amely arra törekedett, hogy tevékenységeit az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság alapvető tevékenységei köré csoportosítsa. Az ifjúság kérdése tágabb megfogalmazásban nem volt különösebben veszélyeztetve, bár az Oktatási, Kulturális, Ifjúsági és Sportügyi Főigazgatóságon belüli Ifjúsági Igazgatóság Ifjúsági Minisztériummá alakult, hozzácsatolva az Oktatási Minisztériumhoz, mely a Demokratikus Állampolgárság és Részvétel Igazgatóság részeként a Demokratiai Főigazgatóság alatt működött.

Az Európai Bizottság azon szándéka, hogy az összes uniós oktatási programot (az iskolák, a diákok, a felnőttek és az “ifjúság” számára) egy egységes programba foglalja össze, beleértve a “Cselekvő ifjúság” programot, amelyet Erasmus Mindenkinnek, később pedig Erasmus+-nak neveztek el, számos ifjúsági terület nem formális oktatási és tanulási szereplője számára egyfajta kísérletnek tűnt a Cselekvő Ifjúság program alkotóelemeinek ellehetetlenítésére és megbéklyózására. Sokan attól tartottak, hogy a formálisabb oktatási és tanulási program keretében a fiatalokat kifejezetten az EU foglalkoztathatósági és versenyképességi prioritásai felé irányítják, nem pedig a személyes és társadalmi fejlődésére, valamint a polgári szerepvállalás képességének, polgári elkötelezettségük és a társadalmi változások szereplőinek megteremtésére. Az agytröszt mérlegelése azonban szélesebb körűek voltak: a találkozó alkalmat adott az azt megelőző, az ifjúságügy területén 20 (és több) év alatt végbemenő fejlődés összegzésére és annak megfontolására, hogy a kihívásokkal teli, gazdasági megszorításokkal küzdő Európában ezek a fejleményeknek mekkora veszélyt jelentenek. Következésképpen, és tekintettel a folyamatos gazdasági és politikai válságra, amely aránytalanul negatív hatással volt több millió fiatal életére egész Európában, az agytröszt úgy döntött, hogy második alkalommal szinte napra pontosan a berlini találkozó után egy évvel találkozik újra, ez alkalommal Brüsszelben. A második találkozó beszélgetései előretekintőbbek voltak (túlmutatott a jelen aggodalmán a jövőt építve, mint azt az egyik előadó megjegyezte). A brüsszeli találkozó a “milyen ifjúságpolitikát

---

¹ Eredeti megjelenés: Schild, Hans-Joachim; Williamson, Howard; Wicke, Hans-Georg; Lambert, Koen (2014): The think tank on youth policy in Europe, in Perspectives on youth volume 1: 2020 – what do You see? Council of Europe Publishing, Strasbourg.

szeretnénk?” kérdésre összpontosított, a prioritásokra, a célkitűzésekre, a módszerekre, az elvekre és a jellemzőkre vonatkozóan.

Az agytrösztök találkozásából most két lényeges hozzájárulást emelünk ki.

Berlinben egyetértettek abban, hogy az embereknek nyíltan kell beszélniük, és a beszélgetések az Egyesült Királyság “Chatham House szabályai” szerint folytak: azaz az elhangzott információk felhasználhatók, közzétehetők, de nem fedhető fel azok forrása. Howard Williamson vállalta, hogy szintetizálja mind a találkozó előadásai során felmerült megjegyzéseket, mind pedig az első agytröszt találkozó résztvevői által, papíron feltüntetett “legfontosabb aggodalmakat.” Ez az első hozzájárulás.

A második hozzájárulás a brüsszeli agytröszt ülés eredménye. Ez egy átdolgozott dokumentum, amelyet Koen Lambert és Hans-Georg Wicke készítettek “Az európai ifjúságpolitika jellemzői és az európai ifjúságpolitika 2020-ban” témában. Ez szolgált a jövőbeli európai ifjúságpolitikáért folytatott beszélgetések alapjául, és jól illeszkedett a *Perspectives on youth folyóirat* első számának - az elképzelt jövőhöz kapcsolódó - elvárásaihoz.

Itt ifjúságpolitikai szempontból tekintünk a jövőbe. Tesszük mindezt egy kis félelemmel, ám erős elkötelezettséggel, mindazokért, akik még mindig a független gondolkodás és cselekvés középpontjában állnak az ifjúsági politika és gyakorlat terén Európában.

Howard Williamson: Van ok az aggodalomra? Az ifjúság jövőjének kérdései Európában

A vita

Az agytröszt résztvevői közül nem mindenki ismerte egymást, különböztek tapasztalataik és koruk is 20 és 60 év között mozgott. Európában az ifjúságpolitika fejlesztésében negyven éves tapasztalat rejlik, ami szinte felér egy egész életre való tudással. A hangulat oldását célzó programot követően a nyitó plenáris ülés a következő kérdések megválaszolására törekedett:

- Melyek az európai ifjúságpolitika aktorai előtt álló kihívások?
- Miként tudják fenntartani az ifjúsági irányelvek megfogalmazásának és végrehajtásának dinamikus megközelítését?
- Ki ül a vezetőülésben (vagy legalább versenyez az autó vezetéséért)?
- Mik a meghatározott prioritások?
- A fiatalok a legfőbb európai kérdések között szerepelnek, vagy már “kiestek a játékból”?

Elhangzott egy erős kijelentés, miszerint az európai ifjúságpolitika lényegében egy “alulról építkező” fejlesztés volt, amely a helyi és nemzeti szinten született tapasztalatokra, víziókra és ötletre épült, melyeket ezután az európai alkalmazásokhoz igazították és módosították. Azt is elismerték, hogy az ifjúságpolitika kialakításának és megalkotásának mindig is voltak ciklusai és fázisai, és hogy néha a kulcskérdés egyszerűen “az idő áthidalása” volt, egészen addig, amíg az élesebb és összehangolt cselekvés lehetősége ismét meg nem jelenik. A mai válsághelyzetben és a gazdasági megszorítások mellett azonban úgy érezték, hogy az ifjúság kérdéseit az eltűnés, vagy legalábbis más kérdésekkel szembeni alárendeltség (melyek prioritásai politikai és gazdasági szempontból sürgetőbbek) veszélyezteti.

Ez a tagállamokon belüli tétlenség, valamint európai szintű tehetetlenség elgondolkodtató volt. Ahogy a megszorítások politikája, és az Európa más pontjain élő fiatalok lehetőségeinek polarizációja előtérbe került, úgy felmerült egy provokatív és bizonytalan kérdés: Mi maradt a fiataloknak, és mi az érdekük?

Az agytröszt maga is bizonyos szintű megegyezésre jutott az „ifjúságpolitika” eszméjéről, annak ágazatok közötti és inkluzív voltáról, a pozitív és lehetőség orientáltságáról és a robusztus kutatási bizonyítékokkal való kapcsolatáról. Elismerően nyilatkoztak az Európa Tanácsról, amiért az megtartotta az ifjúságpolitika „társmedzsmen” elvét és gyakorlatát, melynek keretében a kormányzati tisztviselők és az ifjúsági szervezetek képviselői közösen hozták meg a döntéseket és az irányelveket. Amire azonban szükség volt az az, hogy az európai intézmények az érintett feleket egy tájékozottabb vitához összehozzák, amely hozzájárulna „a kötelezettségvállalás, a fókusz, valamint a források és az ellátás” helyreállításához a fiatalok körében.

Ezek az utóbbi években érezhetően több tagállamban is elfecsérlésre kerültek. A belső gazdasági és politikai feltételek az ifjúsági kezdeményezések és ellátások támogatásának megvonását eredményezték. Egyes résztvevők azt állították, hogy az EU potenciálisan kulcsszerepet töltött be a nemzeti szintű aktivizálásban és fellendítésben, azonban mások megkérdőjelezték, hogy az EU-nak volt-e, vagy lehetne-e egyáltalán ilyen hatásköre. A résztvevők egyfajta európai ifjúságügyi „ürességről” nyilatkoznak. Még akkor is, amikor a nemzeti politikákat és programokat drasztikusan csökkentették az európai intézmények szerepet játszottak, sőt felelősséget vállaltak a transznacionális ifjúságsegítő projektek ösztönzésében.

Abban a pillanatban, amint az ifjúságügyi munkatársak úgy érezték, hogy az ifjúságsegítés kiemelkedő szerepet játszott a fiatalok tanulási, fejlesztési és elkötelezettségi térképén, és végre elérte azt az intézményi elismerést, amelyre annyira törekedett (lásd az Európai Unió Tanácsa az ifjúsági munkáról 2010-ben és az EU belga elnökségének 2010-es jelentése) úgy tűnt, hogy további tényezők esküdtek össze ellene kifacsarva a maradék életet is belőle. A tágabb ifjúsági kérdéseken belüli helyét, pozícióját és hatalmát látszólag azonnal gyengítették, annak ellenére, hogy mind az állítások, mind pedig az ifjúságpolitika terén az ifjúságsegítés és a nem formális oktatás részéről történő hozzájárulásnak voltak bizonyítékai, illetve mindezt alátámasztotta az év végén, az Európai Bizottság által készített tanulmány is, amely bemutatta a nem formális tanulási tapasztalatokból származó „foglalkoztathatósági” puha készségeket (lásd Európai Ifjúsági Fórum 2012). Mégis hirtelen az oktatás és az ifjúságsegítés, a formális és nem formális tanulás közötti tűzfal újra megjelent, annak ellenére, hogy a túlsúlyban lévő bizonyítékok azt mutatják, hogy valójában csak egy vékony határvonal van közöttük és, hogy a hidak építése és az új tanulási kontextusok és módszertanok ápolása, ezzel szélesebb körű oktatási megközelítések kialakítása, kritikus fontosságú mind az fiatal egyének számára, mind a társadalmak számára melyekben élnek. Az agytröszt elismerte, hogy a jövőbeli ifjúságpolitika kulcsfontosságú eleme a javasolt „Erasmus mindenkinek” program (2014-2020), amely magában foglalja az összes korábbi uniós oktatási intézkedést (diákok, iskolák, idősek és fiatalok számára). A jövőbeni uniós költségvetéstől függően (2012 végén kezdődtek a tárgyalások) valószínűleg azzal érvelnek majd, hogy a program már nem tudta támogatni az „ifjúsági” elemeket az előző „Cselekvő ifjúság” programhoz képest, ellenben azt sem engedheti meg, hogy ne így tegyen. Az észlelt gyengülő politikai álláspontjával, és így a tárgyalási és érdekképviseleti kapacitás csökkentésével a fontos pozíciókban, kérdéses volt, hogy hogyan tudnák közvetíteni

az ifjúságsegítés (nem formális oktatás) hozzáadott értékeit. Annyira reménytelennek tartották a helyzetet, hogy úgy vélték, az ifjúságpolitika szélesebb keretén belül az ifjúságsegítés fenntartása csak az "újracsomagolás" révén - a bűnözéscsökkenés, a szakmai előkészítés vagy a munkaerőpiaci képzési programok mellett - valósulhat meg.

Nem mintha a résztvevők teljesen ellenségesek lennének az ilyen forgatókönyvekkel szemben, hiszen a változó idők és kontextusok miatt mindig is szükség volt a módosításokra. Ugyanakkor elhatározták, hogy megvédik a nem formális tanulás fontosnak tartott értékeit, és ellenállnak az gazdasági problémákkal, munkaerő-piaci beilleszkedéssel és a foglalkoztathatósággal kapcsolatos aggodalmakkal történő kooptálásuknak.

A találkozók egy megújult elkötelezettséggel fejeződött be, amely céljából tűzte ki, hogy az ifjúságügy döntéshozóinak, kutatóinak és szakembereinek "új kreativitása" révén feltárja, hogyan lehet a "csoportosított" és "átfedő" ifjúsági politika továbbfejlesztése biztosítva - a tudás és készségek elsajátításán túl (mely központi szerepet kapott) a részvétellel és a hangadással kapcsolatos kérdéseket, a tapasztalatok és források generációk közötti átruházását, az interkulturális toleranciát és a megértést, valamint az integrációt és a társadalmi kohéziót is beleértve. Európai szinten a struktúrákat rendszeresíteni vagy át szerkeszteni kellett a fenntarthatóság, a megbízhatóság, a bizalom és a döntéshozatal megerősítése érdekében. Az európai ifjúságpolitikai hatalom egyensúlyát az Európa Tanács és az Európai Bizottság között át kellett rendezni, és az Európai Uniónak erőteljesebben kellett az ifjúságpolitikához és annak gyakorlatához kapcsolódnia a tagállamokon belül - sőt, azokon túl is, a tagjelölt országokban, a Balkánon és a Keleti Partnerségben.

Az "aggodalmak"

Az agytröszt fő célja a "defenzív energia" ráfordításaitól a "kreatív elköteleződés" állapota felé vezető lehetőségek megtalálása volt, melynek kivitelezése azonban szintén gondot jelentett. A legfiatalabb résztvevő meg volt győződve és aggódott a fiatalok, a kutatók, az ifjúságügyben érdekeltek és a politikusok körében fennálló "remény és lelkesedés elvesztése miatt." A Pink Floyd, *Shine On You Crazy Diamond* dalszövegét idézve, a cél nem az volt, hogy „a tegnapi győzelem dicsőségében fürdjünk”, hanem inkább az, hogy ismét „úgy ragyogjunk, mint a nap.” Jelenleg, az ifjúsági területen páratlan tapasztalattal és szakértelmmel rendelkezők véleménye szerint, túl sok a "fekete lyuk az égen."

Több mint két évtizednyi eredmény

A tegnap győzelmében való fürdés, azonban gyakran kiindulópontként szolgált. Sokan aggodalmukat fejezték ki a bizonyos felismeréssel kapcsolatban, mely szerint az ifjúságpolitika fejlesztése és evolúciója jelentős eredményeket ért el az elmúlt negyed évszázadban, vagy legalábbis az elmúlt 10-15 évben. Ezt hasonlóan az ifjúsági terület számára "jelentős fejlődésként", "formatív korszakként" és "óriási evolúcióként" vázolták fel.

Az elmúlt évtized "nagyon dinamikus" volt, amelyben a tagállamok és az európai intézmények között megteremtették a "közös alapot" és "szoros együttműködést" hoztak létre, ezzel majdnem egy Európai Ifjúsági Koalíciót alapítva, amelyet egy ponton az Európai Bizottság akkori Oktatás és Állampolgárság igazgatója álmódott meg.

Ez a stratégia, a művelet és a végrehajtás hasonló szintjein, valamint e szintek közötti párbeszéd és részvételen alapuló együttműködés kerete volt az ifjúságpolitikai szereplők között (lásd Milmeister és Williamson 2006). A csere és az innováció kulcsfontosságú elemeit, a tudásgyártással, a szakmaisággal, a tapasztalatcserével és az ifjúságügy befolyásának és hozzájárulásának - a fiatalok életére és kilátásaira, valamint a tágabb értelemben vett ifjúságpolitikai programra - elismerésével erősítették meg.

Változások és töredezettség

Azonban jelenleg, és az elmúlt néhány év során is, felmerült az az elgondolás és megfigyelés, miszerint az ifjúsági területen bizonyos felbomlás és szétválás figyelhető meg. A "stagnálás" helyzete bekövetkezett: alacsony volt a fejlődés és csökkent azon célok és feladatok nyomon követése, amelyeket korábban különféle nyilatkozatokon és politikai döntéseken át megalapoztak. Az ifjúságpolitika helyzete gyengült, a tértelenségbe szorult, mivel a gazdasági válság miatt a legfontosabb érdekelt feleket (mind az európai intézményeket, mind a tagországokat) sürgetőbb kérdések foglalkoztatták. Az ifjúságügy "európai dinamikája" leállt, mivel a különböző szereplőit a két évtizedes fejlődés után a "regresszió és korlátozás" kötötte le. Az ifjúságpolitika kialakításának "bizonyítékokon alapuló" megközelítései már alig voltak többek, mint álhűség: az oszd meg és uralkodj elve vált elfogadottá mind a gyakorlat, mind a kutatás területén. Röviden az ifjúsági terület egy egész generációjára jellemző "vízió és hajtóerő" szétesése, felbomlása, és szinte teljes eltűnése ment végbe.

A beruházások és az átláthatóság hiánya

A színhely megtervezésekor egyes közreműködők aránytalan figyelmet, terhet, implicit hatásokat és befolyást tulajdonítottak például az Európa Tanács által összehívott kutatóhálózatok egymásutániségének, és újabban az ifjúsági partnerségnek, az ifjúsági területen elismert kutatók által időről időre megjelenő jelentős publikációknak, az 1997 óta az Európa Tanács által folytatott nemzeti ifjúságpolitika nemzetközi áttekintésének, és a 2005-ben létrehozott Partnerség Európai Ifjúságpolitikai Tudásközpontjának (EKCYF). Mindegyikük kétségtelenül részt vett az ifjúságpolitika dinamizmusának és lendületének kialakulásában az ezredforduló óta, de ugyanúgy megvoltak a maguk gyengeségei és hiányosságai, amelyekre már kevesen hajlandók rámutatni. Az ifjúsági (segítő) terület egyesek szerint egyre inkább "eltűnt", a dominánsabb napirendi kérdésekkel szemben alárendelt és alsóbbrendű lett. Az ifjúság napirendi kérdését az oktatáspolitikai irányába "húzták el", gyakran nemzeti szinten az oktatási minisztériumoknak alárendelve, egyre erőteljesebben összehangolva a készségekkel és képesítésekkel, valamint a gazdasággal és foglalkoztathatósággal kapcsolatos kérdésekkel. Ahogy egy egyén megjegyezte: "nehéz felfedezni az ifjúságot - a jövőbeli cselekvésre." Kevés volt a befektetés az ifjúságpolitikába és a nem formális oktatás fogalmának, szerepének és céljának elismerésére és tiszteletben tartására.

Bár nem egy összeesküvés-elméletre való feliratkozás volt, mégis meglehetősen csatlódott arckifejezés övezte az "ifjúság" jövőbeli költségvetési keretéről folytatott megbeszélést, amiben szóvá tették az elkötelezettség alacsony szintjét valamint a sürgősségérzet hiányát. Nem csoda, hogy a fiatalok láthatatlanná válnak. Úgy tűnt, nem aggódnak az ifjúságügy autonómiája, sem az ifjúsági ágazat hozzáadott értékének

támogatása miatt. Ráadásul egyes válaszadók arra is kíváncsiak voltak, hogy a formális oktatási szektor szereplői tényleg tudják-e, hogy mit ért el az ifjúsági szektor, mit tett és milyen kihívásokkal szembesült. Sokan úgy vélték, hogy valószínűleg nem. A lehetőségekre összpontosító ifjúságpolitikától a konkrét problémákra és kérdésekre irányuló megközelítésekre való áttérés mindenki számára aggodalomra adott okot.

A demokráciát és a vitát fenyegető veszélyek

A gazdasági válság idején történt események - a tüntetések, a tiltakozások és az ellenállás, amelyek az ifjúság nagy részét bevonták, vagy épp általuk voltak vezetve - egyértelművé tették az ifjúsági részvétel megerősödését és a demokratikus megújuláshoz, a nem formális oktatás által létrehozott gyakorlatokon keresztül vezető programok szükségességét. Ezt a napirendi pontot először az 1968-as eseményeket követve az Európa Tanács "intézményesítette" (bár meglehetősen nem intézményes úton!). A 2012-es évben ünnepelte a strasbourgi Európai Ifjúsági Központ létesítésének 40. évfordulóját, az oktatási és kulturális programok és tevékenységek generációinak központja, amely tapasztalati tanuláson keresztül készítette fel a fiatalokat képességeik és kompetenciáik kamatoztatására Európában. Megkérdezhetnénk, miért volt ezt ilyen nehéz fenntartani: úgy tűnik, hogy a helyi, nemzeti és európai szintű politikai szereplők, akik egyszer ugyanezt az utat járták végig, hogy a jelenlegi magas befolyású pozícióikat elérjék, elfeledkeztek arról, hogy mi olajozta útjuk során az emberi, társadalmi és személyi tőkék kerekeit.

Struktúrák az együttműködéshez és a konzultációhoz

A 2001-es ifjúságról szóló fehér könyvet - a fentiek ellenére - az ifjúságpolitika evolúciós útján kulcsfontosságú szerepet betöltő dokumentumként harangozták be, amely szilárd alapot teremtett az Európai Bizottság és tagállamai közötti kapcsolattartáshoz - a "nyílt koordináció" módszerével (OMC). Az új megállapodások előkészítésére, a 18 hónapos időszakon keresztül tartó "trio" elnökségek és az ún. "strukturált párbeszéd" (először az ifjúsági foglalkoztatásról, majd a demokratikus részvételről, most pedig a társadalmi inklúzióról) során, túlságosan fáradságos, és megmunkálhatatlan keretként tekintettek, amelyek nem eredményezték azt az "előrehaladást", mint az OMC. Nem hozták létre ugyanazokat a struktúrákat vagy megállapodásokat, mint a korábbi mechanizmusok, amelyek keretbe foglalták az ifjúságügyön belüli kapcsolatokat az Európai Bizottság és a tagállamok között. Valójában gyakran volt dekonjunktúra az egyes trio elnökségek által kiválasztott témák között (annak ellenére, hogy ugyanazon általános téma köré csoportosultak), a különböző tagállamok leginkább releváns kérdései, valamint az Európai Bizottság főbb projektjei és ifjúsági stratégiájának céljai között.

A hatékony párbeszéd helyreállítását és a viták jelentős platformjainak megújítását, talán egy olyan folyamat visszaállításával, amelynek révén közös célokat állapítottak meg - melyekre a tagállamok törekedhettek - nem meglepő módon, kritikusnak tekintették.

Reflektív önkritika

Az agytröszt semmiképpen sem az idegen bürokráciák és azok "örlési" eljárásainak kritikáját jelentette; az önvizsgálat és az önkritika is számottevő részét tette ki. Például egy kommentátor azt állította, hogy "az ifjúságügy magatartási problémákkal

küzd” („rossz hozzáállás, mikor változásról van szó”), míg mások az ifjúsági szervezetek és az ifjúságkutatók érvei és az általuk elfogadott álláspontok közötti szinkronicitás hiányára hívták fel a figyelmet, különösen a társadalmi integráció körüli viták területén. Csakugyan, a céltudatos és pozitív dialógusokat és a hálózatépítést támogató, gyakran „mágikus háromszöggént” kikiáltott ifjúságkutatót, politikát és gyakorlatot „messze nem olyan varázslatosnak”, gyakran tokenisztikusnak, sőt mitikusnak írták le. Még az ifjúsági terület jelenlegi törekvéseit is megkérdőjelezték. Például még akkor is, ha az ifjúságügy nagyobb autonómiáját az EU jövőbeli oktatási és tanulási programja keretében sikeresen tárgyalnák, ezzel „még mindig nem lépnénk át a status quo-t.” Az ifjúsági terület egyesek szerint „stagnált”, visszahúzódtott egy olyan komfortzónába, amely hatékonysága valójában összejátszott a kockázatkerülő tisztviselőkével, akik mantrája a „minél kevesebb munka jut otthonra, annál jobb” volt. Kétségtelen, néhány ifjúság törekvés már komolyan elavult, legalábbis bizonyos területeken: a formális oktatás körüli kihívások, nem beszélve a foglalkoztatásról és a lakhatásról, egyszerűen túlnőttek rajta.

Többre volt szükség. A résztvevők által használt nyelv a „reformációról” szólt, „újra-tervezés”, „innováció” és „revitalizáció”, egy új „jövőkép” megszilárdításának szándékával. Nem minden volt azonban rossz, vagy javításra szoruló. Valójában, bár az új ifjúságpolitikai napirendeket azért hozták létre, hogy az ifjúság a század első felében kilátásban lévő próbatételeit - a demokratikus kihívásokat, a szakmaközi együttműködés megerősítését, és az új tanulási igények kielégítését - megoldják, ezek megvalósításához nem volt szükség új eszközök felfedezésére. Az „avantgárd”, kreatívabb és inspiráló gondolkodás révén az érdekeltek között, a „biztonságos vizeken” kívül nem volt szükség a bevált stratégiák és módszerek elhagyására, habár talán a gyakorlatokat és az eljárásokat meg kellett erősíteni, de volt lehetőség a reflektálásra, felülvizsgálatra és esetleges átnevezésre is.

2020 felé haladás

A különböző területekről és a különböző okokból érkező strukturális és gazdasági reformok érzékelhetően gyengítették az ifjúságügyet. Az ifjúsági terület új politikai dinamikájának megteremtésére irányuló különféle erőfeszítések eddig nem hoztak eredményt. Három, az ifjúsági területről hiányzó és szükséges dolog felismerése köré szerveződő központi irányvonalat azonosítottak:

- A témákkal, prioritásokkal, célokkal és célkitűzésekkel kapcsolatos politikai vízió hiánya - figyelembe véve az ifjúságpolitika komplexitását.
- Amire szükség van, az egy közép- vagy hosszú távú stratégia, amely innovációt, folytonosságot és koherenciát biztosít, elkerülve az egyik elnökségből a másikba történő „témák közötti ugrálást” és a „kész” mező kipipálását.
- Irányítás helyett a koordinált együttműködés és a kommunikáció összehangolt, de rugalmas és nyitott megközelítése, amelyben minden érintett fél megfelelő feladatokat vállalhat, megtalálhatja helyét és elkötelezheti magát az aktív szerepvállalás mellett.
- Amire szükség van, az egy valódi hálózati struktúra, nem pedig a ritualizált és merev hierarchikus kapcsolatok, amelyek önmagukban kizárólagosak.
- A konkrét párbeszéd hiánya az összes kulcsfontosságú és releváns érdekelt között a döntéshozatal különböző szintjein.

Szükséges a különböző szakmai hátterekkel rendelkező, politikai szektoroktól és kormányzati szintektől érkező érintett partnerek koalíciójának kiszélesítése

(európai, nemzeti, regionális, helyi). A formális dialógus-együttműködés különböző szintjeire van szükség - az intézmények és a támogató struktúrák között. Informális platformokat és fórumokat kell kialakítani az értekezletek és mechanizmusok ritualizált formáin túl annak érdekében, hogy magas színvonalú eszmecserét és vitát hívjanak össze az ifjúság elképzelései, információi, ismeretei és megértése, valamint a fenntartható, megbízható és hatékony stratégiák kialakítása érdekében.

Az agytröszt során arra a következtetésre jutottak, hogy a tervezett kommunikációs és koordinációs keret csak akkor bizonyulhat hatékonnak, ha az összefügésben áll az ifjúsági terület számos szereplője bizalmának helyreállításával.

Hebe álmán túl

Amikor az EU fehér könyvet 2001-ben Gent városában kiadták, a konferencia táskán a következő logó állt: "Hebe álma: jövő az európai fiataloknak." Az ifjúságpolitika fejlesztésének négy programját támogatták azon a napon: információ, részvétel, önkéntes tevékenységek és a fiatalok nagyobb ismerete. Sokan azt állítják, hogy az ifjúsági kérdéseknek jelenleg hosszabb, erősebb és mélyebb prioritási listája van, sürgős és azonnali figyelmet igényelve. Az Európa 2050-es elképzeléséhez hasonlóan (lásd Európai Bizottság 2011), amely három lehetséges forgatókönyvet mutat be az Európai Unió számára (nemtörődömség – stagnálás; fenyegetés – töredezettség; reneszánsz - bővítés), lehetséges lenne egy sor forgatókönyvet készíteni az ifjúság jövőre nézve Európában is. Az egyik lehangoló lenne, amelyben az "ifjúságról" általánosságban lemondanának az idősebb generációk politikai és társadalmi igényeinek kielégítése érdekében, és csak akkor támogatnák őket, miután bemutatták potenciális gazdasági hozzájárulásukat. Az, hogy mi történne a többi - a jóléti keretek által elhagyott és a marginalizált fiatallal - önmagában számos spekulatív forgatókönyv tárgyát képezi; lázadás, ellenállás, radikalizálódás vagy visszavonultság (lásd Williamson 2013). Egy központibb forgatókönyv engedélyezné néhány fiatal elhelyezését és bevonását, de csak minimális mértékben a városi zavarok és rendellenességek veszélye miatt, míg az aktív és participatívabb ifjúság a "társadalmi tőke" lehetőségeinek köszönhetően juthatna előnyhöz, az állampolgári részvétel és szakmai gyakorlat révén. Egy harmadik, inkluzívabb forgatókönyv szerint a politikai és gazdasági energia kiaknázásával támogatnák a fiatalok érdekeit, és biztosítanák, hogy minden fiatal megkapja a méltányos jogosultsági "csomagot", hogy a lehető legnagyobb eséllyel érhesse el potenciáljukat. Ez magába foglalná természetesen a formális oktatást és képzést is, de emellett a lehetőségek és a tapasztalatok szélesebb körét, ideértve a nem formális oktatást, a csereprogramokat, az új technológiákhoz való hozzáférést, a zenéhez és a kultúrához való kapcsolódást, teret adva a részvételnek és hangadásnak, támogatva az önkéntesség és közösségi részvétel kialakulását. Ez az "ifjúságsegítés" a legszélesebb és legjelentősebb értelemben.

Ebből a célból, 2020-ig megálmodva, sürgető szükség van az ifjúsági terület nagyobb konvergenciájára. A nemrég szünetelt kapcsolatos állítások ellenére, az ifjúsági területet mindig is megosztotta az ügyeit leginkább érintő két európai intézmény - az Európai Bizottság és az Európa Tanács. Különböző protokollok és partnerségek, köztük a legfrissebb ifjúsági partnerség, mindig is igyekeztek hidat építeni a kettő között. Az európai válság azonban aránytalanul és sokféle módon befolyásolja a fiatalokat (tanulás, kereset, lakhatás, szabadidő, egészség stb.), egyre több bizonyíték támasztja alá, hogy szükséges egy koherens infrastruktúra létrehozása a politikai

együttműködés érdekében, az ifjúsági terület fejlesztésére, valamint az ifjúságsegítés egységes támogatási struktúrájának kialakítása. Egy ilyen elképzelés magában foglalná többek között:

- Egy hosszú távú közös politikai stratégiát, amelynek keretében az európai szintű célkitűzések meghatározzák a nemzeti szintű programok kidolgozására irányuló támogató intézkedéseket az ifjúságpolitikák közösen definiált normákon belüli további megerősítésére;
- A nemzeti ifjúságpolitikák átfogó felülvizsgálati folyamatát és az egymástól tanulás rendszerét (az európa tanács ifjúságpolitikai felülvizsgálatának tapasztalataira építve);
- Egy egységes, koherens programot a csere- és kísérleti projektek támogatására, az ifjúsági munka struktúráira és az ifjúsági, nem kormányzati szervezetekre;
- Az ifjúságpolitika kutatási és fejlesztési támogatásának struktúráját, mind nemzeti, mind európai szinten;
- Az európai ifjúsági ügynökséget, amely felelős a tudásgyűjtésért, az információszolgáltatásért, az európai ifjúsági munkások képzésért, a bevált gyakorlatok megosztásának elősegítéséért és a fiatalok részvételének előmozdításáért.

Befejezés

A 2012 márciusában Berlinben, majd egy évvel később Brüsszelben 2013-ban (lásd alább) összegyűlt agytröszt, nem egy reprezentatív testület, bár résztvevői az ifjúsági terület minden ágát képviselték: európai intézmények, tagállamok, önkormányzatok, nemzeti ügynökségek, ifjúsági szervezetek, ifjúságkutatók stb. Nem volt mandátuma, kivéve, hogy megvitassák az ifjúság program irányát európai szinten. Egy fő aggály képezte alapját, miszerint az ifjúsági program elvesztette az irányát. Az összehangolt és elkötelezett viták eredményeképpen számos ehhez kapcsolódó aggodalom merült fel, pontosan azért, amiért az európai ifjúsági program kiáltott. Az itt bemutatott érvek és perspektívák célja, hogy történelmi összefüggést biztosítsanak a jelenlegi helyzethez, valamint érdeklődést és reakciót váltsanak ki az ifjúsági program előre haladása érdekében.

Hans-Georg Wicke - Koen Lambert: Európai ifjúságpolitika és ifjúságpolitika Európában 2020-ban

Az agytröszt kezdeti vitái során kifejtett aggodalmak ellenére, egy új dinamika megalkotásának ambícióján sokan, ha nem mindannyian osztoztak. A megbeszélések gyakran azzal a gondolattal kezdődtek, hogy sokat sikerült elérni az elmúlt 20 évben, és széles körben közös megegyezés született az ifjúságpolitika alapvető fontosságáról. De szükség van egy hosszú távú elképzelésre is, amely leírja, hogy ideális esetben néhány év múlva hová érkezünk, és valamilyen irányt ad a következő lépések megtételére.

Az alábbi hozzájárulás egy kísérlet arra, hogy röviden összefoglaljuk a 2020-as vízióinkat. Megpróbálja figyelembe venni, amit mi a jelenlegi közös megegyezésként értelmezünk, az ifjúságpolitika közös "képét", amint az számos politikai döntésben és közreműködésben valamint számtalan megbeszélésben és vitában kifejezésre került. De végülis saját perspektívánkból íródik, hiszen régóta részt veszünk ebben a vitában a Cselekvő Ifjúság Nemzeti Ügynökség program (és elődeinek) vezetőiként: egy egyedülálló helyen, az ifjúságpolitika résztvevőiként, ugyanakkor európai és

nemzeti szinten is. Az elmúlt 20 év során gyűjtött megfigyeléseken alapszik, melyek ez idő alatt felmerülő ötletekből és gyakorlatból alakultak ki, melyeket más munkacsoportok szereplőitől, hálózati találkozókból, EU elnökségi eseményekről és még sok egyéb helyről sajátítottunk el.

Hisszük, hogy az ilyen "rövid megfogalmazás" két módon is segíthet. Állandó és hosszú távú célokat határoz meg, amelyeket mindenki szem előtt tarthat, aki érdeklődik az ifjúságpolitika jövője iránt, és attól tart, hogy annak alapvető elképzelései elveszhetnek a jelenlegi politikai döntéshozatalban, amelyet kétségtelenül a még mindig terjedő válság inspirál. Másrészt, jelenleg az alábbi kérdésekkel is szembesít: Hogyan jutunk oda? Melyek a köztes mérföldkövek? Mit csinálunk először? Világos stratégiákat gondoltunk-e ki, és vajon ezeken minden szereplő osztozik velünk? És hogyan kapcsoljuk össze ezt a válságból eredő sürgető igényekkel? Ez az a vita, amit szeretnénk inspirálni. Szeretnénk elérni, hogy a fórumok, az agytröszt, de sokan mások, beleértve az ifjúsági területben érdekelteket is ezzel foglalkozzanak.

Megpróbáltuk meghatározni az európai ifjúságpolitika közös "képének" főbb jellemzőit, számos érdekelt szemszögéből, saját meglátásunk szerint. A gyakorlat az európai ifjúságpolitika és ifjúságpolitika Európában 12 jellegzetességének - már létező, vagy szükségesnek tartott - jegyzékét eredményezte. Az összes pontot alapvető fontosságúnak és tipikusnak tartjuk az ifjúságpolitikára nézve 2020-ban, és mivel könnyű felismerni őket, ezért közbelépésünk jelentős pontjai lehetnek.

A fiatalok autonómiája és jóléte a középpontban

Az ifjúságpolitika egy széleskörű fogalom, holisztikus megközelítéssel. Az ifjúságot, mint egészet helyezi középpontba, autonómiájukra és jólétükre törekedve. A jelenükre, de a jövőjükre is összpontosít, a gyermekkortól kezdve a felnőttkorig. Az ifjúságpolitika egyrészt olyan politikai stratégiákat dolgoz ki, amelyek a fiatalok számára teret és a lehetőségeket teremtenek, valamint biztosítják azt, hogy képessé váljanak az autonómia megszerzésére és a jólét küszöbértékének elérésére vagy annak meghaladására. Másrészt az ifjúságpolitika kidolgozza a bajban levő fiatalok személyes és társadalmi fejlődését célzó speciális politikákat is. Ha szükséges, akkor védelmet nyújt, valamint felhatalmazást és második esélyt ad.

A fiatalok transznacionális politikai stratégiája és életkörülményeik Európában

A fiataloknak joguk van egy átfogó szakpolitikára, amely minden szinten az autonómiájukra és a jólétükre összpontosít. A fiatalok életkörülményeit a nemzeti határokon túlmutató körülmények és fejlődés befolyásolják. Ugyanakkor az európai és a globalizált világ sok új lehetőséget és kockázatot kínál a fiatalok számára. Ebben a tekintetben a nemzeti politikáknak természetes korlátai vannak. Egyrészt az európai ifjúságpolitika, mint országok közötti együttműködés, választ ad a transznacionális politikai stratégiák iránti keresletre a fiatalok és életkörülményeik tekintetében egy integrált Európában. Másrészről az európai ifjúságpolitika célja, hogy segítse az Európa szerte hasonló minőségű nemzeti ifjúsági politikák kidolgozását.

Kategorikus politika, amely minden fiatalra összpontosít: a gyermekektől a fiatal felnőttekig

A nemzeti határokon túli fejlemények befolyással vannak minden fiatalra, a gyermekektől a tizenévesekig, a fiataloktól a fiatal felnőttekig. Jólétük és autonómiájuk növekedése is hozzátartozik. Az ifjúságpolitika középpontjában a fiatal állampolgárok állnak, akiket életkorukon kívül kiskorú státuszuk vagy a teljes autonómiára való átérésük definiál. Jogi keretet hoz létre, intézkedéseinél figyelembe véve a növekedés folyamatát (a gyermekkortól a felnőttkorig).

Semmit rólunk nélkülünk

Az ifjúságpolitika (a jólét és az autonómia) célkitűzései nem valósíthatók meg a fiatalok nélkül. Cselekvésre szólítja fel őket, a növekvés felelősségére. Ösztönzi őket, hogy részesei legyenek. Ezért az ifjúságpolitika a folyamatait és vezetését tekintve részvételi és átlátható. A különböző szintek szereplőinek sokfélesége a politika és a gyakorlat közötti folyamatos párbeszédet és kölcsönhatást igényel. Az ifjúságpolitika létrehozza és felhasználja a jól megtervezett nyílt részvételi folyamatokat és a szükséges struktúrákat a részvétel fennállásának, minőségének és legitimitásának biztosításához. Az ifjúságpolitika mindig reagál a részvétel eredményére.

Interaktív terület többpólusú kormányzással és demokratikus vezetéssel

Az európai ifjúságpolitika hibrid, heterogén forrásokból származik. A politika, a kutatás és a gyakorlat háromszögét nagytíjra fel egy interaktív területre, különböző országok különböző szereplőivel, szektorokkal, szerepekkel, tudományokkal és szakmákkal, ezeket különböző intenzitással bevonva. Magában foglalja a civil társadalmat és a fiatalokat is. Ezt a témában érdekelt interdiszciplináris és multi professzionális koalíció vezeti. Hálózati struktúrája különböző csomópontokkal és klaszterekkel rendelkezik. Ez lehetővé teszi a többpólusú kormányzást és demokratikus vezetésten alapul.

Együttműködés az EU-ban, az Európa Tanácsban, és nyitottság a világ felé

Az európai ifjúságpolitika az EU és az Európa Tanács ifjúságpolitikájában folytatott együttműködésen alapul, mindegyik a saját jogi hatáskörén belül: az Európa Tanács kormányközi, míg az EU (a szubszidiaritás keretein belül) nemzetek feletti. Célja az erősebb kapcsolat és együttműködés kiépítése a két nemzetközi intézmény között. Ugyanígy törekszik az európai és a tagállami szintű politikai döntésekre is, tekintettel a jogi keretek és a gyakorlatok minőségének minden szinten történő támogatására irányuló konkrét intézkedésekre. Mindhárom szektort magába foglalja: az "államot" és annak szervezeteit (az EU és az Európa Tanács szervezeteit és szerveit, a tagállamokat, a parlamenteket stb.); a "piacot" és a magánvállalatokat és alapítványokat; a "civil társadalmat" és a non-profit szervezeteket. Az európai ifjúsági politika, minden szintet, a helyiektől a regionálisig, a nemzetitől az európaiig érint. Nyitott a világra, és globális dimenzióval rendelkezik.

Egy szilárd törzs, amelyre építeni lehet: ifjúságsegítés

Az ifjúságpolitika egy széleskörű fogalom, holisztikus megközelítéssel. Meghatározott témákkal és gyakorlattal rendelkezik. Céljai megvalósítása érdekében gyakorlatra és tapasztalatokra épül, ahol ezt a holisztikus megközelítést különböző típusú

szereplők valósítják meg, úgy mint: a közszolgálat, nem kormányzati szervezetek minden szintje, ifjúsági szervezetek és kezdeményezések, szakértői szervezetek, regionális és helyi hatóságok (az ifjúsági ágazat). Fontos szerepet töltenek be a fiatalokkal foglalkozó (fizetett és önkéntes) szakemberek. Különleges szerepet játszanak az ifjúsági szervezetek, amelyek a fiatalok által nyújtanak segítséget a fiatalok számára. Az ifjúságpolitika az ilyen szereplők ifjúsági munkáját gondolja, adaptált jogi kereteket hoz létre, támogatja munkájuk minőségét, tiszteletben tartva kompetenciáikat, és adott esetben autonóm státuszukat.

Többszektörű szakpolitika az élet sokszínűségéért

Az ifjúságpolitika egy széleskörű fogalom, holisztikus megközelítéssel. Ezért ágazatokon átvéelő politika: a fiatalok életének minden aspektusával foglalkozik, és magába foglalja az összes szervezetet és szektort, amelyek ezek különböző szempontjait felülvizsgálják. Politikai és adminisztratív szinten is szükség van a koordinációjára. Az ifjúsági ágazat tapasztalataira épül, vezető szerepet vállalva a vezérelvek kialakításában. És egyértelműen definiált középtávú vagy hosszú távú ifjúságpolitikai folyamata(i) és kiemelt téma tervezése(i) van(nak).

A tudás összekapcsolása a vezérelvekkel és a gyakorlatokkal

Az európai ifjúságpolitika tudásalapú. A heterogén források tudásából és tapasztalataiból eredően az európai ifjúságpolitika előrejelzi és elemzi az új tendenciákat és fejleményeket, mélyreható betekintést és ismereteket nyújtva a politikákról és gyakorlatokról, megvizsgálva a politikai célok és fellépések közötti koherenciát, valamint útvonalak és intézkedések beiktatására tesz javaslatot. Az európai ifjúsági jelentések és ellenőrzési rendszerek új formái lehetővé teszik az európai szintű politikai döntéshozatal, valamint a gyakorlati intézkedések végrehajtása közötti megbízható kapcsolat létrehozását.

A vita és a fejlesztés fórumai

Az európai ifjúságpolitikának megvannak a maga sajátos és rendszeres helyszínei és terei a párbeszédhez, a részvételhez, az együttműködéshez és az átláthatósághoz, például az éves gyűlések, tematikus és ágazati csoportok, hosszú távú folyamatok és virtuális platformok. Az éves "Európai Ifjúságról és Ifjúsági Munkáról Szóló Kongresszus" rendszeres fizikai fórum. Hosszú távon működik a különböző, kiemelt témákban: az egymástól tanulás, az együttműködés és a napirend kialakításában. Ezenkívül a különböző ifjúságpolitikai szektorok belsejébe helyezi a szereplőket, hogy lehetővé tegye a gyakorlatok továbbfejlesztését. Átfogó virtuális platformja van az összes érintett szereplő közötti folyamatos cserék érdekében.

Közvetítők, hajtóerők és "transzferügynökségek"

A szakpolitikai keret és folyamatok mellett az európai ifjúságpolitika interaktív fóruma számos különböző csomóponttal rendelkezik, amelyek a folyamatok és tartalmak hajtóerejeként működnek, mint a különböző szintek és ágazatok közötti "transzferügynökségek", valamint az ötletek és koncepciók közvetítői. Ezért az európai ifjúságpolitikát európai szinten különböző struktúrák támogatják, például egy speciális európai központ az ifjúságpolitika és az ifjúsági munka támogatására, valamint az európai, nem kormányzati szektor (Európai Ifjúsági Fórum és így tovább), valamint

az uniós ifjúsági program (nemzeti ügynökségek, SALTO forrásközpontok, az Európa Tanács és az EU közötti ifjúsági partnerség stb.). Ugyanakkor az európai ifjúságpolitikának megfelelő támogatási struktúrái vannak állami szinten is.

Egyedi és független pénzügyi eszközök és jogalap

Jelenleg a Cselekvő Ifjúság program a legfontosabb európai szintű finanszírozási eszköz, az európai ifjúságpolitika és az ifjúságpolitika Európában továbbfejlesztésének és végrehajtásának támogatására. Az új oktatási és képzési programban, az ifjúság és a sport, szélesebb politikai környezetbe ágyazódik. Az oktatás, a képzés és az ifjúsági munka ágazata közötti kapcsolatok valóság, ugyanúgy, mint az ifjúságsegítés hozzájárulása az egész életen át tartó tanulás, és az Európa 2020 stratégiához. Mindazonáltal az európai ifjúságpolitikának és az ifjúságpolitikának Európában saját finansziális eszközre és jogalapra van szüksége, amely kifejezetten az ifjúsági ágazat céljaira és igényeire összpontosít, és amely az európai és nemzeti szintű ifjúságpolitikára és ifjúsági munkára irányuló fenntartható, rendszerszerű együttműködés elérésére törekszik.

HIVATKOZÁSOK

- Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen. Afdeling Jeugd (2011), Belgium's Presidency of the EU 2010, *A contribution to youth work and youth policy in European youth work*, Report of the Belgian EU Presidency Youth, Brussels.
- Council of the European Union and the representatives of the governments of the member states, meeting within the Council (2010), *Resolution on youth work*, Brussels 2010/C 327/01, Official Journal of the European Union C 327/1.
- European Commission (2002), *A new impetus for European youth: White Paper*, Publications of the European Communities, Luxembourg.
- European Commission (2011), *Global Europe 2050: report of a European Commission Expert Group*, European Commission, Brussels.
- European Youth Forum (2012), [in co-operation with the University of Bath and GHK Consulting], *The impact of non-formal education in youth organisations on young people's employability*, European Youth Forum, Brussels.
- Milmeister M. and Williamson H. (eds) (2006), *Dialogues and networks: organising exchanges between youth field actors*, Youth research monographs Vol. 2, Editions Phi, Luxembourg.
- Williamson H. (2013), "Resistance, reaction, retreat or re-alignment: young people's responses to Austerity Europe", *International Journal of Adolescence and Youth*, Volume 18.

Anne Muxel

Ifjúság és a politika: egy új állampolgári modell a fejlett demokráciákban¹

A fiatalok és a politika közti kapcsolatok átalakulása mára nyilvánvalóvá vált minden nyugati demokrácia számára. Az összes működő demokráciában, a hagyományos politikai intézményekben való érdekeltségük az utóbbi évtizedekben csökkent, ami-re egyesek az állampolgárság válságaként tekintenek. Melyek a leginkább jellemző változások, és mi olyan különleges a fiatalok politikafelfogásában?

Demokráciáink egyre megfontoltabbá váltak, és az állampolgárok kapcsolatai a politikai rendszerrel sokkal egyénre szabottak, mint a közelmúltban. A pártkötődések lazábbá váltak, akárcsak a társadalmi kötődések. A nagy politikai elbeszélések elhalványultak, és már nem biztosítanak egy olyan rendszert, amelyhez az egyén könnyen csatlakozhat, és amivel azonosulni is tud. A társadalmi lojalitás szempontjából a fiatalságnál a kísérletezés háttérbe szorította az addigi hovatartozás és azonosulás szerepét. A politikában való részvétel különböző típusú megnyilvánulásokkal és cselekvésekkel történik. A szavazati joghoz, mint kötelezettséghez kapcsolódó polgári normák gyengülése egyre szélesebb körben elterjedt és azok hiánya már-már demokratikus legitimitást nyert.

A kommunikáció és az információközlés mindenki számára elérhető új eszközei szintén megváltoztatták az addigi politikai és polgári szerepvállalás kereteit. Mint az új tudás megszerzésének eszköze, és tapasztalatcsere támogatója, az internet, segítséget nyújt bárkinek, aki egy adott témát szeretne nyilvánosságra hozni, vagy épp leleplezni azt. Ezzel új utak nyíltak meg az állampolgárok előtt, elősegítve részvételüket az őket körülvevő világban. Az internet bátorítja a valós idejű csoportos szervezkedést, a kritikus álláspontot a politikával és a politikusokkal szemben, esetenként azok kigúnyolását. Az elérhető információk állandó rendelkezésre állása szükségessé tette az átláthatóságot és hitelességet, megerősítve a demokrácia követelményeit. Ezek a jellemzők megváltoztatták a fiatalok politikai osztályokkal szembeni igényeit és elvárásait is, új típusú viselkedést eredményezve az ifjúság körében. Ezt az új politikai kontextust egyesek az állampolgárság válságaként értelmezik. Azonban ezek az átalakulások más módon is értelmezhetők. Inkább tekinthetők egy új állampolgári modell megjelenésének, mint demokratikus deficitnek. Ez az új modell a népesség minden kategóriájára nézve releváns, és nem generációs hatásnak tekinthető, hanem sokkal inkább a korszak lenyomataként fogható fel. Mindazonáltal ez a jelenség sokkal jobban megfigyelhető azon fiatalabb nemzedék körében, akik már csak az átalakult környezetben léptek először kapcsolatba a politikával és nem egy hagyományosabb politikai szocializáció keretein belül. Ebből kifolyólag a

¹ Eredeti megjelenés: Muxel, Anne (2014): Youth and politics: towards a new model of citizenship in advanced democracies, in Perspectives on youth volume 2: Connections and disconnections, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

fiatalok egy új és különleges helyzetben vannak, mert egy új magatartás- és viselkedésmódot fogadnak el.²

Mielőtt tovább vizsgáljuk a mai fiatal generációk új állampolgársági modelljének kialakulását, szeretnék pár észrevételt tenni:

- A politikai attitűdök és magatartásformák átalakulása nem csak a fiatalokat érinti. Ezek a teljes lakosság körében megfigyelhetők, de általában kevésbé jellegzetesek. A fiatalok egyfajta nagyítóként működnek, rámutatva az „átlag” állampolgárok és a politikusok közötti kapcsolatokban, valamint a politikai gyakorlatban végbemenő változásokra. Az új demokrácia iránti igények ma már láthatóak és kisebb vagy nagyobb mértékben, de a népesség minden csoportja érdekelt bennük.
- A fiatalok körében egyértelműen társadalmi és politikai törésvonalak vannak jelen. Néhány általános tendencia figyelhető meg a fiatalok körében, de ezek a tendenciák nincsenek mindenre azonos hatással. A fiatalok között világosan látható a különbség a képzettséggel rendelkezők és azzal nem rendelkezők között. Azok, akik képzetek, szorosan kapcsolódnak a képviseleti demokráciához, annak ellenére, hogy kritikusak a politikával szemben. A kevésbé képzett fiatalok, bár könnyebben elfogadják az egyetemes értékeket, mint az idősebb generáció, akik ugyanolyan szintű oktatásban részesültek, egyetemes hitük nem elég erős ahhoz, hogy ellensúlyozza a politika viszonylagos elutasítását. A képviseleti demokráciába vetett bizalmuk alapjaiban kérdőjeleződött meg és hajlamosak eltávolodni a politikai részvétel minden formájától, ugyanakkor nagyobb érdeklődést mutatnak populistá vezetőik és pártok iránt. Mindkét esetben fennáll a demokratikus deficit növekedésének veszélye.
- Annak ellenére, hogy ezek a társadalmi és politikai különbségek a fiatalok körében léteznek, valamint hogy a legtöbb európai országban ugyanazt a bizalmatlanságot és ugyanazokat a kételyeket fejezik ki a politikai rendszerről és a képviseleti demokráciáról, mint az idősebb generáció, a mai fiatalság által hozott politikai változások hosszú távon különféle következményekkel járnak majd, különösképpen a demokrácia jövőjére nézve. Mivel a fiatalok a bizalmatlanság, a tiltakozás és a növekvő mértékű tartózkodás idején fedezik fel a politikát, ezek a hatások valószínűleg befolyásolják majd jövőbeni magatartásukat és viselkedésüket. Volt már példa mélyreható politikai változásra a generációk közötti dinamikában, és magában a társadalomban is. A jövő polgárai nem lesznek a tegnap polgárai. Valószínűleg továbbra is egyre kritikusabbak lesznek, nagyobb valószínűséggel tiltakoznak, tartózkodóbbá és igényesebbé válnak, és kevésbé bíznak majd a politikában. Ebben az értelemben egy nyilvánvaló generációs különbség valóban létezik. Ezért a ma megfigyelt változások hatással lesznek nemcsak a politika gyakorlásának módjára és a politikai döntésekre, de tágabb értelemben megváltoztatják a demokrácia jövőjét is.

Most pedig szeretném bemutatni az általam legfontosabbnak tartott három jellemzőjét azoknak a változásoknak, amelyek alapul szolgálhatnak az új állampolgársági modell definíciójához a fejlett európai demokráciáinkban. A továbbiakban Franciaországra koncentrálok majd, azonban bár bizonyos eltérések és nemzeti sajátosságok fennállnak, a legtöbb tulajdonság más európai országokban is megfigyelhető.

² Lásd: Muxel A., "Young People and politics", in Pascal Perrineau and Luc Rouban (eds), *Politics in France and Europe* (2009), Palgrave Macmillan, New York; Lásd még: Muxel A., *Avoir 20 ans en politique. Les enfants du désenchantement* (2010), Seuil, Paris.

Első jellemző: általános bizalmatlanság a politikával és különösen a politikusokkal szemben

A politikai intézmények és a képviseleti demokrácia iránti bizalmatlanság több mint 30 éve számos európai országban megalapozott. A képviselőkkel való elégedetlenség minden korosztálynál jelen van. A 16 és 29 év közötti fiatalok kevesebb, mint 40%-a bízik (vagy nem bízik, de nem is bizalmatlan) a politikusokban és politikai pártokban. Az idősebb generációk hajlamosabbak bizakodóan (vagy közömbösen) megítélni a politikusokat, mint a fiatalok. Ezzel szemben, a fiatalok politikai pártokhoz való hozzáállása pozitívabb, mint az idősebbeké. A parlamentekbe vetett bizalom továbbra is magasabb, mint a politikusok és a politikai pártok esetében, de még mindig 50% alá esik.³ Franciaországban ma a lakosság fele nem bízik sem a baloldali, sem a jobboldali kormányzásban.⁴ Tízből több mint nyolc ember úgy gondolja, hogy a politikusok nem foglalkoznak a problémáikkal.⁵ Hatalmas különbségek vannak az elit és az átlagemberek között. A lakosság kétharmada úgy tartja, hogy a politikusok korruptak, és munkájukat nem nyíltan és becsületesen végzik. A fiatalok életszemlélete ezzel megegyező, és polgári életük kezdetén ilyen negatívan viszonyulnak a politikai szférához.

Ez az új keretrendszer egyértelműen rávilágít a nehézségekre és a veszélyekre. A demokrácia működéséhez szükséges a polgárok és képviselőik közötti kölcsönös bizalom. Félretéve azonban az általános politikai bizalmatlanság negatív következményeit (populizmus, politikai válság, polgári elpártolás stb.), a rendszer egyrészt lehetőséget biztosít a politikai rendszer számára, hogy magasabb igényeket támaszson az intézmények és az azokat kormányzó politikusok felé. Másrészt lehetőséget nyújt a polgároknak arra, hogy erősítsék éberségüket, és keressék azt, amit ez a demokratikus rendszer adhat nekik. Ezt a pozitív értelmezést szem előtt tartva, és bízva a demokrácia jövőjének optimista megítélésében, a szocializációs folyamattal szemben tanúsított bizalmatlanság ez által egyértelműen kritikus polgárok születéséhez vezethet. Ezek olyan polgárok, akik a demokratikus eszméket támogatják, kritikusan állnak a politikai rendszerhez, sokkal éberebben és szakszerűbben veszik majd ki részüket a politikából.

Az új modell második jellemzője: a távolmaradás legitimálása és az időszakos szavazás terjedése

Az elmúlt 30 évben a legtöbb európai országban folyamatosan nőtt a távolmaradók aránya.⁶ A legutóbbi francia választásokon rekordszintű volt a nem szavazók aránya. Ez a fokozódó távolmaradási arány inkább politikai tényezőknek tudható be, mint társadalmi tényezőknek, bár a tartózkodásnak még mindig vannak társadalmi okai is. Ide tartozik a társadalmi integráció alacsonyabb szintje (a fiatalok, a nők, a kevésbé jól képzettek, a munkanélküliek stb.) és a társadalmi korosztályok közötti különbségek növekedése, amelyek a választási részvételt befolyásolják. Franciaországban, a legutóbbi 2012-es elnökválasztáskor a diákok 62%-a állította, hogy eddig minden

3 Eurostat jelentés 2011

4 Baromètre de Confiance Politique du CEVIPOF, December 2012.

5 Idem.

6 Lásd: Bruno Cautrés and Anne Muxel (eds) (2011), *The New Voter. France and Beyond*, Palgrave Macmillan, New York.

választáson szavazott, míg a dolgozó fiatalok mindössze 49%-a állította ugyanezt. A munkanélküliek esetében ez 42% volt. A diákok 26%-a a választás utolsó pillanatában döntötte el kire fog szavazni, míg a dolgozó fiatalok 27%-a, és a munkanélküliek 34%-a választott így. Az 1945 előtt születettek 75%-a már a választások előtt eldöntötte kire fog szavazni, míg az 1980 után születetteknél ez az arány mindössze 45% volt (-30 pont).⁷ Mindazonáltal a szociális tényezők figyelembe vétele nem szolgál elegendő magyarázattal arra, hogy a polgárok miért tartózkodnak, annak ellenére, hogy az oktatás színvonala javul. A diákok 35%-a tartózkodott a legutóbbi franciaországi elnökválasztás első fordulóján.⁸ A társadalmi és kulturális tényezőkön kívül más tényezőket is figyelembe kell venni. A távolmaradás a politikai elégedetlenség kifejezésére és a jelöltek és pártok ellen irányuló tiltakozásokra is utalhat. A politikai tartózkodás elterjedése azt sugallja, hogy ez a viselkedés egyre nagyobb jogosultságot nyer legfőképpen a fiatalok körében.

A választási viselkedés új modelljébe lépve a fiatalok hozzászoknak, hogy csak akkor szavaznak vagy tartózkodnak, ha éppen az adott választásban ők maguk is érdekeltek, ezért általában nem veszik figyelembe az olyan választásokat, mint pl. az európai parlamenti választások. Franciaországban csak az elnöki választásra tekintenek úgy, mint döntő eseményre. Az ilyen időszakos szavazás tehát a polgári kötelesség egy elfogadott formájává nőtte ki magát. Ez az új keretrendszer megváltoztatja majd az állampolgárok politikai szocializációját és szükségképpen generációs szakadékokat teremtet. Hatása továbbá kiterjed a választási rendszerre és a politikai versengésre is. Ez az állandó huzavona szavazás és nem szavazás között valódi politikai változásokat hoz és újradefiniálja azokat a demokratikus eszközöket, amelyeket az állampolgárok saját véleményük kinyilvánítására használhatnak. Természetesen, a távolmaradás korai szocializációja és annak legitimálása a fiatalok körében meg fogja változtatni a demokrácia játékszabályait. Amennyiben a rendszeres távolmaradás valós veszélyt jelent a demokráciára, hiszen maga a demokrácia létjogosultságát fenyegeti, úgy véleményem szerint a politikai és az időszakos tartózkodás mértékének növekedése ellenkezőleg, a politikai vitalitás jele.

A harmadik jellemző: a tiltakozásokban való részvétel növekedése

A képviseleti politika válsága a közvetlen demokrácia terjedéséhez vezetett, melynek hatására megnőtt a polgárok részvétele a tiltakozó kampányokban. Ezek a tendenciák főként a fiatalabb generációk körében jelentkeznek. A szavazás, bár a fiatalok még mindig hasznosnak és hatásosnak tartják, már nem tekinthető a polgári szerepvállalás egyetlen eszközének. Az Eurostat felmérése szerint az európai fiatalok kevesebb, mint 4%-a nyilatkozott arról, hogy részt vett politikai pártok vagy szakszervezetek tevékenységében.⁹ A politikai tudatosság egyre gyakoribb és indokolt kifejezési módjává váltak a tüntetések. A nem hagyományos részvétel minden európai országban növekszik. Ez túlnyomórészt generációs jelenség: az idősebb generációk tagjai kisebb valószínűséggel vesznek részt a tiltakozásokban, míg a baby boomerek és a fiatalok nagyobb valószínűséggel fejezik ki nemtetszésüket ilyen módon.

7 PostElectoral Survey CEVIPOF, 2012 június. A "30pont" a különbséget fejezi ki az 1945 előtt (75%) és az 1980 után (45%) született választók százaléklának arányában (30 pont).

8 Idem.

9 Eurostat jelentés 2011.

A tiltakozásokban való részvétel mértéke folyamatosan növekvő tendenciát mutat. Franciaországban kettőből egy fiatal már részt vett utcai tüntetésben.

A hagyományos részvétel (szavazás) és a nem hagyományos részvétel (tüntetés) nem ellentétek, hanem szorosan kapcsolódnak egymáshoz és gyakran kiegészítik egymást. A tiltakozó mozgalmak nem tekinthetők a választási részvétel alternatívájaként. Minél több polgár tiszteli a hagyományos választásokon való részvételt, annál inkább fontosnak tartják majd a tüntetésekben való részvételt is.

Ez a tiltakozó típusú politizálás a szavazó urnánál is megfigyelhető. Több európai ország is megtapasztalta a rendszerkritikus vagy szélsőséges pártok hatalomra jutását. Ugyanúgy, ahogyan a tartózkodást egyre inkább a politikai tiltakozás eszközeként használják, a szavazás maga is a tiltakozás eszközévé vált, amely a kormánypártok és a hagyományos politikai rendszer elutasítását fejezi ki. A legutóbbi Franciaországban zajlott elnökválasztás során, sok fiatal szélsőjobboldali vagy a szélsőbaloldali jelöltekre szavazott. Ebben az esetben a tiltakozás a hagyományos részvételi formában történt. Az új állampolgári modellen belül a hagyományos és a nem hagyományos részvételi módok nem zárják ki kölcsönösen egymást, hanem egyre inkább összefonódnak, míg a demokratikus kifejezőmód eszközei sokkal szerteágazóbbá váltak. Jobban, mint bármely más korosztály, a fiatal generációk tudják, hogyan használják a kollektív fellépés különböző módjait a politikai döntések és a kormányok befolyásolására.

Mit kellene megőrizni?

Ez a hármasság - a bizalmatlanság, időszakos szavazás és a tiltakozás - a fiatalok minden csoportjára jellemző. Ezek jellemzik a politizálódásukat, bár mértéke függ az adott fiatal társadalmi beilleszkedésének és képzettségének szintjétől is. Ez magyarázatot ad arra, hogy a rendszer miért tekinthető az állampolgárság új keretének. Az az elterjedt nézet, hogy a fiatalokat nem érdekli a politika, hamis. Még mindig ugyanolyan kritikusak és bizalmatlanok a politikusokkal, pártokkal és magával a politikával szemben is, de emellett még mindig vannak elvárásaik a politikával szemben. A pragmatizmus, az erkölcsösség és az egyéni bánásmód az új politika kulcsszavai, amelyek a múlthoz képest sokkal kísérleti jellegűbbek, mivel azok állandó újratárgyalására és alkalmazkodására van szükség. Az elégedetlenség, bizalmatlanság és szüleik politikai kiábrándulásának árnyékában szocializálódott fiatalok egy újfajta hozzáállást alakítottak ki a politika megközelítéséhez. Ez a megközelítés ötvözi a szervezeti egységet, pragmatizmust, az értékek megőrzését és a valódi hatékonyság fenntartásáról szóló meg nem alkuvást. Az ifjúságot valóban egy bizonyos háttérbe húzódás jellemzi a választásokon való részvételnél és a polgári moratóriumnál, de másrészt a fiatalok nagyon is jelen vannak a politikában, és rendkívül reaktívak. Azonban ez a reagálási képesség és ez a relatív részvétel a szervezetektől és a hagyományos politikai intézményektől távol zajlik, és sokkal gyakoribbak a szórványos cselekvési formák, amelyek fő célja, hogy azonnali eredményt érjenek el. A fiatalok képesek részt venni mind a helyi, mind a nemzetközi ügyekben. Egyfajta „globalizált közelségben” mozognak, amelynek segítségével hangot adhatnak aggodalmaiknak a közelben és a távolban történő incidensek kapcsán is. A nemzeti keret már nem az egyetlen, amelyen belül politizálhatnak. A politikához fűződő kapcsolatuk sokkal inkább egyénre szabott, és sokkal inkább

kapcsolódik életmódjukhoz. Az osztályhoz fűződő érdekek és a partizán vagy ideológiai hovatartozás kevésbé meghatározóak a folyamatban.¹⁰

Különleges bánásmód, és a fiatalok számára szükséges tér megteremtése

A fiatalok ismétlődően számos aggodalom forrásai. Számos intézkedés és változás ment végbe több különböző ágazatban, beleértve az oktatást, a foglalkoztatást, a kultúrát, az egészségügyet, a sportot, de még a politikát is, amely mind pozitívan értékelhető. A fiatalokra különböző ágazatokon belül is gondolnak, amikor későbbi beavatkozásokat mérlegelnek, erről azonban ezúttal nem szándékozom írni. A politikusok, és a politikai beszédek azonban nem térnek ki a fiatalok jövőjére, nem kínálnak egy olyan jövőképet, amellyel azonosulni tudnának, és ez által bizalmat tudnának fektetni a politikába. Mivel ők azok, akik kiszámíthatatlanok, és gyakran okoznak felfordulást, a politikában gyakran mint veszélyforrásra tekintenek rájuk, ezért próbálják kerülni ezt a témát. A fiatalok nem csak a társadalom jelenét, de a jövőjét is képviselik, ami arra kényszeríti a politikusokat, hogy szavahihető ígéreteket tegyenek. Ezt azonban gyakran hitetlenül fogadják, amely megmagyarázza a politikusok arra irányuló kísérleteit, hogy elkerüljék a témát és a fiatalokat különös óvatossággal kezeljék. A fiatalokat fel lehet osztani olyan alcsoportokra, ahol különleges beavatkozások eszközölhetők. Ritkaság az olyan politikai program, amely egy átfogó tervet javasol a fiatalok számára. A fiatalokkal elsősorban akkor foglalkoznak, amikor a dolgok nem a tervek szerint alakulnak, és ez a negatív hatás kihat a társadalom többi részére is. A hangsúly elsősorban a fiatalok negatív és fenyegető vonatkozásain van. Ennek több oka is van: nagyítóként mutatnak rá az európai társadalmak problémáira, mint a helyi munkanélküliség, a társadalmi és szakmai beilleszkedés lelassulása, a vásárlóerő csökkenése és a lakosság egyes szegmenseinek – különösen a fiatalok – elszegényedésének veszélye, a fiatalok pénzügyi autonómiájának nehézségei, hanyatló oktatási rendszer stb. A hatalmon lévők hajlamosak elfelejteni, hogy a fiataloknak szükségük van egy másik képre önmagukról. Nagyon ritkán vannak pozitív fényben feltüntetve. Gyakran párosítják őket a rendszerben felbukkanó rendellenességekkel, és nem azon tulajdonságaikkal és a jövőbeli képességeikkel, amelyet megtestesítenek. Hosszú távon ez a helyzet szorongás és a rossz közérzet forrásává válhat, és olyan válsághelyzethez vezet, amely nemcsak a nemzedékek közötti párbeszédet akadályozza meg, hanem meggátolja a fiatalok társadalomhoz való hozzájárulási szándékát is. A mai francia állampolgárok 73%-a úgy véli, hogy gyerekeik kevésbé fognak tudni érvényesülni mint ők. Természetesen jól ismert tény, hogy a francia társadalom az egyik leg pesszimistább a fejlett ipari demokráciák között, de úgy tűnik számomra, hogy a nemzedékek közötti értékek továbbadásába vetett bizalom mélyeséges hiánya más országokat is érint. Minden fiatal európai polgár különösen problémás körülményekkel szembesül: megszorító költségvetési lépésekkel, amelyek csökkentik a közszolgáltatások kiadásait, és a munkát kereső fiatalok ellenséges munkapiacával. A gazdasági és társadalmi bizonytalanság, valamint a munkalehetőségek csökkenése erősen dominál a generációk közötti dinamikában. Az olyan közpolitika kidolgozása, amely a társadalmi és gazdasági problémák

10 Lásd James Sloan, "New Voice, Less Equal: The Civic and Political Engagement of Young People in the United States and Europe", in Comparative Political Studies, September 2012, <http://cps.sagepub.com/content/early/2012/08/30/0010414012453441>.

megoldását eredményezik (csak a fiatalok számára specifikus problémákon túlmutatva), döntő kihívás lesz. Megfelelő szakpolitikákra van szükség, nem csak azért, hogy javítsák a közönséges állampolgárok bizalmát a kormányaikban, hanem biztosítsák a demokrácia hitelességét társadalmunkban, amelyet a populizmus és a diktatórikus rendszerek különböző formái fenyegetnek Európában. Egy olyan politika érdekében, amely a fiatalok számára megteremtené azt a teret, amely része lenne a generációk közti további tervezés (mind affektív, mind jelképes) folyamatának, szeretnék három prioritást kiemelni.

A legfontosabb, hogy az összes nemzedékről együttesen kell gondolkodni, nem külön-külön. A sok „tudásalapú” értekezéssel a mostani politika sokkal nagyobb valószínűséggel súlyosbítja a nemzedékek közötti szembenállást. A generációk közti kötelék és szolidaritás a magánszférában már létezik, most át kell vinni a közszférába is. A feltételeket úgy kell megteremteni, hogy a különböző nemzedékek képesek legyenek megtalálni azokat a pontokat, melyek összekötik őket, és nem azokat, amelyek gátolják. Ennek elengedhetetlen része, hogy ne csak az ezen a területen tett kezdeményezéseket ösztönözzük, hanem a fiatalokat megbélyegző gyakori diskurzust is megváltoztassuk.

A második pont emlékeztet arra, hogy sürgősen foglalkozni kell két fontos igénnyel, ezek pedig nem mások, mint az integráció és az autonómia. Ezt nem csak konkrét eszközökre és intézkedésekre kell érteni, hanem a teljesítmény-értékelésre is, hogy a fiatalok ismét úgy érezzék, hogy társadalmilag hasznosak és ők is fontos szerepet töltenek be a politikai döntésekben.

A harmadik a képviselő fejlődését ösztönzi a jövőben, nem csak a fiatalok számára, hanem a társadalom egészére nézve. A politikusok nem beszélnek eleget a jövőről, pedig szükséges lenne azokról a változásokról beszélni, amelyek a fiatalok jövőjét formálják majd.

Valóban szükség van egy új polgári megállapodásra, amely lerakja európai demokráciáink jövőjének építőköveit. Az ilyen egyezménynek olyan állampolgárokat kell összefognia, akik kétségkívül kritikusabbak és igényesebbek, és azok is maradnak. Emellett számítani kell olyan állampolgárokra, akik képesek konstruktív (és nem-csak reaktív) párbeszédet folytatni azokkal, akik irányítják őket, és akik bíznak abban, hogy a politika képes jobbá tenni a társadalmakat, melyekben élünk. Bár az európai fiatalokról szóló 2011-es Eurostat jelentésben az idősebb állampolgárok pesszimisták voltak a hétköznapi emberek politikai döntésekben való részvételét illetően, a 15-24 éves fiatalok 53%-a úgy vélte, hogy 20 év múlva az emberek jobban részt vesznek majd a politikai döntéshozatalban. Ez egy olyan eredmény, amelyre optimistán tekinthetünk demokráciáink jövője szempontjából.

Jonathan Evans

Válasz a fiatalkori bűnözésre: segítsük a kirekesztettek visszailleszkedését a fejlett demokráciákban¹

Bevezetés

A cikk a fiatalok szabálysértéseinek természetét taglalja és rávilágít, hogy társadalmainknak hogyan kellene az ilyen „bűnöző” magatartásra reagálniuk. Európa politikai, társadalmi és kulturális sokszínűségét nem elfelejtve, a cikk rámutat, hogy léteznek olyan egyetemes elvek, melyek válaszunk alapjául szolgálhatnak. Ezen elvek alapja a társadalmi szolidaritás iránti elkötelezettség, az emberi jogokba-, és abba vetett hit, hogy a sokat szidott „állam” kritikus szerepet játszik a fiatalok szélesebb társadalommal való kapcsolatának fenntartásában.

A cikk bevezető része azokat az érveket sorakoztatja fel, melyek szerint a gyermekek a felnőttektől eltérő bánásmódot igényelnek. Ez magába foglalja a serdülők agyi fejlődésével kapcsolatos újkéltű idegtudományi kutatások eredményeit is.

Kijelenthető – nemzeti, helyi vagy kulturális kontextustól függetlenül –, hogy az emberi jogok tiszteletének kell adniuk a fiatalokkal való bánásmód kereteit; nem csak a büntető igazságszolgáltatás területén, hanem az egészség, a jólét és a társadalmi igazságosság terén is. Ezen cikk egyik központi érve, hogy a szociális jóléti jogoktól való elszakadás a büntető igazságszolgáltatási rendszerben mélységesen káros és stigmatizáló kapcsolatot eredményezhet. A szerző álláspontja szerint a hivatalos büntető igazságszolgáltatási rendszerrel való érintkezés mérgező hatással lehet a fiatalokra, ezért azt lehetőség szerint kerülni kell. Mindazonáltal szintén elismeri, hogy a valóban nemes impulzusok ellenére, amelyek kétségtelenül felélénkítik a jóléti ellátást, a jólét bizonyos formáival való kapcsolat hatásai nem mindig ártalmatlanok. A jóléti reflektorfény teljes ragyogásában álló fiatal néha a büntető igazságszolgáltatás „ügyfeleként” veszélynek van kitéve. A jóindulatú szakember értékelése például olyan stigmatizáló diagnosztikai címke alkalmazását eredményezheti, amely később nem nyújt megfelelő kockázatértékelési segítséget a büntető igazságszolgáltatásban. Más esetekben a terápiás optimizmus káros terápiákhoz vezethet. A jólét és a büntető igazságszolgáltatás közötti kapcsolatok ezért problematikusak lehetnek, még akkor is, ha az „összekapcsolt” szolgáltatások érdekében indokoltak. A fiatalok bizonyos körülmények között annyira belegabalyodhatnak a jóléti és büntető igazságszolgáltatási rendszerekbe, hogy hosszú távú érdekeiket legjobban a mindkét területről való teljes elszakadásuk szolgálja; bár az ilyen jóindulatú mellőzés azzal a

---

¹ Eredeti megjelenés: Evans, Jonathan (2014): Responding to youth crime: reconnecting the disconnected in advanced democracies, in Perspectives on youth volume 2: Connections and disconnections, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

kockázattal jár, hogy azt a fiatalok ártalmas közömbösségnek érzékelik (Drakeford és Williamson 1998).

Természetesen nem kell ennek így lennie, de az ilyen erőteljes rendszerek és ügynökségek fiatalokat fenyegető veszélyeit teljes mértékben meg kell érteni annak érdekében, hogy megalapozzuk a törvényszegőkkel szembeni etikus és bizonyítékokon alapuló gyakorlat alapjait. Ennek a gyakorlatnak az érettség kérdésének felismerésén-, a büntető igazságszolgáltatási rendszerektől való eltérés magas szintjén- és a nem stigmatizáló beavatkozásokon kell alapulnia, amelyek támogatják a dezisztencia (bűncselekménymentesség) folyamatát és a tönkrement szociális kapcsolatok újbóli kialakítását.

A cikk egy, a progresszív univerzalizmus filozófiáján belül Walesben (Egyesült Királyság) kidolgozott, a fiatalok igazságosságára vonatkozó megközelítésre támaszkodik (Davies és Williams 2009; Drakeford 2010; Williams 2011). Az olvasók számos más helyen fellelhető ötleteket, értékeket és modelleket is fel fognak ismerni ebben a megközelítésben. Továbbá találhatók benne utalások Európa más részeire, sőt más kontinensekre is, mindazonáltal ez nem egy részletes összehasonlító tanulmány. A politikai sokféleség és gyakorlat az európai nemzetállamok között és azokon belül is elismert. Valójában az ifjúsági igazságszolgáltatás közös jellemzője, hogy sok különböző helyi kezdeményezés és gyakorlati modell alakul ki és virágzik, gyakran a központi kormány irányítása vagy beavatkozása nélkül. Ez talán jelzi a helyi szomszédságok, közösségek és intézmények fontosságát a fiatalokért való felelősségvállalásban. Valószínűleg azért is, mert a gyakorlatorientált, helyi beavatkozások már régóta kulcsszerepet játszottak a kreatív gyakorlat fejlesztésében. E gyakorlatok sokszínűsége mellett azonban léteznek olyan egyetemes elvek, melyek különböző társadalmi, politikai és kulturális terepeken is alkalmazhatóak.

Válasz a gyerekek és fiatalok „vétkeire”

Meggyőző érvek szólnak amellett, hogy miért kell a gyermekek által elkövetett bűncselekményeket a felnőttek által elkövetett bűnözéstől eltérő módon kezelni, ugyanis a gyermekkor körülménye és állapota számos szempontból jelentősen különbözik a felnőttkortól.

Először is, ott van az érettség kérdése. Gyermekek és fiatalok még a fejlődés folyamatában állnak, nem csak biológiai értelemben, hanem saját szellemi, társadalmi, érzelmi és erkölcsi kompetenciáik fejlődésének tekintetében is. Természetesen a gyermek- és serdülőkori fejlődésben ez egy nagyon egyéni folyamat, mely a társadalmi és kulturális környezet prizmjáa által kerül közvetítésre. Ez az oka annak, hogy a fiatalok megértésének szintjét tükröző, illetve az életkor szerinti magatartásformákat meghatározó jogszabályok kidolgozására irányuló erőfeszítések meglehetősen elnagyoltak és nagy nehézségekkel járnak. Mindazonáltal széles körben elfogadott tény, hogy a gyerekek nem rendelkeznek olyan kapacitással, hogy a teljes érettségű felnőttekkel azonos, teljes mértékben tájékozott vagy árnyaltabb erkölcsi döntéseket hozzanak. Bár a gyermekek bizonyosan nem mentesek az erkölcsi tudatosságtól, nem mindig érthetik magatartásuk szélesebb gyakorlati és etikai következményeit (Coleman 2011). A fiataikorúak agyi fejlődéséről szóló legújabb kutatások azt mutatják, hogy a neurális áramkörök érési folyamata csak a húszas évek elején fejeződik be (Keating 2004; Blakemore és Choudhury 2006; Steinberg 2007; Royal Society 2011; Mackintosh 2011; Delmage 2013; Lamb és Sym 2013).

A funkcionális mágneses rezonancia képalkotás technológiai fejlődése lehetővé teszi számunkra, hogy többet tudjunk a szinaptikus metszés (synaptic pruning) folyamatáról, amely a serdülők agyának különböző részein megy végbe, valamint a limbikus rendszer változásairól. A legújabb kutatások arra utalnak, hogy a prefrontális kéreg (prefrontal cortex), az agyunk vezéregazgatója, mely a kognitív működésért és impulzus kontrollért felelős, fejlődik az egyik leglassabban. Steinberg (2009) kiemelte a következetes gondolkodás még fejlődő képességét. A limbikus rendszer változásai (amelyek az érzelmekkel kapcsolatos információkat dolgozzák fel) hozzájárulhatnak a serdülőkorral gyakran összefüggő erős hangulatváltozásokhoz. Bár fontos hangsúlyozni, hogy az ezen a területen végzett kutatás nem teljesen perdöntő, mégis azt mondhatjuk, hogy az elővigyázatosság elvét kell alkalmazni, amikor egy fiatal bűnösségének mértékéről döntenek. Mivel a büntethetőségi korhatár egész Európában és a világ többi részén is hatalmas eltéréseket mutat (6 és 18 év között), egyre nagyobb szükség van arra, hogy a felső korhatárra vonatkozóan világosabb nemzetközi normákat állapítsanak meg. Ezen felül értelemszerűen szükséges a büntethetőségi korhatár és a nagykorúság (általában 16-18 év) eltéréseinek összehangolása. Érdemes lenne figyelembe venni, hogy az ember csak akkor léphet be a hivatalos büntető igazságszolgáltatási rendszerbe, amikor szavazati joggal is rendelkezik.

Másodszor, a fiatalok függetlenségének fokát nagyban korlátozza relatív erőtlenségük, különösen a kihívást jelentő társadalmi átmenetek tárgyalásakor. A fiatalok nem rendelkeznek olyan mértékű önállósággal, mint a felnőttek. A gyermekek kevésbé képesek személyes döntéseket hozni, mivel – általában – nem rendelkeznek a szükséges személyes és anyagi erőforrásokkal. Valójában az élet minden alapvető szükségletében a felnőttektől függenek. Ráadásul – túlnyomórészt – nagyon kevés befolyást gyakorolnak az őket támogató felnőttekre (például szülők, gondozók, tanárok vagy szociális munkások).

Végül a büntető igazságszolgáltatási rendszerrel való korai kapcsolatba kerülés megbélyegzi a fiatalokat és növeli a társadalmi kirekesztődés kockázatát (McAra és McVie 2010). A büntető igazságszolgáltatás szakemberei érthetően foglalkoznak a fiatalok saját maguk és mások számára jelentő kockázatával. Azonban ritka az olyan elemzés, melyben azt vizsgálják, hogy milyen kockázatot jelentenek a fiatalok számára azok az ügynökségek, szervezetek és rendszerek, melyek fő feladata az ifjúsággal való foglalkozás. Az a tény, hogy a szakemberek olyan szervezeteket képviselnek, amelyek egy bizonyos jóléti filozófiára támaszkodnak, önmagában nem izolálja a fiatalokat az ilyen ügynökségek veszélyeitől. Bár a büntető igazságszolgáltatási rendszerekben nem csupán a büntetés kérdéseiben kellene döntést hozni, a büntető igazságszolgáltatási ügynökségek nincsenek olyan helyzetben, hogy jóléti szolgáltatásokat nyújtsanak. És mégis, a büntető igazságszolgáltatási rendszer kockázata egyértelmű. A hivatalos büntető igazságszolgáltatási rendszerrel való kapcsolat megbélyegezheti a fiatal személyt, még robusztusabb és kifinomultabb bűnelkövetőkkel ismertetheti meg, megerősítheti a bűnözői önkép kialakulását és csökkentheti az illető jövőbeli, munkaerő-piaci lehetőségeit is. Azaz, a bűnügyi nyilvántartásban szereplés felgyorsíthatja a fiatalok társadalmi kirekesztődését. A szabadságvesztéssel járó büntetések – még ha azok látszólag jóléti okokból is adódnak – különösen gyengítik a családi és közösségi kötelékeket, korrodálják a felelősségérzetet és negatív hatással vannak az illető mentális egészségére. A fiatalok az öngyilkosság-, a kortárs bántalmazások- és az önkárosítás kockázatainak is ki

vannak téve. Ezenkívül a letartóztatás bizonyíthatóan növeli a bűnismétlés kockázatát a „fertőződés” (különböző bűnügyi készségek elsajátítása a rabtársaktól, új anti-szociális kapcsolatok kialakítása és a jogsértő attitűdökhöz való szocializálódás) folyamata által (Goldson 2006; Stephenson 2007; Bateman 2012). Összefoglalva tehát, még ha a büntető igazságszolgáltatási szervek céljait rehabilitációs és integratívnak vallják, még mindig nagy a kockázata a fiatalok többségi társadalomtól való leszakadásának.

Az emberi és a szociális jogok

A cikk egyik fő mondanivalója, hogy azok a szolgáltatások és rendszerek, amelyekkel a gyerekek és a fiatalok kapcsolatba lépnek, az emberi jogokra vonatkozó alapelvek tiszteletben tartásán alapuljanak. E tekintetben az Emberi Jogok Európai Egyezménye (European Convention on Human Rights – ECHR) alapvető fontosságú, az Egyesült Nemzetek 1989-es Gyermekjogi Egyezményével (UNCRC) egyetemben. Valójában az ez utóbbi egyezmény szolgál útmutatóként az Emberi Jogok Európai Bíróságának, az Egyesült Nemzetek és az Európa Tanács egyéb iránymutatásai mellett.

Az UNCRC-ben rögzített jogok négy fő kategóriába sorolhatók: életben maradáshoz való jogok (alapvető emberi jog az élethez, az ételhez és az egészségügyi ellátáshoz való jog); fejlődéshez való jogok (oktatás, művészeti és kulturális jogokhoz való hozzáférés); védelmi jogok (ilyen az üldözés és a szexuális kizsákmányolás elleni védelem, valamint a tisztességes eljáráshoz való jog); és a részvételi jogok (a szabad véleménynyilvánítás joga, az információkhoz való hozzáférés és a békés gyülekezéshez való jog). Látható tehát, hogy az egyezmény nemcsak egyéni jogokat (például szabadságot), de feltétel nélküli szociális jogokat (például az oktatás) is biztosít. Az ilyen szociális jogokhoz való hozzáférés nem attól függ, hogy egy fiatal megszegte-e a törvényt vagy sem. Walesben például az ifjúságpolitika „Kiterjesztő jogosultság” (angolul: Extending Entitlement, Walesi Nemzetgyűlés 2000) elvét egy implicit emberi jogi keretrendszer erősíti. A szolgáltatásokat tehát az egyetemesség, az állampolgárság és a társadalmi befogadás elvein alapuló jogosultságok jellemzik (nem feltételes és diszkrecionális). Az UNCRC-ben szereplő cikkek minden gyermekre vonatkoznak, függetlenül attól, hogy bűnelkövetők vagy sem. A közelmúltban a walesi kormány az UNCRC egyezményt a Gyermek és Fiatalok Jogairól Szóló (Wales) 2011. évi rendeletben is berögzítette. Ez azt jelenti, hogy az egyezmény egy hatályos nemzeti, belső jog részévé vált, melyet minden, a Walesi Nemzetgyűlésre tartozó ügyben használnak.

Ideális esetben az UNCRC-t az Egyesült Nemzetek ifjúsági jólétről és igazságszolgáltatásról szóló, kulcsfontosságú iránymutatásaival együtt kellene felhasználni, nevezetesen az alábbiakkal: a fiataikorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelmények (ún. pekingi szabályok), 1985; a fiatakorú bűnözés megelőzésére vonatkozó iránymutatások (ún. rijádi iránymutatások), 1990; a szabadságuktól megfosztott fiatakorúak védelmére vonatkozó szabályok (ún. havannai szabályok), 1990; a szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló szabályok (ún. tokiói szabályok), 1990; és a Gazdasági és Szociális Tanács útmutatásai a büntető igazságszolgáltatási rendszerben lévő gyerekekért (ún. bécsi iránymutatások), 1997. Említést kell tenni továbbá az Európa Tanács 2008-as, a szankciók vagy intézkedések hatálya alatt álló fiatakorú elkövetőkre vonatkozó európai szabályokról szóló ajánlásáról, annak nélkülözhetetlen magyarázatáról (2008)

és az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatásáról is (2010).

Minden egyes nemzetállamnak, amely aláírja az UNCRC-t és a kapcsolódó nemzetközi egyezményeket, figyelembe kellene vennie az olyan mélyreható politikai vonatkozásokat is, mint a fiatalok közterületeken való kezelése, a büntethetőségi korhatár megszabása, a hivatalos büntető igazságszolgáltatás rendszertől való eltérítés (ahol csak lehetséges), a közösségbe való rehabilitációra és visszailleszkedésre fektetett erős hangsúly, valamint az őrizetbe vétel, mint végső intézkedés, alkalmazása. Filozófiai szempontból ez egyfajta szemléletváltást tükröz, amely a „mi működik” a gyerekek és fiatalok bűnözési hajlamának visszaszorításában technikai kérdésről egy sokkal mélyebb morális kérdésre próbál választ adni, azaz „hogyan bánjunk megfelelően a törvénszegő fiatalokkal?”. Így a gyermek érdekeit elsődleges szempontnak kell tekinteni (ez a szöveg eredeti francia nyelvű változatának fő szempontja). Ezért a fiatal, aki bűncselekményt követ el elsődlegesen gyerek és csak másodlagosan bűnelkövető. Szerencsére az etikai kérdésre adott válasz általában egybeesik a technikai kérdésre adott válasszal: a helyes cselekedet az, ami általában működik. A jelentőségteljes, érett és kiegyensúlyozott emberi jogi kultúra kialakítása érdekében a két támogató intézkedés együttes megtétele hasznos.

Először is, az emberi jogok oktatására és a tudatosság növelésére van szükség. Ez magába foglalja azokat, akik gyerekekkel és fiatalokkal lépnek kapcsolatba (szociális munkások, pártfogó felügyelők, tanárok, ifjúsági dolgozók, rendőrök és ügyészek). Ha azt szeretnénk, hogy a gyerekek jogai megfelelően érvényesüljenek, fel kell hívunk a fiatalok figyelmét az iskolai, ifjúsági munkakörökben meglévő és egyéb jogaikra. Az Európa Tanács például életkornak megfelelő képzési anyagokat készített általános iskolásoknak, középiskolásoknak és nem-formális oktatási intézményeknek, mint például ifjúsági kluboknak (Brander és munkatársai 2002). A gyerekekkel végzett, emberi jogokkal kapcsolatos korai, interaktív munka legfőbb előnye az, hogy elveti a mások jogait nem sértő viselkedés „magjait”. A jogok és más állampolgárokkal szembeni felelősség kiegyensúlyozottsága leghatékonyabban fiatal korban tanulható, és a diákönkormányzatban és egyéb konzultációs fórumokon gyakorolható.

Másodszor, tekintettel arra, hogy a gyermekek és a fiatalok kompetenciái még fejlődnek, fontos a hatékony érdekképviselési szolgáltatáshoz való hozzáférés. Ez segít abban, hogy a fiatalok képesek legyenek kifejezni kívánságaikat és aggodalmaikat az őket érintő kérdésekben (beleértve az egészségügyet, az oktatást, a szociális védelmet, a szociális szolgáltatásokat és a jogi kérdéseket). Gyermek ombudsmanok és biztosok kinevezése további olyan intézkedések, amelyek segíthetik a fiatalok jogainak védelmét.

Az ifjúsági törvénszegés természete

Bár fontos, hogy a serdülőkort ne egy eredendően problémás állapotnak tekintsük, az önbevalláson alapuló vizsgálatok azt mutatják, hogy a szabályszegés, a határok feszegetése, a kísérletezés, a kihívó magatartás és a normaszegés nem szokatlanok a tizenéves korú gyermekek körében. Sőt, ezek a „többé-kevésbé normális kamaszkorú jelenségek [...] a serdülőkor melléktermékei” (Zimring 2005: 63). A társadalmi kontextus óhatatlanul kihat a fiatalok által elkövetett bűncselekmények súlyosságára, és felhívja a bűnüldöző szervek és jóléti intézmények figyelmét is az illetőre. Az alacsony jövedelmű, magas bűnözési rátával rendelkező környékeken felnövő gyerekek,

ahol a bandák, fegyverek és kések mindennaposnak számítanak, nyilvánvalóan nagyobb annak a kockázata, hogy a fiatalok súlyos bűncselekmények elkövetőivé vagy áldozataivá váljanak, és ezért a letartóztatásuk valószínűsége is nagyobb. Az esetek többségében azonban a fiatalok kevésbé súlyos, erőszakmentes bűncselekményekkel kezdik (Bateman 2012) és többnyire ki is nőnek az ilyen magatartásból (Rutherford 1992; Roe és Ash 2008), gyakran még azelőtt, hogy felkeltenék a szociális és büntető igazságszolgáltatási szervezetek figyelmét (Rutherford 2006). Ezért fontos, hogy ne „abnormalizáljuk” az ilyen viselkedést, amely valójában meglehetősen gyakori a fiatalok körében minden társadalmi osztályban. Amint már említettük, az ilyen viselkedésnek a formális igazságszolgáltatási rendszer hivatalos kontextusában való kezelése a bűnügyi pályafutás megerősítésének és kiterjesztésének kockázatát vonja magával.

A büntető igazságszolgáltatási rendszerünkbe belépő gyermekek és fiatalok általában szegény és marginalizált helyzetűek (Yates 2010), akik személyesen találkoztak visszaélésekkel, gondatlansággal és intézményi ellátással. Egy brit tanulmányban (Jacobson és munkatársai 2010) szereplő őrizetbe vett gyerekek fele rászoruló családokból származik (az általános lakosság 13%-ához képest), majdnem 40%-uk saját bőrén tapasztalta meg a visszaéléseket és több mint negyedük állami gondozásban volt a bebörtönzés idején. Fontos tény továbbá, hogy a gyász esetek előfordulása, például a szülők és testvérek halála, háromszor magasabb ezeknél a gyerekeknél, mint az általános népesség körében. Amikor a fiatalok vétkeznek, biztosítani kell, hogy ne egyszerűen azokat büntessük, akik már eleve áldozatok. Ezért minden nemzetállam feladata, hogy gondosan elemezze a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe belépők profilját, és feltárja a jóléti és igazságszolgáltatási intézmények közötti kapcsolatot.

Bűncselekmény-mentesség

Fontosabb inkább azzal foglalkozni, hogy az egyén miért fordul el a bűnözői karriertól, mintsem azt elemezni, hogy miért kezdi azt el. Az előbbi kérdés sokkal hasznosabb válaszokat eredményezhet a döntéshozók és szakemberek számára. A dezisztencia (bűncselekménymentesség) szakirodalma három fő elméleti rész köré csoportosítható: egyéni, strukturális és integratív. Az egyéni elméletek egy sor, az érési folyamaton alapuló magyarázatot tartalmaznak (Glueck és Glueck 1940; Rutherford 1986). Ez magában foglalja például a prioritások racionális újraértékelését a fejlettebb kognitív, érzelmi és erkölcsi fejlődés indulását követően (Cornish és Clarke 1986, Barry 2006). A strukturális elmélet magába foglalja az anyagi lehetőségekhez való hozzáférést, mint a továbbképzések, foglalkoztatottság és konstruktív szabadidő, továbbá a stabil családi élet megfelelő társadalmi kötelékeit, a proszociális baráti hálózatokat és házastársakkal, élettársakkal és kollégákkal való személyi kapcsolatok ellátását (Hirschi 1996; Rutter 1996; Sampson és Laub 1993 és 1995; Shover 1996). Az integrációs elméletek pedig az egyéni és strukturális perspektívákat próbálják egységbe hozni (McNeill 2006; Maruna és Immarigeon 2008). Fontos tény, hogy az integrált perspektívából végzett kutatások nagyban támaszkodnak azok beszámolóira, akik ténylegesen elfordultak a bűnözéstől (Williamson 2004; MacDonald és Marsh 2005; MacDonald 2006; MacDonald és Shildrick 2007). Az ilyen kutatásokból egyértelműen kitűnik annak a ténynek a fontossága, hogy az egyén képes legyen kibújni a „bűnöző” önképből és egy proszociális állampolgár identitást felvenni. A pozitív

identitás megerősítésének folyamata (pozitív) szociális kapcsolatok létrehozásával a dezisztencia folyamatának egyik kulcsfontosságú eleme. A szakirodalomban ezt gyakran úgy szemléltetik, mint az ex-bűnelkövető a "kárhoztatás forgatókönyvtől" (mikor a fiatal elfogadja a bűnöző címkét) áttér a „megváltás forgatókönyvre”, melyben egy pozitívabb, proszociális identitást választ (Maruna 2001).

Ifjúsági átmenetek

A kockázati tényezők „nyelvét” széles körben használják a büntető igazságszolgáltatásban, az egészségügyi és szociálpolitikai körökben, de hasonlóan fontos a kockázati folyamatok fogalma is. Az egyik ilyen folyamat az ifjúsági átmenet (Furlong és Cartmel 2007). A nyugati társadalmakban a függő gyermekkortól az önálló felnőttkorba történő státuszváltás az elmúlt évtizedekben egyre kiterjedtebbé, bonyolultabbá és kockázatosabbá vált; bár talán fontos különbséget tenni a szociálisan atomizált társadalmak és a közösségekben lévő rugalmas nagycsaládi hálózatok között, akiket a társadalmi szolidaritás köt össze (ami csökkentheti az asszociált kockázatok egy részét). Mindazonáltal, tekintettel arra, hogy a család és a közösség szolidaritását leggyakrabban érintő európai területek jelenleg különösen súlyos gazdasági nehézségekkel küzdenek (Goldson 2013), az ezekkel a társadalmakkal kapcsolatosan megfogalmazott feltevéseket meg kell vizsgálni. Míg egykor ésszerű elvárás volt az iskolából való kilépés és a teljes munkaidőben való foglalkoztatás, mára ez a legtöbb európai társadalomra kevésbé jellemző. Ennek következtében sok fiatal hosszabb időn keresztül folytatja a tanulmányait, és – mivel nem tudják finanszírozni a függetlenségüket – hosszabb időre a családi otthonban maradnak. Sok esetben a függetlenség és a családi otthon között mozognak a felsőoktatásban töltött időszak után.

Különösen Észak-Európában jelentős változások történtek a családi struktúrában, amelyek magukban foglalják a magasabb válási arányokat, az egyedülálló szülők és az újjáalakult családok számának növekedését. A családi struktúra ilyen sokfélesége bizonyos esetekben, bizonyos körülmények között alacsonyabb családi jövedelemhez vezet és fokozhatja a fiatalok instabilitását. Az ilyen családok még mindig döntő szerepet játszanak a gyermekeik független felnőttkori állapotba való átmenetének szponzorálásában, de a szélesebb közösség felelőssége, hogy megfelelő támogatást és tanácsadást nyújtson a fiataloknak, még fontosabbá válik. Számos dolog nehezítheti a fiatalok sikeres átmenetét: családi problémák (például gyász, családtagok fogyatékosága vagy rossz egészségi állapota, rossz szülők és visszaélések); a formális oktatástól való elszakadás; a szállás magas költsége; szerhasználat; mentális betegség; makrogazdasági nehézségek (amelyek aránytalanul érintik az ifjúsági munkaerőpiacot) (Evans és Shen 2010); és persze a büntető igazságszolgáltatási rendszerrel való kapcsolat.

A fenti elemzés fényében komoly érvek szólnak amellett, hogy integrált gyermek- és család-/ifjúságpolitika kidolgozása szükséges. Ezáltal biztosítható, hogy minden fiatal, társadalmi háttértől vagy személyes körülményeitől függetlenül hozzáférhessen azokhoz a szolgáltatásokhoz, amelyek lehetővé teszik lehetőségei kiaknázását és ezáltal biztosítsa a sikeres, független felnőtt státuszba való átmenetet (Helve és Evans 2013). Az Európa Tanács javaslata alapján az ifjúságpolitikának inkább lehetőségek központúnak kell lennie, mintsem problémaorientáltnak. A lehetőségekhez kapcsolódó szolgáltatásoknak ezért olyan területek lefedettségét kell magukba foglalniuk, mint az oktatás, az egészségügy, a szociális védelem, a karrier tanácsadás, a

szállás és a szabadidő (Williamson, 2002 és 2006). A szakembereknek és a politikai elemzőknek pedig azonosítaniuk kell azokat a potenciális veszélyhelyzeteket, ahol a fiatalok leválhatnak és elszakadhatnak a jelentőségteljes felügyelettől. Ez megtörténhet rendszerekben belül (például az alapról a középiskolába való átmenet) vagy a rendszerek között is (például az állami gondozás és a büntető igazságszolgáltatási rendszerek közti kapcsolatot).

Ifjúsági átmenetek, szegénység és a bűnözés

A lakókönyezet szegénységének hatása néha kevesebb figyelmet kap, mint kellene, mind tudományos, mind politikai körökben. Annak ellenére, hogy a Pittsburgh-i tanulmány (Wikstrom és Loeber 1997; Wikstrom 1998) megállapította: az alacsony jövedelmű, magas bűnözési arányú környéken való tartózkodás a „jó” szülők törekvéseit is elnyomhatja. Amint a fiatalok elérik a tinédzser kort, a környék „igényt tart” rájuk. A társadalmi-gazdasági depriváció és a „szomszédság” szerepéről az angliai és wales-i fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerekbe való belépéséről Bateman (2012) számolt be. A bűnözés dinamikus társadalmi kontextusának szétválasztása és azok elszigetelt vagy szelektíven újraszerkesztett kockázati tényezők csoportjába (Farrington, 2007) sorolásakor hajlamosak vagyunk patologizálni az egyéneket és azok „deviáns” családjait. A „környék” kizárása, mely a társadalmi-gazdasági státusz legfontosabb mutatója, a fiatalok, a bűnözés és a társadalmi egyenlőtlenség közötti kapcsolat torzulását vonja maga után.

A kockázatelemzésünk kiegyensúlyozása érdekében érdemes beszámolni az Edinburgh kutatás, az Ifjúsági Átmenetről és Bűnözésről (Edinburgh Study of Youth Transitions and Crime) eredményeiről (McAra és McVie 2007a, 2007b és 2010). Ez az elemzés tartalmazza a társadalmi folyamatok és rendszerek által okozott kockázatokat. Az Edinburgh eredmények négy fontos tényre hívták fel a figyelmet. Először is, a tartós, súlyos bűncselekmények összekapcsolódnak a viktimizálással (például visszaélés és elhanyagolás), akut sérülékenységgel és társadalmi nehézségekkel. Másodszor, a „veszélyeztetett” gyermekek korai azonosítása nem egzakt tudomány; az ilyen diagnosztikai felmérések korai alkalmazása kockázatot jelentenek a címkézés és megbélyegzés miatt (ezáltal növelve a bűnözés és a bűncselekmény tényleges kockázatát). Harmadszor, a fiatalkorúak életének döntő fontosságú pontjai a „kritikus pillanatok” és a „kulcsfontosságú döntések” megkönnyítik vagy megakadályozzák a bűnözés útjára lépést. A szakemberek ezért létfontosságú szerepet játszanak a fiatalok következő életpályáiban: letartóztatni vagy problémát megoldani, iskolából kizárni vagy reintegrálni, figyelmeztetni vagy vádat emelni, bírósági végzést szegni vagy elősegíteni a szolgálatkésztséget. Williamson (2004); MacDonald és Marsh (2005); MacDonald (2006) és MacDonald és Shildrick (2007) munkája gazdag etnográfiai beszámolót ad arról, hogy a fiatalok szintén nehéz, gyakran hősies döntéseket hoznak nagyon nehéz körülmények között. Végül az Edinburgh tanulmány rámutat, hogy az elterelő stratégiák, mint például a figyelmeztetések és a nem kriminalisztikus beavatkozások fokozzák a dezisztencia folyamatát. Ezt az utóbbi megállapítást Gatti és társai (2009) is alátámasztották Kanadában, ahol a hivatalos ifjúsági igazságszolgáltatási rendszer korai beavatkozása kontraproduktívnak bizonyult.

A büntető igazságszolgáltatási rendszertől való eltérítés

Az eltérítés szempontjából indokolt rákérdezni, hogy milyen irányba kellene terelni a fiatalokat. Az Egyesült Királyságban az 1980-as évek során az elterelő stratégiák sikeresen csökkentették az őrizetbe vett fiatalok számát, de sok esetben a valós és sürgető szükségleteik megmaradtak (Haines és Drakeford 1998). A jelen cikk fő érve, hogy a jogsértő magatartás „értelmes következményekhez” vezessen (fogalom, melyet a Fiatalkori Bűnözés és Antiszociális Magatartás Független Bizottsága, 2010 alkotott): a fiatalok magatartásának megváltoztatása és a jóléti igényeik kielégítése érdekében. Hogyan lehet ezt elérni anélkül, hogy belerángatnánk őket ezekbe a stigmatizáló, megbélyegző, kriminalizáló rendszerekbe? El kell ismerni, hogy nagy kihívást jelent ennek a különösen kockázatos terepnek a tárgyalása, mindazonáltal nem lehetetlen.

A birtok integritás-menedzsment egy fontos alkalmazandó alapelv a fiatalok jogsértéseinek kezelésére. A fiatalok problémás viselkedésével legjobban annak előfordulási területén belül lehet foglalkozni. Ez megtörténhet a családban (segíteni a szülők hatékony beavatkozását), az iskolában vagy gyermekotthonokban. Az utóbbi esetben az Egyesült Királyság „gondozott” rendszerében nagy a kockázata a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszerbe való belépésnek olyan viszonylag triviális incidensek eredményeként, amelyeket ha otthon következnenek be csak határozottan, de nem hivatalosan kezelnek (Taylor 2006, Evans 2010). Nyilvánvaló, hogy az iskolákban és a gyermekotthonokban is van lehetőség az ilyen informális helyreállító gyakorlatok alkalmazására. A birtok integritás-menedzsment egy másik aspektusa arra törekszik, hogy kiszűrje azokat a fiatalokat, akik sebezhetőségeik és nagyobb szükségleteik miatt nem kellene belépniük a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe (például a tanulási nehézségekkel, súlyos mentális egészségi problémákkal küzdő gyermekeket és súlyos visszaélések vagy elhanyagolás áldozatait).

A birtok integritáskezelés árnyoldala, hogy az egyfajta „árnyék ifjúsági igazságszolgáltatási rendszer” kialakulásához vezethet, különösen a mentális egészség és a szociális jólét területein. Ez vitathatatlanul megtörtént Finnországban, ahol sok fiatal egészségügyi és jóléti alapon tartanak biztonságos egységekben (Pitts és Kuula 2005). Az a tény, hogy ebben az esetben a gyermekek jóléte a legfőbb szempont önmagában nem szigeteli el a fiatalokat a bebörtönzés káros hatásaitól. A mentálhigiénés vagy jóléti intézmény zárt ajtóit mögött álló fiatal személy valószínűleg még a kulcs elfordulása után is őrizetben érzi magát. Ezért fontos figyelembe venni, hogy az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye az ilyen létesítményekben tartózkodó gyermekekre is érvényes. Ezekben a létesítményekben alapvető fontosságú a jogokon alapuló jóléti modell kidolgozása, mely magában foglalja a megfelelő eljárás alapelveinek alkalmazását. A fiatalok a hatékony érdekképviselői szolgáltatások támogatását is igénylik.

Abban az esetben, ha a fiatalok leváltak a családokról, a közösségekről és az oktatásról / képzésről / és foglalkoztatásról, azok újracsatlakozására kell törekedni. Ismét hangsúlyozni kell a teljesen integrált, „beburkolt” gyermek- és ifjúságpolitika kidolgozásának fontosságát. Ehhez a visszailleszkedési folyamatokhoz megfelelő szakemberek vagy mentorok felügyeletére is szükség lehet, különösen a sebezhető fiatalok esetén.

A problémás viselkedéssel és a bűnözéssel természetesen foglalkozni kell. Ahol lehetséges (azaz ahol a megértés megfelelő szinten van jelen), a fiataloknak felelősséget kell vállalniuk tetteikért, és jóvá kell azokat tenniük, amennyire lehetséges.

A valódi helyreállító gyakorlatokat (Jacobson és Gibbs 2009; van Wormer és Walker 2013) ösztönözni kell, mivel a támogató közösségek (legyen ez egy szomszédság, iskola vagy ifjúsági klub) nagy szerepet játszanak az áldozatok és elkövetők közötti konstruktív találkozók megszervezésében, a megfelelő jóvátétel megtárgyalásában és a fiatalok társadalomba való újraintegrálásában. Bár a helyreállító gyakorlatok radikális, közösség alapú, informális igazságszolgáltatási modellt képesek nyújtani, mégis fontos az óvatosság. Aggályok övezik például a megfelelő eljáráshoz való jogokat: a tisztességes és független bírósági eljáráshoz és a megfelelő jogi képviselőhöz való jogot. Azokban a nemzetállamokban, ahol a büntethetőségi korhatár alacsony, ezek égetően fontos kérdések. Haines (2000) meggyőződéssel állítja, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás egyes formái közvetlenül ellentétesek az európai és nemzetközi egyezményekkel. Így a sebezhető helyzetet, amelybe a fiatal gyermekek a helyreállító folyamatokban való részvétellel kerülhetnek, mérlegelnünk kell a fejlettség, a rugalmasság és az érdekképviselőhöz való hozzáférés tekintetében. Ez nem zárja ki a helyreállító igazságszolgáltatás alkalmazását, de kiemeli az olyan gyakorlat kidolgozásának fontosságát, mely elismeri, hogy a fiatalok elsődlegesen gyerek és csak másodlagosan bűnöző.

Bizonyos esetekben szükség lehet szakember által vezetett beavatkozásokra is (például oktatási, egészségügyi, szociális és ifjúsági szolgáltatásokból). Más esetekben az önkéntesektől vagy – amint azt Mackenzie (2008) javasolta – a Támogatási és Elszámoltathatósági Köröktől (COSA) mentorálást igényelhet. Az utóbbi inkább a felnőttkori szexuális bűnelkövetőkkel áll kapcsolatban, de mellett nagyon jól működhet az olyan társadalmakban, ahol az önkéntes szolgálat erős hagyományai megtalálhatók. Ez a megközelítés különösen alkalmas olyan körülmények esetén, amikor egy fiatal személy családdal fennálló kapcsolata megfakul vagy teljesen meg is szakad. A legfontosabb, hogy a fiatalok gyors visszajelzést kapjanak a jogsértéseikre, beleértve a viselkedésüket, jóvátételt a bűncselekmény áldozatainak (ha lehetséges), a családdal való újraegyesítést (amennyiben helyénvaló) valamint az alapvető szolgáltatásokkal való kapcsolat helyreállítását vagy kezdeményezését. Ezek a tágabb közösségbe való újbóli beilleszkedés legfontosabb elemei.

A fiatal felnőttek és a büntető igazságszolgáltatási rendszer

A cikk eddig elsősorban azon fiatalok helyzetére összpontosított, akik még nem érték el a nagykorúságot, és mellett érvelt, hogy a gyerekeknek védett státuszt kell élvezniük, ha megszegik a törvényt. Amint azt a cikk már hangsúlyozta, a fiataloknak jelentős problémákkal kell szembenézniük, ahogyan a függő gyermekkorból átlépnek a képzeletbeli független felnőtt korba. Fontos elismerni, hogy a gyerek és felnőtt szolgáltatások és rendszerek közti átmenet gyakran egy plusz kihívást jelent az erkölcs drámai elmozdulása miatt. Ez a diszjunkció különösen éles a fiatalok és felnőtt büntető igazságszolgáltatási rendszerek összehasonlításakor.

Amellett, hogy a gyermekkori problémák gyakran a korai felnőttkorban is fennmaradnak, a fiatal olyan jogi diskurzusokkal szembesül, amely a büntetőjogi felelősség teljes súlyát az egyénre helyezi. Tekintettel, a fentiekben ismertetett, serdülők agyi fejlődésére és a társadalmi átmenet kihívásaira, az enyhén felfelé ívelő érvnek bizonyos érdemei vannak a teljes büntetőjogi felelősségvállalás irányába, különösen a komplex szükségletekkel rendelkező, kiszolgáltatott fiatal felnőttek esetében

(gondozó elhagyók és tanulási szükségletekkel, mentális egészségügyi problémákkal rendelkezők, lakhatással kapcsolatos nehézségekkel és szerhasználati problémákkal küzdők). Az Egyesült Királyságban a *Gondozás Elhagyó Törvény 2000* (Leaving Care Act, 2000) kiterjesztette a gyermekjóléti elveket a gondozást elhagyó fiatal felnőttek számára, a törvényen alapuló Útvonaltervek (Pathway Plans) bevezetésével, mely elismeri a gondozásból kilépők független felnőttkorba lépésének konkrét nehézségeit. Ideális esetben ezek a jóléti elvek a tárgyalóteremben is szerephez jutnak, amikor a fiatal, gondozást elhagyó felnőtt a büntető igazságszolgáltatás arzenáljával találja magát szemben. Ennek gyakorlatban történő alkalmazása azonban nem tisztázott. Németországban, Spanyolországban, Ausztriában, Litvániában és Ausztráliában bizonyos mértékű rugalmasság rendelkezésre áll olyan esetekben, amikor a fiatal felnőtt érettsége és körülményei a fiatalkorú igazságszolgáltatás befolyását igénylik (Dunkel, 2004; Transition to Adulthood, 2008). Az ilyen gyakorlatokat tovább kell vizsgálni, talán átmeneti bíróságok létrehozásának céljából.

Egy ponton azonban a fiatal felnőtteknek felelősséget kell vállalniuk tetteikért és be kell lépniük a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe. Amennyire lehetséges, az ilyen esetekben a az őrizetbe kerülés helyett, a közmunkára ítéletet kell előnyben részesíteni, mert az segíti a jogsértések alapjául szolgáló okok kezelését, miközben lehetővé teszik a családi és közösségi kötelékek fenntartását vagy erősítését, melyek a börtönbüntetés alatt megszakadnának. Raynor (2010: 74) korrekciós szolgálatok és a rehabilitáció hatékonyságáról szóló kutatása szerint „a hatékony segítség pozitívabban hat az elkövetők magatartására, mint azok az intézkedések, melyek elsődleges célja a büntetés és elrettentés [...]”. Ez a „segítség” általában az „eszmék és körülmények megváltoztatásában” nyilvánul meg: az előbbi a kognitív-viselkedési beavatkozásokat, egyéb problémamegoldó és szociális készségek megközelítéseit foglalja magába; míg az utóbbi az alapvető anyagi kérdésekkel és problémás viselkedésekkel foglalkozik, amelyek korlátozzák a rendelkezésre álló életválasztási lehetőségeket (például az alacsony jövedelem, rossz oktatás, az instabil lakhatás és a szerhasználati problémák).

A büntető őrizet elleni érvelés már megtörtént, de néhány fiatal felnőttet szükséges elítélni, hogy megvédjék a lakosságot a komoly sérelmekről. Ezt azonban az erőszakos bűncselekmények elleni végső fellépésként kell használni. Bár a börtönlét negatív jellemzőit soha nem lehet figyelmen kívül hagyni, Raynor (2004) a következő kulcsfontosságú elemek meglétét hangsúlyozza a konstruktív, zökkenőmentes szolgáltatás kialakításában: korai értékelés és tervezés (amint az illető őrizetbe kerül); közösségi szempontból releváns készségek fejlesztésére; közösségi programok, amelyek a szabadságvesztés fázisában végzett munkán alapulnak; és egy átfogó ügykezelési rendszer, amely mind a közvetlen, mind a folyamatos felügyeletet, valamint az alapvető szolgáltatásokhoz való közvetítést biztosítja. Maguire (2007) szerint ezen alapvető szolgáltatások közé tartozik: a lakhatás; az oktatás, a képzés és a foglalkoztatás; a mentális és fizikai egészség (ideértve a tanácsadási és szerhasználat ellenes szolgáltatásokhoz való hozzáférést); tanácsadás és érdekképviselő a pénzügyek, az ellátások és az adósság tekintetében; útmutatás és támogatás a családi és személyes kapcsolatok területén; és a proszociális attitűdök, meggyőződések és viselkedés előmozdítása.

A szabadulás utáni felügyelet biztosítja, hogy a börtönviseltek az általuk igényelt szolgáltatásokat megkapják, támogatja a közösségen belüli proszociális kapcsolatok kialakításának folyamatát, és ösztönzi az elme és viselkedés pozitív szokásainak

fenntartását. Ami a fiatal felnőtteket illeti, további megfontolásra ad okot az érettségük kérdése, a relatív tehetetlenségük és sérülékenységük, röviden a gondoskodási kötelezettség. Ennek megfelelően felelősséget kell vállalni annak biztosítása érdekében, hogy a fiatalok megfelelően kapcsolódjanak a szolgáltatásokhoz, amelyekre a releváns ifjúságpolitikán keresztül jogosultak. A fiatal felnőttektől, különösen a hátrányosabb háttérrel rendelkezőktől, nem várható el, hogy szoros útmutatás és támogatás nélkül férjenek hozzá szolgáltatásokhoz és egyedül nézzenek szembe az átmenet kihívásaival. Az ifjúságpolitikai szakirodalom hangsúlyozza a „megbízható felnőttek” (SEU 2005) jelenlétének fontosságát a fiatalok életében, akik segítik a súlyos döntések meghozatalát. Ezek a felnőttek megbízhatóak, mert hozzáértők (vagy legalábbis tudják, hogy hová kell menniük információszerzés céljából), őszinték, megbízhatóak és elkötelezettek a fiatalok érdekeinek előmozdítása mellett. Williamson (2005) a „kritikus emberek kritikus pillanatokban” kifejezéssel illeti őket, mert néha ez a szerep nemcsak támogatást és bátorítást foglal magában, hanem a kellemetlen igazság közlését is. Ennek ellenére ezek a személyek „ragaszkodnak” az érintett fiatalhoz. Sok fiatal számára ez a megbízható felnőtt lehet a szülő, a tágabb család tagja, egy tanár, ifjúsági munkás vagy egy tisztelt kortárs. Néhány kevésbé szerencsés fiatalnak, például akik az őrizetből szabadultak, nincs ilyen ember a közvetlen szociális környezetében. A SEU (2005) ezt a jelenséget vizsgálta a 16-25 évesek körében, akik a volt bűnözők, gondozás elhagyók, mentális és/vagy szerhasználati problémákkal küzdők kategóriába esnek és arra a megállapításra jutott, hogy egy megbízható felnőtt, mentor vagy útmutató azonosítása elengedhetetlenül fontos. Ez a létfontosságú szerep magába foglalja a „bizalmi kapcsolat megteremtését és fenntartását; a tanácsadást és ösztönzést, kis, de jelentős lépéseken keresztül a pozitív eredmények felé” (SEU 2005). Az őrizetet elhagyó fiatal felnőttek esetében ezt a szerepet nem szabad a véletlenre bízni.

Befejezés – politikai és gyakorlati következmények

Melyek tehát a fenti elemzés fő politikai és gyakorlati vonatkozásai?

Figyelembe véve azt a tényt, hogy a gyermekek és a fiatalok az érés folyamatában vannak, és a felnőttektől függenek az élet kulcsfontosságú szükségleteinek kielégítésében, a felnőttkort el nem ért gyermekeket a hivatalos büntető igazságszolgáltatási rendszeren kívül kell kezelni. A felnőtt életkor alatti gyermekek jogsértő magatartására és jóléti igényeikre a nem kriminalizáló beavatkozással kell reagálni, amelyek ideális esetben az egyetemes általános szolgáltatásokon alapulnak. Adott esetben helyénvaló az informális helyreállító igazságszolgáltatási gyakorlatok alkalmazása is az áldozatok igényeinek kielégítésére, jóvátételre és a személyes felelősségvállalás elősegítése érdekében. Ha a jogsértés tartós és veszélyes a nyilvánosságra, a gyereket biztosított szálláson kell tartani, de ez nem veheti fel a büntető őrizet formáját. Ez azt jelenti, hogy az egészségügyi és jóléti hivatalok által kezelt létesítményekben való „fogva tartás” kockázatát ellensúlyozni kell a jólét jogalapú elvek alkalmazásával és a hatékony érdekvédelmi szolgálatokhoz való hozzáférés biztosításával.

A fiatal felnőttekkel folytatott büntető igazságszolgáltatási beavatkozások közép-pontjában a pártfogó szolgálatok (vagy más megfelelő jogsértő szervezetek) által felügyelt, közösségi alapú, rehabilitációs beavatkozásoknak kellene lennie. Büntető őrizet az erőszakos bűncselekmények elleni fellépés legvégső eszköze lehet csupán. Azokban az esetekben, amikor a fiatal felnőtteket szabadságvesztésre ítélik,

a rendszereknek konstruktívnak kell lenniük (oktatási, képzési, tanácsadási, kognitív-viselkedési beavatkozások és áldozat tudatos programok formájában). Ideális esetben a szabadulás utáni tapasztalatnak olyan zökkenőmentes szolgáltatást kell nyújtania, amely megkönnyíti az egyén újbóli beilleszkedését. Ismételten, amennyire lehetséges, az általános szolgáltatásokkal való kapcsolatot meg kell teremteni.

Alapvető fontosságú, hogy minden gyermek és fiatal állampolgár is egyben, szolgáltatásokra vonatkozó jogokkal és jogosultságokkal. Azaz a fiataloknak szintén vannak kötelezettségeik, bár ezeknek mindig arányosnak kell lenniük az érettségi szintjükkel és a társadalmi körülményeikkel. A legtöbb büntető igazságszolgáltatási rendszer azon az elven alapszik, hogy a fiatalok vállaljanak teljes felelősséget cselekedeteikért. Az itt bemutatott érv arra vonatkozik, hogy fontos először megvizsgálni azt, hogy a fiatalok életében résztvevő felnőttek teljesítették-e kötelezettségeiket, legyenek azok szülők, tanárok vagy szociális munkások. Ha nem, elsődleges feladatunk az, hogy a fiatalot olyan támogatásokkal és szolgáltatásokkal kapcsoljuk össze, amelyek segítik a nehézségeikkel való szembenézést. Ezért egy integrált gyermek- és ifjúságpolitika központi szerepet játszik az itt bemutatott vízióban. A gyereket, aki vétkezik, elsősorban mindig gyermeknek kell tekinteni. A bűnelkövető fiatal felnőtteknek nagyobb felelősséget kell vállalniuk cselekedeteikért, de nem szabad figyelmen kívül hagyni a társadalom kollektív gondviselését a fiatal felnőttek iránt.

A cikkben felsorolt érveket három fontos feltételezés támasztja alá. Először is, hogy a fiatalokért nem csupán szüleik és családjaik tartoznak kizárólagos felelősséggel. A szülői szerep valójában – a fogalom legtágabb értelmében – nem magánérdek, hanem állami és kollektív felelősség. Másodszor, az államnak kulcsszerepet kell játszania az emberi jogok és szolgáltatások biztosításában. Harmadszor, az egyetemes szolgáltatások – nem a rászorultsági vagy a diszkrecionálisak – kevésbé stigmatizálnak és elősegítik a generációk közötti segítségnyújtást, ami növeli a polgárok közötti társadalmi szolidaritást. Vagyis nagyobb valószínűséggel erősítik a társadalmi köteleket, és segítik azon polgárok újbóli csatlakozását, akiket leginkább veszélyeztetet a marginalizálódás. Ide illő a gyakran idézett kelet-afrikai eredetű mondás, mely szerint: „egy egész falu szükséges egy gyermek felneveléséhez.” Nyilvánvaló azonban, hogy biztosítanunk kell a „falu” jó állapotát is. Goldsonnak (2013) az Európa előtt álló politikai döntéseket átláthatóvá tevő, mélyreható elemzése rávilágít a fiatalok emberi jogainak újbóli megerősítésére és a társadalmi szolidaritás kötődéseinek – a generációk és a nemzetállamok között – erősítésére.

Hivatkozások

- Barry M. (2006), *Youth Offending in Transition: The Search for Social Recognition*, Routledge, Abingdon.
- Bateman T. (2012), „Children in conflict with the law: an overview of trends and developments – 2010/2011”, www.nayj.org.uk (letöltve 30/12/2012).
- Blakemore S. J. és Choudhury S. (2006), „Development of the adolescent brain: implications for executive function and social cognition”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47: 296-312.
- Brander P., Keen E. és Lemineur M.-L. (eds) (2002), *Compass – A manual on human rights education with young people*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Brown S. (2005), *Understanding Youth and Crime (Crime and Justice)*, Open University Press, Maidenhead.
- Case S. (2007), „Questioning the ‘evidence’ of risk that underpins evidence-led youth justice interventions”, *Youth Justice* 7(2) 91-106.
- Case S. és Haines K. (2009), *Understanding Youth Offending: Risk Factor Research, Policy and Practice*, Willan, Cullompton.
- Cohen S. (1972/2002), *Folk Devils and Moral Panics: The creation of Mods and Rockers*, MacGibbon and Kee, London.

- Coleman J. C. (2011), *The Nature of Adolescence*, Routledge, London.
- Cornish P. és Clarke R. V. (1986), *The Reasoning Criminal*, Springer-Verlag, New York.
- Council of Europe (2009), *European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures*, Council of Europe, Strasbourg.
- Council of Europe (2010), „Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice” (adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th Meeting of the Ministers’ Deputies), Council of Europe, Strasbourg.
- Currie E. (1986), *Confronting Crime: An American challenge*, Pantheon, New York.
- Davies N. és Williams D. (2009), *Clear Red Water: Welsh Devolution and Socialist Politics*, Francis Boutle Publishers, London.
- Delmage E. (2013), „The Minimum Age of Criminal Responsibility: A Medico-Legal Perspective”, *Youth Justice* 13(2), 101-110.
- Drakeford M. (2010), „Devolution and youth justice in Wales”, *Criminology and Criminal Justice*, 10(2): 137-154.
- Drakeford M. és Williamson H. (1998), „From Benign Neglect to Malign Indifference: Housing and Young People”, in Shaw I., Thomas S. and Clapham D. (eds), *Social Care and Housing*, Research Highlights, 32, Jessica Kingsley, London, pp. 183-203.
- Dunkel F. (2004), *Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice*, European Society of Criminology, Lausanne: www.esc-eurocrim.org./files/ch09.pdf (accessed on 31/12/2012).
- Evans J. (2010), „Institutional abuse and children’s homes” in Brookman F., Maguire M., Pierpoint H. és Bennett T. (eds), *Handbook on Crime*, Willan, Cullompton, pp. 458-479.
- Evans J. és Shen W. (eds) (2010), *Youth Employment and the Future of Work*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Farrington D. (2000), „Exploring and preventing crime: the globalisation of knowledge”, *Criminology*, 38: 1, 1-24.
- Farrington D. (2007), „Childhood Risk Factors and Risk-Focused Prevention” in Maguire M., Morgan R. és Reiner R. (eds), *The Oxford Handbook of Criminology*, pp. 602-640.
- Farrington D. és West D. (1990), „The Cambridge Study in Delinquent Development: A Long-Term Follow-Up of 411 London Males”, in Kramer H. J. és Kaiser G. (eds), *Criminality, Behaviour and Life History*, Springer-Verlag, Berlin, pp. 115-138.
- Farrington D. és West D. (1993), „Criminal Past and Life Histories of Chronic Offenders’ Risk and Protective Factors and Early Identification”, *Criminal Behaviour and Mental Health*, 3(4): 492-525.
- Furlong A. és Cartmel F. (2007), *Young People and Social Change – new perspectives*, Open University Press and McGraw-Hill, Maidenhead.
- Gatti U., Tremblay R. and Vitaro F. (2009), „Iatrogenic effect of juvenile justice”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(8): pp. 991-998.
- Glueck S. és Glueck E. (1940), *Unraveling Juvenile Delinquency*, Commonwealth Fund, New York.
- Goldson B. (2002), *Vulnerable Inside: Children in Secure and Penal Settings*, Children’s Society, London.
- Goldson B. (2006), „Penal Custody: Intolerance, Irrationality and Indifference”, in Goldson B. és Muncie J. (eds), *Youth Crime and Justice*, Sage, London.
- Goldson B. (2013), „Youth Justice in a Changing Europe: Crisis Conditions and Alternative Visions”, *Perspectives on Youth* Vol. 1, Council of Europe, Strasbourg.
- Haines K. (2000), „Referral Orders and Youth Offender Panels: Restorative Approaches and the New Youth Justice”, in Goldson B. (ed.), *The New Youth Justice*, Russell House Publishing, Lyme Regis, pp. 58-80.
- Haines K. és Drakeford M. (1998), *Young People and Youth Justice*, Macmillan, London.
- Helve H. és Evans K. (eds) (2013), *Youth and Work Transitions in Changing Social Landscapes*, Tufnell Press, London.
- Hirschi T. (1969), *Causes of Delinquency*, University of California Press, Berkeley, CA.
- Independent Commission on Youth Crime and Antisocial Behaviour (2010), *Time for a Fresh Start*, Independent Commission on Youth Crime and Antisocial Behaviour, London.
- Jacobson J. és Gibbs P. (2009), *Out of Trouble – Making Amends: Restorative Justice in Northern Ireland*, Prison Reform Trust, London.
- Jacobson J., Bhardwa B., Gyang T., Hunter G. és Hough, M. (2010), *Punishing Disadvantage: A Profile of children in custody*, Prison Reform Trust, London.
- Jewkes Y. (2011), *Media and Crime*, Sage, London.
- Keating D. (2004), „Cognitive and brain development” in Lerner R. and Steinberg L. (eds), *Handbook of Adolescent Development*, John Wiley, Chichester.
- Lamb M. E. és Sim M. P. Y. (2013), „Developmental Factors Affecting Children in Legal Contexts”, *Youth Justice* 13(2) pp. 131-144.
- MacDonald R. (2006), „Social exclusion, youth transitions and criminal careers: five critical reflections on risk”, *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 39, 3: pp. 371-383.

- MacDonald R. és March J. (2005), *Disconnected Youth? Growing Up in Britain's Poor Neighbourhoods*, Palgrave, London.
- MacDonald R. és Shildrick T. (2007), „Street Corner Society”, *Leisure Studies* 26, 3: pp. 339- 355.
- Mackenzie S. (2008), *How To Reduce Youth Crime and Anti-Social Behaviour by Going Round in Circles*, Institute for Public Policy Research, London.
- Mackintosh N. (2011), <http://royalsociety.org/policy/projects/brain-waves/responsibility-law/?f=i> (letöltve 12/11/2012).
- Maguire M. (2007), „The resettlement of ex-prisoners” in Gelsthorpe T. és Morgan R. (eds), *Handbook of Probation*, Willan, Cullompton.
- Maruna S. (2001), *Making Good: How Ex-Convicts Reform and Rebuild Their Lives*, American Psychological Association, Washington DC.
- Maruna S. és Immarigeon R. (eds) (2008), *After Crime and Punishment: Pathways to Offender Reintegration*, Willan, Cullompton.
- McAra L. és McVie S. (2007a), *Criminal Justice Transitions*, Edinburgh Study of Youth Transitions and Crime, Research Digest No. 14, Edinburgh Centre for Law and Society.
- McAra L. és McVie S. (2007b), „Youth Justice? The Impact of Agency Contact on Desistance from Offending”, *European Journal of Criminology* 4(3), pp. 315-345.
- McAra L. és McVie S. (2010), „Youth crime and justice: Key messages from the Edinburgh Study of Youth Transitions and Crime”, *Criminology and Criminal Justice* 10(2), pp. 179-204.
- McNeill F. (2006), „A desistance paradigm for offender management”, *Criminology and Criminal Justice – An International Journal*, 6(1), pp. 39-62.
- National Assembly for Wales (2000) *Extending Entitlement: Supporting Young People in Wales*, a Report by the Policy Unit, National Assembly for Wales, Cardiff.
- National Audit Office (2004), *Youth Offending: The Delivery of Community and Custodial Sentences*, National Audit Office, London.
- Pearson G. (1983), *Hooligan: A history of respectable fears*, Macmillan, Basingstoke.
- Pitts J. (2001), „Korrekctional Karaoke: New Labour and the Zombification of youth justice”, *Youth Justice* 1(2), pp. 3-16.
- Pitts J. és Kuula T. (2005), „Incarcerating Young People: An Anglo-Finnish Comparison”, *Youth Justice* 5(3), pp. 147-164.
- Raynor P. (2004), „Seven ways to misunderstand evidence-based probation” in Smith D. (ed.), *Social Work and Evidence-based Practice*, Jessica Kingsley, London.
- Raynor P. (2010), „Appendix D: Supervision, Compliance and Enforcement” in Evans J., Heath B., Isles E. és Raynor P. (2010), *Youth Justice in Jersey: Options for Change: A report commissioned by the Children's Policy Group*, States of Jersey Government, St Helier, pp. 74-79.
- Roe S. és Ash J. (2008), *Young people and crime: findings from the 2006 Offending Crime and Justice Survey*, Statistical Bulletin 9/08, Home Ofce, London.
- Royal Society (2011), Brain Waves 4: Neuroscience and the Law, http://royalsociety.org/uploadedFiles/Royal_Society_Content/policy/projects/Brain-Waves-4.pdf (letöltve 12/11/2012).
- Rutherford A. (1992), *Growing Out of Crime: The New Era*, Waterside Press, Winchester.
- Rutter M. (1996), „Transitions and turning points in developmental psychopathology as applied to the age span between childhood behaviour and mid-adulthood”, *Behavioural Development* 19, pp. 603-26.
- Sampson R. és Laub M. (1993), *Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life*, Harvard University Press, Cambridge MA.
- Sampson R. és Laub M. (1995), „Understanding variability in lives through time: contributions of life-course criminology”, *Studies on Crime and Crime Prevention*, 4: pp. 143-158.
- SEU (Social Exclusion Unit) (2005), *Young Adults with Complex Needs*, Office of the Deputy Prime Minister, London.
- Shover N. (1996), *Great Pretenders: Pursuits and Careers of Persistent Thieves*, Westminster Press, Boulder, CO.
- Steinberg L. (2007), „Risk-taking in adolescence: new perspectives from brain and behavioural science”, *Current Directions in Psychological Science* 19, pp. 55-59.
- Steinberg L. (2009), „Adolescent development and juvenile justice”, *Annual Review of Clinical Psychology* 5, pp. 27-73.
- Stephenson M. (2007), *Young People and Offending – Education, youth justice and social inclusion*, Willan, Cullompton.
- Taylor C. (2006), *Young People in Care and Criminal Behaviour*, Jessica Kingsley, London.
- Transition to Adulthood (2008), *Young Adults and Criminal Justice: International Norms and Practices*, Transition to Adulthood, London.
- Utting D. és Vennard J. (2000), *What Works with Young Offenders in the Community?*, Barnardo's, Ilford.
- van Wormer K. S. és Walker L. (eds) (2013), *Restorative Justice Today: Practical Applications*, Sage, London.

- West D. és Farrington D. (1973), *Who Becomes Delinquent?*, Heinemann, London.
- Wikstrom P. (1998), „Communities and Crime” in Tonry M. (ed.), *The Handbook of Crime and Punishment*, Oxford University Press, Oxford.
- Wikstrom T. és Loeber R. (1997), „Individual Risk Factors, Neighbourhoods and Juvenile Ofending”, in Tonry M. (ed.), *The Handbook of Crime and Punishment*, Oxford University Press, New York.
- Williams C. (ed.) (2011), *Social Policy for Social Welfare Practice in a Devolved Wales*, BASW/Venture Press, Birmingham.
- Williamson H. (2002), *Supporting Young People in Europe: principles, policy and politics*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Williamson H. (2004), *The Milltown Boys Revisited*, Berg, Oxford.
- Williamson H (2005), „Challenging practice: a personal view on youth work in times of changed expectations”, in Harrison R. és Wise C. (eds), *Working with Young People*, Sage, London, pp. 70-84.
- Williamson H. (2006), *Supporting young people in Europe: Lessons from the 'second seven' Council of Europe International Reviews of National Youth Policy*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Yates J. (2010), „Structural disadvantage: youth, class, crime and poverty”, in Taylor W., Earle R. és Hester R. (eds), *Youth Justice Handbook: Theory, policy and practice*, Willan, Cullompton, pp. 5-22.
- Zimring F. E. (2005), *American Juvenile Justice*, Oxford University Press, New York.

Nele Havermans, Sarah Botterman, Koen Matthijs

Veszélyeztetett gyermekek

A társadalmi-gazdasági háttér és a családok felbomlásának hatása a gyermekek iskola iránti elkötelezettségére és a családi kapcsolatok közvetítő szerepe¹

Bevezetés

Noha Európában az iskolázottság szintje a háború utáni időszakban nőtt, a társadalmi-gazdasági háttérrel és a családok felbomlását szolgáló egyenlőtlenségek továbbra is fennmaradtak, sőt növelték az oktatási szakadékot (Európai Szakszervezeti Intézet 2012). A társadalmi-gazdasági háttér az oktatási egyenlőtlenségek egyik legfontosabb tényezője: a hátrányos helyzetű családok gyermekeinek nagyobb valószínűséggel vannak rosszabb oktatási eredményei, amiből következően csökkennek az életesélyeik (McLanahan 2009). A családok felbomlása szintén egy olyan mechanizmusnak tekinthető, amely növeli a társadalmi egyenlőtlenségek szülőkről gyermekekre való átadódását. Az elmúlt néhány évtizedben mélyreható változás ment végbe az európai családstruktúrákban (Kalmijn 2007). Kutatások bizonyították, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségű, elvált szülők gyermekei megnövekedett kockázattal vannak kitéve (Amato 2001).

A flamandok Európa egyik legegyenlőtlenebb oktatási rendszerével rendelkeznek (OECD 2010). Az alacsony társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező flamand gyermekek kevésbé sikeresek az olvasásban és a matematikában, és kevésbé elkötelezettek az iskola iránt (De Meyer és munkatársai 2005). Egyre több bizonyíték van arra, hogy a flamand, elvált szülők gyermekei kevésbé törekszenek a magasabb iskolai végzettség megszerzésére és a továbbtanulásra (Havermans és munkatársai 2013a; 2013b). Ezek az egyenlőtlenségek más európai országokban is megtalálhatóak (Gorard és Smith 2004). Az európai döntéshozók az egyenlő oktatási lehetőségeket tartják a társadalmi integráció előmozdításának legfontosabb eszközének, melyek csökkentik a fiatalok munkanélküliségét és a korai iskolaelhagyást (Európai Bizottság 2009 és 2010).

A társadalmi integráció akadályai komplexek és különböző szinteken helyezkednek el. Létezhetnek intézményi (diszkrimináció, az infrastruktúra hiánya), családi (társadalmi-gazdasági háttér, családstruktúra és dinamika), közösségi (előítélet,

---

1 Eredeti megjelenés: Havermans, Nele – Botterman, Sarah – Matthijs Koen: (2014): Children at risk: the effects of socio economic background and family dissolution on children's schoolengagement, and the mediating role of family connections in Perspectives on youth volume 2: Connections and disconnections, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

marginalizáció) vagy egyéni (kivonulás) szinten is. Ebben a tanulmányban a hangsúly a családon belüli akadályokon van: a család felbomlásának illetve az alacsony társadalmi-gazdasági háttér negatív, iskolai eredményekre kiterjedő hatásait vizsgálja. A kérdés az, hogy ezek az összefüggések a családtagok megromlott kapcsolata és a rosszul működő családi dinamika által közvetítettek-e.

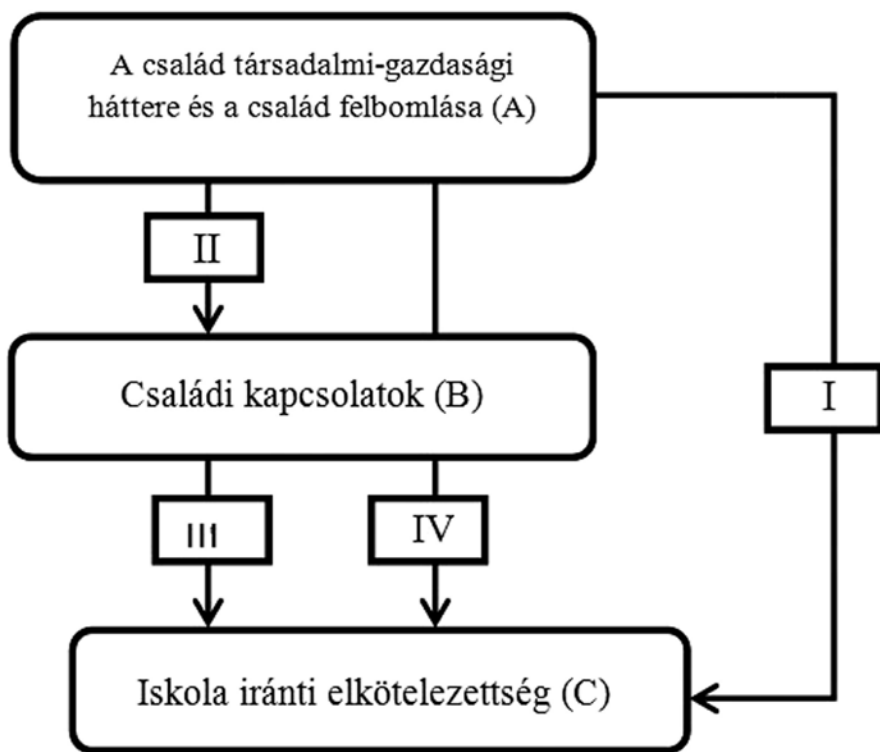
Ezt a kutatási kérdést az ifjúságkutatás, a gyakorlat és a politika perspektíváiból (az ifjúsági terület „mágikus háromszöge”) közelítjük meg. A cikk első részében összefoglaljuk a gyermekek oktatási eredményeinek családi hatásairól szóló tanulmányok főbb megállapításait, különös figyelmet szentelve a nem kognitív oktatási eredményekre. Ezt követően flamand középiskolások reprezentatív mintáján végzett elemzések eredményeit ismertetjük. Végül vitára bocsátjuk azt a kérdést, hogy az ifjúsági munka és az ifjúságpolitika miként tekint a felbomlott családok és a társadalmi integráció közötti összefüggésre.

A családi jellemzők hatásai a gyermekek oktatási eredményeire a Flamand régióban (Belgium)

Ennek a kvantitatív kutatásnak a középpontjában annak a hatásnak a vizsgálata áll, amit a családi társadalmi-gazdasági háttér és a család felbomlása gyakorol a családi kapcsolatokra valamint az iskola iránti elkötelezettségre. Mindezt a gyermekek szemszögéből vizsgáljuk. A válaszadókat „gyermekeknek” nevezzük, mivel ez a családi kontextusban (az elemzés fő fókusz) elfoglalt státuszuk, a mintát azonban 11 és 21 év közötti serdülők alkotják. Tehát, bár a következő bekezdésekben a válaszadókra, mint gyerekekre hivatkozunk, a tanulmány eredményei a flandriai fiatalok családi és iskolai életét egyaránt érintik. Figyelembe véve a folyóirat alkalmazott kutatási szemléletét, röviden áttekintjük a témával kapcsolatos korábbi szakirodalmat és az elemzések legfontosabb következtetéseit. A fő következtetéseket pedig nemzetközi összehasonlító megközelítésben az ifjúságpolitikához és a gyakorlathoz kapcsoljuk.

Az elméleti és analitikus modell bemutatása

A fogalmi és analitikus modellt az 1. ábrán mutatjuk be. Konceptcionálisan a családok társadalmi-gazdasági hátterére és a család felbomlására (A), a családi kapcsolatokra (B) és a gyermekek iskola iránti elkötelezettségére (C) összpontosítunk. Analitikusan a következő összefüggéseket vizsgáljuk: a családok jellemzőit és az iskola iránti elkötelezettséget (I), a családi jellemzőket és a családi kapcsolatokat (II), a családi kapcsolatokat és az iskola iránti elkötelezettséget (III), a család jellemzőit és az iskolai iránti elkötelezettséget, ami között a családi kapcsolatok közvetítenek (IV).

1. ábra: A koncepcionális és analitikus modell

Koncepcionális modell

Úgy tartják, hogy egyes gyermekek nagyobb veszélyben vannak, mint mások, ha az oktatási esélyeiket nézzük. Két olyan családi háttér jelenséget vizsgálunk, amelyek negatív (oktatási) kimenetelűek lehetnek a gyermekekre: a társadalmi-gazdasági családi háttér és a család felbomlása (A). Ezek a strukturális családi jellemzők erősen befolyásolják a gyermekek fejlődését. Ezek a kontextuális kockázati tényezők negatív hatást gyakorolnak a gyermekek számos eredményére, többek között az oktatási eredményeikre, valamint társadalmi-érzelmi jólétükre és az egészségükre is. A továbbiakban, cikkünkben a családi kapcsolatokra (B) és az iskola iránti elkötelezettségre (C) koncentrálunk.

A családi kapcsolatokat a családtagok kapcsolatának hatékonysága és minősége alapján definiáljuk. A családi rendszer perspektívája szerint egy családon belül három alrendszer létezik: a párkapcsolati, a szülői és a testvéri alrendszer. A családi kapcsolatok nemcsak a szülők és gyermekeik kapcsolatára utalnak, hanem a szülők és a testvérek közötti kapcsolatokra is. Ebben a cikkben a házassági és a szülő-gyermek alrendszerekre koncentrálunk. Ezen kapcsolatok minősége fontos hatással van a gyermekek viselkedésére és fejlődésére (Hakvoort és munkatársai 2010). Továbbá a szülők és gyermekeik közötti kapcsolatok hatékonyságát a szülői stílussal összhangban is meg lehet vizsgálni. Ez egyfajta egyensúly a szülői felügyelet és a gyermekek számára biztosított önállóság között. A felhatalmazó nevelési stílust a

gyermekfejlesztés legkedvezőbb stílusaként emlegetik, ami ötvözi a magas szintű autonómiát a magas szintű felügyelettel (Baumrind 1966).

Az iskola iránti elkötelezettséget, mint nem-kognitív oktatási eredményt tanulmányozzuk. A nem-kognitív oktatási eredmények nem képezik a kognitív oktatási eredmények részét, amelyeket formális vizsgákon és teszteken mérnek. Ezek az iskolai hozzáálláshoz, személyes tulajdonságokhoz és viselkedéshez kapcsolódnak. Egyre inkább felismerik a nem-kognitív jellegű kimenetek fontosságát mind a jelenlegi, mind a jövőbeni eredményekre, mint például a foglalkoztathatóságra (Johnson és munkatársai 2001). Az iskola iránti elkötelezettség nemcsak a viselkedési szempontokra vonatkozik, mint például az iskolai jelenlét, a házi feladat és az órán való részvétel, hanem több érzelmi szempontot is magába foglal, mint például az iskola iránti érdeklődést és a tanulás iránti vágyat (Dee és West 2011). Az iskola iránti elkötelezettség szorosan kapcsolódik az iskolai lemorzsolódáshoz, a felsőfokú oktatásba való bejutáshoz és a jövőbeli munkaerő-piaci részvételhez (Finn 2006) is.

Analitikai keret

Először a társadalmi-gazdasági családi háttér és a család felbomlásának hatásait vizsgáljuk az iskola iránti elkötelezettségre (I). A pénzügyileg „egészséges” családokban élő gyermekek várhatóan magasabb iskolai elkötelezettséggel rendelkeznek, mivel családjuk több erőforrást tud biztosítani ahhoz, hogy jól teljesítsenek az iskolában (Brown 2010). Ezzel ellentétben a családi gazdasági nehézségek stresszt okoznak, ami csökkentheti a gyermekek iskola iránti elkötelezettségét (Mistry és munkatársai 2009). A szülők iskolázottsági szintje erősen befolyásolja a családon belül kialakult kognitív környezetet (Raviva és munkatársai 2004). A magasabb iskolai végzettségű szülők jobb teljesítményre ösztönzik gyermekeiket, mivel jobban megértik az oktatás potenciális előnyeit, mint az alacsony iskolázottságú szülők (Astone és Mclanahan 1991). Továbbá képesek gyermekeiket az iskolai munkában segíteni, mivel nagyobb szellemi tőkével rendelkeznek (Conger és Donnellan 2007). A család felbomlása viszont összefügg a jólét és az elkötelezettség alacsonyabb szintjével. A válási folyamat körüli stressz csökkentheti a gyermekek iskolai koncentrációját és motivációját (Amato 2001).

Másodszor, a családi társadalmi-gazdasági háttérnek és a család felbomlásának a családi kapcsolatokra gyakorolt hatásait (II) elemezzük. A családi kapcsolatok dinamikája fontos hatással van a gyermekek viselkedésére és fejlődésére (Hakvoort és munkatársai 2010). Az alacsony társadalmi-gazdasági helyzetben levő családokra jellemzőek a megromlott családi kapcsolatok. Nagy konfliktusok is azokban a kapcsolatokban alakulnak ki többnyire, ahol a párok pénzügyi problémákkal küzdenek vagy alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek (Conger és munkatársai 2010; Van den Troost és munkatársai 2006). Gyakran a családok felbomlása és a válás sem zárja le a szülők között fennálló konfliktusokat. Az elvált párok között továbbra is vita állhat fenn, mivel együtt kell dönteniük a felügyeletről, a tartásdíjról és a gyermeknevelés általános kérdéseiről (Dronkers 1999; Musick és Meier 2010). A szülők és a gyermek közötti kapcsolatokat a család felbomlása és a társadalmi-gazdasági családi jellemzők szintén befolyásolják. A gazdasági depriváció és a válás szorosan összefonódik a kevésbé elkötelezett és nem hatékony szülői stílusokkal (Kiernan és Huerta 2008; Martinez és Forgatch 2002) és a gyenge szülő-gyermek kapcsolatokkal (Conger és munkatársai 2010; Kalmijn 2012) is. Ezzel szemben a magasabb

iskolázottságú szülők gyermekei gyakran jobb kapcsolatot ápolnak a szüleikkel, mint az alacsony képzettségű szülőké (Chen és Kaplan 2001).

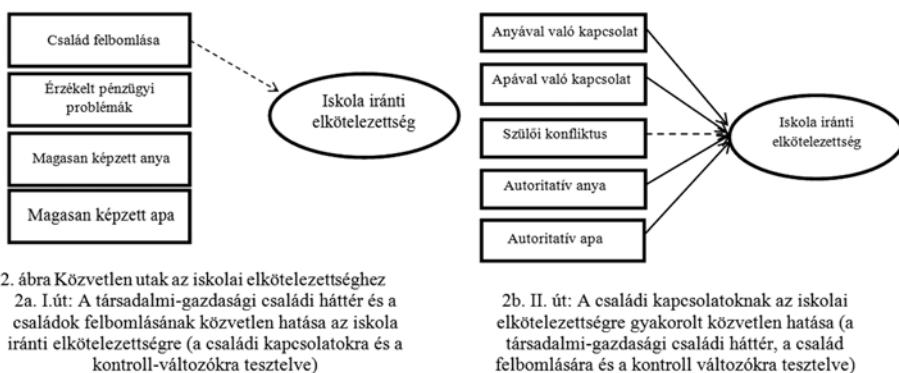
Harmadszor, tanulmányozzuk a családi kapcsolatok iskola iránti elkötelezettségre gyakorolt hatását (III). Először is, a szülők oktatási életben való részvétele növelheti a gyermek motivációját és iskolai jelenlétét (Gonzalez-DeHass és munkatársai 2005; Kearney 2008). A felhatalmazó szülői stílus, amely ötvözi a számonkérést a gyerek igényeinek meghallgatásával, szintén összekapcsolható a jobb oktatási eredményekkel. A felhatalmazó nevelési stílust alkalmazó szülők több iránymutatást adnak a gyermeküknek, felügyeletük és irányításuk pedig nagyobb iskolai elkötelezettséget eredményez (Baumrind 1966; Steinberg és munkatársai 1992). A szülői konfliktus csökkenti a gyermekek iskolai koncentrációját és motivációját, mivel a szülők otthoni veszekedése hatalmas stressz forrás a számukra (Dronkers 1999; Hakvoort és munkatársai 2010).

Végezetül elemezzük a társadalmi-gazdasági családi háttér és a család felbomlásának közvetett hatásait az iskolai elkötelezettségre, a családi kapcsolatokon keresztül (IV). Mivel a társadalmi-gazdasági családi háttérnek és a család felbomlásának közvetlen hatásai a családi kapcsolatokra és az iskolai elkötelezettségre feltételezhetően negatívak, az egyenlőtlenségek közvetett hatásai várhatóan szintén negatívak lesznek. A családi szétválások várhatóan (részben) magyarázatot adnak a gyenge családi jellemzők iskolai elkötelezettségre gyakorolt negatív hatásaira.

Eredmények

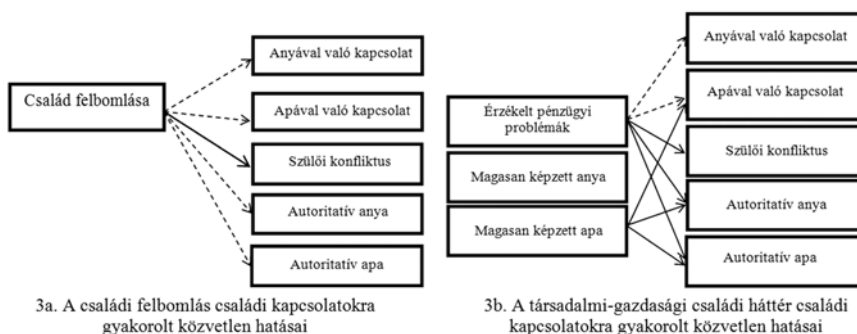
A koncepcionális modellt a *Leuveni Serdülő és Családi Tanulmányok* (LAFS, www.soc.kuleuven.be/logo) adatbázisán teszteljük. Az adatokat 2008 és 2011 között a Leuven-i Egyetem Család- és Népeségkutató csoportja gyűjtötte össze (www.soc.kuleuven.be/fapos). 7 035 tanulóból álló, 49 középiskolát magába foglaló kutatás Flandria teljes iskolapopulációjának több mint 1%-át fedi le. A nemek, az életkor és a pálya megoszlása nagyban tükrözi a teljes iskolai népességet (Vanassche és munkatársai 2012). A mintában szereplők 11 és 21 év közöttiek, átlagéletkoruk 15 év. Az elemzésekben a nemzet, az életkort és a belga állampolgárságot vesszük figyelembe. A szignifikáns eredményeket ($p < .05$) szaggatott (negatív hatások) és teljes (pozitív hatások) nyilakkal szemléltetjük. A változók, az analitikai módszerek és az eredmények operacionalizálására vonatkozó információk a függelékben találhatók.

E tanulmány eredményei azt mutatják, hogy az iskola iránti elkötelezettséget nem befolyásolják a társadalmi-gazdasági családi háttér mutatói, ha a családi kapcsolatok a kontroll-változók (lásd a 2a. ábrát). Csak a családok felbomlása az, ami jelentősen csökkenti a gyermekek iskolai elkötelezettségét. A 2b. ábrán azt látjuk, hogy minden családi kapcsolati mutató hatással van az iskola iránti elkötelezettségre. A szülőkkel való jó kapcsolat a gyermekek magas iskolai elkötelezettségével jár együtt. A szülői konfliktusnak való kitettség csökkenti a gyermekek iskolai elkötelezettségét. Az anya és apa felhatalmazó szülői stílusa szintén pozitív hatással van az iskolai elkötelezettségre.

2. ábra Közvetlen utak az iskolai elkötelezettséghez

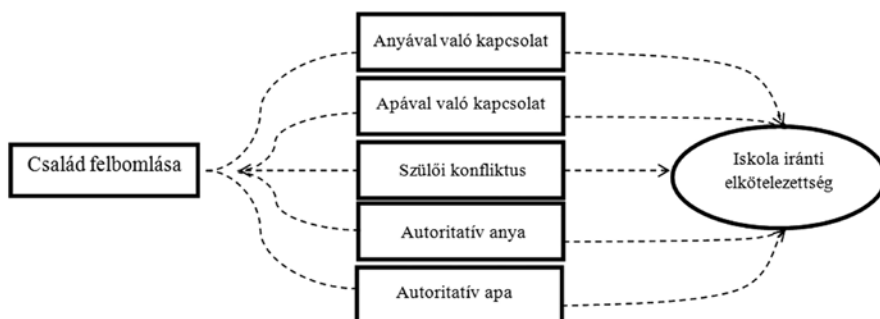
A 3. ábrán a társadalmi-gazdasági családi háttér és a családok felbomlásának hatásait mutatjuk be a családi kapcsolatokra. A társadalmi-gazdasági családi háttér tekintetében, az érzékelt pénzügyi problémák különösen negatívan befolyásolják az anyával és az apával fennálló kapcsolatokat, és növelik a szülői konfliktusok előfordulását. Továbbá a felhatalmazó szülői stílus kevésbé jellemző azokra a szülőkre, akik otthon pénzügyi problémákkal küzdenek. Az anya és az apa iskolázottsága kevésbé hat a családi kapcsolatokra. A magasan képzett apák gyermekeire szignifikánsan jobb kapcsolat jellemző az apjukkal. A magasan képzett apák gyakrabban veszik fel a felhatalmazó szülői stílust, és az (ex-) partnerük (azaz a gyermek anyja) is gyakrabban alkalmazza ezt a stílust. Az anyák iskolázottsági szintje nem befolyásolja a családi kapcsolatok mutatóinak egyikét sem. Végül, a család felbomlása az összes családkapcsolati mutatóra hatással van. Csökkenti a gyermekek és szüleik közötti kapcsolatok minőségét és növeli a szülői konfliktusok előfordulását. A szülők válása szintén hat azok nevelési stílusára, mivel az elvált szülőkre gyakrabban jellemző a nem felhatalmazó szülői stílus.

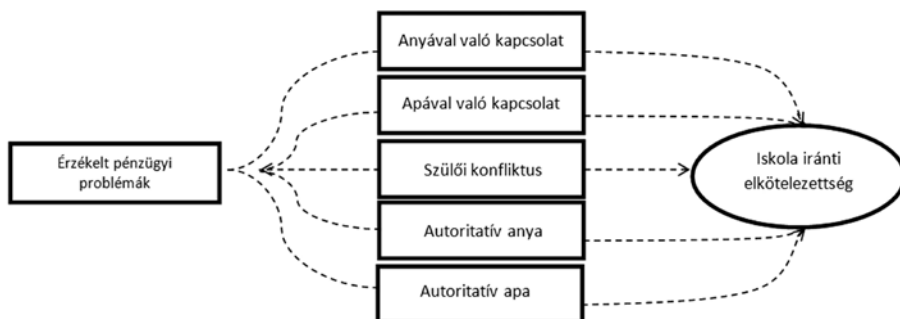
3. ábra III. út: A családi kapcsolatokra gyakorolt közvetlen hatások

Az előző eredmények azt mutatják, hogy: 1) a társadalmi-gazdasági családi háttér és a család felbomlása befolyásolja a családi kapcsolatokat; 2) a családi kapcsolatok, mint kontroll változó, a családi háttér nem befolyásolja a gyermekek iskolai elkötelezettségét; és 3) a családi háttér mint kontroll változó, a családi kapcsolatok szignifikánsan kapcsolódnak a gyermekek iskolai elkötelezettségéhez.

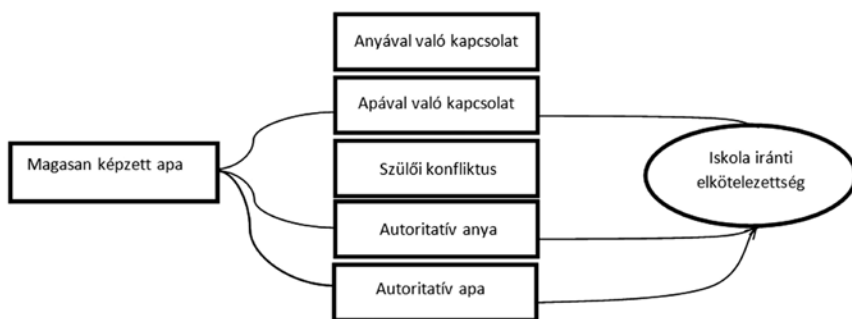
Ezután kiszámoltuk, hogy a családi háttér hatása közvetett-e és vajon a családi kapcsolatokon keresztül van-e közvetítve. A 4a. ábrán a család felbomlásának közvetett hatásait mutatjuk be az iskola iránti elkötelezettségre. Közvetlen negatív hatása mellett a szülők válása szintén jelentős negatív közvetett hatást gyakorol a gyermekek iskolai elkötelezettségére. Ezt a hatást az összes családi kapcsolatok mutatói közvetítik. A 4b. és 4c. ábrákon bemutatjuk a társadalmi-gazdasági családi háttérmutatók közvetett hatásait. Az otthoni pénzügyi problémák jelentős negatív közvetett hatással járnak, amelyet a családi kapcsolatok mutatói közvetítenek. Az apa iskolázottsági szintje pozitív közvetett hatást gyakorol a gyermekek iskolai elkötelezettségére. Ez a közvetett hatás megmutatkozik a magasabb végzettségű apák és gyermekei jobb kapcsolatában és a szülők (mindkét szülő) autoritatív nevelési stílusában. Összefoglalva, a családi háttér hatásait (a társadalmi-gazdasági háttér és a család felbomlása) a gyermekek iskolai elkötelezettségére nagyrészt a szétválások magyarázhatják a családi szinten. Ennek következtében a fiatalok társadalmi beilleszkedését célzó politikának és gyakorlatnak figyelembe kell vennie a családot. Nemcsak a társadalmi-gazdasági háttér és a családi struktúra játszik fontos szerepet a gyermekek oktatási eredményeiben, de leginkább a szülők, valamint a szülők és a gyermekek közötti kapcsolatok, melyek kulcsfontosságú szerepet játszanak a hátrányos helyzetű gyermekek oktatási esélyeinek javításában. A következő bekezdésben ezeket a megállapításokat kapcsoljuk össze az ifjúságpolitikával és gyakorlattal nemzetközi összevetésben.

4a. A családi felbomlás közvetett hatásai az iskolai elkötelezettségre

4b. Az érzékelt pénzügyi problémák közvetett hatása az iskolai elkötelezettségre

4c. A szülők iskolázottsági szintjének közvetett hatásai az iskolai elkötelezettségre

4. ábra IV.út: A társadalmi-gazdasági családi háttér és a családi felbomlás indirekt hatásai az iskolai elkötelezettségre

Meg kell említsünk két kutatási korlátot. Először is, hogy a változókat csak a gyermekek, és nem a szülei vagy a tanárok között mérik. Ez következőképpen azt jelenti, hogy a családi kapcsolatokra és az iskolai elkötelezettségre vonatkozó eredmények csak a gyermek szemszögére hivatkoznak. A szülő (vagy tanár) perspektíva megragadása potenciálisan alakíthatná a tanulmány eredményeit. Ez a jövőbeli kutatások egyik értékes iránya lehet. A második korlát szorosan kapcsolódik az elsőhöz. Mivel az információk a gyerekektől származnak, és nem a szülőktől, lehetetlennek bizonyult a család jövedelmének pontosabb mérése, mint az érzékelt pénzügyi problémák. A család pénzügyi erőforrásainak eltérő mérete (például a családi jövedelem) eltérő nézetet eredményezhet a családon belüli pénzügyi helyzet közvetlen és közvetett hatásaira.

A flamand kontextus: az eredmények általánosíthatósága

Az eredmények Flandria (Belgium) kontextusára vonatkoznak. Flandria Európa egyik virágzó régiója. Flandria 30-34 éves korosztályának 45%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezik (EU átlag: 36%), továbbá 72%-os foglalkoztatási arány (EU átlag: 69%) jellemzi. A PISA adatai szerint az iskolai egyenlőtlenség szintje Flandriában magas, míg az iskola iránti elkötelezettség szintje alacsony (OECD 2010). Továbbá Belgiumban a válási arány az egyik legmagasabb Európában (Eurostat jelentés 2010). Ami az ifjúságpolitikát, az ifjúsági munkát és a flamand ifjúság társadalmi beilleszkedését illeti, további információk találhatóak a következő weboldalon: <http://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/belgium-flemish-community>.

Kevés olyan európai kutatás létezik, amely összehasonlítja az országok közötti iskolai elkötelezettség meghatározóit. Willms (2003) a PISA 2000 tanulmányban összehasonlítja az iskolai „hovatartozást” és részvételi szinteket az egyes országok között. A jelentésből kiderül, hogy a családi háttér (a társadalmi-gazdasági státusz és a családok felbomlása) majdnem minden ország esetén hat az iskolai elkötelezettség szintjére. A szülői beavatkozás, mely szorosan összefügg a szülő-gyermek kapcsolattal (Simpkins és munkatársai 2006) és a nevelési stílussal (Lee és munkatársai 2006) szignifikánsan befolyásolják az oktatási eredményeket szinte minden

OECD-országban (Borgonovi és Montt 2012). Bár ezek arra utalnak, hogy a flamand tanulmány eredményei nem országspecifikusak és más európai országokra (és régiókra) is érvényesek lehetnek, több nemzetközi kutatásra van szükség ahhoz, hogy megértsük a flamand tanulmány eredményeinek általánosíthatóságát.

Ifjúsági munka, mint a társadalmi bevonás eszköze: vakfolt a családon?

Az EU Ifjúsági Stratégiája (2010-2018) kiemelten kezeli az ifjúsági munka szerepét a fiatalok társadalmi kirekesztésének megelőzése érdekében. Az ifjúsági munkával kapcsolatos informális tanulásnak jótékony hatása lehet a gyermek iskolai teljesítményére (Fredricks és Eccles 2006) és az alacsony képzettségű fiatalok társadalmi bevonására (Verschelden és munkatársai 2011). Ilyen ifjúsági kezdeményezésekben való részvétel segítheti ezen csoportot az új készségek elsajátításában vagy az iskolába való visszatérés motiválásában (Európai Bizottság 2010). Számos európai szintű kezdeményezés történt a transznacionális együttműködés és csereprogramok – mint például a Cselekvő Ifjúság Program és az Európai Ifjúsági Paktum (Európai Bizottság 2010) – elősegítésére.

A fent bemutatott flamand esettanulmány egyik legfőbb üzenete az, hogy a családi kapcsolatok részben magyarázatot adnak az alacsony társadalmi-gazdasági háttérű vagy a felbomlott családok gyermekeinek negatív oktatási eredményeire. Hagyományosan a családi kapcsolatok vakfoltnak számítottak az ifjúsági munkában. Bár néhány ifjúsági kezdeményezés a hátrányos helyzetű gyermekekre irányul, ezek általában hajlamosak a családok dinamikáját számításon kívül hagyni (Robinson és munkatársai 2011).² A korlátozott számú kutatás eredményei arra utalnak, hogy az ifjúsági munkával kapcsolatos kezdeményezésekben való részvétel javíthatja a gyermekek és a szülők kapcsolatát (Larson és munkatársai 2006), vagy segíthet a gyermekeknek a szülői konfliktus vagy válás kezelésében (Pedro-Carroll 2005). További kutatásokra van szükség ezen a területen, hogy megbizonyosodjunk az ifjúsági munka körülményeiről és dimenzióiról, amelyek pozitívan befolyásolhatják a családi kapcsolatokat. Az európai szintér központi szerepet játszik a témában folytatott kutatások racionalizálásában és jó gyakorlati példák összegyűjtésében, az ifjúsági gyakorlat és a családi kapcsolatok közötti kapcsolatok további feltárásában.

Ifjúságpolitika: Növekvő együttműködés a családpolitikával?

A gyermekek jólétét és az iskolai egyenlőséget támogató politikáknak a kockázatot növelő családi változók hatásának enyhítésére kellene irányulniuk. E cél elérése érdekében az ifjúság- és családpolitika közötti szoros együttműködésre van szükség. E tekintetben figyelemre méltó a családi ügyek közös politikája (Európa Tanács 2006). Ebben a család kulcsfontosságú szerepét hangsúlyozzák a gyermekek fejlődésében. A tagállamok motiváltak arra, hogy felismerjék a szülői feladatok fontosságát és annak szükségességét, hogy a szülőknek elegendő támogatást nyújtsanak felelősségük teljesítéséhez. Közös szabályozási kereten belül, a nemzeti (és regionális) kormányokat a szülők és gyermekek interakcióinak javítására irányuló kezdeményezések

² Ez a vita nem érinti az ifjúsági tanácsadás témáját, amelyen belül segítséget nyújtanak a problémás családi dinamika kezelésében.

támogatására ösztönzik, ide tartozik többek között a szülői támogatás és a munkacsalád egyensúly javítása.

A flamand esettanulmány eredményei alapján a családi környezet és a szülők támogatása hasznos eszköz lehet a fiatalok társadalmi kirekesztése és a szegénység generációk közötti átörökítése elleni küzdelemben. Javasolt egy átfogó megközelítés alkalmazása, mely figyelembe veszi a kedvezőtlen családi jellemzőknek a gyerekek oktatási eredményeire gyakorolt hatását. Ez magában foglalhatja a pénzügyi transzferek és a rászoruló családok számára nyújtott szülői támogatás kombinációját. E két politikai kezdeményezés kombinációja már sikeresnek bizonyult (Shulruf és munkatársai 2009), és segítheti a kormányokat az alacsony társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező családok elérésében.

A nemzetközi szintű kezdeményezésekre nézve továbbra is léteznek társadalom-politikai és társadalmi-kulturális különbségek az országok között a családok támogatása terén. Először is, különbségek vannak abban, ahogy az állam beavatkozik-e a családi életbe. A skandináv országokban, mint például Norvégiában és Svédországban a szülői támogatás kötelező, és általában az egyetemes (kora gyermekkori) szolgáltatások között helyezkedik el. Más országok, például Belgium (Flandria) és Hollandia elismerik a szülői támogatás egyszerű hozzáférhetőségének fontosságát, de ezek a szolgáltatások nem kötelezőek.

Általánosságban egyfajta feszültség él a (1) gyermekek lehető legjobb módon történő nevelése és a (2) gyereknevelés magánügy elméletek között (Hopman, De Winter és Koops 2012). Határokon átnyúló, bevált gyakorlatok azonosítását célzó kutatásokra van szükség a szülői támogatás hatásosságával és hatékonyságával kapcsolatban. Különbségek vannak a szegénységben élő családoknak nyújtott pénzügyi támogatás tekintetében az egyes országok között. Ezek a különbségek többek között a család és az állam közötti felelősségmegosztás, valamint a pénzeszközök (mint például az adók vagy jövedelem) átruházásának módjai között helyezkednek el (Saraceno és Keck 2010). Európában a különböző kontextusok egyrészt kihívást jelentenek (különböző perspektívák egyesítése) de egyben lehetőséget is adnak (egymástól való tanulás) a transznacionális családtámogatási hálózat kialakítására.

Hivatkozások

- Amato P. (2001), "Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) metaanalysis", *Journal of Family Psychology* Vol. 15 No. 3, pp. 355370.
- Astone N. and McLanahan S. S. (1991), "Family structure, parental practices and high school completion", *American Sociological Review* Vol. 56 No. 3, pp. 309320.
- Baumrind D. (1966), "Effects of authoritative parental control on child behavior", *Child Development* Vol. 37 No. 4, pp. 887907.
- Borgonovi F. and Montt G. (2012), "Parental Involvement in Selected PISA Countries and Economies", *OECD Education Working Papers* No. 73, OECD, Paris.
- Brown T. A. (2006), *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*, Guilford Press, London.
- Brown S. L. (2010), "Marriage and child wellbeing: Research and policy perspectives", *Journal of Marriage and the Family* Vol. 72 No. 5, pp. 10591077.
- Brutsaert H. (1993), *School, Gezin en Welbevinden: Zesdeklassers en hun Sociale Omgeving*, Garant, Leuven/Apeldoorn.
- Chen Z. and Kaplan H. (2001), "Intergenerational transmission of constructive parenting", *Journal of Marriage and Family* Vol. 63 No. 1, pp. 1731.
- Conger R. D., Conger K. J. and Martin M. J. (2010), "Socioeconomic status, family processes, and individual development", *Journal of Marriage and Family* Vol. 72 No. 3, pp. 685704.
- Conger R. D. and Donnellan M. B. (2007), "An interactionist perspective on the socio-economic context of human development", *Annual Review of Psychology* Vol. 58, pp.175199.

- Council of Europe (2006), Recommendation Rec (2006) 19 of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting, available online from: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507>.
- Dee T. S. and West M. R. (2011), "The noncognitive returns to class size", *Educational Evaluation and Policy Analysis* Vol. 33 No. 1, pp. 2346.
- De Meyer I., Pauly J. and Van de Poele L. (2005), *Learning for Tomorrow's Problems in Flanders*. Universiteit Gent, Gent.
- Dronkers J. (1999), "The effects of parental conflicts and divorce on the wellbeing of pupils in Dutch secondary education", *European Sociological Review* Vol. 15 No. 2, pp. 195212.
- European Commission (2009), "An EU Strategy for Youth – Investing and Empowering", European Commission, Brussels.
- European Commission (2010), "Council resolution on a renewed Framework for European Cooperation in the Youth Field", European Commission, Brussels.
- European Trade Union Institute (2012), "Benchmarking Working Europe 2012", European Trade Union Institute, Brussels.
- Eurostat (2010) Population Figures, available online from: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/introduction>.
- Finn J. D. (2006), *The Adult Lives of AtRisk Students: The Roles of Attainment and Engagement in High School*, (NCES 2006328), U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, Washington DC.
- Fredricks J. A. and Eccles J. S. (2005), "Developmental benefits of extracurricular involvement: Do peer characteristics mediate the link between activities and youth outcomes?", *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 34 No. 6, pp. 507520.
- Furman W. and Buhrmester D. (1985), "Children's perceptions of the personal relationships in their social networks", *Developmental Psychology*, Vol. 21, pp. 10161022.
- GonzalezDeHass A. R., Willems P. P. and Holbein M. F. D. (2005), "Examining the relationship between parental involvement and student motivation", *Educational Psychology Review* Vol. 17 No. 2, pp. 99123.
- Gorard S. and Smith E. (2004), "An international comparison of equity in education systems", *Comparative Education* Vol. 40 No. 1, pp. 1528.
- Hakvoort E. M. és munkatársai (2010), "Family relationships and the psychosocial adjustment of schoolaged children in intact families", *The Journal of Genetic Psychology* Vol. 171 No. 2, pp. 182201.
- Havermans N. és munkatársai (2013a), "Gezinstrajecten en schoolloopbanen van kinderen", in Corijn M. and Van Peer C. (eds), *Gezinstransities*. Studiedienst van de Vlaamse Regering, Brussels.
- Havermans N., Vanassche S. and Matthijs K. (2013b), "De invloed van een echtscheiding op de schoolloopbaan van kinderen", *Relaties en Nieuwe Gezinnen* (forthcoming).
- Hopman M., De Winter M. and Koops W. (2012), "The hidden curriculum of youth policy: A Dutch example", *Youth and Society* (forthcoming).
- Johnson M., Crosnoe R. and Elder G. H. J. (2001), "Students' attachment and academic engagement: The role of race and ethnicity", *Sociology of Education* Vol. 74 No. 4, pp. 318340.
- Kalmijn M. (2007), "Explaining crossnational differences in marriage, cohabitation, and divorce in Europe, 19902000", *Population Studies* Vol. 61 No. 3, pp. 243263.
- Kalmijn M. (2012), "Longterm effects of divorce on parentchild relationships: Withinfamily comparisons of fathers and mothers", *European Sociological Review* (forthcoming).
- Kearney C. A. (2008), "School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review", *Clinical Psychology Review* Vol. 28 No. 3, pp. 451471.
- Keller J. and McDade K. (2000), "Attitudes of lowincome parents toward seeking help with parenting: implications for practice", *Child Welfare* Vol. 79 No. 3, pp. 285312.
- Kiernan K. E. and Huerta M. C. (2008), "Economic deprivation, maternal depression, parenting and children's cognitive and emotional development in early childhood", *The British Journal of Sociology* Vol. 59 No. 4, pp. 783806.
- Larson R. W. és munkatársai (2007), "Participation in youth programmes as a catalyst for negotiation of family autonomy with connection", *Journal of Youth and Adolescence* Vol. 36, pp. 3145.
- Martinez C. R. J. and Forgatch M. S. (2002), "Adjusting to change: Linking family structure transitions with parenting and boys' adjustment", *Journal of Family Psychology* Vol. 16 No. 2, pp. 107117.
- McLanahan S. (2009), "Fragile Families and the Reproduction of Poverty", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* Vol. 621 No. 1, pp. 111131.
- Mistry R. és munkatársai (2009), "Family economic stress and academic wellbeing among ChineseAmerican youth: The influence of adolescents' perceptions of economic strain", *Journal of Family Psychology* Vol. 23 No. 3, pp. 279290.
- Musick K. and Meier A. (2010), "Are both parents always better than one? Parental conflict and young adult wellbeing", *Social Science Research* Vol. 39 No. 5, pp. 814830.

- OECD (2010), PISA 2009 Results: *Overcoming Social Background – Equity in Learning Opportunities and Outcomes (Volume II)*, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091504en>.
- PedroCarroll J. L. (2005), "Fostering resilience in the aftermath of divorce. The role of evidencebased programmes for children", *Family Court Review* Vol. 43, pp. 5264.
- Raviva T., Kessenich M. and Morrison F. J. (2004), "Mediational model of the association between socioeconomic status and three-year-old language abilities: The role of parenting factors", *Early Childhood Research Quarterly* Vol. 19 No. 4, pp. 528547.
- Robinson E., Power L. and Allan D. (2011), "What works with adolescents? Family connections and involvement in interventions for adolescent problem behaviours", *Family Matters* No. 88, pp. 5764.
- Saraceno C. and Keck W. (2010), "Can we identify intergenerational policy regimes in Europe?", *European Societies* Vol. 12 No. 5, pp. 675696.
- Shulruf B., O'Loughlin C. and Tolley H. (2009), "Parenting education and support policies and their consequences in selected OECD countries", *Children and Youth Services Review* Vol. 31 No. 5, pp. 526532.
- Simpkins S. D. és munkatársai (2006), "Mother-child relationship as a moderator of the relation between family educational involvement and child achievement", *Parenting: Science and Practice* Vol. 6, pp. 4957.
- Steinberg L. és munkatársai (1992), "Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed", *Child Development* Vol. 63 No. 5, pp. 12661281.
- Vanassche S. és munkatársai (2012), *Methodologische Documenten Leuven's Adolescenten en Gezinsonderzoek. Versie 2.0*, Centre for Sociological Research, University of Leuven, Leuven.
- Van den Troost A. és munkatársai (2006), "Effects of spousal economic and cultural factors on Dutch marital satisfaction", *Journal of Family and Economic Issues* Vol. 27 No. 2, pp. 235262.
- Verschelden G. és munkatársai (2009), *The history of youth work in Europe and its relevance for youth policy today*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Willms J. D. (2003), *Student engagement at school: A sense of belonging and participation. Results from PISA 2000*, OECD, Paris.

Függelék

A1: A változók operacionalizálása

Az iskolai elkötelezettséget 12 tényezővel mérjük (Brutsaert 1991). A gyerekek egy-egy iskolai attitűdökkel és magatartásformákkal kapcsolatos kijelentéssel való egyetértés vagy egyet nem értés mértékét fejezik ki, 0 (nem értek egyet) és 4 (teljesen egyetérték) értékek között. Ezen 12 tényező összegaránya 0 és 48 közé esik (átlag = 23.22, SD = 7.94, Cronbach-alfa = 0.86).

A társadalmi-gazdasági családi háttérrel a szülők iskolázottsági szintjével és az otthoni pénzügyi helyzettel mérik. Az anya és az apa iskolázottsági szintjét két dummy változó határozza meg, amelyek mindegyike azt jelzi, hogy a szülő felsőfokú végzettséggel rendelkezik (1 pont) vagy sem (0 pont). A válaszadó gyermekek negyvenhárom százalékának mindkét szülője felsőfokú végzettséggel rendelkezik, 32%-uk szüleinek nincs felsőfokú végzettsége. Az otthoni észlelt pénzügyi helyzetet szintén dummy változóval mérik. A kérdés arra vonatkozott, hogy a gyerekek, milyen gyakran érzik azt, hogy szüleik anyagi nehézségekkel küzdenek. A gyerekek csaknem 81%-a jelezte, hogy soha, vagy csak ritkán voltak anyagi problémák otthon (0 pont). A gyerekek tizenkilenc százaléka jelezte, hogy néha vagy mindig vannak pénzügyi problémák otthon (1 pont). A család felbomlása szintén egy dummy változó, 0 értéket kapnak az ép családok, míg az 1 pontszám jelzi a felbomlott családokat, akik a válási folyamatot is átérték. A gyerekek huszonhét százaléka felbomlott családban él.

A családi kapcsolatokat a gyermek-szülői kapcsolatok, a szülői konfliktus és a szülők autoritatív nevelési stílusa mérik. Fontos, hogy ezek a mérések teljes mértékben a gyermekek válaszain alapulnak, ezért óvatosan kell őket értelmezni. A gyermekek és az anyjuk, valamint az apjuk közötti kapcsolatot kilenc tényezővel mérjük (Furhman és Burmester 1985). A teljes összegarány pontszáma 0-tól 36-ig terjed. A gyermekeknek kissé jobb kapcsolatuk van az anyjukkal (átlag = 22.21, SD = 6.88,

Cronbach-alfa = 0.90), mint az apjukkal (átlag = 19.94, SD = 7.62, Cronbach-alfa = 0.91). A szülői konfliktust három tényező határozza meg. A teljes összegskála 0 és 12 közé esik (átlag = 3.26, SD = 2.56, Cronbach-alfa = 0.80). Az anya és apa autoritatív szülői stílusát öt felelősségre és öt autonómiára vonatkozó tényező méri. A szülők, akik az átlagosnál nagyobb pontszámot érnek el mind a felelősség, mind pedig az autonómia skálán, tekintélyes szülői stílussal rendelkeznek. Az autoritatív szülői stílus dummy változója azt mutatja, hogy az anyák több mint 40%-a és az apák 36%-a autoritatív nevelési stílust alkalmaz. A kontrollváltozók a következők: nem (1 = fiú, 0 = lány), életkor (átlag = 15.23; SD = 3,41) és nemzetiség (1 = belga, 0 = nem belga). A teljes minta 46%-a fiú és 7%-a nem belga nemzetiségű.

A2: Módszerek

Útelemzéseket végeztek, amelyekben a változók közötti oksági összefüggéseket határozzák meg. A közvetett hatások és a standard hibák kiszámítása a delta módszerrel történik. Az elemzéseket az Mplus 5.21 program segítségével végezzük, és teljes információs maximum valószínűség (Full Information Maximum Likelihood – FIML) becsléseket készítünk a hiányzó értékek kezelésére.

A3: Eredmények

	Iskolai elkötelezettség
Észlelt pénzügyi problémák	0.009
Magasan képzett anya	0.022
Magasan képzett apa	-0.014
Család felbomlása	0.027*
Anyával való kapcsolat	0.199***
Apával való kapcsolat	0.076***
Szülői konfliktus	-0.036*
Autoritatív anya	0.065**
Autoritatív apa	0.054**
Fiú	-0.098***
Kor	-0.054***
Belga	-0.056***
N	

A1. Táblázat. Közvetlen hatások az iskola iránti elkötelezettségre (I. és III. út)

Megjegyzés: A bejegyzések standardizált becslések (β).

Szignifikancia: * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

	Anyával való kapcsolat	Apával való kapcsolat	Szülői konfliktus	Autoritatív anya	Autoritatív apa
Észlelt pénzügyi problémák	-0.075***	-0.134***	0.248***	-0.062***	-0.061***
Magasan képzett anya	-0.004	0.006	0.000	0.014	0.017
Magasan képzett apa	0.014	0.036*	-0.030	0.067***	0.069***
Család felbomlása	-0.043**	-0.210***	0.111***	-0.047**	-0.099***
N					

A2. táblázat. Közvetlen hatások a családi kapcsolatokra (II. út)

Megjegyzés: A bejegyzések standardizált becslések (β).

Szignifikancia: * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

	Iskola iránti elkötelezettség
A család felbomlása az anyával való kapcsolaton át	-0.009**
A család felbomlása az apával való kapcsolaton át	-0.016***
A család felbomlása a szülői konfliktuson keresztül	-0.004*
A család felbomlása az autoritatív anyán keresztül	-0.003*
A család felbomlása az autoritatív apán keresztül	-0.005*
Teljes közvetett hatás	-0.037***
Az észlelt pénzügyi problémák az anyával való kapcsolaton át	-0.015***
Az észlelt pénzügyi problémák az apával való kapcsolaton át	-0.010***
Az észlelt pénzügyi problémák a szülői konfliktuson keresztül	-0.009*
Az észlelt pénzügyi problémák az autoritatív anyán keresztül	-0.004*
Az észlelt pénzügyi problémák az autoritatív apán keresztül	-0.003*
Teljes közvetett hatás	-0.041***
Magasan képzett anya az anyával való kapcsolaton át	-0.001
Magasan képzett anya az apával való kapcsolaton át	0.000
Magasan képzett anya a szülői konfliktuson keresztül	0.000
Magasan képzett anya az autoritatív anyán keresztül	0.001
Magasan képzett anya az autoritatív apán keresztül	0.001
Teljes közvetett hatás	0.001
Magasan képzett apa az anyával való kapcsolaton át	0.003
Magasan képzett apa az apával való kapcsolaton át	0.003*
Magasan képzett apa a szülői konfliktuson keresztül	0.001
Magasan képzett apa az autoritatív anyán keresztül	0.004*
Magasan képzett apa az autoritatív apán keresztül	0.004*
Teljes közvetett hatás	0.015**

A3. táblázat. Közvetett hatások az iskolai elkötelezettségre (IV. út)

Megjegyzés: A bejegyzések standardizált becslések (β).

Szignifikancia: * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Internetfüggőség a serdülők és a fiatal felnőttek körében

Az európai helyzetkép és megelőzési stratégiák¹

Bevezetés

A cikk az európai országokban terjedő internetfüggőség jelenségével, annak lehetséges okaival és megelőzésével foglalkozik. Napjainkban a nyugati világban élő fiatalok, beleértve az európai társadalmakban élőket is, az interneten keresztül számos információforráshoz férnek hozzá, amit egyfelől arra használnak, hogy naprakészek legyenek, másfelől a szórakozás és a társadalmi élet kulcsfontosságú szerepét is betölti az életükben. Görögországban úgy tűnik például, hogy az internet szinte teljesen felváltotta az időtöltés egyéb formáit, beleértve az interaktív játékot szabadban és/vagy éppen otthon. A fiatalok egyre inkább kötődnek az internethez, mint a kommunikáció, a tanulás és az új kihívások keresésének eszközához, miközben egyre inkább befelé fordulnak, gyanakvóvá válnak, és a másokkal való szemtől szembeni kommunikációt gyakran túlságosan időigényesnek és feleslegesnek tartják. Mindennapi számítógépes tevékenységükkel a valódi életük mellett egy virtuális életet is élnek. Mivel ez a virtuális valóság a mindennapi élet szerves részét képezi, a fiatalok gyakran nem ismerik fel a tényleges és a virtuális valóság közötti különbségeket. Ugyanakkor az internet menekülés a mindennapi életből, amely sok és különböző új „élet” lehetőségét jelenti, és éppen ez okozza a „függőség” veszélyét a kényszeres internethasználat szempontjából. Az itt tárgyalt problematizáció fókuszában az a vélemény áll, hogy az internet a függőség új, különálló diagnosztikai kategóriájaként írható le, de meg kell vizsgálni a függőséget okozó viselkedést tüneteinek, okainak és következményeinek összefüggésében is. Alapfeltevésünk szerint jelentős hasonlóságok vannak a különféle típusú függőségek között a függőség tárgyától függetlenül, amely lehet pszichotróp anyag, szerencsejáték, vagy maga az internet. A gyakori tünetek és figyelmeztető jelek lehetnek: állandó gondolatok a függőség tárgyáról (pl. az internetről); a függőség tárgyával eltöltött idő mértékének elhallgatása, vagy éppen hazugság annak mértékéről; másfajta örömteli időtöltés megszűnése; társadalmi elszigeteltség, védekező magatartás, dühkitörések; pszichológiai elszigeteltség; a valóságból való menekülés és a negatív hatások figyelmen kívül hagyása.

A legújabb kutatások (Dowling és Brown 2010) alátámasztják azt a feltételezést, miszerint a különféle típusú függőségekben szenvedők közös vagy hasonló pszichológiai profillal rendelkeznek. Például, mind az internet, mind a szerencsejáték

¹ Eredeti megjelenés: Flora, Katerina: (2014): Internet addiction disorder among adolescents and young adults: the picture in Europe and prevention strategies in Perspectives on youth volume 2: Connections and disconnections, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

függőség nagyfokú stresszel, magánnyal és alacsony szociális támogatással hozható kapcsolatba. Ezek az eredmények arra engednek következtetni, hogy míg a függőség különféle típusai elválaszthatók egymástól, azokat okozó sebezhetőségek azonosak. A pszichológiai profilok hasonlósága hatással van a problémák kezelésére. Először is, a kezelésben részt vevő klinikai pszichológusoknak fel kell ismerniük a jelenség különböző megnyilvánulásait. Másodsor, a függőséget okozó magatartás leghatékonyabb kezelése a szintetikus megközelítés, mely magába foglalja az egyedi tünetek kezelését (például szerencsejátékok vagy internethasználat esetében), mind pedig a függőséget okozó viselkedés esetén alkalmazott általános kezeléseket is. A szenvedélybetegségekkel kapcsolatos kognitív magatartási megközelítés sikere azt sugallja, hogy ez a megközelítés hatásos lehet az internetes függőségre is. Végezetül a pszichológiai problémák, mint a depresszió, a szorongás, a stressz és a magány együttes társbetegségei befolyásolhatják a kezelés megválasztását és annak hatékonyságát. Fontos azonban kiemelni, hogy a problematikus addiktív viselkedés és a pszichológiai problémák közötti oksági kapcsolat az eddigi kutatásokból nem következtethető. Van néhány bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a pszichológiai problémák feltehetően megelőzik a függőség kialakulását, de ez még további kutatás tárgya. Összefoglalva, a publikált eredmények azt mutatják, hogy a különféle típusú függőségek (például a szerencsejáték vagy az internet) különálló rendellenességek lehetnek, melyek azonban közös okokra vezethetők vissza, vagy közös következményekkel járnak. Végezetül egy másik szempont a szenvedélybetegeknek nyújtott segítségadás a pszichológiai funkcióik javítása érdekében.

Internetfüggőség: általános európai körkép

Az Európai Unió által finanszírozott „*Az internetfüggőséggel kapcsolatos kutatások az európai serdülők körében*” (Tsitsika, Tzavela és Mavromati 2012) című kutatási projekt célja az európai serdülőkoriak internet addiktív viselkedési kockázatairól szóló eddigi ismeretek tudásbázisának növelése. Összesen 13 284 serdülőkorban lévő 14-17 éves fiataalt (minden országból reprezentatív mennyiséget) vizsgáltak meg. Emellett 124 kvalitatív mélyinterjú is készült. A tanulmány Görögországban, Németországban, Hollandiában, Izlandon, Lengyelországban, Romániában és Spanyolországban zajlott.

Az Európában élő serdülőkorúak internetes függőségét ismertető tanulmány alapvető megállapításai a következők (Tsitsika és munkatársai 2012):

Az Internetfüggő Viselkedésről (Internet Addictive Behaviour, IAB): a teljes minta 1,2%-ánál jelenik meg az IAB, míg 12,7%-nál fennáll az IAB kialakulásának veszélye (13,9%-nál a Diszfunkcionális Internetes Viselkedés (DIB) figyelhető meg). Spanyolországban, Romániában és Lengyelországban gyakoribb a DIB, míg Németország és Izland állnak az utolsó helyen. A fiúk, idősebb serdülőkorúak és azok, akik szülei alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, nagyobb valószínűséggel mutatják a DIB jeleit. A DIB-vel rendelkező csoport alacsonyabb pszichoszociális jólétet sugall. A szerencsejáték, a közösségi háló és a játékküggőség szorosan kapcsolódnak a DIB-hez, miközben a videók / filmek nézése nem kapcsolódott a DIB-hez, míg a házi feladatok / kutatások negatívan kapcsolódtak a DIB-hez, jelezve, hogy minél többet használják az internetet a házi feladatok elkészítése / kutatások céljából, annál kevésbé mutatják a DIB jeleit.

A magas kockázatú magatartásról: a kutatás kimutatta, hogy a viselkedés egy veszélyes formája az idegenekkel való kommunikáció. Pontos adatokkal nézve, a teljes minta 63%-a kommunikál idegenekkel online. Az idegenekkel kommunikáló felhasználók 9,3%-a állítja, hogy ez a tapasztalat káros volt (a teljes minta 5,4%-a); és 45,7%-a találkozott személyesen is valakivel, akivel interneten ismerkedett meg (a teljes minta 28,4%-a). Az online behálózás (*grooming*) veszélye magasabb Romániában, Németországban és Lengyelországban, míg Görögországban a legalacsonyabb. *Szexuális tartalmaknak való kitétel:* a teljes minta 58,8%-a volt szexuális tartalmaknak kitéve, ebből 32,8% állította, hogy ez a tapasztalat káros volt (a teljes minta 18,4%-a). Ezen belül a fiúk aránya magasabb volt a lányokénál.

Cyber zaklatás: a teljes minta 21,9%-át zaklatták már interneten keresztül; 53,5% vélte káros tapasztalatnak (a teljes minta 11,2%-a). A zaklatás áldozatai leggyakrabban lányok. Romániában és Görögországban mérték a legmagasabb arányt, miközben a cyber zaklatás Izlandon és Spanyolországban a legalacsonyabb.

Figyelemre méltó, hogy bár jelentős számú serdülőkorú van kockázatoknak kitéve, csak egy kis részük szenved valódi sérelmet az interneten. Ez jelzi a megelőzés fontosságát a fiatalok körében: a fiatalok kockázatkezelésre való oktatása szükséges annak érdekében, hogy ne érhesse őket ártalom.

Ami az internetes tevékenységeket illeti: a közösségi hálók állnak az első helyen, ezt követik a szerencsejáték és a játék. A teljes minta 92%-a tagja legalább egy közösségi weboldalnak (SNS). A serdülőkorúak mintegy 39,4%-a legalább két órát tölt a közösségi weboldalakon, egy átlagos tanítási napon. Az SNS napi több mint két óráshasználata és az 500 online barátnál többel rendelkezők már a DIB-vel hozhatók kapcsolatba. Továbbá megfigyelhető a lányok magasabb aránya az SNS felhasználói között, a fiúkhoz képest.

Szerencsejáték: a teljes minta 5,9%-a játszik valamiféle szerencsejátékkal online, míg 10,6% a való életben. Romániában és Görögországban a legmagasabbak a szerencsejáték százalékos arányai (az online és a valós életben a szerencsejátékozóknál háromszor nagyobb a DIB kialakulásának kockázata).

Játék: a teljes minta 61,8%-a játszik valamilyen játékkal, az ő esetükben kétszer akkora a DIB kialakulásának esélye. A napi 2,6 órát meghaladó játékidőn felül már DIB-ről beszélhetünk. A fiúk nagyobb valószínűséggel válnak játékfüggőkké.

Ezen kutatás kvalitatív komponense (Dreier és munkatársai 2012) rámutatott az internet serdülőkorban betöltött fontos szerepére, melyhez főként a fejlődési jellemzők, tudásvágyuk és kíváncsiságuk miatt vonzódnak. Az internet segítségével:

- választ kaphatnak rengeteg kérdésükre;
- mindig naprakész hírekhez és információkhoz juthatnak;
- felvehetik a kapcsolatot a meglévő és új ismerősökkel;
- szórakozhatnak.

Az internet megkönnyíti a mindennapi életet a serdülőkorban. Néhány tinédzsernek azonban megerősítésre van szüksége. Ez a megerősítettség (empowerment) a pozitív virtuális történések (kedveltség, játékokban való kiválóság, egyenlőségérzet és a szabadidőtöltés) hatására alakul ki. Emellett kitöltheti az ürességet az olyan fiatalok életében, akik a valós életben nem tudnak jól szocializálódni.

Fontos megemlíteni, hogy a való életben gyengébb szocializációs készségekkel rendelkező serdülőkorúak az interneten keresztül nagyfokú megerősítettséget éreznek magukban, így sokkal sebezhetőbbek és nagyobb eséllyel alakul ki náluk diszfunkcionális internetes viselkedés (DIB).

A serdülőkorúak „állandó online” viselkedésmódját vizsgáló kutatás eredményei azt mutatják, hogy a fiatalok különböző digitális utakat járnak be és különböző stratégiákat fejlesztenek ki, hogy állandóan elérhetőek legyenek. Ilyenek pl. az „adaptív stratégiák” (a valóság és a virtuális élet közti egyensúly fenntartása, önellenőrzés, prioritások meghatározása, és a valós életben végezhető alternatívák feltérképezése) illetve a „nem adaptív stratégiák” (állandó internetes elérhetőség, a szülői felügyelet kijátszása, normalizálás, legitimáló használat). A stratégiákat meghatározó fő tulajdonságok az önszabályozás és a változásra való készség (a motivációt befolyásoló magatartások, amelyek problémát okoznak).

A folyamatos internethasználat és a nagy kockázatú viselkedés kialakulásának további vizsgálata során négy különböző csoportot határoztak meg:

A) „Online Beragadt”: túlzott internethasználat jellemzi, figyelmen kívül hagyja a napi rutin fő területeit (iskola, barátok, feladatok), sajátos online tevékenységet folytat, az állandó használat negatívan hat rá (alvászavar, szorong ha nem tud online lenni), nem képes csökkenteni az internethasználatot, még akkor sem, ha tisztában van annak negatív hatásaival. Ez a típus valós élményekre vágyhat, azonban a gyengébb szocializációs készségei miatt csalódottnak és kirekesztettnek érzi magát, így az internet csapdájába menekül. „Nos, én azelőtt több időt töltöttem kint, jártam úszni is meg hasonlók. Már két éve nem voltam úszni. A barátaimmal már több mint négy hónapja nem mentünk ki este együtt sehova, az ilyen dolgokat elhanyagolja az ember”. Fiú, 16 éves

B) „Időzsonglőr”: ezeket az embereket szintén életszomj jellemzi, valós élményekre vágyanak, ehhez megfelelő szociális kompetenciákkal is rendelkeznek. Az online tevékenységeik erős párhuzamban vannak a valós tevékenységeikkel (pl. egy sok baráttal rendelkező serdülőkorú gyakran használja a Facebookot). „Mivel elfoglalt vagyok, és sok időt töltök az interneten, nehéz mindent kezelni, de meg tudom oldani”. Lány, 15 éves

C) „Egy teljes kört leíró”: az ebbe a kategóriába sorolt személyek egy erős online séma szerint működnek, aminek keretében progresszív és adaptív változást és önkorrekciót próbálnak végezni, melynek oka a fennálló helyzet megelégedése (Elegem van!), a negatív következmények beismerése (fizikai problémák, fájdalmak, eredmények romlása, szülőkkal megromló kapcsolat stb.) vagy motiváció (romantikus kapcsolat stb.) „Elkezdtem olyan közösségi hálókat látogatni, mint a Facebook, mondván: ‘ó, ezt sokan használják, új embereket ismerhetek meg, ami nagyszerű’, egyre többet ott [online] ragadva, megjegyzéseket írva, és képeket feltöltve egy új életet éltem ott. Mint egy virtuális valóságban. Azt hiszem, ez történt. Egy idő után aztán visszacsináltam volna az egészet. Akkor megkérdeztem magamtól, hogy: ‘mit csinálok most?’ Elfáradsz, kikapcsolod és elkezdesz egyre kevesebb időt foglalkozni vele. Pontosan úgy; mint amikor elkezdted, bezárva ezzel a kört”. Lány, 17 éves

D) „Unaloműző”: az ebbe a kategóriába sorolt személyek a való világot unalmasnak tartják, nem érdekli őket semmilyen tevékenység. Az internethasználat kényelmes időtöltési alternatíva, és egyfajta automatikus unaloműzőként használják. „Nem érdekel semmi. Csak elütem vele az időt. Annyira unatkozom.” Fiú, 17 éves

Amint azt a szerzők is hangsúlyozzák, a felvázolt „Négy modell” a kategorizálás eszközeként szolgálhat a DIB-vel rendelkező felhasználók elsődleges prognózisának felállításakor.

Az A és D típusok rosszabb prognózissal és társbetegséggel járnak együtt (szorongás, depresszió, figyelemzavar, stb.). Ezekben az esetekben a DIB csak a jéghegy csúcsa, amely mögött egy olyan pszichoszociális nehézség állhat, amely beavatkozást igényel. Az A és D típusok problémái valószínűleg nem fognak önmaguktól megoldódni, így szakmai segítségre szorulnak. A B és C típusok működőképes felhasználóknak tűnnek, és az ellenőrzés elvesztése náluk főként a serdülőkorról járó változások velejárója. Ezek a típusok valószínűleg képesek az önkorrekcióra, így külső beavatkozást nem igényelnek.

Érdekes megemlíteni, hogy a négy fajta egyén, akiket az internethasználat alacsonyabb vagy magasabb szintje jellemez, az internetes közeg negatív hatásaival került kapcsolatba, melyek az elidegenedés, a személyes kapcsolattartás hiánya és hamis virtuális élet kialakítása. Egyrészt az internet biztosítja az azonnali kommunikáció lehetőségét másokkal, valamint gyors tájékoztatást nyújt az aktuális eseményekről világszerte. Másrészt tény, hogy ez a fajta kommunikáció megakadályozza a fiatalok napi szintű személyes érintkezését. A közösségi média jellemző példája egy olyan rendszernek, ahol a felhasználók az általuk ismert emberekkel állnak kapcsolatban, ugyanakkor az interneten létrehozott különböző kollektív közösségekhez is tartoznak. Azonban az ismerkedés és a szocializáció virtuális igényének kielégítése gátolja a szorosabb személyes és társadalmi kapcsolatok kialakítását.

Ellentétben ezekkel az érvekkel, létezik egy olyan nézet is, mely szerint az internet a mai társadalmi valóság elengedhetetlen részét képezi, olyannyira, hogy az internet felhasználók gyakran rácsodálkoznak a modern eszközök felfedezése előtti kommunikáció módjaira. Tény, hogy az embereknek szüksége van a kommunikációra, gyakorlati, pszichológiai és társadalmi okokból. Az egyes korok rendelkezésre álló forrásainak függvényében alakul ki az, hogy milyen a kommunikáció. A kommunikáció értékes árucikk mivolta miatt, az internet megsokszorozta ennek lehetőségeit, ezáltal biztosítva minden felhasználó számára a potenciális kommunikáció lehetőségét. Ez egy hatalmas előny, amely új dimenziókat nyit meg életünkben, mivel lehetővé teszi a korábban hozzáférhetetlen helyekkel és személyekkel való kapcsolat felvételét. Szem előtt tartva, hogy az internet szerves részét képezi a társadalmi valóságnak, fontos kiemelni, hogy az internettel visszaélő magatartás nem lenne olyan problémásnak tekinthető, ha nem okozná a kommunikáció egyéb, már az internet előtt is használt szocializációs és személyiségfejlesztő elemeitől való erőteljes elidegenedést. A közvetlen kommunikáció, valamint a kommunikációt gazdagító olyan minőségi elemek, mint az érintés, a tekintet vagy a gesztusok, hiányoznak az interneten keresztül történő kommunikációból, így az abban részt vevők „elszegényednek”.

Internetfüggőség: a legfrissebb tanulmányok eredményei

A Kóros Internethasználat (PIU) és a Maladaptív Internethasználat (MIU), előfordulási gyakoriságáról szóló legfrissebb kutatás (Durkee és munkatársai 2012) – mely mintegy 12 000 serdülőkorút vizsgált meg 11 európai országból – eredménye azt mutatja, hogy a PIU előfordulása 4,4%; magasabb a férfiaknál, mint a nőknél (5,2% vs. 3,8%) és az országok között is különbségek állnak fenn ($\chi^2(2) = 309,98$; d.f. = 20; $P < 0,001$). A PIU szignifikáns összefüggést mutatott az online töltött órák átlaga és a férfi nem közt. A leggyakoribb online tevékenység a videó-nézés, ezt követték a chat szobák és a szociális hálókön eltöltött idő. Sokkal magasabb volt az egyjátékos módú

játékokkal játszó férfiak aránya, míg a szociális hálókön a nők töltöttek több időt. A nagyvárosi élet szintén befolyással volt a PIU kialakulására. A biológiai szülőktől való távollét, a gyerekeikkel keveset foglalkozó szülők és a munkanélküliség voltak a MIU és a PIU kialakulásáért felelős legbefolyásosabb kockázati tényezők. A kutatás legfontosabb eredményei, hogy kulturális különbségek léteznek (amely tovább kutatást igényel), illetve hogy a kóros internethasználat előfordulása országonként és nemenként változó. A legmagasabb kockázatnak az érzelmi és pszichológiai támogatást nem élvező serdülőkorú fiatalok vannak kitéve.

A problémás internethasználat egyik aspektusa az online játék. Az online játékfüggők életkora a fiataloktól egészen az érett felnőttekig terjed. A németországi 14-18 éves serdülőkorúak reprezentatív mintáján végzett kutatás azt vizsgálta, hogy megfigyelhető-e összefüggés a digitális játékok és a függőséget okozó viselkedésformák között. A felmérés szerint a válaszadók 3,7% -a (95% CI: 3,1, 4,3) problémás felhasználóknak tekinthető. A problémás játékosok aránya a serdülőkorúak között magasabb az átlagnál (7,6%, 95% CI: 5,6, 10,1). Az online játékfüggőség értékeléséhez használt felmérés magas pontszámával az agresszió, az alacsony társas hajlam, az önelégültség, valamint az élettel való elégedetlenség hozható kapcsolatba. Ezek a pontszámok általánosíthatóak a gyakori játék műfajokra minden korcsoportban. A szerzők következtetéseikben hangsúlyozzák, hogy a játékfüggőség nem terjedt el széles körben a serdülőkorúak és felnőttek körében Németországban. A játékfüggőség értékelésénél használt skálán kapott magas pontszámok az egyének személyiségének és társadalmi életének egyes problémás aspektusait tükrözik (Festl, Scharkow és Quandt 2013).

Az internetfüggőség fogalmát és természetét Starcevic (2013) cikkében tárgyalja, amely az internetfüggőségre vonatkozó legfontosabb kérdéseket vizsgálja, és a probléma alternatív felfogását javasolja. Több száz millió ember használja az internetet világszerte, számos előnye a felhasználók számának növekedéséhez vezet. Az internetnek azonban van egy sötét oldala is, számtalan lehetőségének egyik negatív következménye a túlzott és ellenőrizhetetlen felhasználás, amelyet gyakran internetfüggőségnek neveznek. Mint fogalom, az internetfüggőségnek két fő meghatározása van. A legelső úgy tekint rá, mint egy függőség. A második pedig úgy véli, hogy az internet egy közvetítő amelytől a személy feltételezhetően függő. A függőség nem jelenik meg diagnózisként az olyan diagnosztikai és osztályozási rendszerekben, mint a Mentális Rendellenességek Kórmeghatározó és Statisztikai kézikönyve (DSM) - IV. A függőséggel leginkább összefüggő diagnosztikai koncepció a függés volt, amely a pszichotróp anyagfelhasználáshoz kapcsolódott. A kóros szerencsejáték viselkedési függőségét vették alapul, amely az internetes függőség fogalmának megteremtésekor modellként szolgált. Ez azonban nem volt helyénvaló a közöttük lévő eltérések miatt, amelyeket elhanyagoltak vagy figyelmen kívül hagytak. Továbbá a viselkedési függőség is problémás konstrukció, hiszen azt sejteti, hogy minden olyan magatartás, amely jutalmazással jár, függőséget okozhat (Starcevic 2013).

A kóros internethasználat olyan viselkedési függőség, amelynek előfordulási gyakorisága növekedő tendenciát mutat. Számos szerző számolt be a PIU és mentális és pszichoszomatikus rendellenességek társbetegségként való megjelenéséről. Az elmúlt években a pszichoterapeuták egyre gyakrabban találkoznak PIU-val a pszichoterápiás részlegen fekvő betegek körében. A PIU pszichodinamikai funkciója és az online játékfüggőség közti összefüggés még mindig tisztázatlan, ezáltal még nem

ismert mi miatt vesznek túlzottan részt a játékokban, és hanyagolják el mindennapi kapcsolataikat és munkaköreiket.

Az online játék pszichodinamikájának jobb megértése érdekében, Langenbach és Schutte (2012) két felnőtt beteget vizsgált, akiket súlyos depresszió miatt pszichoterápiás osztályon kezeltek. A kezelés során nyilvánvalóvá vált, hogy az online függőség a problémák egyik döntő részét képezi. Mindkét beteg gyermekkori traumás tapasztalata fontos szerepet játszott, mind az akut mentális zavar, mind az online függőség kialakulásában. A szerzők azt javasolják, hogy az online függésben szenvedő betegeknek figyelembe kell venni a traumatikus tapasztalatoknak és az azok leküzdésére irányuló viselkedési formáknak a jelentőségét is (Langenbach és Schutte 2012).

Néhány nagyon érdekes tanulmány és kutatás az autizmus különböző fajtáival élő emberek internettel való lehetséges kapcsolatát vizsgálja. Az egyik ilyen tanulmány (Finkenauer, Pollmann, Begeer és Kerkhof 2012) arra az eredményre jutott, hogy az autizmus spektrum-zavaros vagy autisztikus vonásokkal rendelkezők számára az internet és a számítógép használat előnyös lehet, de fennáll a veszélye, hogy internethasználatuk kényszeressé válik. A tanulmány egy kéthullámú longitudinális vizsgálat keretein belül vizsgálta az autista vonások és az internethasználat közötti kapcsolatot egy nem klinikai közösségi mintával ($n = 390$). A több autista tulajdonsággal rendelkezők nem állították, hogy többet használták az internetet, de hajlamosabbak voltak a kényszeres internethasználatra. A nők esetében az autista tulajdonságok magasabb számával növekedett a kényszeres internethasználat esélye is. Ezek az eredmények arra engednek következtetni, hogy bár az internet vonzó lehet az autisták számára is, az ő esetükben szintén fennáll az internet kényszeres használatának esélye (Finkenauer, Pollmann, Begeer és Kerkhof 2012).

Az internetfüggőség gyógyítása: a görög tapasztalatok

Görögország legelső terápiás programja az internet függőség, a szenvedélybetegségek kezelésére szakosodott „18 Ano” (18 év feletti) (2013) ügynökség nevéhez fűződik. Véleményük szerint az internet elérhetőségének folyamatos növekedése, amely lehetővé tette a legfiatalabbak számára is az internethez való hozzáférést, drasztikusan megváltoztatja majd az ország felnőtt lakosságának és fiatalabb generációinak internet használatáról gyűjtött eddigi adatokat. Ez a tény elkerülhetetlenül rávilágít, hogy a felnőttek jelenlegi generációja sebezhetőbb az internetes függőséggel szemben, mint a felnőttek korábbi generációi, és ennek megfelelően a felnőttek jövőbeli generációi szintén sebezhetőbbé válnak a mai felnőttekhez képest. Az internetfüggőség esélyének növekedése, az idősödő népességgel együtt, különleges változtatásokat és óvintézkedéseket követel meg, amelyek azonban még nem lettek felvázolva a görög felnőttek számára. Ki kell hangsúlyoznunk, hogy az internet túlzott használata nem „gyermekkori vagy serdülőkori betegség”, bár minden bizonnyal úgy tűnhet, hiszen a legfiatalabb generációk ismerik legalaposabban az internetet.

A fent említettekkel összefüggésben hangsúlyozni kell, hogy az internet jellege hamarosan megváltozhat, megsokszorozva annak potenciálját, ezzel párhuzamosan azonban a függőséget okozó magatartás kialakulásának kockázatát is. Pontosabban, az internet egy olyan hálózattá fog válni, mely mind a televízió, mind a telefon szerepét magába olvasztja. Az átalakulás már megkezdődött, köszönhetően az állandó internetelérést biztosító telefonok forgalomba hozatalának.

Fontos megjegyeznünk, hogy az internetfüggők nagy része megfelel a pszichotróp jellegű anyagok használatával vagy indulatkezelés zavarokkal járó függőségek követelményeinek, mint például a szerencsejáték függőség. Kérdéses azonban, hogy a fent említett problémák megléte, valóban az internetfüggőség első lépése lenne. Ennek vizsgálatára az internet függőket pszichoterápiás kezelés alá vetik.

Az a felismerés, hogy mind a drogfüggőség, mind az internetfüggőség terápiás kezelést igényel, az eddig szerzett tapasztalatokra és ismeretekre építve egy Athénban működő speciális felvételi központ létrehozását eredményezte, amely az ilyen esetek kezelésére specializálódott. Pontosabban, olyan felnőtteknek nyújtanak segítséget, akik egyszerre valamilyen szerfüggőséggel (vagy anélkül) élnek, és előéletükben bármilyen típusú internethasználattal összefüggésbe hozható rendellenesség volt. Az általuk nyújtott szolgáltatások közé tartozik az egyéni vagy csoportos pszichoterápia, művészeti és önkifejezési, valamint az alternatív pszicho-oktatási csoportok.

Az internetfüggőség megelőzése: mit tudunk róla?

Az internetfüggőség megelőzéséről szóló közelmúltbeli kutatások metaanalízise azt mutatta, hogy az internetfüggőség kialakulása elsősorban a család jellemzőihez kapcsolódik (Yen és munkatársai 2007; Wieland 2005; Hurr 2006). Ezért vannak olyan mentálhigiénés szakemberek, akik szerint a családnak kell a megelőzési stratégiák középpontjában állnia. Számos kutató a megelőzésre irányuló családközpontú megközelítést javasolja, hasonlóan a kábítószer függőség megelőzésére alkalmazott beavatkozásokhoz (Yen és munkatársai 2007). Ez a megközelítés magában foglalja a szülők oktatását, és célja, hogy segítse a szülőket a gyermekekkel folytatott kommunikációs készségeik fejlesztésében, a családon belüli egészséges interakció előmozdításában, bizonyos helyzetek hatékony kezelésében, és a nem adaptív családi viselkedés csökkentésében (Yen és munkatársai 2007).

Oravec (2000) azt javasolja, hogy a mentálhigiénés tanácsadók segítsenek a családtagoknak eldönteni, hogy milyen mértékben szeretnék az internetet és a számítógépet családi életük részévé tenni, azok megvásárlása és telepítése előtt.

Egy másik megelőzési módszer a serdülőkorúak valós tevékenységekben való részvételre bátorítása, ezzel csökkentve a virtuális térben eltöltött időt (Hurr 2006). Ezen stratégiák kidolgozásakor figyelembe vették az internetfüggők személyiségéről ismert kutatások eredményeit. Az első tanulmányok kimutatták, hogy az internetfüggők ingerlékenyebbek, és nincsenek magas elvárásaik a jutalmazásnál (Ko és munkatársai 2007; Ko és munkatársai 2006). Pont emiatt lenne szükség arra, hogy az ilyen serdülőkorúak részt vegyenek az intellektuális, kreatív, feltáró és egészséges tevékenységekben, amelyek saját személyiségük igényeinek felelnek meg (Ko és munkatársai 2007). A kutatók azt javasolják, hogy határozzuk meg, mennyi időt tölthetnek a tinédzserek az interneten naponta, így az internetes függőség megelőzhető (Ko és munkatársai 2007).

Bár számos megelőző javaslat létezik, amelyek az internetfüggőséggel kapcsolatos kutatásokból származnak, a megelőzési stratégiák egyike sem volt kísérleti szinten ellenőrizve. Az egyik általános probléma, az internetfüggőséget vizsgáló kutatások és szakirodalom hiányossága. Míg az elmúlt években számos kutatást végeztek ebben a témában, a megelőzésre vonatkozó javaslatok száma, amelyek a probléma átfogó megoldását jelenthetnék, nagyon alacsony.

Az internetfüggőség megelőzése: saját javaslataink

Az iskolák megelőzési programjai a gyermekek társadalmi és tudományos készségeire összpontosítanak, mint például a társaikkal való kapcsolat javítására, az önkontroll fejlesztésére vagy a nehéz helyzetek megoldására. Az ideális alkalmazási keret az ilyen programok tantervbe integrálása, mivel az iskolai kudarcok gyakran elősegítik a szerfüggőséghez kapcsolódó viselkedés kialakulását. Ezek a programok hozzájárulnak a diákok és az iskola közti szoros kötődés kialakulásához, és csökkentik az iskolai lemorzsolódást. A programok utolsó generációja olyan beavatkozásokat tartalmaz, amelyek az egész iskolai környezetet érintik.

Az elmúlt években egyre jobban elterjedt az a meglátás, hogy mind a tanárok, mind a diákok érdekelték az iskolai közösségben. Jellemző példa erre az elmúlt 15 évben alkalmazott „Gondozóiskolák” programja, melyet az USA számos általános iskolájában alkalmaztak. Az eredmények azt mutatják, hogy az iskolai közösség javulása mind a tanárookra, mind a diákokra pozitív hatással van, illetve a közösség újjáépítéséből származó előnyök sokkal nagyobbak az alacsony társadalmi és gazdasági szinten lévő iskolák esetében. Általánosabban fogalmazva, az iskola, mint közösség erős keretet nyújt az iskolai gyakorlat felülvizsgálatához és a pedagógiai változások alkalmazásához.

A pedagógusok, mint aktív szereplők megelőzésre oktatása elősegíti a hallgatók iskolaközösségen belüli társadalmi fejlődését. Az oktatás javításán túl az alapvető cél, hogy az iskola olyan környezetet teremtsen, amely a tanárok és a diákok igényeinek minden téren megfelel.

A megelőzési programok célcsoportjuk tekintetében a „tweenager”, azaz a serdülőkor és a tinédzser kor közti fiatalok, és a tinédzserek, néhány irányadó jellemzőjét vizsgálták, és megállapították, hogy egy viselkedési formát alakítottak ki az internethasználathoz, amely a 15-19-es korosztálynál a legerősebb, ők mutatják a legnagyobb hajlamot az internethasználatra (40% enyhe használat, 7% súlyos túlzott használat) (Sunwoo és Rando 2002). Mi több, ez a csoport nagyobb valószínűséggel hanyagolja el egyéb tevékenységeit a túlzott internethasználat miatt. Az életkor az egyetlen olyan tényező, amely jellemzően az internet függőséghez kapcsolódik (Widyanto és McMurran 2004). A függőség fiatal korban történő kialakulása a sikeres terápia megnövekedett lehetőségét sugallja, hiszen minél fiatalabb a személy, annál könnyebben alkalmazkodik egy új viselkedési formához, vagy nagyobb eséllyel marad továbbra is függő felnőttkorban (Block 2008).

Példa: kísérleti program Görögországban

Bevezetés: az internetfüggőség az elmúlt évtizedben jelent meg a görög társadalomban, mint új típusú addiktív viselkedés a gyermekek, serdülőkorúak és felnőttek körében. A túlzott internethasználat fiatal korban kezdődik, és már az általános iskolai diákoknál (Siomos, Mouzas és Angelopoulos 2008) is széles körben megfigyelhető. A középiskolai diákoknál teljes mértékben kialakult ez a magatartás, így az ő esetükben már konkrétan megfigyelhető jelenségről beszélhetünk. Ebből kifolyólag ennél a korcsoportnál a megelőzés egyrészt többnyire informatív, és a megfelelő internethasználatot támogatja, másrészt kísérletet tesz arra, hogy előmozdítsa az egyéni és kollektív folyamatokat, amelyek hozzájárulnak az addiktív viselkedés bármilyen típusú kialakulásának megakadályozásához. Véleményünk szerint ezt az új függőségtípust a közös oksági vonásokkal összefüggésben vizsgálhatjuk a más, szélesebb

körű függőségtípusokkal, mint például a pszichotróp anyagokkal kapcsolatos függőségekkel együtt.

Célkitűzés: a kutatás célja a középiskolás gyerekek és az internet közti kapcsolat vizsgálata a család, az oktatás és a társadalom vonatkozásában, valamint az iskolai és az online térben is előforduló zaklatás (cyberbullying) megfigyelése. A minta első és második osztályos középiskolai diákokból áll, kiválasztása véletlenszerűen, rétegzett mintavételezéssel történt. A diákok kérdőívet töltöttek ki, amely a Young (1998) által kifejlesztett IAT skála alapján készült, iskoláskorú gyermekek számára. A diákok egy másik kérdőívet is megválasztak (Psalti és munkatársai által kifejlesztve), melynek kérdései az iskolai életükkel és különösen a zaklatással foglalkoztak.

Eredmények: a kutatás még folyamatban van. Az eddigi előzetes adatok elemzése azonban azt mutatja, hogy a megnövekedett internethasználat összefüggésben áll az agresszív viselkedéssel és a szocializáció hiányával.

Következtetések: a tanulmány eredményeit elsősorban a diákok, a tanárok és a szülők adatainak megbízhatósága alapján, a már meglévő internettel való kapcsolatuk és nem megfelelő internethasználat miatt felmerülő viselkedési problémák megelőzése és azonnali leküzdése érdekében, az Együttműködő Tanulási és Megelőzési iskolák programjának keretében a Thesszaloniki Arisztotelész Egyetem, Mika Haritos-Fatouros tudományos felügyelete alatt publikáljuk.

Záró gondolatok

Az internet technológiai áttörést jelent, mely új kommunikációs módok és az információ gyorsabb megosztását tette lehetővé. Az internet használatának számos előnye van, mind szakmai, mind társadalmi szinten. Az a tény, hogy a médium 25 éves fennállása óta a mentálhigiénés szakemberek már a nem adaptív használatával járó kóros viselkedést is megfigyelték, arra enged következtetni, hogy a médium bizonyos addiktív tulajdonságokkal rendelkezik (pl. közvetlenség, információk könnyű elérése, az ingertartományra gyakorolt hatások). Azt sugallja, hogy használata megfelel a modern ember bizonyos igényeinek, legyen az kommunikáció, információszerezés vagy szórakozás, de mindenekelőtt olyan addiktív viselkedés kialakulását eredményezi, amelyek már az internet bevezetése előtt is megfigyelhetők voltak. Ez a cikk a túlzott internethasználattal foglalkozik, de nem célja annak rossz fényben való feltüntetése, mindössze egy olyan jelenség terjedését emeli ki, amely negatív hatást gyakorol az emberi pszichológiára és viselkedésre napjaink európai társadalmaiban.

Függetlenül attól, hogy milyen terminológiát használunk a jelenségre – Internetfüggőség, Internet Függőségi Rendellenesség, Kóros Internethasználat, Túlzott Internethasználat, Kényszeres Internethasználat –, mindegyik kifejezés többé-kevésbé ugyanazt a fogalmat írja le, nevezetesen azt, hogy az egyén oly mértékben részt vesz az internethasználatban, hogy emiatt elhanyagolja életének más fontos szempontjait. Függetlenül attól, hogy létezik-e különálló diagnosztikai kategória vagy sem, az internetes függőség véleményünk szerint hatékonyabban tanulmányozható az addiktív magatartás általános összefüggésében, és azon igény miatt, amely arra készteti az egyéneket, hogy olyan addiktív magatartást alakítsanak ki, amely negatív következményekkel jár mind az egyénre, mind a társadalomra nézve egyaránt. Griffiths (2000) szerint a túlzott internethasználók közül sokuk nem is „internetes szenvedélybeteg”, csak túl gyakran használja az internetet, mint médiumot, hogy

más korábbi függőségét táplálja. Ebben az értelemben az internetes függőség okozati tényezője összetett, és már az azt megelőző mentális zavaroktól kezdve az uralkodó életstíluson át egészen a technológiai közeggel kialakított közvetlen kapcsolatig terjed. Ez a változás az interperszonális kapcsolatok kialakításában és fenntartásában azt jelzi, hogy a mindennapi élet szükségletei és értéksorrendjei átrendeződnek, amelyek elidegenedéshez és felszínes kommunikációhoz vezetnek. Az ilyen erős technológiai közeg a pozitív vonások ellenére sem helyettesítheti a személyes kapcsolatok iránti szükségletet, amely egyre kevésbé felismerhető az emberi természet új és ismeretlen mesterséges igényei mögé rejtőzve.

Az internetfüggőség okainak vizsgálatát megkönnyítheti annak tisztázása, hogy egy fiatal egyén miért részesíti előnyben a virtuális kommunikációt a szemtől-szembeni kommunikáció helyett. Fontos megérteni ezen magatartásforma korai iskolaévekben való kialakulásának miertjét, mely később a felnőtt életben is alapvető kommunikációs modellként funkcionál. Olyan előzetes pszichopatológiáról, amely fogékonyá tenné az adott személyt az internetfüggőségre, nem beszélhetünk. A választ inkább a modern társadalmi körülmények között és az életmódban kell keresni, mint például a kapcsolatépítés gyorsasága vagy egyszerűsége. Még ennél is rosszabb, hogy a napról napra való túlélő életmód túlzott egyéniséghez és egyéni tevékenységekhez (pl. számítógépes játékok, online sorozat nézés) vezet, ahol a másik személy csak egy képzeletbeli szinten létezik, ha létezik egyáltalán.

Ebben az összefüggésben a megelőzés szélesebb teret nyer, és nem csak az internetes függőség tüneteinek megakadályozására vagy javítására irányul, hanem a kollektivitás, az egyenértékűség és a szolidaritás értékeinek előmozdítására és az iskolai közösség felelősségérzetének, valamint a hallgatók pozitív tulajdonságainak erősítésére is koncentrálni.

Annak érdekében, hogy a megelőzés hatékony legyen, figyelembe kell venni a különböző országok megelőzési stratégiáinak és kulturális különbségei közti korábbi tapasztalatokat. Így a kollektivitás és felelősségvállalás erősítésének fent említett javaslata figyelembe veszi azt a tényt, hogy a fiatalok tájékoztatására vagy szociális készségek megszerzésére irányuló megelőzési stratégiák még nem voltak gyümölcsözőek. Ez azt jelenti, hogy talán inkább a tapasztalati stratégiák felé kellene fordulni, olyan stratégiák felé, amelyek elsősorban az ilyen problémák okait vizsgálják. Így például, ha a modern életmód okozta elidegenedés az egyik függőség oka, a hangsúlyt azon értékek előmozdítására kell összpontosítani, amelyek megakadályozzák az elidegenedés fejlődését, azaz a kollektív tudatosságot, a kollektív folyamatokban való részvételt stb.

A fiatalok és főként serdülőkorúak körében problémás internethasználatról szóló kutatás Európában világosabb képet adhat a jelenlegi helyzetről, az eredményes és nem hatékony intézkedésekről és a javasolt beavatkozásokról. Például sok kutatás azt mutatja, hogy az internet addiktív magatartás intenzitása függ az egyéni pszichológiai (a serdülőkor egyéni sajátosságaitól) és mikroszociális (társadalmi környezet által generált pszichológiai nehézségek és komplikációk) tényezőktől, amelyek nem külön-külön, hanem kölcsönös függésben jelennek meg. A tinédzser viselkedések fő típusai az interneten: kényszeres, kompenzáló, érzelemfüggő, kommunikatív és cyber-szexuális (Zaytsev és Vakulich 2008). Amikor ismert, hogy bizonyos viselkedés összefüggésben áll a problémás internethasználattal, bizonyos megelőzési stratégiákat lehet kidolgozni, amelyek többek között megakadályozzák az efféle pszichológiai vonások a kialakulását.

Mindezek mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a tanácsadás támogatásának szükségességét a gyermekek és a serdülőkorúak, illetve az internet leendő felhasználói számára. Egy, a prevenció szintjének átfogó megközelítése mérlegelné a javulás módjait, tudatosabb és kevésbé mechanisztikus formában. Így a tanácsadás nem csak tájékoztatási módként szolgálna, hanem a fiatalok szükségleteinek és hiányosságainak feltárására is, hogy az internet használat megkönnyítse és gazdagítsa az egészséges személyiség fejlődését a hiányosságok lefedése helyett.

Az internet egy funkcionálisabb használatának szükségessége elengedhetetlen, mivel az interneten keresztül történő kényszeres kapcsolat eredménye gyakran egyéb támogatási formák, információkeresés, tájékozódás és szórakozás megszűnése, amelyek mindegyike a másokkal való kommunikáció egészségesebb módjához kapcsolódnak. Az internetfüggőség kialakulásához nagyban hozzájárul a másokkal való kommunikáció illúziója, miközben lényegében az emberek lemondanak a valódi emberi kapcsolatokról, bizonyítva az internethasználat és a depresszió valamint szorongás tünetei közti kölcsönösséget.

A kutatók megfigyelték, hogy különbségek vannak a jelenség fejlődése és gyakorisága között a különböző európai országokban. Az a tény, hogy például, Spanyolországban, Romániában és Görögországban magasabb százalékban figyelhetők meg negatív jellemzők, a kulturális kontextusnak és a tolerancia mértékének tulajdonítható. Ez azonban azt is jelentheti, hogy a megelőző szakpolitikáik kifogásolhatóak vagy hibásak, ezért azokat át kellene alakítani, vagy nagyobb odafigyeléssel kellene végrehajtani. Másrészt más országokból származó tapasztalatok, például az Egyesült Államok, 'Odafigyelő Iskolaközösségek' (Caring School Communities) hasznosnak bizonyulhatnak, ha átültetésük során sikerül figyelembe venni az adott ország különleges kulturális jellemzőit.

Hivatkozások

- Block J. J. (2008), „Issues for DSM-V: Internet addiction”, in *American Journal of Psychiatry*, 165, 306–307.
- Dowling N. A. és Brown M. (2010), „Commonalities in the psychological factors associated with problem gambling and Internet dependence”, in *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking* 13, 4. o.
- Dreier M. és munkatársai (2012), „Qualitative component of Research on Internet Addictive Behaviours among European adolescents”, in Tsitsika, A. és munkatársai (eds), *Research on Internet addictive Behaviours among European Adolescents*. Eunetadb.eu.
- Durkee T. és munkatársai (2012) „Prevalence of pathological Internet use among adolescents in Europe: demographic and social factors”, *Addiction* 107(12), 2210-22. o.
- Festl R, Scharrow M. és Quandt, T. (2013), „Problematic computer game use among adolescents, younger and older adults”, *Addiction* Vol. 108(3), Mar 2013, 656. o.
- Finkenauer C. és munkatársai (2012), „Examining the Link Between Autistic Traits and Compulsive Internet Use in a Non-Clinical Sample”, *Journal of Autism and Childhood Schizophrenia* 42(10), 2252-2256. o.
- Griffiths M. D. (2000), „Internet addiction – Time to be taken seriously?”, *Addiction Research* 8, 413–418. o.
- Hurr M. H. (2006), „Demographic, habitual, and socioeconomic determinants of Internet addiction disorder: an empirical study of Korean teenagers”, *CyberPsychology and Behavior* 9(5), 514-525. o.
- Ko C. H. és munkatársai (2006), „Tridimensional personality of adolescents with internet addiction and substance use experience”, *Canadian Journal of Psychiatry* 51, 887-894. o.
- Ko C. H. és munkatársai (2007), „Factors predictive for incidence and remission of internet addiction in young adolescents: a prospective study”, *Cyberpsychology and Behavior* 10, 545-551. o.
- Langenbach M. és Schutte J. (2012), „Online addiction as an attempt to compensate traumatic experiences”, *Sucht: Zeitschrift für Wissenschaft und Praxis* Vol. 58 (3), Jun 2012, 195-202. o.
- Oravec, J. A. (2000), „Internet and computer technology hazards: Perspectives for family counselling”, *British Journal of Guidance and Counselling* 28, 309-324. o.
- Psalti A. és munkatársai (2005), „Studying Bullying in Greek Schools: A First Attempt at Identifying and Defining the Phenomenon”, Oral Presentation in XXVII ISPA Colloquium: Athens.

- Siomos K. E., Mouzas O. D. és Angelopoulos V. N. (2008), „Addiction to the use of Internet and psychopathology in Greek adolescents: a preliminary study”, *Annals of General Psychiatry* 7 (Supplement 1).
- Starcevic V. (2013), „Is Internet addiction a useful concept?”, *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* Vol. 47(1), Jan 2013, 16-19. o.
- Sunwoo K. és Rando K. (2002), „A Study of Internet Addiction: Status, Causes, and Remedies – Focusing on the alienation factor”, *Journal of Korean Home Economics Association English Edition* 3(1).
- Tsitsika A. és munkatársai (2012), „Quantitative component of Research on Internet addictive behaviours among European adolescents”, in Tsitsika A. és munkatársai (eds) (2012), *Research on Internet addictive behaviours among European adolescents*, Eunetadb.eu.
- Tsitsika, A. és munkatársai (eds) (2012), *Research on Internet addictive behaviours among European adolescents*, Eunetadb.eu.
- Widyanto L. és McMurrin M. (2004), „The Psychometric Properties of the Internet Addiction Test”, *Cyberpsychology and Behavior* 4, 443-450. o.
- Wieland D. M. (2005), „Computer Addiction: Implications for Nursing Psychotherapy Practice”, *Perspectives in Psychiatric Care* 41, 153-161. o.
- Yen J. Y. és munkatársai (2007), „Family factors of internet addiction and substance use experience in Taiwanese adolescents”, *Cyberpsychology and Behavior* 10, 323-329. o.
- Young K. S. (1998), *Caught in the net: How to recognize the signs of Internet addiction and a winning strategy for recovery*, John Wiley and Sons, New York.
- Zaytsev O. és Vakulich T. (2008), „Psychological factors of preventing Internet addiction of teenagers”, *European Psychiatry* 23, No. S2, 325. o.

Fred Powell - Margaret Scanlon

Az ifjúsági prekariátus, a “generáció-izmus” és a megszorítások városa¹

„Úgy tűnt számomra, hogy benne akartak lenni a játékban, a gép fiktív terében.

A való világ eltűnt számukra - teljesen elvesztette fontosságát.

A fiktív térben voltak, és az előttük álló gép volt számukra a szép új világ”.

(William Gibson, Neurománc)

A “kibertér” kifejezést William Gibson találta fel: 1984-es futurisztikus regényében, a *Neurománc*ban jelent meg először. A regényben ez egy hallucinogén világot jelképez számítógépekkel és a poszt-punk fiatal generációval, akik a városi hanyatlás világában élnek. Vízióját saját élményeire - Vancouverben videójátékokkal játszó gyerekekre - alapozta. A hallucináció valósággá vált; harminc évvel később a tudományos fantasztikum digitális kultúrává nőtte ki magát, ahol sok fiatal a virtuális valóság szélén egyensúlyoz. Ez egyfajta lélektani menekülés a megszorító város (ami metafora a posztmodern társadalomra) valóságától, ahol anonim fiatalok légiói marginalizált életet élnek. Őket “prekariátusnak” (Standing 2011) nevezik. A prekariátus szó a fiatalok bizonytalan helyzetére utal, akik a megszorító városban, a kevés joggal rendelkező polgárok osztályából kerülnek ki. David Harvey (2013) a megszorító városra hivatkozik és kiindulási pontként a városi élet gyorsan degradáló tulajdonságaira fókuszál, köztük a kizárásokra, a predátori gyakorlatok meglétére a városi lakáspiacokon, a szolgáltatáscsökkentésekre és mindenekelőtt a foglalkoztatás hiányára.

A megszorító város ifjúsága egzisztenciális kihívásokkal néz szembe, amelyek az egészségükre is hatással vannak. Egy közelmúltbeli EU/ET Ifjúsági Konferencia, *Az akadályokon túl*, melyet 2014 novemberében rendeztek meg Máltán, a kiszolgáltatott helyzetben lévő fiatalok ifjúságsegítőinek szerepére fókuszált. Az egyik ifjúsági résztvevő kijelentette, hogy „nincs különbség a tényleges halál és a belső halál között.” Ezek a szomorú szavak jól tükrözik a kiszolgáltatott fiatalok gondolkodásmódját a posztmodern világban. E fiatalok közül sokan hasonló kihívásokkal szembesülnek, mint a lakóhelyüket elhagyni kényszerült fiatalok a második világháború után (Lowe 2012). Míg az európai városok romokból kulturális és pihenési központokká alakultak, a megszorító város pszichogeográfiája kiszolgáltatott fiatalokat mutat be, akik mély társadalmi kirekesztésnek és mellőzöttségnek vannak kitéve.

A megszorító város egyik legmeghatározóbb tulajdonsága a fiatal lakosok kibertérhasználat. A használat jellemzője a haragjuk világ felé való közvetítése. A troll alakja ebben a kultúrában úgy jelenik meg, mint egyfajta modern szélhámos, aki tréfát űz a felnőtt világból. Néhány ilyen “trollkodás” nyilvános elítélést vonzott maga

---

1 Eredeti megjelenés: Powell, Fred - Scanlon, Margaret: (2016): The youth precariat, „generationism” and the austerity city, in Perspectives on youth volume 3: Healthy Europe: confidence and uncertainty for young people in contemporary Europe, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

után, például a "Gamergate" állítólagos nőgyűlölete (a trollok túlnyomórészt férfiak) (Gleick 2014). A trollok egyszerűen azt mondják: „Csak a vicc kedvéért teszem” (angolul: "I do it for the lulz"), szélesebb értelemben, hogy „egy jót nevessek” (angolul "I do it for the laughs"). Ez az internetes LOL - az angol *laugh out loud* (magyarul *hangosan felnevetni*) - rövidítésből származik és a prekariátusok gúnyos humorát fejezi ki a városi civilizáció peremén (Gleick 2014). Ebben a cikkben megvizsgáljuk: (i) az ifjúság helyzetét a posztmodern társadalomban az életmódváltás és az átmenet tekintetében; (ii.) az ifjúsági prekariátus kialakulását és a "generáció-izmus" (generationism) megjelenését, mint egy új politikai és a társadalmi erőt; illetve (iii) az ifjúságpolitikához és ifjúságsegítői munkához kapcsolódó vonatkozásait. A megszorító város fogalmát metaforikusan alkalmazzuk a fiatalok által tapasztalt, növekvő társadalmi egyenlőtlenségre.

Ifjúság a posztmodernitásban: egészséges vagy egészségtelen életmód?

A posztmodern világban, ahol a társadalom töredezett és az identitások destabilizálódnak, mély kérdések alakítják az ifjúság, az ifjúságpolitika és a gyermekkor meghatározását és jelentését. Philippe Aries (1962) tézise szerint a gyermekkor, mint megkülönböztetett életkori szakasz csak a modernitás terméke. Norbert Elias (1987) a gyermekkor kialakulását a civilizációs folyamat részének tekintette, amelyet „civility-nek” (magyarul: udvariasság) nevez. Talcot Parsons (1963) szerint a fiatalság a kapitalizmus terméke, amely a társadalom szakadását okozta, és meghosszabbította felnőttkorba való átmenetet. A modern társadalomban egy olyan kulturális teret hoztak létre a hagyományos családon kívül, amely az ifjúság szocializációjára irányult, az összetettebb foglalkozási szerepek és társadalmi felelősségvállalás érdekében. A formális nevelés a legfontosabb mechanizmussá vált, mely által a család szocializációs funkciói egyre inkább az állam kezébe kerültek a városi ipari társadalomban. Az ifjúságsegítés megtalálta helyét ebben az új rendszerben, informális oktatást és személyes fejlődést kínálva, közösségi rekreációs és szabadidős tevékenységeken keresztül. Ez a modernista folyamat a pre-modern ifjúság (mint a hagyományos, tág családi élet láthatatlan szerves részei a vidéki, mezőgazdaságon alapuló gazdaságon belül, életkori szakaszok nélkül) dekonstrukciójával járt, és az oktatás és a foglalkoztatás strukturált városi ipari világához vezetett.

A posztmodernitás új társadalmi-történelmi kulturális konfigurációkat hozott létre a szétaprózottság, az individualizáció és a fogyasztás terén a kockázati társadalomban (Beck 1992; Giddens 1991). Ebben a szociális és kulturális térben, amelyben az európai ifjúság társadalmi csoportként találja magát, egy olyan világban sodródunk, ahol nincsenek világos koordináták, sem könnyen azonosítható célok (Crook és munkatársai 1992; Putnam 2000). A zsugorodó államnak és a gyengülő civil társadalomnak kihívás ezzel a társadalmi vákuummal foglalkozni a posztmodern ifjúság életében (Powell és munkatársai 2012). Hol van a helye fiatalok a posztmodern társadalomban?

Az Ír Nemzeti Ifjúsági Munka Fejlesztési Terv (NYWDP) 2003-2007 közötti időszakra terjedő célkitűzései a posztmodern változás, fiatalokat érintő hatásaival foglalkoznak egy sor szociokulturális tényezőt tekintve, mint: a demográfia; sokféleség; a határok elmosódása; az összetett átmenetek; a választások és a kényszer; az individualizmus és a fogyasztás (Oktatási és Tudományügyi Minisztérium 2003: 2-4).

A 2008-as pénzügyi válság nyomán a munkanélküliséget és a szegénységet is fel kell venni erre a listára. A NYWDP megjegyzi, hogy a fiatalok népességben elfoglalt aránya csökken, de „az ifjúsági lakosság összetétele kulturálisan sokszínűbb, mint eddig, ami növeli a fiatalok között és a velük dolgozók körében az interkulturális/multikulturális fogékonyság és tudatosság igényét” (Oktatási és Tudományügyi Minisztérium 2003: 2-3). Meggyőzően igyekszik megbirkózni az ifjúság fogalmának alap jelentésével a posztmodern világban, azzal érvelve, hogy a gyermekkor és a felnőttkor közötti határok egyre jobban elmosódnak, ami az előző megkülönböztetés elhomályosodásához vezetett. Ez hatással volt a gyermekorból a felnőttkorba való átmenetre: „Az átmenet, amely már régóta a fiatalokkal hozható összefüggésbe, jelentősen kiterjedt. Ráadásul az átmenet - valójában az átmenetek - egyre bonyolultabbá válnak” (Oktatási és Tudományügyi Minisztérium 2003: 3). A NYWDP a fogyasztás és az individualizmus kritikus kérdéseivel is foglalkozik, az életmódválasztásokon és a kényszeren alapulva, amelyek idejekorán ösztönzik a fiatalokat a szexualitásra és kapcsolatokra egy olyan világban, ahol a hagyományos család és közösség szilárdsága komoly terhelés alatt áll (Oktatási és Tudományügyi Minisztérium 2003: 3-4). A csoportos tudatosság és az atomisztikus individualizmus közötti feszültség, az etika és az esztétika összefonódása határozza meg a modern ifjúság kultúráját (Gilroy 2010).

Vajon ezek a mélyreható változások a posztmodern társadalomban aláássák az ifjúság, mint társadalmi és kulturális konstrukció alapjait? Elvesztette-e jelentését a decentralizált világban? Meg tudjuk-e szólítani az „ifjúságot”, mint koherens egészet? Vajon az ifjúságpolitikát ezért az elavulás válsága fenyegeti, vagy ez lehetőséget nyújt arra, hogy újragondoljuk a küldetését? A NYWDP (Oktatási és Tudományügyi Minisztérium 2003: 4) arra a következtetésre jutott, hogy a fiatalok elidegenedtek, szkeptikusak és megkérdőjelezik a hagyományos vallási igazságok és a társadalmi intézmények hitelességét. Ezt a posztmodernitás baudrillard-i változataként értelmezhetjük, amelyben az ifjúsági kultúra, mint stilizált és rituális tevékenységi forma egyszerűen elutasítható egy olyan világban, mely elveszett az céltalanság fekete lyukában (Barker 2008: 428). A NYWDP (2003: 4) elutasítja a „jelentés halála” tézist, optimistán arra a következtetésre jutva, hogy „semmi sem utal arra, hogy a fiatalok kevésbé érdekeltek – mint korábban - életük spirituális dimenziójában és egy olyan hitrendszer kifejlesztésében, amely értelmet ad a tapasztalataiknak és felvilágosítja a másokkal és a társadalommal való kapcsolataikat.” De figyelmeztet arra, hogy az ifjúságpolitikának alkalmazkodnia kell az „ifjúság változó természetéhez”, azt „lehetőségnek” és egyben „kihívásnak” is kell tekintenie (Oktatási és Tudományügyi Minisztérium 2003: 11-12).

Az ifjúság és a megszorító város: „a prekariátus” születése

A posztmodern világban a fiatalok súlyos válságot élnek át, amelynek megtestesítője a megszorító városi élet. Elgondolkodtató könyvében, az *A Prekariátus*-ban, Standing (2011) négy kulcsfontosságú észrevételt tett a megszorító város fiatalságára.

- A város az utópikus vágy (pl. Párizs, Berlin, London, Amszterdam és Sanghaj) tárgyát képezi – egy változó tér- és időbeli sorrend, amely mind az álmok megvalósulásához, mind pedig a lázadáshoz kapcsolódik.

- A valóság az, hogy a 21. század megszorító városa egy új osztályt hozott létre, a „prekariátust”, akik többsége nem állampolgár, csak lakos (denizen) (különösen a fiatal migránsok). Ez egy veszélyes kulturális ellentét a globalizáció korában.
- A prekariátus állampolgárságát „a letelepedés, a munkaerő, a munka és a szociális védelem bizonytalansága” csonkítja (Standing 2011: 5).
- A prekariátus számára a munka eszköz jellegű (szükséges az élethez), oppor-tunista (el kell fogadni, ami jön) és prekár (létbizonytalan) (Standing 2011: 22-23).

David Harvey (2013: xi), a *Lázadó városok* (Rebel cities) című tanulmányában megfigyelte, hogy az elidegenedett városi ifjúság „üres” fiatalsággá alakul, „akik elvesznek a növekvő munkanélküliség okozta pusztá unalomban. Mellőzöttek a lelketlen külvárosokban, melyek végül forradalmi zavargások helyszínévé válnak. A 2005-ös francia külvárosokban és a 2011-es angliai városokban lezajlott ifjúsági zavargások vitathatatlanul a megszorító politikák negatív és destruktív következményeit jelenítik meg. Ezeket a zavargásokat az ifjúsági tiltakozás tágabb kontextusába kell helyezni beleértve az *Arab tavaszt* (Arab Spring), az *Elfoglaló mozgalmat* (Occupy movement), a *Felháborodottak mozgalmát* (Los Indignados), és a *Pussy Riot* feminista mozgalmat (Powell 2013).

Nem meglepő módon a politika-ellenesség a fiatalok világnézetének részét képezi. Ez a diskurzus radikalizálódáshoz vezetett, amellyel kapcsolatban Howard Williamson (2013: 1) létrehozott egy „olyan forгатókönyvet, amelyben a történelmileg, társadalmilag hátrányos helyzetű fiatalok, újonnan, szellemileg elhidegült fiatalokhoz kapcsolódhatnak, hogy ezáltal még mérgezőbb vagy kreatívabb szövetségeket hozzanak létre a fiatalok között.” A felnőttek gyakran elutasítják az ifjúság radikalizmusát, egyszerűen mint a serdülő idealizmus termékét. De vajon az?

Roy Foster (2014) történész az ifjúsági lázadás témájával foglalkozik *Vivid faces* (magyar fordítás: Élénk arcok) című könyvében, amely a 20. század eleji ír forradalmi generációt tanulmányozza. Foster (2014: 6) azt állítja, hogy „a generáció fogalma termékeny és problémás, különösen akkor, ha a politikai tudatosság változásához kapcsolódik.” Továbbá megjegyzi: „tanúi lehetünk, ahogy a „generáció-izmus” (generationism) befolyásolja vagy helyettesíti az osztályt, mint az elemzés szervező elvét. Ez a nézet olyan korcsoportok megfogantatását feltételezi, akik a fennálló állapot (status quo) szellemi és szervezeti alternatíváinak hordozói és akik a születésük idején érvényesülő tényezők konstellációja alapján járnak el (a kulcskifejezést mi írtuk dőlt betűvel). Európában az „1914-es generációról”, a „háború utáni generációról”, a „hatvanas évek generációjáról” stb. beszélhetünk, ami arra utal, hogy bizonyos sajátosságok, bizonyos történelmi generációkhoz kapcsolódnak. Mindazonáltal Foster (2014: 7) figyelmeztet arra, hogy „a generációk közötti általánosítás veszélye szintén fennáll; még egy öngenerált nemzedék is tartalmazhat úgynevezett generációs egységeket, amelyek bizonyos szempontból nem értenek egyet, de a történelmi és társadalmi körülményeikre adott válaszaik összekapcsolják őket.” Ez a megjegyzés emlékeztet minket arra, hogy a nemzedékek elismerése a társadalmi emlékezetben nagymértékben visszamenőleg történik. Foster (2014:7) szerint „egy generációt nem csak a főszereplők életében zajlóan - hanem retrospektív módon, az emlékekben, és a hivatalos és társadalmi megemlékezés nagyobb területének kontrolljában - azonosulás (identifikáció) és elutasítás tudatos folyamataiban építenek fel.” Azt a következtetést vonja le, hogy „a társadalmat torzító változások nem a semmi-ből jelennek meg; az emberek elméjében fordulnak meg először és a közös kultúra

kialakításán (amely inkább kisebbség kultúra, mintsem többségi) keresztül történnek (Foster 2014: 8).

Matthew Collin (2007) a *The time of the rebels* (A lázadók ideje) című könyvében a 21. századi „generáció-izmus” szerepét tanulmányozta. A volt kommunista államokban (például Szerbiában, Grúziában és Ukrajnában) az ifjúsági ellenállási mozgalmak kulcsfontosságú szerepet játszottak a demokratikus változások megvalósításában. Collin felismerte a populáris kultúrában (röviden: popkultúra, a fiatalok hangja) rejlő lehetőséget, mint a változások megvalósításának katalizáló erejét. A popkultúrák párbeszédet indítanak el a fiatalok között, amely lehetővé teszi a kapcsolatok kialakulását, ezáltal társadalmi és politikai változások ügynökeivé téve őket. Ennek a változásnak a hatása gyakran a képzeletbeli politikán (szebb jövő ígérete) van, nem pedig a gyakorlati politika világán.

Nyugaton az Anonymous néven ismert internetes aktivista közösség számos tiltakozó mozgalomhoz kapcsolódik, beleértve az *Occupy Wall Street* (magyarul: Foglalkuk el a Wall Streetet!) mozgalmat, a *Felháborodottak mozgalmát* (Los Indignados) és a hacktivismus megjelenését az interneten. A hacktivismus egyfajta progresszió a „trollkodástól” a politikai aktivizmus felé (Gleick 2014: 36). A 4chan internetes fórum felhasználóiból szerveződő Anonymous csoport 2003-ban jött létre, alapvetően, mint egy viccelődő és ifjúsági tevékenység. Az Anonymous cím a szervezet jellegét tükrözi, mint vezető nélküli jelenséget, amely ezáltal elutasítja a mozgalom, szervezet, párt stb. kategóriákat. Ez valójában egyfajta anonim tiltakozási részvétel és a politika újraértelmezése a jövő idealizálásán keresztül. Ily módon az Anonymous elutasítja, csúfolja és kigúnyolja a felnőtt politika világát. Tisztában van viszont a „generáció-izmus” szerepével, hogy a változás előmozdítása érdekében megkérdőjelezze a létező rendszert. A popkultúra önmagában is egy olyan platform az ifjúság számára, ahol a zene, a színház és a vígjátékok világán keresztül fogalmazhatják meg nézeteiket, amelyek a társadalmi igazságosság és a politikai változás képzeletbeli politikájára összpontosítanak.

Gyakran nem világos, hogy a „generáció-izmus” a bűvölet vagy a kiábrándulás politikáját, vagy a társadalmi valóságot esetleg mindkettőt jelképezi. A felnőtt világ hagyományos nézete az, hogy az egyén elkötelezett állampolgárként kapcsolódik a külső valósághoz. A gyermekkor és a fiatalság a felnőttkorba való átmenet, amely során a fiatalokat „tanulóként” konstruálják. Ezzel az ifjúsági képpel az a baj, hogy a kiterjedt átmenetek és az elmosódott határok korában nehéz megállapítani, hogy mikor kezdődik az ifjúság és mikor a felnőttkor. A társadalmi valóságban a világ az ifjúságot és a felnőttkort elválasztja, és lehetővé teszi a kulturális reprezentációk számára az akadályok áthidalását. Az anonimitást, melybe egyes fiatalok burkolóznak az Anonymous jelenségben, maszkok viselésével jelképezik, mely azt sugallja, hogy sok fiatal elidegenedik a közszférától. Ráadásul a sebezhetőség azt eredményezi, hogy a szociálisan hátrányos helyzetű fiatalok kívül esnek a jóléti állam által hagyományosan biztosított védőhálón. Ez komoly kihívást jelent az ifjúsági munka (ifjúságsegítők) és az ifjúságpolitika számára.

Új ifjúságpolitikai kezdeményezésre van szükség, ahhoz hogy a megszorító város okozta problémákkal foglalkozzunk. A legfontosabb kihívások és kérdések a következők:

- A hajléktalansággal és a reziduális marginalizációval a külterületeken (külvárosokban, melyeket Michel Foucault a „külvilág belsejének” nevezett) úgy kell foglalkozni, hogy újraértelmezzük a várost, mint közös teret közös hozzáférési és szolgalmi jogokkal.
- Szociális lakhatást kell biztosítani a fiatalok számára a városközpontokban a civil társadalommal/ifjúsági szervezetekkel partnerségben.
- A privatizációval ellentétben közterületeket kell létrehozni a fiatalok számára, hogy ismerkedjenek, sportoljanak, zenéljenek és zenét hallgassanak, közösségi művészetet folytassanak, és ingyenes Wi-Fi hozzáférést élvezzenek. A fenntartható jövőképek kialakítását az ifjúságpolitika központi célkitűzésének kell tekinteni.
- Az ifjúságpolitikát úgy kell szervezni, hogy annak középpontjában a fiatalok egészsége és jóléte legyen.
- A ifjúság munkanélkülisége (amely az EU egyes részein 50% -ra becsülhető) rombolja a fiatalok jelenlegi generációját és jövőkép nélküli lakosokká alakítja őket.
- Egy olyan Európai Oktatási Bankot szükséges létrehozni, amely minden fiatal számára hároméves ingyenes tandíjat kínál az új kísérleti egyetemeken belül, amelyeket a nyílt hozzáférés, a rugalmas tanulás és a részvételi tanterv (participative curricula) jellemez, és melyet az ifjúsági szervezetekkel együttműködve biztosítanak szolgáltatást a megszorító város minden pontján.
- Az EU Erasmus programnak, amely sikeresen lehetővé tette az Európai Unión belül a diákcserét, minden fiatal számára nyitottnak kell lennie, kifejezetten a közös európai értékek, a kultúra és az állampolgárság előmozdítása érdekében.
- Egy új ifjúságpolitikának össze kell hangolnia az ifjúság elképzelt politikáját (és a társadalmi igazságosság iránti szenvedélyüket) a politikai változásokat eredményező gyakorlati politikai kezdeményezésekkel.

Mi az ifjúságsegítés: felhatalmazás vagy kontroll?

Az ifjúsági munka vagy ifjúságsegítés fogalma a gyakorlatok széles körét foglalja magába. Ezeket a független helyi kluboktól kezdve a nagy nemzetközi szervezeteken át (mint például a YMCA) szervezetek széles csoportjai biztosítják. Az elmúlt évtizedben új formái jöttek létre, gyakran a kormány politikájára és prioritásaira reagálva, amelyek tovább fesztik az ifjúságsegítés határait. Ráadásul maguk az ifjúságsegítők is nehezen tudják megfogalmazni, hogy mi is az, ami a munkájukat megkülönböztethetővé teszi. Az európai kontextusra tekintettel Coussée (2009: 6) arra jutott, hogy az ifjúságsegítés „folytonos identitási válságban” van, ezért az ifjúsági munkások számára nehézséget okoz „szavakkal jellemezni munkájukat.” Kiely (2009) hasonló következtetéseket von le az ír ifjúságsegítés elemzésében, és rámutat arra, hogy a szektor célkitűzéseinek és értékeinek közlésére használt kifejezésekből hiányzik az egyértelműség. A nyilvánosság körében viszont az ifjúságsegítésnek meglehetősen szűk az értelmezése: egy adott helyen (klub, „lebu” vagy centrum) nyújtott szabadidős forma. Közben pedig figyelmen kívül hagyják azokat az ambiciózusabb célokat, amelyeket az ágazat magának tűz ki, beleértve a kapcsolatépítést, a személyes fejlődést és a szociális nevelést (Devlin és Gunning 2009).

Annak ellenére, hogy az ifjúságsegítés definiálása nehéz, számos kulcsfontosságú jellemzőt lehet az akadémiai és politikai dokumentumokból extrapolálni. Az ifjúsági

munkát általában informális oktatási formának tekintik, amely a fiatalok önkéntes részvételén alapul. Bár néhány "tanulási helyzet" előre meg van tervezve (például vitacsoportok vagy strukturált programok), a nagy részük mégis a tagok és a tagok és ifjúsági munkások közötti mindennapi találkozások során merülnek fel (Hurley és Treacy 1993:1). Az ifjúsági munka oktatási célját gyakran személyes és társadalmi fejlődésnek tekintik, ahogyan az Ír Ifjúságsegítő Törvény (2001) világossá teszi: "... az 'Ifjúsági munka' olyan tervezett oktatási program, amelynek célja a fiatalok személyes és társadalmi fejlődésének elősegítése és erősítése önkéntes részvételük révén. Olyan program, amely (a) kiegészíti a hivatalos, tudományos vagy szakképzésüket; és b) amelyet elsősorban önkéntes ifjúsági munkaszervezetek nyújtanak". Az 1970-es évekből származó kormányzati beszámolókból a személyes fejlődéssel és a társadalmi neveléssel/informális tanulással kapcsolatos aggodalmak nyilvánvalóak, ami jól jelzi az ifjúságsegítés korábbi "karakterépítésre" irányuló filozófiájától való elmozdulást (Hurley és Treacy 1993; Treacy 2009). Természetesen, ahogy arra Kiely (2009) helyesen rámutatott, a „személyes fejlődés” és a „szociális oktatás” többféle módon értelmezhetőek.

Az önkéntes részvétel szintén az ifjúsági munka meghatározó jellemzője (Davies 2005). A fiatalok hagyományosan szabadon dönthetnek arról, hogy mikor csatlakoznak be és mikor lépnek ki az ifjúsági szervezetekből. Ez komoly hatással van az ifjúsági munka tartalmára és a felnőttek és a fiatalok közötti együttműködésre. Az ifjúsági dolgozóknak számos olyan programot és munkamódszert kell kidolgozniuk, amelyek vonzóak a résztvevők számára, és amelyeket nem csak a jövőben, de a jelenben is értékesnek tartanak (Davies 2005:13). Az önkéntesség elve is azt biztosítja, hogy a fiatalok egy bizonyos fokú hatalmat élvezzenek és tartsanak fenn, amely életük más területeire nem jellemző. Az alkuképesség, „egy reális adok-kapokra való nyitottság” és a nagyobb megbecsülés paritása ezért fontos szerepet játszanak az ifjúsági munkások és fiatalok közötti kapcsolatban, ahogy Davies (2005: 13) rámutat: „minden ifjúsági munkás, aki patronál, 'eltapossa' vagy egyszerűen figyelmen kívül hagyja a fiatalokat, hamar ügyfélkör nélkül maradhat."

Ehhez kapcsolódó lényeges pont az is, hogy az ifjúsági klubban való tagság egy felhatalmazó élmény, hiszen a fiataloknak lehetőségük van döntéseket hozni, új felelősségeket vállalni és képviselni az álláspontjukat, melyet életük egyéb területein, különösen a formális oktatásban nincs lehetőségük gyakorolni. Jeffs és Smith (2008) állítása szerint, a legtöbb ember „valódi demokráciával” csak autonóm szervezetekben, klubokban és egyesületekben találkozhat, ahol a nyereség nem elsődleges cél, ahol nem bíznak az erős vezetésben, és ahol a párbeszéd fontosságát hangsúlyozzák. Az ifjúságsegítés egyéb célkitűzéseinek és eszményeinek egész sorával találkozhatunk a szakirodalomban, beleértve a társadalmi integráció előmozdítását (Devlin és Gunning 2009; Morgan és Kitching 2009); a „tisztalappal indulást” (Davies 2005: 15); az egyesület, a kapcsolatok és a közösség erősítését (Jeffs és Smith 2008); a „barátságos, hozzáférhető és érzékeny magatartást és a becsületesen cselekvést” (ibid.: 278); minden fiatal számára biztosított elérhetőséget, és nem csak azoknak, akiket erre a „felnőttek felcímkeznek” (Davies 2005:15).

Bár az ifjúsági munka definíciói között bizonyos fokú konzisztencia áll fenn, vannak köztük ellentmondások is, mint arra O'hAodain (2010) is rámutat. Az ifjúságsegítés felhatalmazó, de egyben a társadalmi ellenőrzés, szabályozás és a megfelelés eszköze is lehet. Gilchrist és társai (2003) hasonló következtetéseket vonnak le az ifjúsági és a közösségi munkával kapcsolatban. Szerintük legjobb esetben ezeket az

igazságosság, a demokrácia és az egyenlőség eszméi motiválják, ezzel ellentétesen a legrosszabb esetben a „félelem és bizonytalanság” motiválja őket, hogy az „elnyomás és kontroll” erőinek „vakon engedelmeskedő szolgájává” váljanak. Az ifjúsági és a közösségi munka esetén kezdettől fogva fennáll „a honosítás és a felszabadítás közötti feszültség” (ibid.:7). Az ifjúságsegítés ágazatán belüli feszültségek legnyilvánvalóbban a célzott projektekhez kapcsolódnak. Néhány kommentátor úgy véli, hogy ezek a kezdeményezések aláássák az ifjúsági munka szellemiségét és azokat a célkitűzéseket, amelyeket kitűzött magának (Kiely 2009).

Annak érdekében, hogy az ifjúságsegítés megfeleljen a megszorító város kihívásainak erőforrásokra és beruházásokra van szükség. Az ifjúságsegítés értékeit, melyek individualizálják a fiatalokat és előmozdítják a személyes fejlődést, a szociális nevelést és a felelősségvállalást, minden inkluzív ifjúsági stratégia középpontjába kellene állítani. A megfelelő megközelítés az informális tanulás, amely felhatalmaz (Batsleer 2008), nem pedig a szocializáció, mely problematizálja a fiatalokat. A fiatalok problémáit célzó ifjúsági kezdeményezések vitathatatlanul kontraproduktívak, mivel a fiatalokat egyfajta kontroll kultúrába (culture of control) vonzzák, amely megfosztja őket a hatalmuktól. David Garland (2001) mérföldkőnek számító, a *The Culture of Control* (A kontroll kultúrája) című könyvében azt állítja, hogy a posztmodern rend társadalmi szervezete egy sor politikai és kulturális alkalmazkodást von maga után, amelyek a polgárok - bűnözéssel és a bűncselekmény veszélyével kapcsolatos - gondolkodását és reakcióját befolyásolják. Ezek a változások a politikára és gyakorlatra is nagy hatással voltak, oly módon, hogy a társadalmilag hátrányos helyzetű fiatalokat potenciálisan kriminogén népességként célozzák meg. Egy ifjúságsegítő stratégiának kell kiküszöbölnie a problémákat, amely a felhatalmazást és a befogadást hangsúlyozza, miközben a fiatalok sebezhetőségére összpontosít. A problémára fókuszálás a hagyományos, humanisztikus ifjúságsegítés értékeinek ellentmond (Powell és munkatársai 2012: 150-171); az ifjúságsegítésnek a megszorító város szociálisan hátrányos helyzetű fiataljai felé kellene fordulnia a kritikai öntudattal és önfejlesztéssel (conscientization) való foglalkozás révén (Friere 1972). Ez komoly kihívásokat jelent a kommunikáció szempontjából az informális tanulási kultúra kialakítása érdekében. A digitalizáció korában élünk, ahol a kommunikáció (különösen) a fiatalok körében az internetre „költözött.” Az ifjúsági munka számára kihívás, hogy a posztmodern társadalom ezen kihívásainak való megfelelés érdekében megváltoztassa a módszereit. De a médiumnak többnek kell lennie, mint egy üzenetnek. A fiatalokat kritikai öntudatra kell felhatalmazni, hogy tudatában legyenek sebezhetőségük gazdasági társadalmi és politikai okainak.

Véleményünk szerint a megszorító városon belül az ifjúságsegítés szerepét és feladatát át kell alakítani, ha az hatékonyan szeretne reagálni az egyre inkább elkeseredett ifjúsági generáció aggályaira. A legfontosabb kérdések és kihívások a következő javaslatokat foglalják magukban.

- Az ifjúságsegítésnek, szélesebb körben kell használnia az Internetet, mint új kreatív teret, amely új „felelősségteremtő” eszközöket (például online tevékenység) kínál, és ahol potenciálisan új részvétellel és tanácskozássra alkalmas lehetőségek állnak rendelkezésre (például az e-demokrácia) a fiatalok számára.
- A felhőkarcolók a városi táj szimbolikus óriásaivá váltak - pénzügyi központok, szállodák és játszóterek által dominálva a gazdag felnőttek számára, amelyekből a fiatalokat kizárják- a befogadás kulcsfontosságú a kiszolgáltatott fiatalok egészségének és jólétének javításához.

- Az ifjúsági munka számára kihívás a megszorító város pszichogeográfiájának helyreállításában való részvétel egy inkluzív tér létrehozása érdekében. Ez azt jelenti, hogy az ifjúságsegítőknek meg kell győzniük a politikai döntéshozókat és a törvényhozókat, hogy a várost közösségi térként állítsák helyre.
- A beilleszkedés/kirekesztés határvidékéről be kell vonni a fiatalokat, hogy a posztmodern város valódi polgáraivá váljanak. Az ifjúsági munka egyik fontos kihívása, hogy a beilleszkedés hídja legyen, amely valóságos és kézzelfogható, nem pedig a fiatalok média-visszhangjaiban elképzelt.
- Az ifjúságsegítésnek az ifjúság és a felnőttkor közötti átmeneti időszakkal is foglalkoznia kell, amelyek a fiatalok 25 évig tartó ápolásának és támogatásának kiterjesztésére összpontosítanak, az egészségük és jólétük biztosítása érdekében.
- Az ifjúsági munka számára további kihívás annak felismerése, hogy egy új generációs területen élünk, amely ahogy beszélünk, úgy születik újjá. A tisztelet, az elismerés, az állampolgárság, a biztonság és a védelem a fiatalok egészsége és jóléte szempontjából létfontosságúak és olyan dinamikus elkötelezettséget igényelnek, mely felhatalmaz.
- Az olyan értékeket, amelyek a multikulturalizmus valóságát tükrözik a globális világban, az ifjúsági munka informális nevelési tantervében egyértelműen meg kell határozni, ha a toleranciát és a társadalmi kohéziót fenn akarjuk tartani.
- Az ifjúságsegítésnek olyan filozófiai kérdésekkel kell foglalkoznia, mint az életük értelme, és a demokratikus jogaik megosztása a lehetőségekkel és jutalmakkal együtt, az önazonosság és az identitás megerősítésének érdekében. Melyek a fiatalok emberi jogai? Hogyan segítik elő a fiatalok a jogokhoz való jogát?

A jogokhoz való jog

Történelmileg a fiataloknak nem voltak jogai és nem voltak láthatók. Hannah Arendt ezt híresen a „jogokhoz való jog”-nak nevezte. Az életük feletti rendelkezést megtagadták a fiataloktól: hagyományosan a szüleik birtokaiként definiálták őket. Az utóbbi időkben pedig a „haza atyja” (*parens patriae*) elvén keresztül az állam „jóléti alanyai” lettek (Pinkney 2000), amely a fiatalok gondozáshoz és védelemhez való jogának végső felügyelője. A gyermekek és a fiatalok státuszának függőségét ezen jogi és kulturális kereten, a gyermekekkel való visszaélésekről szóló jelentések veszélyeztetik, melyek rámutatnak arra, hogy a felnőttek kudarcot vallanak a kulturálisan „ártatlannak és kiszolgáltatottnak” tartott gyermekekkel és fiatalokkal szembeni felelősségeik teljesítésében (Powell és Scanlon 2015). Egyre több kérdés merül fel a fiatal állampolgárról (Keane 2008). Nem kellene a fiatalokat a történelmileg hátrányos helyzetű csoportok mellett (például nők, etnikai kisebbségek, fogyatékkal élők stb.) felhatalmazni? Miért nincs a fiataloknak nyilvános hangja? Miért nem szavazhatnak a választásokon? Ezen alapvető emberi jog megtagadása nem jelenti a gyermekek jogaival való visszaélést? Ezek olyan nehéz kérdések, amelyek veszélyeztetik a kulturális világunk normatív jellegét. Az Egyesült Nemzetek 1989-es Gyermekjogi Egyezményének 12. cikke kijelenti, hogy a gyermekeknek és a fiataloknak joga van „a gyermek hangjához”, azaz a jólétükhöz kapcsolódó nézeteik nyilvános kifejtésére. Megvalósítása a gyermekek és a fiatalok emberi jogainak átalakítását ígéri (Young Bruehl 2012).

A gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezményt (1989) minden ENSZ tag aláírta, Szómáliát és az Egyesült Államokat kivéve. De mit jelent ez a fiatalok számára? A 12.

cikk támogatja a részvételi jogot, de a nyelvezete homályos. 18 éves korban megáll a gondozás? Mi történik a sebezhető 18 és 25 év között fiatalokkal, amely egy meghatározó időszak az egyén személyes fejlődésében? Ez egy társadalmi jellegű kérdés? Felelősséggel tartozik a társadalom a társadalmilag hátrányos helyzetű fiatalokért ezen összetett és kihívásokkal teli átmenet évei során? Sokuk túllépik a hagyományos ifjúsági munkák közbenjárását, de továbbra is nagy gondozási és támogatási igényekkel rendelkeznek. Ezek a gondozási és támogatási igények nagy kihívást jelentenek az ifjúságpolitika számára. Nyilvánvaló, hogy átalakító változtatásokra van szükség az ifjúsági munkában és a szociálpolitikában ahhoz, hogy megoldást találjunk az ifjúság fejlődő szükségleteire.

Befejezés

Ez a cikk a megszorító városban élő fiatalok életét igyekezett kontextusba ágyazni. Érvelésünk szerint a fiatalok egyre inkább a társadalom peremén élő "prekariátus" lakosoknak minősülnek. Egyesek lázadnak, a politika újragondolására törekedve. Ezt a lázadást a felnőttek gyakran kamasz fantáziaként elutasítják. Véleményünk szerint a "generáció-izmus" a felnőtt hatalom valóság-ellenőrzése. Emellett kiemeli az ifjúságpolitika és az ifjúsági munka korlátait, valamint a fiatalokkal szembeni, társadalmi szerepvállalás átalakításának szükségességét. A posztmodern ifjúságpolitikának számos olyan kulcsfontosságú kérdést és kihívást kell megvitatni, melyek az inkluzív társadalom alapjául szolgálhatnak. Ez a fiatalok alapvető szükségleteire vonatkozik, amelyek a következőképpen definiálhatók:

- állampolgárság, jogok és elismerés;
- felhatalmazás, információ és támogatás;
- méltóság, biztonság és védelem.

Ezen alapvető szükségletek nélkül a fiatalok a megszorító város határán élő bizonytalan lakosok (prekariátus) osztályává válnak. Az ifjúsági munka döntő szerepet játszik ebben a transzformációs folyamatban. De a fiatalok társadalmi valóságához kapcsolódó párbeszédében való részvétel kihívást jelent.

Hivatkozások

- Aries P. (1962), *Centuries of childhood*, Penguin, London.
- Barker C. (2008), *Cultural Studies – Theory and Practice*, Sage Publications, New York.
- Batsleer J. (2008), *Informal learning in youth work*, Sage, London.
- Beck U. (1992), *Risk society*, Sage, London.
- Collin M. (2007), *The time of the rebels: youth resistance movements and 21st century revolutions*, Serpent's Tail, London.
- Coussée F. (2009), "The relevance of youth work's history", in Verschelden G. Coussée F. Van de Walle T. and Williamson H. (eds) *The history of youth work in Europe and its relevance for youth policy today*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Crook S., Pakulski, J. és Waters M. (1992), *Postmodernization: change in advanced society*, Sage, London.
- Davies B. (2005), "Youth work: a manifesto for our times", *Youth and Policy* No. 88, pp. 7-27.
- Department of Education and Science (2003), *National youth work development plan 2003-2007*, Stationery Office, Dublin.
- Devlin M. és Gunning A. (2009), *The purpose and outcomes of youth work: report to the Youth Services Interagency Group*, Irish Youth Work Press, Dublin.
- Elias N. (1994), *The civilising process*, Blackwell, Oxford.
- Foster R.B. (2014), *Vivid faces: the revolutionary generation in Ireland 1890-1923*, Allen Lane, London
- Friere P. (1972), *Pedagogy of the oppressed*, Penguin, Harmondsworth.
- Garland D. (2001), *The Culture of Control*, University Press, Oxford.
- Giddens A. (1991), *Modernity and self-identity*, Polity, Cambridge.

- Gilchrist R., Jeffs, T. és Spence J. (2003), *Architects of change: studies in the history of community and youth work*, The National Youth Agency, Leicester.
- Gilroy P. (2010), *Darker than blue: on the moral economies of Black Atlantic culture*, Harvard University Press, Cambridge MA.
- Gleick J. (2014), "Today's dead end kicks", *New York Review*, 18 December, pp.36-40.
- Harvey D. (2013), *Rebel cities: from the right to the city to the urban revolution*, Verso Books, London.
- Hurley L. és Treacy D. (1993), *Models of youth work: a sociological framework*, Irish Youth Work Press, Dublin.
- Jeffs T. és Smith M. (2008), "Valuing Youth Work", *Youth and Policy* No. 100, pp. 277-302.
- Keane J. (2008), *Children and civil society*, seminar paper, Sydney University.
- Kiely E. (2009), "Irish youth work values: a critical appraisal", in Forde C., Kiely E. and Meade R. (eds), *Youth and community work in Ireland*, Blackwell Publications, Blackrock.
- Lowe K. (2012), *Savage continent: Europe in the aftermath of World War II*, Viking, London.
- Morgan M. és Kitching K. (2009), *Report on the Quality Standards Framework (QSF) evaluation*, available at: www.academia.edu/333931/Report_on_Quality_Standards_Framework_QSF_Evaluation.
- O'hAodain M. (2010), "The contemporary relevance of historical trends on youth work in Ireland", in Burgess P. and Hermann P. (eds), *Highways, crossroads and cul-de-sacs – Journeys into Irish youth & community work*, Europaischer Hochschuerverlag, Bremen.
- Parsons T. (1942), "Age and sex in the social structure of the United States", *American Sociological Review* No. 7, pp. 604-616.
- Parsons T. (1963), "Youth in the Context of American Society", *Daedalus* No. 91, pp. 97-123.
- Pinkney S. (2000), "Children as welfare subjects in restructured social policy", in Lewis G. és munkatársai (eds), *Rethinking Social Policy*, Sage, London.
- Powell F., Geoghegan M., Scanlon M. és Swirak K. (2012), *Youth policy, civil society and the modern Irish state*, Manchester University Press, Manchester.
- Powell F. (2013), *The politics of civil society: big society and small government*, Policy Press, Bristol.
- Powell F. és Scanlon M. (2015), *Dark secrets of childhood: media power, child abuse and public scandals*, Policy Press, Bristol.
- Putnam R. (2000), *Bowling alone*, Simon Schuster, New York.
- Standing G. (2011), *The precariat: the new dangerous class*, Bloomsbury, London.
- Treacy D. (2009), "Irish youth work: exploring the potential for social change", in Forde C., Kiely E. és Meade R. (eds), *Youth and Community Work in Ireland*, Blackwell Publishing, Blackrock.
- Williamson H. (2013), "Radicalisation to Retreat: responses of the young to austerity Europe", *International Journal of Adolescence and Youth* No.19, pp.1-14.
- Young Bruehl E. (2012), *Childism: confronting prejudice against children*, Yale University Press, New Haven.

Beata Sochacka

A fenntartható jövő víziója²

„A fiatalok döntéshozatali folyamatokban való aktív részvételének szükségességét hangsúlyozzuk, mivel a tárgyaló témák nagy hatást gyakorolnak a jelen és a jövő generációira, és mivel a gyermekek és a fiatalok hozzájárulása a fenntartható fejlődés eléréséhez létfontosságú. Továbbá álláspontjuk elfogadásával elismerjük a generációk közötti párbeszéd és szolidaritás fontosságát” (ENSZ Közgyűlés 2012)

A fenntartható fejlődés olyan fejlődési paradigma, amely tartós jólétet biztosít minden ember számára. Ez a fejlődés „megfelel a jelen igényeinek, anélkül, hogy a jövő generációk szükségleteinek kielégítését veszélybe sodorná.” (WCED 1987). A korlátlan növekedésből eredő jövőbeli forgatókönyvek bemutatásakor a fenntartható fejlődés paradigmája a jövő generációinak nyomorúságára összpontosít, hogy a jelenlegi generációkra nyomást gyakoroljon. Így az intergenerációs igazságosság fogalma a fenntartható fejlődés eszméjének középpontjában áll. A fiatalok kulcsfontosságú szerepet játszanak ebben, hiszen ők a leginkább érdekelték ebben, és ők egyúttal a szebb jövő felé vezető változás „ügynökei” is.

Az ifjúság, mint a fenntartható jövő kulcsszereplője

Miért érdeke a fiataloknak a fenntartható fejlődés?

Széles körben elismert tény, hogy a természeti erőforrások túlzott kihasználása és a környezetszennyezés fokozása veszélyt jelent a jelenlegi generációk jólétére és létezésére. Kevesebb figyelmet kap viszont az, hogy mennyi, a jövő nemzedékek számára fontos erőforrás kerül kimerítésre. Az eljövendő nemzedékek képviselésének hiánya a politikai döntéshozatali folyamatban a fenntartható fejlődés problémájaként jelenik meg – a képviselő hiánya nemcsak egy rövid távú (egy generációs) perspektívát jelent a gazdasági és társadalmi stratégiák számára, hanem arra a demokratikus folyamatokban mutatkozó hibára is felhívja a figyelmet, hogy a döntéseket a leginkább érintettek beleegyezése nélkül hozzák meg. Hogyan lehet a jövő generációkat bevonni a vitába, ha még nem is léteznek? A legelérhetőbb képviselőknek a mai fiatalok tűnnek, mivel ők azok, akik életük legnagyobb részét a most hozott döntések által teremtett körülmények között élik majd le. Néhány, a jelen pillanatban megfigyelhető zavaró tendencia már problémát jelenthet a jövőben, amelyekkel a 20-, 30- vagy 50 év múlva még élő generációknak kell szembenéznük.

Az éghajlatváltozás az egyik olyan probléma, amellyel a jövő nemzedékei kénytelenek lesznek szembenézni – „Az éghajlatváltozás kihívásaira való reagálás és az ahhoz való alkalmazkodás a mai fiatalok jövőjének meghatározó tényezője”, ezt a 2010-es ifjúsági világjelentés is megerősíti (DESA 2010). Ez a meggyőződés az éghajlatváltozást kísérő negatív hatások mennyiségének és számának a következő években

² Eredeti megjelenés: Sochacka, Beata: (2016): Envisioning a sustainable future, in Perspectives on youth volume 3: Healthy Europe: confidence and uncertainty for young people in contemporary Europe, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

várható növekedésén alapul, valamint azon a becslésen, hogy az éghajlatváltozás által leginkább sújtott régiók azok lesznek, amelyek magas arányú fiatal népességgel rendelkeznek. Az éghajlatváltozás, az emberi tevékenységgel együtt, várhatóan a biodiverzitás csökkenését és az ökoszisztéma-szolgáltatások leépítését eredményezi. A mai fiatalok fogják a természet által nyújtott előnyök helyettesítésének költségeit is viselni. A beporzók által nyújtott ökoszisztéma-szolgáltatások, amelyek a kolónia összeomlásának zavarai miatt csökkenhetnek, csak egy példa azokra a szolgáltatásokra, amelyeket új technológiák alkalmazásával kell majd helyettesíteni, az azokat kísérő járulékos kiadásokkal együtt. A vízhiány, amelyhez nem csak az éghajlatváltozás, hanem a növekvő kereslet és a vízszennyezés is hozzájárul, valószínűleg a feltörekvő piaci országok életminőségének romlását okozza, míg a világ más részein pedig konfliktusokhoz vezethet. És végül, de nem utolsó sorban, a gazdasági különbségek – és az ezekhez kapcsolódó társadalmi és pszichológiai következmények, amelyek a világ számos régiójában, köztük Európában is befolyásolják a fiatalokat – a fent tárgyalt környezeti problémák megoldását még jobban nehezítik.

Intergenerációs igazságosság: hol a határ?

A kérdés megválaszolásának egyik módja a Constanza és Daly (1992) kutatásában kifejtett, majd Neumayer (2003) által alaposan vizsgált két koncepció, a gyenge (weak sustainability, WS) és az erős fenntarthatóság (strong sustainability, SS) lens-csájén keresztül lehetséges. Bár ezek a fogalmak a fenntartható fejlődés környezeti dimenziójára (természeti tőke) összpontosítanak, az intergenerációs igazságosság megértéséhez szemléltető például szolgálnak: „A gyenge fenntarthatóság azon a meggyőződésen alapul, hogy a jövő nemzedékek szempontjából csak az „ember által termelt” és a „természetes” tőke (és minden bizonnyal más tőkeformák is) összesített állománya számít, nem a természetes tőke, mint olyan. A WS [weak sustainability, azaz gyenge fenntarthatóság] szerint nem számít, hogy a jelenlegi generáció elhasználja-e a természeti tőkét, mint a nem megújuló erőforrásokat, vagy szennyezi a környezetet, mindaddig, amíg elég gépet, utat és kikötőt, valamint iskolákat és egyetemek építenek kompenzáció gyanánt. ... Azaz a gyenge fenntarthatóság a természeti tőke korlátlan helyettesíthetőségének feltételezésén alapszik, a fogyasztási cikkek előállításában, és mint közvetlen haszon szolgáltató. Ezért a WS-t „helyettesíthetőségi paradigmának” nevezem. A WS-el ellentétben az erős fenntarthatóság (a továbbiakban SS) áll. ... Az SS lényege, hogy a természeti tőke alapvetően nem helyettesíthető más tőkeformákkal. Ezért az SS-t „nem-helyettesíthetőségi paradigmának” nevezem”. (Neumayer 2003: 1, 24)

Az erős fenntarthatóság azt jelenti, hogy a környezetet a lehető legnagyobb mértékben érintetlenül kell hagyni, mivel a természet tőkéjének nagy része nem megújítható – ez a megelőző magatartás a jelenkori tevékenységek lehetséges kimeneteleinek bizonytalanságából fakad. Az erős fenntarthatóság paradigmán belül, az intergenerációs igazságosság biztosítása érdekében nem szabad a nem megújuló erőforrásokat elhasználni. A gyenge fenntarthatóság nem ilyen merev, de a megfelelő kompenzáció kérdését a jelenlegi generáció szubjektív döntésére hagyja, azzal a veszéllyel, hogy a korszerű becslések a kimerült tőke értékére vonatkozóan elfogultak és nem megfelelőek. A gyakorlatban az erős fenntarthatóság egy konzervatív megközelítést jelent, a veszteségek minimálisra csökkentése a jelenlegi állapot fenntartásával, míg a gyenge fenntarthatóság indokoltá teszi a tőke kitermelését a jövő generáció számára várható előnyök miatt.

Viszont sem a gyenge, sem az erős fenntarthatóság nem vizsgálja, hogy a következő nemzedékek mit várnának a jelenlegi generációtól. Elképzelhető bizonyos természeti tőkekészletek kimerülése, ami a jövő generációi szempontjából semlegesnek tekinthető (pl. olaj), míg egyéb természeti tőkék kimerülése esetén azok semmilyen körülmények között nem helyettesíthetők (pl. víz). A jövő nemzedékek képviselőinek problémájára, hasonlóan például az állatok képviselőinek problémájához, nincs egyértelmű megoldás. A problémát a legfiatalabb élő generáció vitába való bevonásával kezelik, feltételezve, hogy ők a legmegfelelőbbek a jövő generációjának képviselőire és képesek előre jelezni azok aggályait. Mivel a fiatalok jelenlegi generációjának érdeke egy jobb jövő biztosítása, az általuk hozott döntéseket nem a hosszú távú veszteséghez vezető, rövid távú nyereségek határozzák meg.

A fenntartható fejlődés paradigmája miként erősíti meg az ifjúságot, mint fontos társadalmi szereplőt?

A jövő nemzedékének érdekei teret adnak a fiatalok szerepének növeléséhez a fejlesztéspolitika irányának meghatározásában. Milyen formát kellene öltenie, milyen intézkedések szükségesek ennek megvalósítására és a kívánatos fejlesztési politikának milyen hosszú távú célokat kell kitűznie? Más szóval az intergenerációs igazságossággal, mint a fenntartható fejlődés paradigmájának egyik alapfogalmának meghatározásával a fenntarthatóság elismeri az ifjúság szerepének fontosságát a világ jelenlegi és jövőbeli állapotáról szóló vitában, egyúttal lehetőséget ad arra, hogy kifejezzék aggodalmaikat és reményeiket. Úgy véli, hogy a mai döntéshozókat és politikusokat felelősségre kell vonni hosszú távú döntéseikért, még akkor is, ha azok hatását csak becsülni lehet, és a fiataloknak joguk van arra, hogy az elszámoltathatóságot követeljék.

Az intergenerációs igazságosság eszméje felhatalmazást adhat a fiataloknak, mégis gyakran homályosnak tűnhet, és különböző értelmezésekre ad lehetőséget. Hogyan bizonyosodhatunk meg arról, hogy tetteink nem vezetnek a jövő generációja számára fontos erőforrások kimerüléséhez? Lehetséges-e a fenntartható jövő biztosítása érdekében hozott intézkedések értékelése, és tudják-e ezek minden kétséget kizáróan jelezni, hogy a jövő jobb lesz, mint a jelen? Van-e mód olyan szabályok megfogalmazására, amelyek a fenntartható jövő érdekében tett intézkedéseket irányítanák? És talán ami a legfontosabb, hogyan tudja az intergenerációs igazságosság koncepciója ténylegesen erősíteni a fiatalok „hangját” és bevonni őket a hosszú távú stratégiai célokról szóló vitába? Egyrészt az intergenerációs igazságosság erkölcsi értékeket visz a vitába. Már nem a baljóslatú gazdasági körülményekről és annak emberi befolyástól független időszakos ciklusairól van szó, mint például a fiatalok munkanélküliségéről folyó vitában. Az intergenerációs igazságosság arra emlékeztet, hogy a stratégiai döntéseket siker koronázza és késleltetett negatív kimeneteket idéz elő, ezért a korábbi döntéshozók felelősségre vonhatók és felelősségre is kell vonni őket a jelenlegi válságokért. Másrészt az ökológiai válságok – szemben a társadalmi válságokkal – az egész népességre fenyegetést jelentenek, nem csak az egyes társadalmi (például életkori) csoportokra. Ezért könnyebben meghallgatásra kerülhet az, aki a mindenkire érvényes, egyetemes kérdésekről beszél és nem olyan problémákról, amelyek csak bizonyos embereket érintenek.

Egy kérdés azonban megválaszolásra vár: hogyan érhetjük el, hogy a fiatalok a fenntartható jövővel foglalkozzanak, ha figyelmüket a jelen sürgető és nyomasztó problémái egészen lekötik? Jövőbeli forgatókönyvek elképzelése segíthet ezen célt

megvalósítani. Nem pusztán kevésbé elvonttá teszi a jövőt, erősítve az iránta való törődést, hanem egyúttal teret ad új társadalmi csoportoknak és szereplőknek a tanácskozássra.

A jövő víziója

A fiatalok fenntarthatóságról folytatott vitákba bevonásának egyik módja, olyan terrek és feltételek kialakítása, ahol bemutathatják és megbeszélhetik a jövővel kapcsolatos elképzeléseiket és aggályait. Ösztönözni kell a fiatalokat a különböző jövőbeli forgatókönyvek megbeszélésére és értékelésük kritériumainak meghatározására. Mindez nemcsak a jövő generációjának igényeit és érdekeit segít beazonosítani, sőt nem is csupán a különböző érdekeltek konszenzusán alapuló közös jövőkép kialakítása miatt fontos, hanem hosszú távú hatással van a fiatalok gondolkodására. Ezért a jövőkép kialakítása a fenntartható fejlődésért folytatott oktatás egyik fő fejlesztendő kompetenciája. A fiatalok jövőképét nem elég pusztán oktatási tevékenységnek tekinteni, mert azzal csökkentjük a fiataloknak a politikai döntéshozatal befolyásolására vonatkozó hatáskörét. Ez olyan, mintha azt mondanánk, hogy a választásokon való szavazás elsődleges célja az állampolgárok demokratikus értékekre és eljárásokra való oktatása, és csak másodsorban az, hogy lehetővé tegyék a kormányzásban való részvételt. Mégis, ami a fenntartható fejlődést különlegessé teszi az az, hogy nem törekszik határozott, közös jövőkép kialakítására, mivel tisztában van a becslések bizonytalanságával és a jövőbeli előrejelzések valószínűségével. A fenntartható jövő elképzelése vitákat indít és kérdéseket vet fel, segít elkerülni a fenntarthatatlan megoldásokat. Nem hisz abban, hogy megfogalmazhatók olyan iránymutatások, amelyek szolgai követésével megoldhatók a jövőben felmerülő problémák. Azaz, a jövő elképzelése nyilvános vitákban és nem egy szavazólap kitöltésével dől el.

A fenntartható fejlődés oktatásban betöltött szerepét a 2011-es ENSZ kampány hangsúlyozta, támogatva a Rio +20-at, amely az Egyesült Nemzetek Szervezetének a fenntartható fejlődésről szóló konferenciájának rövid neve, és amelyet Rio de Janeiro-ban rendeztek meg. A *Jövő, amit szeretnénk* (The Future We Want) kampány célja az volt, hogy „a világ minden tájáról bevonjon embereket egy olyan gyakorlatba, amely felvázolja, hogyan képesek a világ társadalmi közösen olyan jövőt felépíteni, amely előmozdítja a jólétet, a méltányosságot és javítja az emberek életminőségét, miközben tiszteletben tartja bolygónk korlátozott erőforrásait.” Ennek a globális gyakorlatnak az eredménye képezi a „A jövő, amit szeretnénk: a közös vízió” című dokumentum alapját, mely a Rio+20 csúcstalálkozó egyik legjelentősebb hozzáadott értéke.

A jövőképek kialakításának képessége a fenntartható fejlődésért folytatott oktatás kulcsfontosságú fejlesztendő kompetenciái közé tartozik. Ide tartoznak még a rendszerben való gondolkodás, a kritikai gondolkodás, az átalakulás iránti felelősség és annak vezetése, az együttműködés és a partnerség építése (Tilbury és Wortman 2004, UNECE 2011). A jövőre vonatkozó irányított reflexió segíthet:

- Kérdéseket feltenni a világ jelenlegi állapotával kapcsolatban, felismerni és azonosítani azokat a problémákat és területeket, amelyek javításra szorulnak;
- Létrehozni a változásokhoz szükséges tényezőket és erősíteni a meglévő motívációkat;
- Azonosítani és kitűzni elérhető célokat, amelyek az optimális állapothoz vezetnek;

- Vitát indítani a különböző jövőkép víziók alapján, és azonosítani azokat a feltételezéseket, amelyek az alapvető különbségeket okozzák közöttük;
- Értékelni a lehetséges intézkedések és döntések következményeit (mind egyéni, mind globális szinten).

Fenntartható jövők víziója – a fenntartható utópiák és ellen-utópiák buktatói

A különböző jövőbeli forgatókönyvekkel foglalkozó oktatási előnyök mellett könnyű figyelmen kívül hagyni a lehetséges buktatókat. A fenntartható fejlődés paradigmájának kritikusai a túlzottan optimista vagy pesszimista előrejelzéseket, a homályos eszmei célokat, az egyes sürgető társadalmi problémákkal szembeni passzív hozzáállást, vagy egy koherens cselekvési program hiányát emelik ki. Nyilvánvalóan vannak olyan, a fenntartható jövőről folytatott párbeszéd során felmerülő tendenciák, amelyek olyan egyszerűsített víziókhoz vezetnek, amiket joggal kritizálnak.

1. Eszkatológikus vízió

Egy olyan vízió, amely a fejlődést egyirányú folyamatnak tekinti, amely vagy végső boldogsággal (esetleg más optimális jóléti állapottal), vagy katasztrófával végződik. Alternatív megoldásként az abszolút fenntarthatóság állapotának elérése a cél. A jövő ezen egyszerűsített víziója teljesen figyelmen kívül hagyja a világ összetettségét.

2. Kifinomult hedonizmus

Olyan vízió, amely szerint az emberi életminőség javulása önmagában végső cél és végkifejlet egyben. A környezetet az emberi jólétre gyakorolt hatása (a gyönyörű helyek, az élelmiszerek és erőforrások megszakítás nélküli áramlása, valamint egészséges élőhelyek a hosszú élet biztosítéka) miatt védik. Ha az emberek ténylegesen megváltoztatják viselkedésüket, az azért történik, mert a változás tovább fejleszti a jólétüket (például a kerékpározás nemcsak zöld, hanem egészséges és divatos is). Az életminőség és a planetáris határok közötti feszültséget egy leküzdhető problémának tekintik.

3. Válság-mentes övezet

Olyan vízió, amely azon a feltevésen nyugszik, hogy a társadalmi és ökológiai válságok rossz döntésekből (hiányos információk), vagy olyan tevékenységekből származnak, amelyeket erkölcsileg elítélendő motívumok (kapzsiság, személyes haszon stb.) hajtanak. Ezért a múltban elkövetett hibák kijavításával a jövőben elkerülhetők ezek a válságok. Ez a jövőkép negatív alapon nyugszik – azokra a dolgokra összpontosít, amelyek már nincsenek is jelen, például olyan konkrét problémák, mint a munkanélküliség – hogy a tökéletes biztonság állapotát fessék le. Ez gyakran nem is a jövő víziója, hanem egy adott problémára irányuló konkrét megoldás bemutatása.

4. Naiv szentimentalizmus

Egy vízió, amely romantizálja a természetet, éles különbséget teremtve természet (minden jó és az egészség forrása) és a civilizáció (minden, ami korrump és káros

forrása) között. E vízió követői a természetben rejlő konfliktusokat figyelmen kívül hagyják. Nem ismerik el azt sem, hogy a természet és a kultúra közötti különbség emberi konstrukció.

5. Harmonikus együttélés

Olyan vízió, mely a naiv szentimentalizmus változata, de amely az emberi természetet romantizálja. Szerintük az emberek egyes értékek fenntartásában egyforma értékekben érdekeltek (mint a boldogság), és ezeket az értékeket képesek is elérni amennyiben egyéni tendenciáikat leküzdik. A belső (hitelesség) és a külső (az összes ember békés együttélése) harmónia eszméje az egyén és a természet kapcsolatára is kiterjed. Az egyensúly koncepciója gyakran fontos szerepet játszik ebben a jövőképében – a különböző elemek (például a fenntartható fejlődés dimenziói) közötti egyensúly vagy a kompromisszum (amely a két fél érdekei között egyensúlynak tekinthető) elérése bármely felmerülő problémát megoldhat.

6. Csodaszer (Silver bullet)

Vízió, mely elismeri, hogy a jövőben is felmerülhetnek problémák, de hisz abban, hogy mindenre van megoldás. Ez a csodaszer lehet a technológia („a technológiai fejlődés segít megoldani az éhínség problémáját”), az oktatás („a tudatosságnövelés csökkenti a bűnözési arányokat”) vagy a politikai szabályozások („az új törvények leállítják a föld degradációját”). A különböző problémákra javasolt megoldások nem feltétlenül rosszak – éppen ellenkezőleg, általában hatékonyak. Ennek a jövő vízióinak egyik jellegzetessége, hogy túlbecsüli egyetlen tényező szerepét az összetett problémák megoldásában. Alternatívaként ez a jövőkép felveti, hogy a változást generáló aktor (egy adott társadalmi csoport) képes megváltoztatni a fejlődés paradigmáját és meghatározhatja annak mikéntjét. Ilyen konkrét csoport lehet például a fiatalság, melyet az alábbiakban tárgyalunk.

Az ifjúság, mint változást generáló tényező a fenntartható jövőért

A fiatalok kulcsfontosságú szereplőként való azonosítása a fenntartható jövőben nem azt jelenti, hogy a változást generáló tényező szerepkörét kötelesek is betölteni. Ez a meggyőződés akár az előző részben tárgyalt félrevezető tendenciák között is szerepelhetne, mivel egy egyszerűsített jövőbeli forgatókönyvbe illeszkedik. Ez nem jelenti azt, hogy a fiatalok nem lesznek a változások „ügynökei” a fenntartható fejlődés érdekében, hanem azt jelenti, hogy óvatosnak kell lennünk, mielőtt olyan túlságosan optimista víziókat fogadunk el, amelyekben semmi más feltételnek nem kell teljesülnie ahhoz, hogy a fiatalok magukra vállalják ezt a szerepet.

Mielőtt a fiatalokat az elérni kívánt szociális változások legfontosabb társadalmi szereplői közé sorolnánk, fontos lehet az alábbi kérdéseket átgondolni.

1. Hogyan változnak a társadalmak? Ritkán, ha valaha is eredményez egyetlen tényező jelentős társadalmi változást. Bár egy bizonyos csoport konfliktust indíthat vagy szóvá teheti a látens feszültségeket, szerepét sem túlbecsülni, sem alulbecsülni nem szabad a megfelelő kontextus nélkül. A kedvező feltételek kiterjednének a többi csoportra (mind az ellenzéki és a szimpatizáns) és a csoport környezetére (gazdasági, politikai, társadalmi, fizikai), azok hozzáállásának vizsgálatára.

2. Kik tartoznak a „fiatalok” kategóriába? Hogyan különböztetjük meg azokat az egyéneket, akiket fiataloknak hívhatunk, azoktól, akiket nem: Milyen életkort választunk? Hogyan alkalmazkodunk az életmód történelmi és földrajzi változatosságához? De ami még fontosabb, hogyan definiálják magukat a fiatalok? Egy külön társadalmi csoportnak tartják magukat? Tudnak-e a fiatalok társadalmi mozgalmat kialakítani?
3. Valóban érdeke a fiataloknak a fenntartható jövő? Amikor a fiatalokról beszélünk, különböző társadalmi osztályok tagjaira hivatkozunk, akik különböző nemzeteket, hagyományokat és életmódokat képviselnek, de ami a legfontosabb, különböző prioritásokkal rendelkeznek. A fenntartható fejlődés, és annak jelentősége a természeti tőkegazdálkodás és a társadalombiztosítás szempontjából, valójában egyes csoportok gazdasági fejlődési esélyeit hátráltathatja. Egyéni szinten, feltéve, hogy mindenki ugyanezt teszi, a személyes nyereség motiválta tevékenység hatékony, nyerő stratégia lehet.
4. Hajlandóak a fiatalok a változásért felelős „ügynökök” szerepét betölteni a fenntartható fejlődés érdekében? Ebben a válságos időszakban a fiatalok nagy eséllyel tartózkodhatnak a további felelősségvállalástól, és a helyzet javulását várják. A szorongás (munkanélküliség, biztonság hiánya) nem feltétlenül termel társadalmi és politikai aktivizmust, továbbá a fiatalok nem feltétlenül gondolkodnak hosszú távlatokban sem. Még akkor sem, ha a fenntartható jövő a mai fiatalok érdekeit szolgálja, mert lehetséges, hogy azok nem hajlandóak a változás irányításában főszerepet játszani.
5. A jelenlegi körülmények között a fiatalok valóban képesek-e befolyásolni a jövőt? A politikai döntéshozók figyelembe veszik-e a fiatalok követeléseit és véleményüket? Milyen politikai eszközök állnak a fiatalok rendelkezésére, hogy a jelenlegi szakpolitikákat és üzleti gyakorlatokat befolyásolni tudják? Úgy tűnik, a jelenlegi körülmények különösen kedvezőtlenek a fiatalok számára. A múlt században tapasztalt helyzethez képest a válság vitathatatlanul megfosztotta a fiatalokat a hatalmuktól.

Ezek a fiatalok változást befolyásoló képességéről megfogalmazott záró gondolatok nem arra törekedtek, hogy megkérdőjelezzék az alternatív jövőképek transzformatív erejét. Inkább a fiatalok és a fenntarthatóság közötti kölcsönhatások komplexitására szerettek volna rámutatni, valamint arra, hogy újra meg kell vizsgálni az ifjúság részvételének kilátásait a fenntartható jövő megteremtésében. A fiatalok kulcsfontosságúak lehetnek a fenntartható jövő kialakításában, jövőképükkel hozzájárulhatnak annak kialakításához, de aktív részvételükhöz a generációk közötti, a fenntarthatóság témakörén alapuló párbeszéd kialakítása szükséges.

Hivatkozások

- Bouwer H. (2000), "Integrated water management: emerging issues and challenges", *Agricultural water management* 45(3), 217-228. o.
- Burkhard B., Petrosillo I. és Costanza R. (2010), "Ecosystem services – Bridging ecology, economy and social sciences", *Ecological Complexity* 7(3), 257-259. o.
- Costanza R. és Daly H. E. (1992), "Natural capital and sustainable development", *Conservation biology* 6(1), 37-46. o.
- Costanza R., Groot R. (de), Sutton P., Ploeg S. (van der), Anderson S. J., Kubiszewski I. és Turner R. K. (2014), "Changes in the global value of ecosystem services", *Global Environmental Change* 26, 152-158. o.
- DESA (2010), "World Youth Report: youth and climate change", United Nations. Kronenberg J. és Bergier T. (2010), *Challenges of sustainable development in Poland*, Fundacja Sendzimira.

- Neumayer E. (2003), *Weak versus strong sustainability: exploring the limits of two opposing paradigms*, Edward Elgar Publishing Inc., Northampton MA.
- Tilbury D. és Wortman D. (2004), *Engaging People in Sustainability*, IUCN, Gland, Switzerland.
- UNECE Steering Committee on Education for Sustainable Development (2011), Learning for the Future: Competences in Education for Sustainable Development; ECE/CEP/AC.13/2011/6.
- United Nations General Assembly (2012), "The future we want", Resolution A/RES/66/288, pp. o.
- WCED (World Commission on Environment and Development) (1987), *Our common future*, Oxford University Press, Oxford, 43. o.
- White R. (2011), "Climate change, uncertain futures and the sociology of youth", *Youth Studies Australia* 30(3), 13. o.

Dragana Avramov

Ifjúsági átmenetek: esélyek és választások – Globális demográfiai és társadalmi kihívások¹

Bevezetés

A cikk a „Milyen egészséges Európa jelene és a jövője” kérdéssel foglalkozik, egy olyan megközelítésben, mely magába foglalja a makrogazdasági szocio-demográfiai változásokat, követve a világrendszer-elemzés (World-System Analysis) logikáját (például Wallerstein 1974), valamint az életpálya-események egyéni szintű elemzését, az egyének tendenciáira és kapacitásaira, valamint az átmenetekhez kapcsolódó döntéseire fókuszálva. A két elemzési szint összekapcsolása a jelenlegi gazdasági válság, a megszorító politika, az elfajult globalizáció, a globális demográfiai és az ökológiai kihívások miatt különösen fontos.

Az ifjúsági átmenetek az ember életében végbemenő alapvető változásokhoz kapcsolódnak – ide tartoznak az oktatás egyik szintjéről a másikba, majd az oktatásból a munkapiacra való átmenetek, továbbá a szülői gondozásból (és otthontól) a független életre vagy családalapításra való átmenetek – azok a fázisok, melyek a határon átnyúló mobilitással függnek össze.

Az ifjúsági átmenetek nemcsak az egyén bioszociális növekedésében és a fejlődési folyamatok hátterében rejlenek, de a demográfiai-, kulturális- és társadalmi-gazdasági dinamika által meghatározott társadalmi folyamatok is erősen befolyásolják. Ezért, mielőtt az egyéni életpálya-eseményeket megvizsgálnánk, szeretnénk néhány társadalmi „változást” kiemelni, elsősorban a demográfia területéről, amelyek segítenek megérteni azokat a kihívásokat és lehetőségeket, amelyekkel a fiatalok nagy valószínűséggel szembesülni fognak.

Demográfiai változás

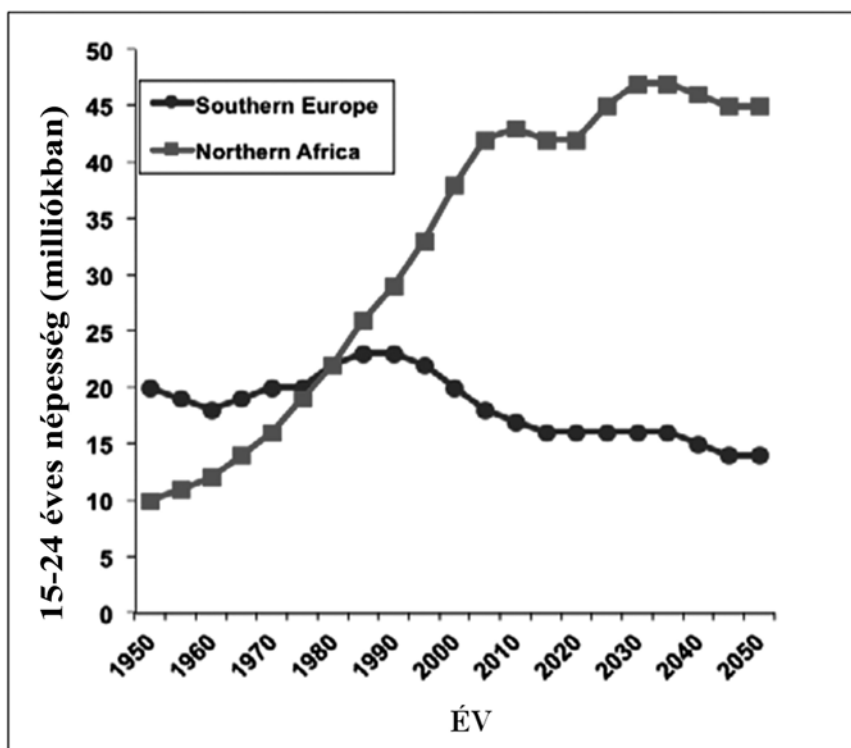
Az ifjúság, mint korcsoport

Az életkor olyan bioszociális jelenség, amely a biológiai folyamatoktól, az életkörülményektől és normáktól függ. Ezek segítségével a különböző korcsoportok között határok húzhatók (pl. Cliquet 2010), bár egyes szerzők szerint az életkor történelmileg és kulturálisan kialakított, intézményesített és ellenőrzött jelenség (például Wyn és White 1997, Côté és Allahar 2006).

---

1 Eredeti megjelenés: Avramov, Dragana(2016): Youth transitions: chances and choices – global demographic and social challenges, in Perspectives on youth volume 3: Healthy Europe: confidence and uncertainty for young people in contemporary Europe, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

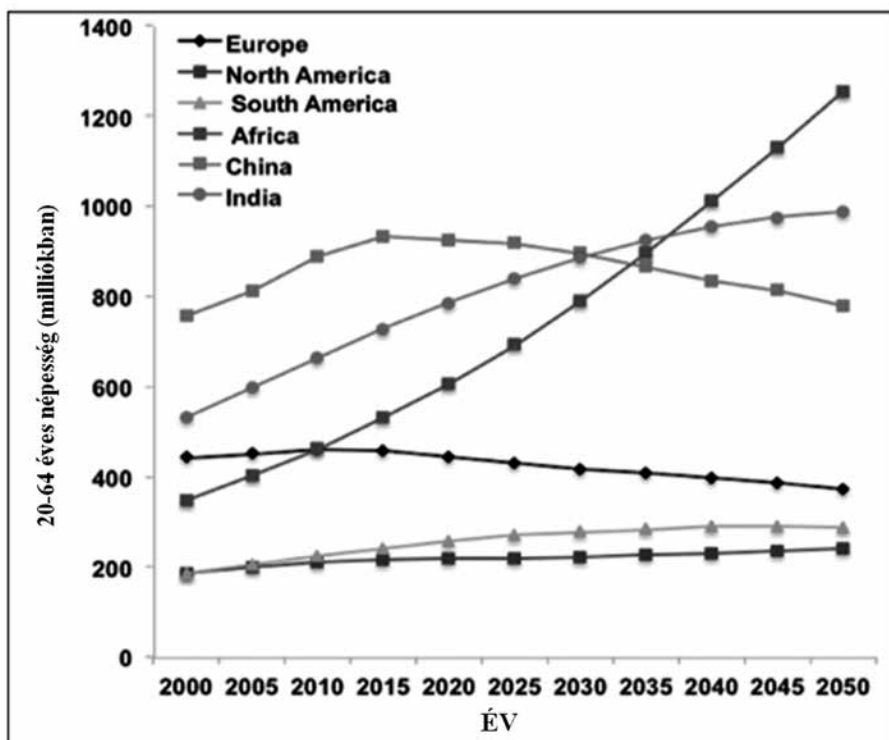
Az ifjúság általánosságban a gyermekkor és a felnőttkor közötti időszakot jelöli, de magának a korosztálynak különböző határai vannak. Például az „Ifjúság Európában” (Youth in Europe) című Eurostat jelentés fiatalnak tekint minden 15 és 29 év közötti embert. Európában ez a korcsoport a teljes népesség mintegy 20%-át teszi ki. Az elkövetkező évtizedekben a 15 és 29 év közötti európai népesség száma fokozatosan csökkenő tendenciát-, míg a környező régiókban erőteljes növekedést fog mutatni (lásd a 15-24 éves népesség differenciált fejlődését Dél-Európában és Észak-Afrikában az 1. ábrán).

1. ábra: 15-24 éves népesség Észak-Afrikában és Dél-Európában (ENSZ 2012, közepes változat szerinti forgatókönyv)

A munkaerő-kínálat csökkenése

A múltbeli demográfiai tendenciák eredményeként (a második világháború után született „baby boom” generáció halála, a termékenységi ráta tartós helyettesítési ráta alá esése) az elkövetkező évtizedekben Európában fokozatosan csökkenni fog a munkaképes korú lakosság száma (lásd pl. a 20-64 éves népesség kilátásait a 2. ábrán), kivéve azokat az eseteket, ahol a termékenységi ráta (nem valószínű) vagy a bevándorlás emelkedése várható. Az európai kilátások éles ellentétben vannak például az afrikai vagy az indiai fejlődéssel.

2. ábra: A 20-64 éves népesség kilátásai a világ kiválasztott régióiban (ENSZ, 2012)

Bizonyos tudományos és politikai körökben a munkaképes korosztály csökkenése aggodalomra ad okot a munkaerő-kínálat esetleges hiánya miatt. Másrészt azonban lehetőséget jelent a munkanélküliség és különösen a fiatalok munkanélküliségének csökkentésére, mivel a munkanélküli népesség körében létező jelenlegi tartalék munkaerő-kínálat felszívódik. A jövő azonban összetettebb lehet, mint ez a feltételezés. A munkaerő-kínálat és a munkanélküliség közötti kapcsolat nem feltétlenül egyértelmű. A munkanélküliség növekvő koncentrációja a kevésbé képesítettek és képzettek körében azt jelzi, hogy egy technikailag progresszív kultúrában a munkaerő-kínálat hiánya és a munkanélküli lakosság egyidejűleg egymás mellett létezhet (Blanchet és Marchand 1991).

A munkaképes korosztály létszámának várható csökkenése számos társadalmi előnyhöz vezethet, például a munka megszervezésének rugalmasabb alakításához, a nők munkalehetőségeinek növeléséhez, az idősök aktiválásához stb. Összesítve, a sűrűn lakott, nagymértékben fogyasztó európai kontinens populációjának csökkenése hozzájárulhat a világ természeti erőforrásaira és ökoszisztémáira nehezedő, túlságosan magas nyomás enyhítéséhez (Meadows és munkatársai 2004; Ehrlich és Ehrlich 2008, Cliquet és Avramov). De ennek ára van.

Az időskorúak eltartottsági rátájának növekedése

A korszerűsítés együtt jár a jelentős mértékben idősödő népességgel, abszolút és relatív értelemben egyaránt. E jelenség két fő oka jól ismert: a hosszabb élettartam és az alacsony termékenységi ráta.

A népesség elöregedésének katasztrofális társadalmi következményeiről – főként politikai körökben – gyakran hallott panaszok némileg furcsák, mivel a modern társadalmak mindent megtesznek az élettartam meghosszabbítása érdekében, és nyilvánvalóan jó egészségi állapotban vannak (Avramov és Cliquet 2005).

Mindazonáltal az idősödő népesség magas költségekhez vezet a nyugdíjak és az idősök egészségének és jóléti gondozásának fedezése miatt. Az eltartott idős korúak nagyobb pénzügyi és gondozási terhet jelentenek az aktív lakosság számára. Az Európai Gazdasági Bizottság már az 1970-es évek közepén felbecsülte, hogy egy idős eltartott fenntartásának közkiadása egy eltartott gyermek kiadásainak háromszorosával egyenlő. A 3. ábra azt mutatja be, hogy az elmúlt néhány évtizedben az öregek eltartottsági rátája emelkedett, és a közeljövőben további növekedése várható. Ehhez a tendenciához a modern társadalmaknak politikai intézkedések sorával kell majd alkalmazkodniuk. Ezen jelenség miatt a fiatalok számára szintén rendkívül fontos, hogy felkészüljenek a felnőtt életben tanúsított attitűdök és az időssekkel szembeni viselkedés adaptív változásaira, valamint a saját időskori életükre.

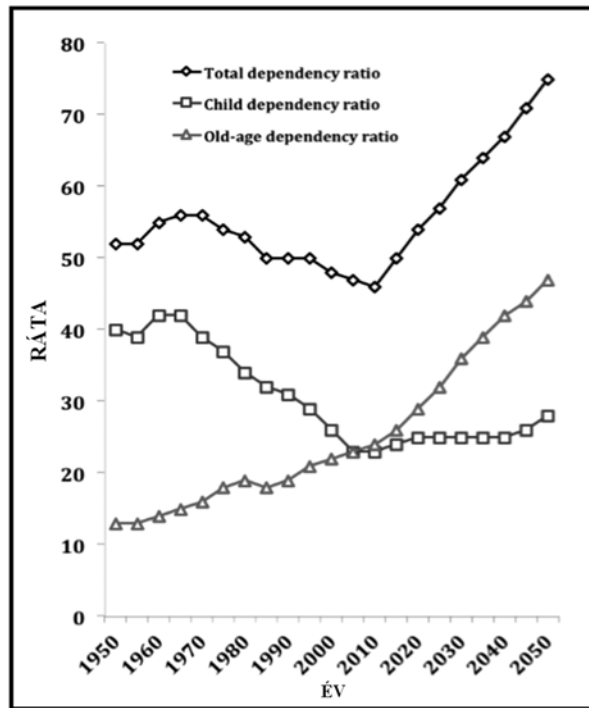
A demográfiai folyamatok tekintetében, a generációk (lásd 3. ábra) és a különböző országok lakossága (lásd 4. ábra) közötti egyenlőtlenségek fennmaradása várható, mivel ezek részben már a demográfiába vannak beágyazva.

Bevándorlás: a csodás megoldás?

Európa fiatal népességének jövőjét és felnőttkorra való átmenetét az európai országok által elfogadott bevándorlási politikák is befolyásolják majd. A fiatalabb korosztályhoz tartozó bevándorlók magas száma növelheti a munkaerő-piaci versenyhelyzetet; a csoporton belül és kívül is konfliktusok növekedéséhez vezethet az, ha kulturális/vallási szempontból más területekről érkeznek nagy számban, különösen ha onnan jönnek, ahol az egyetemes emberi jogok (ideértve a szólásszabadságot és az ideológiai, a szexuális/nemi egyenlőséget, az egyéni emancipációs lehetőségeket) eltérőek, illetve ahol a demokratikus döntéshozatali lehetőségek nagyrészt hiányoznak vagy egyáltalán nem is léteznek. Emellett veszélyeztetheti az európai országok általánosan elfogadott alapvető értékeit is (Avramov és Cliquet 2005).

Kétségtelen, hogy az elkövetkezendő évtizedekben Európa különösen az afrikai és ázsiai régiók erős bevándorlási nyomásával szembeesül, amelyek súlyos demográfiai/gazdasági egyenlőtlenségekkel és konfliktusokkal küzdenek.

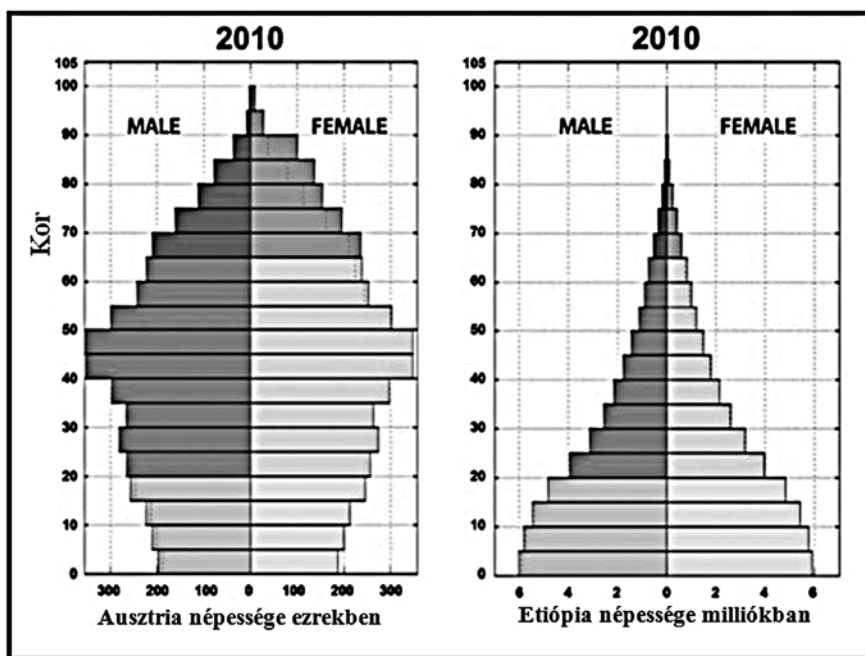

3. ábra: Eltartottak aránya Európában (ENSZ, 2012)

Jelmagyarázat: A gyermekek eltartottsági ráta (kék szín) a 0-14 évesek aránya a 15-64 éves népességhez képest. Az időskori eltartottsági ráta (piros szín) pedig a 65+ népesség aránya a 15-64 éves népességhez viszonyítva. Teljes eltartottsági ráta fekete színnel jelölt.

Egyes európai döntéshozók úgy gondolják, hogy a migráció egyfajta csodafegyver lehet a fennálló vagy várható népesség előregedésére és csökkenésére. Elismerhető, hogy a tömeges migráció valóban gyorsan kompenzálhatja a populáció számának csökkenését (egyéb társadalmi problémákat provokálva), a demográfusok azonban már rég bebizonyították, hogy hosszú távú perspektívából a masszív migrációnak lényeges hatása a népesség korösszetételére nem lesz (pl. Blanchet 1988; Espenshade 1987; Lesthaeghe és munkatársai 1988; Steinmann 1991; Prinz és Lutz 1993). A helyettesítő vagy pótló migráció (angolul: replacement migration, lásd ENSZ 2000) nem megfelelő hosszú távú megoldás a demográfiailag öregedő társadalmak számára (e.g. Coleman 1992; Feld 2000; Avramov és Cliquet 2005).

4. ábra: Ausztia és Etiópia korfája, 2010 (ENSZ)

A fiatal generációknak az előző generációknál nagyobb figyelmet kell fordítaniuk a bevándorlási politikákra. Számításba kell venniük nem csak a rendelkezésre álló tudományos információkat, és a migrációs folyamatokkal kapcsolatos hosszú távú demográfiai és szociális hatásokat, hanem azt a tényt is, hogy az emberi tevékenységek további elkerülhetetlen globalizációja a különböző területeken – mint a kereskedelem, a tudományos kutatás, a turizmus, a törvényhozás – az országok és kontinensek közötti megnövekedett szintű mobilitással jár együtt.

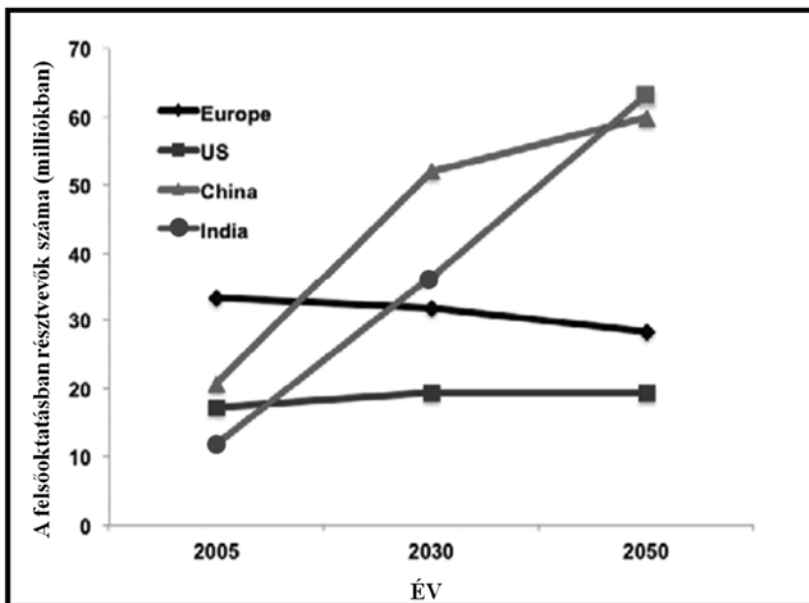
Egy átfogó és többdimenziós szakpolitikai megközelítésben a szelektív migrációnak is helyet kell kapnia, ám az olyan szempontú migrációs politika nagyban különbözik egy olyan megközelítéstől, amelyben a népesség előregedését vagy csökkenését a tömeges migráció kompenzálhatná. A hatékony bevándorlási politika megköveteli, hogy egy ország sokoldalú integrációs és beilleszkedési szakpolitikával rendelkezzen. Ezáltal elkerülhető az új bevándorlók alsóbb társadalmi-gazdasági rétegekbe, kisebbségi gettóba kerülése, amely kevés lehetőséget kínál a felfelé irányuló társadalmi mobilitásra, és ahol annál magasabb a társadalmi kirekesztés kockázata.

Életpálya változások

A modernitás egyik jellemzője – főleg a második világháború óta – az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása. Tévedés azt gondolni, hogy ennek a fő okozója csupán az oktatásban eltöltött idő növekedése. A munkaerőpiaci változások, mint a munkapiacra jutás nehézségei, az alkalmi munka, a bizonytalan foglalkoztatás, a részmunkaidős munka mind olyan tényezők, melyek ehhez a meghosszabbodási folyamathoz hozzájárulnak (Blossfeld és munkatársai 2005). Végezetül a modern fogamzásgátló eljárások, a szexuális viselkedés normáinak és tényezőinek változásai, mint a

családok jóléte, a szabadság, az utazási lehetőségek, az oktatási és a munkaerő piaci változásokkal párhuzamosan, lehetővé teszik a fiatalok számára, hogy az élet fontosabb döntéseit – mint a családi otthon elhagyását, saját háztartás vezetését a családi otthontól távol, vagy magát a családalapítást – későbbre halasszák.

Oktatás és életesélyek

5. ábra: Populáció a felsőoktatásban – abszolút számok milliókban – extrapolációja 2030 és 2050-re a 2000-05-ös trendek alapján

Jelmagyarázat: Előrejelzés a felsőoktatásban tanuló 20-24 évesek arányáról a felsőoktatásban tanulók abszolút számának kiszámításához 2030 és 2050-ben.

2030: Európa (az Orosz Föderációt beleszámítva) és USA 80%; Kína: 60%; India: 30%

2050: Európa (az Orosz Föderációt beleszámítva) és USA: 80%; Kína: 80%; India: 60%

A növekvően komplex modern kultúrákban és társadalmakban, ahol a tudomány, technológia és a közigazgatás dinamikusban fejlődik, a meghosszabbított és magas színvonalú oktatás a tudományos-, technológiai- és társadalmi fejlődés kulcsfontosságú tényezőjévé válik.

Ebből a szempontból célszerű áttekinteni az oktatási tendenciákat világszerte. Az Egyesült Nemzetek Világnépességügyi kilátásaiból (2012) származó népességadatok és az UNESCO adatbázisából származó oktatási adatok felhasználásával a felsőoktatásban részt vevő hallgatók számát a közelmúltbeli események alapján előrejelezték (lásd 5.ábra).

Bár a felsőoktatásban részt vevő hallgatók relatív aránya a Nyugat és a legfontosabb ázsiai országok között különbözik, az utóbbi hamarosan meghaladja a nyugati világot a felsőoktatásban részt vevők abszolút számában a nagy népsűrűsége miatt. Ezért a közeljövőben a nyugaton élő fiatalabb nemzedékek globális szinten nagyobb versenyre számíthatnak, nem csak a fejlődő országok korszerűsítése miatt, hanem az országokban uralkodó munkahelyi etika miatt is.

Néhányan kihullanak a repedéseken

Az oktatás, amely a társadalmi kirekesztés megelőzésének és leküzdésének kulcsfontosságú eszköze, a gyakorlatban gyakran vegyíti és erősíti a társadalmi egyenlőtlenségeket. A szociálisan halmozottan hátrányos helyzetű (például a szegény, a munkanélküli, rossz lakhatási körülmények között élő, alacsony iskolai végzettségű, gyenge olvasástudású, bevándorló vagy etnikai kisebbségi háttérű szülők) családból származó gyerekek nagy arányban vannak jelen az összes európai országokban az iskolából kimaradók között.

A korai iskolai lemorzsolódás súlyos társadalmi probléma. Bár a 2000-es évek elején némi javulás mutatkozott, Avramov arra figyelmeztette az EU Miniszterek Tanácsát: nem valószínű, hogy 2010-re elérik a kitűzött korai iskolaelhagyók arányának jelentős csökkentését. További erőfeszítésekre lett volna szükség a 2010-re meghatározott referenciaértékek eléréséhez (Avramov 2008). Csakugyan a 10%-os célkitűzést nem sikerült elérni, és az Európai Bizottság egyszerűen kitolta ezt a célkitűzést egy évtizeddel, azaz 2020-ig.

Az iskolából a munkába való átmenet

Európában ez az átmenet főként 18 és 24 év között történik. 2006-ban a 18 éves fiatalok 59%-a kizárólag oktatásban vagy képzésben részesült, és csak 13%-uk volt kizárólag foglalkozásilag aktív. Ezzel szemben 24 éves korban ezek az arányok megfordultak. Az európai 18 évesek 20%-a és a 24 évesek 16%-a kombinálta az oktatást / képzést valamilyen gazdasági tevékenységgel összhangban (Eurostat 2007).

A fiatalok munkanélkülisége (a 25 év alattiak esetében) elfogadhatatlanul magas, közel 22%². 2020-ra a becslések szerint az összes munkahely 35%-a magas szintű képesítést igényel, az alkalmazkodási és innovációs képességgel kombinálva, szemben a mai 29%-kal. Ez 15 millióval több munkahelyet jelent, amelyek magas szintű képesítést igényelnek. Az EU gazdaságát azonban jelenleg a magasan képzett információs és kommunikációs technológiai (ICT) szakemberek hiánya nehezíti, és az EU-ban háromból egy személynél is kevesebb rendelkezik csupán felsőfokú végzettséggel, szemben az USA-val, ahol több mint 40%, és Japánnal, ahol több mint 50% ez az arány. Túl sok fiatal hagyja el manapság az iskolát annak korai szakaszában, mely növeli a munkanélkülivé vagy inaktívvá válás kockázatát, szegénységben élést és magas gazdasági és szociális költségeket okozva. Jelenleg az EU-ban a 18-24 évesek 14%-a alacsonyabb, mint középfokú végzettséggel rendelkezik, és nem vesz részt továbbképzésben vagy képzésben. Európának az olvasástudást is erősítenie kellene, hiszen a 15 évesek 24%-a alacsony az olvasói műveltségben, és ez az arány az utóbbi években nőtt. Sokkal szomorúbb azonban az, hogy a munkanélküliség jelenleg a különböző oktatási és képzési szinteken dolgozó fiatal diplomások körében is rendkívül magas. Az európai rendszerek lassan reagáltak a tudásalapú társadalom követelményeire, nem igazították a tanterveket és programokat a munkaerőpiac változó szükségleteihez.

A fiatal munkavállalók gyakran határozott idejű szerződéssel dolgoznak, amely lehetővé teszi a vállalatok számára, hogy a munkavállalók készségeit és hatékonyságát teszteljék, mielőtt határozatlan idejű munkaszerződést kínálnának nekik. Gyakran az ideiglenes szerződések csak az állandó szerződések olcsó alternatívái. Ez különösen azokra az országokra érvényes, ahol az elbocsátási szabályok nagy eltérést mutatnak a határozott és a határozatlan idejű szerződések között. Az eredmény egy

---

2 <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1036>

szegmentált munkaerőpiac, ahol sok fiatal munkavállaló az ideiglenes munkahelyek munkanélküliséggel váltakozó sorozatát tapasztalja meg, és akiknek kevés az esélyük arra, hogy stabilabb, határozatlan idejű munkaszerződést köthessenek, így hiányos a nyugdíjellátáshoz való hozzájárulásuk. A fiatal nőket különösen veszélyezteti ez a szegmentációs csapda. Végezetül a fiatalok munkaerő-piaci teljesítményének mutatói nem feltétlenül mutatják be azt, hogy Európában a 20-24 évesek elképesztő aránya, 15%-a nem vesz részt sem a munkaerőpiacon, sem az oktatásban (angol rövidítésük a NEETs, azaz NEET-ek, akik nincsenek sem oktatásban, sem munkában, sem képzésbe bekapcsolódva), kockáztatva ezáltal a munkaerőpiacról való végleges kizárást és különböző ellátásoktól függést. A NEET-ekről szóló legfrissebb statisztikák (például az Eurydice és az Eurostat 2014) összevonják a korcsoportokat, és az adatokat a 15-29 évesek mintáján mutatják be, hogy elfedjék a 20-24 éves korosztály magas arányát.

Átmenetek a párkapcsolatokhoz és a családalapításhoz

A XX. századot, különösen a második világháború óta eltelt időszakot, a fiatalok életútjában bekövetkezett bioszociológiai események időzítésének számos változása jellemezte.

Az első szexuális aktus létesítésének átlag életkora 20 évről 18 év alá csökkent (Cliquet 2003) a múlt század folyamán, míg az elmúlt években még tovább csökkent, és átlag 16 év körül mozog a skandináv országokban (Durex Kutatóegység 2009). A házasság előtti szex a legtöbb országban általános viselkedési mintává vált, de az első szexuális aktus létesítésének időpontjában (Észak-Európában hamarabb történik, mint Közép- és különösen Dél-Európában) különbségek fedezhetők fel.

Ezzel szemben az első házasságkötés átlagos időpontja kitolódott, és sok észak-nyugat-európai országban 30-, vagy annál idősebb korban történik (UNECE statisztikai adatbázisa 2014). Azonban sok esetben a házasságot házasságnélküli együttélés vagy párkapcsolat előzi meg. Az utóbbi eset az ún. látogató partnerkapcsolat vagy lat-kapcsolat (angol nyelven: Living Apart Together, röviden: LAT), ahol a felek külön háztartásban élnek (lásd például: Kiernan 2002, OECD Családi Adatbázis 2012).

Az önálló háztartás kialakítását egy másik tény is befolyásolja, ugyanis egyre több fiatal hagyja el a szülői otthont, hogy az együttélés vagy házasság előtt még egyedül éljen. Ez egyre több egyszemélyes, fiatal felnőtt háztartást eredményez.

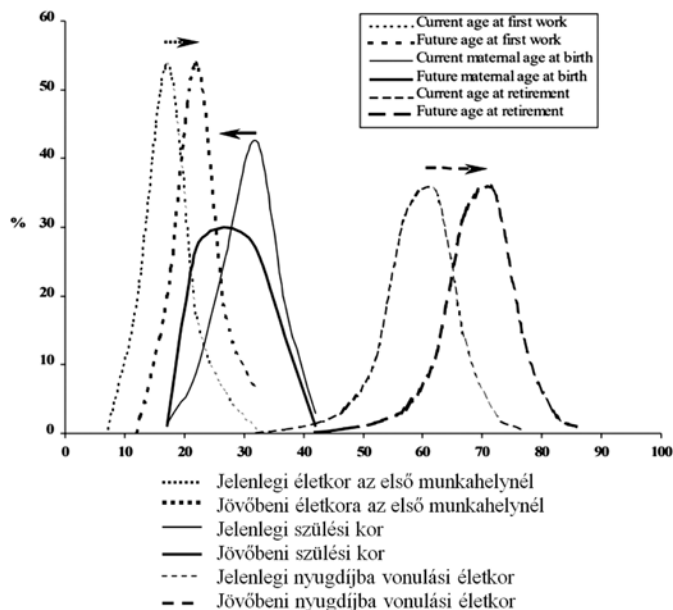
Végül az 1970-es évek közepe óta az első gyermeküket szülő nők átlagéletkora folyamatosan nőtt, a 20-as évek elejétől, annak végéig tolódott ki. Az átlag jelenleg 25 és 30 év között mozog (UNECE statisztikai adatbázisa 2014). A késői gyermekvállalás részben magyarázatot ad a csökkenő vagy alacsony termékenységi rátára, mivel idősebb korban a rekupáció nem megfelelő, a növekvő terméketlenség miatt, vagy mert a késői gyermekvállalás később könnyen a családalapításról való teljes lemondáshoz vezethet, miután az egyének hozzászoktak a gyermektelen vagy az alacsony számú gyerekes életmódhoz (Lesthaeghe 2001).

A XXI. századi életpálya paradigma újragondolása

Az életkörülmények nagymértékben függenek az egyén élettörténetétől, ami az egészségre, az oktatásra, a munkára, a családi életre, a személyiségjegyekre és a társadalmi-kulturális környezetre vonatkozó esélyek és döntések keveréke. Egyénfüggő, hogy a lehetőségeket kihasználta-e avagy sem.

Hatékonyabb módszerekre van szükség ahhoz, hogy a munkaerőpiaci versenyből, az alacsony jövedelemből /nagy igényekből, a munkahelyi stresszből, a szoros háztartásból és családi elvárásokból fakadó kockázatok egész életciklusra gyakorolt hatását megérthessük.

A múltbeli közpolitikák meglehetősen rosszul kezelték az egyének és a családok időgazdálkodását az életpálya szempontjából. A fiatalokra a felnőttkor első éveiben nehezedik a legnagyobb teher, amelyben a folyamatos képzést, a munkaerőpiacra való bekerülést, a független háztartás létrehozását és a család alapítását kell összhangba hozniuk. A nyugdíjba vonulást követően ezzel szemben rengeteg a szabad idő, amelyet az idős emberek túlnyomó többsége improduktívan tölt el.

6. ábra: Az életpálya újragondolása (Avramov és Cliquet 2003)

Ezért a tanulmányokkal, a fizetett munkával, a ház körüli teendőkkel, a párkapcsolattal, a szülői gondoskodással, az ellátással, valamint az aktív és passzív szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos és azokra vonatkozó életpálya időmegosztást olyan aktív jóléti politikák révén kell átalakítani, amelyek lehetővé teszik az egyének számára, hogy innovatívabban osszák szét a fizető és nem fizető munkát és szabadidőt az egész életciklusuk során (6. ábra). Ez megkívánja a teljes gazdaság szervezési elvének – és különösen a munkaerő-piaci politikák normatív alapjainak – átgondolását. Mindez nehéz feladat, mivel az ilyen innováció akadályai nemcsak a jelenlegi piaci mechanizmusokban rejlenek, hanem az idősebb felnőttek attitűdjében is, akik ellenzik az időskori aktív életmód elérésére tett javaslatokat (Avramov és Cliquet 2003, 2006, 2008).

Hivatkozások

- Avramov D. (2003), *People, Demography and Social Exclusion*, Population Studies No. 37, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Avramov D. (2008), *Early School Leaving*, Report for the Council of Ministers, Education/Culture/Youth Council, 14 February 2008.
- Avramov D. és Cliquet R. (2003), Economy of Time and Population Policy: Rethinking the 20th Century Life-Course Paradigm in the Light of Below-replacement Fertility, *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft* Vol. 28 No. 2-4, pp. 905-938.
- Avramov D. és Cliquet R. (2005), *Integrated Policies on Gender Relations, Ageing and Migration in Europe: Lessons from the Network for Integrated European Population Studies* (NIEPS), CBGS Publications, Garant, Leuven-Apeldoorn.
- Avramov D. és Cliquet R. (2006), „Preferences and expectations about generational replacement and age at retirement in Europe. Results from the DIALOG project”, *Finnish Yearbook of Population Research XLII*, The Population Research Institute, Helsinki, pp.13-26.
- Avramov D. és Cliquet R. (2008), „The need to adapt and reform social policy: setting the stage for effective population-friendly policies”, in Höhn C., Avramov D., Kotowska I. (eds), *People, Population Change and Policies. Lessons from the Population Policy Acceptance Study, Vol. 2: Demographic knowledge – Gender – Ageing*, European Studies of Population, Volume 16/2, Springer, Dordrecht, pp. 267-286.
- Avramov D. és Maskova M. (2003), *Active Ageing in Europe*, Population Studies No. 41, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Blanchet D. (1998), „Immigration et régulation de la structure par âge d’une population”, *Population*, Vol. 43, 2.
- Blanchet D. és Marchand O. (1991), „Au-delà de l’an 2000, s’adapter à une pénurie de main-d’oeuvre”, *Horizon 2000, Economie et Statistique* Vol. 243, pp. 61-68.
- Blossfeld H.-P., Klijzing E., Mills M. és Kurz K. (eds) (2005), *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*, Routledge, London and New York.
- Cliquet R. (2003), „Major trends affecting families in the new millennium: Western Europe and North America”, in United Nations, *Major Trends Affecting Families. A Background Document. Prepared by the Programme on the Family*, United Nations, New York, pp.1-26.
- Cliquet R. (2010), *Biosocial Interactions in Modernisation*, Masaryk University Press, Brno.
- Cliquet R. és Avramov D. (forthcoming), *Evolution Science and Morality in the Third Millennium*.
- Coleman D. (1992), „Does Europe Need Immigrants? Population and Work Force Projections”, *International Migration Review*, 26: 413-461.
- Côté J. E. és Allahar A. L. (2006), *Critical Youth Studies: A Canadian Focus*, Pearson Prentice Hall, Toronto.
- Durex Network Research Unit (2009), *Face of Global Sex Report, 2005-2009*, SSL International plc, Cambridge.
- Ehrlich P. R. and Ehrlich A.H. (2008), *The Dominant Animal: Human Evolution and the Environment*, Island Press, Washington DC.
- Espenshade T. J. (1987), „Population Dynamics with Immigration and Low Fertility”, in Davis K., Bernstam S., Ricardo -Campbell R. (eds), „Below-Replacement Fertility in Industrial Societies. Causes, Consequences, Policies”, *Population and Development Review, A Supplement to Volume 12*, pp. 248-261.
- Eurostat (2007), *European Union Labour Force Survey*, available at: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_labour_force_survey_%E2%80%93_data_and_publication.
- Eurostat (2009), *Youth in Europe. A Statistical Portrait*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Eurydice & Eurostat (2014), *Key Data on Education in Europe 2012*, EACEA.
- Feld S. (2000), Active Population Growth and Immigration Hypotheses in Western Europe, *European Journal of Population*, 16: 3-40.
- Kiernan K. (2002), „Cohabitation in Western Europe: Trends, issues, and implications”, in Booth A., Crouter A.C. and Landale N.S. (eds), *Just Living Together: Implications of Cohabitation on Families, Children, and Social Policy*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, pp. 1-29.
- Lesthaeghe R. (2001), Postponement and Recuperation. Recent Fertility Trends and Forecasts in Six Western European Countries, *Interuniversity Papers in Demography*, 2001/1, Brussels: VUB.
- Lesthaeghe R., Page H. és Surkyn J. (1988), „Are immigrants substitute for birth?”, IDP Working Paper 1988-3, Interface Demography, Vrije Universiteit, Brussels.
- Meadows D. H., Randers J. és Meadows D. L. (2004), *Limits to Growth: The 30-Year Update*, Earthscan, London.
- OECD Family Database (2012), www.oecd.org/social/database.htm.
- Prinz C. és Lutz W. (1993), Alternative Demographic Scenarios for 20 Large Member States of the Council of Europe, 1990-2050, in Cliquet R. (ed.), *The Future of Europe’s Population*, Population Studies No. 26, Council of Europe Publications, Strasbourg, pp. 85-106.

- Steinmann G. (1991), „Immigration as a Remedy for the Birth Dearth: The Case of West Germany”, in Lutz W. (ed.), *Future Demographic Trends in Europe and North America. What Can we Assume Today*, Academic Press, London, pp. 337-358.
- UNECE Statistical Division Database (2014), *Mean age at first marriage by sex*, UNECE, Geneva.
- UNECE Statistical Division Database (2014), *Mean age of women at birth of first child*, UNECE, Geneva.
- UNESCO, www.unesco.org/new/en/education/resources/online-materials/databases/
- United Nations (2000), „Replacement migration: is it a solution to declining and ageing populations?” United Nations Population Division, Department of Economic and Social Affairs, available at: www.un.org/esa/population/publications/migration/migration.htm.
- United Nations (2012), *World Population Prospects: The 2012 Revision*, United Nations, New York.
- Wallerstein I. (1974), *The Modern World System*, Academic Press, New York.
- Wyn J. és White R. (1997), *Rethinking Youth*, Sage Publications, London.

Gordon Blakely

Elmélkedés az ifjúsági terület iránti, életre szóló elkötelezettségről – fennálló kérdések¹

Bevezetés

Megtisztelő lehetőség, hogy megoszthatom a fiatalok számára szervezett nemzetközi programokról személyes tapasztalataimat. Ez egy meglehetősen szubjektív és kulturálisan elfogult beszámoló, amely mögött 40 év húzódik meg. Főleg a széles értelemben vett Európában zajló fejleményekre összpontosít.

Bár több mint 20 évet dolgoztam együtt Kínával, számos afrikai országgal folytattam elsősorban projekteket, Srí Lanká-ban önkéntes programokat szerveztem, politikai együttműködést folytattam Japánnal, Argentínával és Mexikóval, sőt az Egyesült Államokkal egy ifjúsági kapcsolati stratégián is dolgoztam, mégis az európai szomszédságpolitikában tanultam a legtöbbet a megfoghatatlanul “jelentőségteljes” interkulturális kapcsolatok lehetőségeiről és valóságáról.

Néhány ad hoc módon kiválasztott illusztratív példa segítségével szeretnék pár állandóan visszatérő alapvető kérdésre rávilágítani, hogy ezáltal az egyéni képességeink gazdagításával tudjuk javítani munkánk hatékonyságát.

A történelem gyorsan forgó naptára nem engedi, hogy elidőzzünk a “megállapodások”, a “biztos menedék”, a “befejezett munka” vagy az “utazás vége” fölött. A változás a norma. Bárcsak a változások során tanult pozitív dolgok szintén normák lennének! Nemrég újra meglátogattam Petra romvárosát, Jordániában. Első látogatásom során - az 1996-os EuroMed Ifjúsági A program indító konferenciáján nagyon szorított az idő. A történelem óriási komplex áttekintése tárul ott elénk. A Nabateusok, egy ravasz kereskedő törzs, amely több mint 2000 évvel ezelőtt telepedett le, kapcsolatait egészen Indiáig és Kínáig kiépítette. A kereskedelemből származó nyereség lehetővé tette hivalkodó épületek és a kifinomult társadalmi építészeti kialakulását, amelyet nemzedékeken át egyedülálló környezetben, olykor harccal máskor diplomáciával tartottak fenn. Kr.u. 106-ra, a királyságot a Római Birodalomhoz csatolták. Ezt követően a kereszténység terjedése; az iszlám hatás és végső soron a mindent átfogó kulturális turizmus hatottak a régióra.

A romok között sétálva könnyű felfedezni a különböző befolyások egymásra rétegződését, ahogyan egy értékkészlet beolvadt és megjelent egy másik részeként: a szentélyekből templomok, a sírkamrákból házak lettek; a falfestmények zavaratosan állnak, míg a márvány műalkotások eltűntek. Azonban a vízelvezetés és az

---

1 Eredeti megjelenés: Blakely, Gordon (2016): . Reflections on a lifetime of engagement in the youth field – Persisting questions, in Perspectives on youth volume 3: Healthy Europe: confidence and uncertainty for young people in contemporary Europe, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

öntözőrendszer olyan gondosan lett megépítve, hogy nem csupán a történelem során, de még ma is úgy tűnik, képes lenne eredeti célját szolgálni. A legjobb épületek alkalmazkodóképesek; a legértékesebbek időtlenek.

Annak érdekében, hogy megfontoljuk miként használtuk fel a fiatalok számára szervezett találkozókat a kulturális és gazdasági diplomácia eszközeként, hasznos úgy tekinteni némelyik struktúrára és történelmi mutatóra, mint társadalmi változásokat lehetővé tevő rendszerekre. Sok ilyen, a mai napig működő rendszer (nagyon változatos módokon) hatékony volt 40 évvel ezelőtt és azóta is folyamatosan változnak.

Az elszakadás érzete

Kérdés: Mit tanultam meg abból, hogy idegennek éreztem magam?

A "mobilitás" kontextusában nem tart sokáig felismerni, hogy a határon való átlépés egyszerre politikai, fizikai, társadalmi, kulturális és generációs élmény.

Annak érdekében, hogy megszüntessék a hézagokat az egymástól való fenyegetettséget (a belső helyzet csillapítása érdekében), sok nemzet külpolitikája összefoglalva a következő: ismerd meg a (magas) kultúrám; tanuld meg a nyelvem; vásárolj a termékeim és ezáltal legyél a barátom. A nemzetépítés, külsőleg, erős árucikk volt belső fogyasztásra. A hírnév és a gazdasági helyzet szövetségben álltak.

1975-ben vettem részt a nemzetközi munkám legelső találkozásán, az UNESCO ifjúságsegítő fórumán, Párizsban. A nagyon komoly, hozzáértő szakemberekkel teli konferenciateremben egy teljesen felkészületlen idegennek éreztem magamat.

A következő héten egy Ifjúsági Szolgálat ülésén voltam Észak-Írországból (ami az Egyesült Királyság része), messze a hírlapjainktól, ahol egy teljesen felkészületlen idegennek éreztem magam.

Ahogy a hónapok teltek, egy másik feladat várt rám a Roma Szövetségnél, Londonban. Brit roma családokat kellett felkészítenem a franciaországi Camargue-ba vezető újukra, amelyet (a lovak kereszteléséről) a BBC tervezett lefilmezni. Egy teljesen felkészületlen idegennek éreztem magam. Ez az érzés még hevesebb lett, amikor három hetet töltöttem velük a franciaországi újuk során.

Egy másik feladatként a Királyi Nemzetközösség Társaság bizottságában kellett részt vennem egy tágas, tölgyfából készült helység pompájában. Ahogy ott ültem egy bőrszékben, régi öltönyöket viselő, papírhalmok mögül sokatmondóan beszélő agastyánokkal körülvéve, egy teljesen felkészületlen idegennek éreztem magam.

Rájöttem, hogy az intézmények szerves, mély, nyugtalan szervezetek, ahol a személyiség dominál. Megértettem, hogy a történelem számtalan előítéletet és sérelmeket okozhat. Nagyra becsültem, hogy kultúrám eltért másokétól, és ők értékelték saját kultúrájuk másságát.

Struktúrák: nemzetközi, nemzetek feletti, interkulturális, multikulturális

Kérdés: Hogyan alakítjuk és könnyítjük meg az emberek találkozását?

Egy kormány által támogatott ügynökségnél dolgoztam, ahol olyan programokat terveztem, amelyek segítettek a fiataloknak megérteni a világot, emellett segítették az országom jó hírének javítását, és kevésbé feltűnően, a háttérben hozzájárultak a

nagyobb jólét eléréséhez és a béke fenntartásához. Legalábbis ez volt az elmélet, ami a gyakorlatban már kevésbé működött így. A valóságban minden a hasonló gondolkodású egyének elszórt csoportjainak tett-erején múlt: egy adott kulturális elfogultság közösségi érdekeinek összekapcsolása, valódi (bár rosszul szervezett) ifjúsági mozgalmak sora, amelyek a felszín alatt rejtőztek, és akik készek voltak sok, és még annál is több akadályt ledönteni.

A fiatalok számára rendelkezésre álló és elérhető nemzetközi lehetőségek nagyon korlátozottak voltak. Az önkéntes programoknak hosszú történelme volt. Céljaik változtak. Az önkéntesség célcsoportjai az egyén, egy kis csoport, vagy egy cimborarendszer volt régen, és ma is. Az azonos érdeklődéskörű fiatalok nagyobb csoportjának létrehozására fókuszáló folyamat azonban komoly befektetést igényelt. Ez a fiatalok csoportjainak összevonását jelentette, nem csupán azért, hogy együtt tanuljanak, mint a kampuszon, hanem, hogy egyenlőként tekintsenek egymásra, úgy, mint akiket közös érdeklődéseik összekötnek. Formális, kormányzati szempontból mindezt gondosan irányított, rendszerezett struktúrákban kellett végrehajtani.

Ennek a felismerésnek a legismertebb szervezete a Francia-Német Ifjúsági Iroda volt (angolul: Franco-German Youth Office, FGYO), egy egyedülálló, meg nem ismételhető intézmény, a második világháború utáni stratégiai gondolkodás terméke. Más országok nem rendelkeztek sem forrásokkal, sem akarattal, sőt talán még okuk sem volt rá, hogy ifjúsági projektekkel, iskolai kapcsolatokkal és polgári megállapodásokkal foglalkozó és támogató kétoldalú operatív testületet hozzanak létre. Az FGYO egyedülálló volt, de hasonló cél elérésére más utak is léteznek. Ugyanakkor mivel a szervezetek a közpénzek kezeléséről döntenek, a politikai hangulattól függő sebezhetőségük elkerülhetetlen.

Majdnem minden, úgynevezett "nyugat" európai ország tartott rendszeres kétoldalú vegyes bizottságokat. A "baráti" államokkal folytatott külpolitikai platform részeként ez az állami támogatások (beleértve a készpénzt is) feldolgozási útvonala volt, amely nagyobb garanciát jelentett arra, hogy egy esemény, konferencia vagy program valóban megszervezésre kerül, mert mindkét fél megállapodott róla. Az alaposan kidolgozott megállapodások alapján több ország úgy döntött, hogy egy ifjúsági albizottságot hoz létre. Itt került sor az ifjúsági projektek, a magas szintű ifjúsági központú események és a kölcsönösen elfogadott programok értékes kormányzati forrásainak jóváhagyására.

Az Egyesült Királyság kormányának legfőbb ifjúsági partnere a Német Szövetségi Köztársaság (NSZK) volt. Több mint 1 200 polgári összeköttetés (vagy testvérváros) volt az NSZK-ban és emellett hasonló számú iskolai kapcsolat is létrejött.

Nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy a "fiatalok" csereprogramja önmagában egy koncepcióvá váljon. A formális nevelés a saját feladatának tett eleget, a magas színvonalú kulturális világ pedig magába olvasztotta az ifjúsági kulturális tevékenységeket. Így képesek voltunk az ifjúsági ügyekkel foglalkozni, és megvizsgáltuk azokat a prioritásokat, amelyek állami finanszírozással lehetővé tennék az ifjúsági projekteket, tanulmányi látogatásokat és speciális tevékenységi programokat (ez a pont bizonyos fejlesztési kezdeményezéseket téve lehetővé). Azonban a pénzügyi mérések bármely skáláján, a fiatalokra szánt források alacsonynak bizonyultak.

A program ugyanilyen strukturált folyamatban, az Egyesült Királyságban az üzleti volumenben ment végbe, őt követte Franciaország, majd hivatalos megállapodások születtek Olaszországgal, kevésbé formálisak Hollandiával, majd később, többek között Portugáliával és Spanyolországgal. Úgy emlékszem, eredetileg az NSZK

második legnagyobb ifjúsági partnere Izrael volt. A geopolitikai üzenet keményen dolgozott.

Megállapodásokat kötöttünk olyan minisztériumokkal is, mint például Izrael, Japán és az Egyesült Államok- mind támogatások nélkül. Ez talán kifejezetten brit volt. A rendszer nem szándékozott ideológiailag beavatkozni annak megakadályozására, hogy a fiatalok felforgathassák a rendszert. A finanszírozás elkülönítése, és annak sajátossága volt az, amelyet a köztisztviselők erőteljesen elkerültek. Ha egy kormányzati osztály olyan közpénzeket osztott ki, amelyek túlságosan hasonlóak voltak, azok megszorításoknak voltak kitéve. Ez végtelen pénzügyi játékká vált, amely még máig tart.

A "keleti" európai országok szigorúbb kulturális megállapodásokkal rendelkeztek, melyek sokkal részletesebbek és megszorítóbbak voltak. Habár, az ifjúsági és hallgatói együttműködésre vonatkozó általános kikötés alapján, a megállapodások jóváhagyták az ifjúsági tanulmányutakat, nyelvi nyári tanfolyamokat, sporteseményeket és kulturális előadásokat és esetenként az ifjúsági vezetők cseréjét is. Az utolsó cserkapcsolatok a keleti oldalon gyakran a párt ifjúsági szárnyának "nem éppen" fiataljaiból, és az Egyesült Királyságban elsősorban diákokból és Marxista turistáskból álltak, akik látni akarták, hogy néz ki a világ egy másik része valójában.

A brit múlthoz való ragaszkodás jegyében, létrehoztuk a Nemzetközösség Ifjúsági Csere Tanácsát (angolul: Commonwealth Youth Exchange Council, CYEC). Ezt a külügyminisztérium támogatásával, valamint az önkormányzatok hozzájárulásaival tartottuk fent, akik aktív tagjaivá váltak. A CYEC irányítása néhány erős inkluzív lépést tett. Az ifjúsági szervezetek jelen voltak a pályázatok finanszírozásának döntéshozatali folyamatánál és a prioritások megvitatásánál. Az ingadozó számú, nagyjából ötven nemzetközösségi ország tagságát szem előtt tartva, az alapítók remélték, hogy képesek létrehozni egy, a mindenkit megillető és a leginkább rászorulókat támogató nemzetközösségen túli ifjúsági csereprogramot. Ez nem így történt.

Mint sok nemzetközösségi struktúra esetében, az ideológia meglehetősen hangos, széleskörű demokratikus és inkluzív célokkal rendelkezik, mint koncepció, jelentős támogatással bír, de a finanszírozás elmélyítésére nincs módja. Ez egy jó példa arra, amit máshol, az ifjúsági programokban ismerünk, endemikusan.

Az UNESCO és az ENSZ hasonló jó szándékú ifjúsági részvételi koncepciókat dolgozott ki. Ami a finanszírozást illeti, elszegényedtek és támogatásukat a tagországok elutasították, tekintettel a fiatalok mozgalmaira, néhány önkéntes program és konferencia-képviselőt kivételével. Nem voltak hozzáférési pontjai a közösségekhez, és nem voltak képesek megszólítani az alulról szerveződő érdekcsoportokat sem.

Az Európai Tanács elvben sokkal rugalmasabb és felhasználóbarátabb szervnek tűnt, gyakorlatban azonban észvesztően nehéz volt megérteni - nem csupán a működését, de annak miértjét is. A fiatalok az Európa Tanács napirendjén voltak. Üléseket szerveztek a nem kormányzati testületeknek, akik képviselőit fiatalok választották meg, és kisebb forrásokkal is rendelkeztek, amelyek segítették az ifjúsági tanácsokat és más ifjúsági struktúrák fejlődését. Természetesen ez hasznos volt, de távoli és nehezen elérhető is egyben.

Az Európai Unió lenne a finanszírozás kiemelkedő struktúrája, az elkötelezettség és szakpolitikai fejlesztés helye, ahol adott a politikai akarat az összetartásra.

Az európai modell

Kérdés: Mit viszünk magunkkal a rendszerekből és struktúrákból, mit hasznosítunk és fejlesszünk?

Az EU-s ügyek politikai kiélezettsége leggyakrabban brit ihletettségűnek tűnik, akik a költség és valós érték kritikus összevetésén túl az identitás és a szubszidiaritás politikai védelme mellett állnak. Az "Európai Projekt" szakemberei és vezetői megcáfolták ezt, létrehozva egy emberközpontú megközelítést - a "Népek Európája" zászlaja alatt. A nagyobb mobilitás, az oktatási lehetőségek és a bevált gyakorlatokon való osztozás fontos lenne. Ez jobb, újabb és széleskörűbb cselekvési programokban rejlene.

1982 decemberében találkoztam egy európai bizottsági tisztviselővel. Megvitattuk, hogy a nemzetközi ifjúsági programok az Egyesült Királyságban hasznosságukat tekintve elég bizonytalanul működnek. A folytatódó viták folytán világossá vált, hogy a Bizottság széles körű konzultáció után több emberközpontú programot indít, és hogy a fiatalok mobilitási programját külön lehetőségként kezelte. Ez, a mi munkánk szempontjából friss szellőként hatott, a strukturális alapok és a vámcsökkenés súlyos témái mellett, amelyek az EU vitáinak középpontjában álltak. A fókuszált tanulmányosorozatok születtek, találkozókra és döntésekre került sor, pozitív légkörben és a remény jegyében. Ennek eredményeként született meg a Fiatalok Európáért (angolul: Youth for Europe) program, 1988 júliusában.

A cél az volt, hogy a multilaterális intézmények (köztük az Európa Tanács Ifjúsági Alapítványa), a kétoldalú kormányközi munkacsoportok és a hivatalos bizottságok bevált gyakorlatait vegyük alapul, és a programokat összekössük a Római Szerződés alapvető mobilitási rendelkezéseivel.

A Római Szerződés 50. cikke támogatta a korlátozott, de meglehetősen jól finanszírozott csereprogramokat a fiatal munkavállalók készségeinek fejlesztésére. Ez a cikk lehetővé tette, hogy kis csoportokat küldjenek középtávú, egyéni elhelyezéssel. Nem meglepő, hogy a pro-európai lobbí legnagyobb képviselője a Fiatal Gazdálkodók Egyesülete (angolul: Young Farmers' Association) volt, akik a lehető legjobban kihasználták ezeket az alapokat. Ahogy azt egy kolléga meg is jegyezte, nekik a nyelv nem jelenthet problémát, hisz "a malac az malac." Az 50. cikk kimondja: „A tagállamok közös program keretében ösztönzik a fiatal munkavállalók cseréjét.” - Római Szerződés, 1957 március.

A fejlesztések, tehát, jogi alapon történhettek. A középfokú oktatásba való beavatkozás még mindig égető politikai kérdés volt, ami azt jelentette, hogy az ifjúság számára a formális iskolai környezeten kívüli jó dolgok független életet élhettek. A felsőoktatási együttműködés megkapta az Erasmus programot. A program akadályok nélkül indult, híres akadémikusok és képesített köztisztviselők támogatásának köszönhetően. "Az alapfokú oktatást békén kell hagyni" nyomás ellenére, az iskolákat nem lehetett kihagyni, és a SOCRATES megmaradt szilárdan finanszírozott programként számukra. Az eredeti, fiatal munkásoknak szánt célokat könnyedén átformálták egy jobban lekerekített program, a LEONARDO da Vinci, segítségével.

Mivel senki nem talált olyan megfelelő mitológiai istenséget, vagy kiemelkedő európai alakot, aki a program névadójaként, valamely módon az "ifjúsághoz" kapcsolódott volna (Az "IGEN Európára" Ifjúsági Csereprogram körül több vita folyt, azonban az anglofón cím nem ért el politikai megegyezést a magasabb szinteken) így Fiatalok Európáért (YFE) program néven, a maga absztrakt formájában, 1989-ben lépett hatályba, világos célkitűzésekkel és finanszírozási folyamattal.

Tehát egy olyan struktúrával rendelkezünk, amely transznacionálisan osztozott azokon a kérdéseken, kihívásokon és közreműködésekben, amelyekkel az ifjúsági szervezetek hozzájárulhattak a diplomáciai kapcsolatokhoz. A "szervezetek" szó használata kulcsfontosságú itt, mert ez volt az egyetlen módja annak, hogy valamilyen ifjúsági hangot biztosítsanak - a szervezett ifjúság és a megalapított szervezetek voltak az elsők, akik ezekhez a kedvezményekhez jutottak. Azok, akik szélesebb terjedelmű, mélyebb ifjúsági képviselőket kerestek, mindig ugyanazzal a kérdéssel álltak szemben: "Miért választanák őket, és nem minket?" Az ifjúsági képviselőket állandó elméleti szorongás kísérte. De először is szükségünk volt valamire, ami jól működik és megéri harcolnunk érte.

Jelentős előkészület után vitatták meg, hogyan lehet maximalizálni a választások támogatottságát. A Bizottság óvatossággal figyelte a tagállamok egyértelmű, bár nem egységes, prioritásokért való harcát. Ez két fő ponthoz vezetett: egy a programhoz kapcsolódó nemzeti ügynökségek rendszeréhez, jelentős decentralizált döntéshozattal és egy írásba adott prioritással, amely kimondta, hogy a projekteknek a "hátrányosabb" közösségekre kell összpontosítaniuk. Az utóbbi ponthoz még hozzáfűznék valamit, de előbb a nemzeti ügynökségek létrehozása által létrejövő szerkezeti ponthoz szólnék hozzá.

A nemzeti ügynökségek (angolul: national agencies, NA) töltötték volna be a háromszög harmadik oldalának szerepét, a Bizottság, a tagállamok szakemberei és a programhasználók mellett. Ez többféle módon vezetett konfliktushoz. Egyes tagállamok nem mondtak le, és nem is volt rá hatáskörük, a közpénzekből való döntéshozatalról egy saját országuk vonatkozó jogszabályai szerint nem elszámoltatható szervezet számára. A legtöbb nemzeti ügynökséget hoztak létre, amelynek működését szilárdan kézben tartották. Azonban a nemzeti ügynökségek most már rendelkeztek hasonló csoportokkal, akikhez hozzákapcsolódhattak, így egyre komolyabb kommunikációs vonal kötötte őket a Bizottsághoz.

A nemzeti ügynökségek közül sokan azonnal nemzeti konzultációkat indítottak a Fiatalok Európáért (YFE) tartalmi és elfogadási kritériumainak kidolgozására. A források részletes, százalékos elosztása egész bizottsági üléseket vett igénybe. Ugyanígy egész ülések tárgya volt a kisebbségek bevonása, a nemek közötti egyenlőség, és az európai távoli peremvidékek és városi lakótelepek innovációja és lakosságának továbbképzése. Nem minden kapott nemzeti jóváhagyást, hiszen a politikai elképzelések iránti elkötelezettség a gyakorlatban költsékezési elkötelezettséggel jár együtt. A Bizottság, többé-kevésbé, engedélyezte a vita szabad folyását. Ez nem a formális oktatás világáról, az egyetemek törekvéseiről, az üzleti eredményekről szólt - ez az európai társadalom dolgai körül forgott.

Az ifjúságpolitika közös kérdéseiről nehéz volt megegyezni, mivel amint az elemzés után lépéseket tettünk, rögtön előjött a finanszírozás kérdése. Az 1990-es évek végére a Bizottság volt az, amely a Fehér Könyv az "Ifjúságról" (Európai Bizottság, 2001) révén elfogadta az európai ifjúságpolitika (mai napig megfoghatatlan, de mégis vitatható) fogalmát és sikeresen egyezségekre jutott legalább a prioritásokról, beleértve az EU által nem finanszírozott prioritásokat is.

Amennyire csak lehetett, a költségvetés nagysága és a versengő ifjúsági politikai erők korlátai között, anyagi támogatásokat keresve, a nemzeti ügynökségek előre vitték a programot, új mobilitással kapcsolatos ötletek felé és az új földrajzi lehetőségek terén, az EU bővülésének köszönhetően. 1990 novemberében Brugge-ben rendezték meg a hivatalos NA-találkozót, amely az első "hivatalos" program volt

Brüsszelen kívül. A naplóm bejegyzése szerint a program keretein belül, kétoldali megegyezést kötöttünk Szlovákiával (1995), Lengyelországgal (1996), Szlovéniával (1998), és Törökországgal (1999), egy lassú, de fokozatos folyamatként. Azonban a valódi hajtóerő a multilaterális megállapodás volt.

Az YFE kezdeti szakaszainak végterméke a politikailag aktív ügynökségek, egy erős és önálló hálózata volt, valamint egy meg nem torpanó üzenet, miszerint a többoldalú tevékenység, minden szinten megváltoztatta a kétoldalú megállapodásokat. Az európai programok azt az elvet terjesztették, amely szerint az európai tevékenységek a fiatalok összetettebb együttműködése érdekében léteznek. Hogy ezek az elvek hogyan valósíthatók meg, ugyanolyan mértékben a befogadóképesség és a hozzáférhetőség tekintetében, gyakran próbára tették a testület megoldó képességeit.

A programok nemzeti ügynökségeinek felállításával párhuzamosan, a Bizottság létrehozott egy finanszírozási keretösszeget a transzeurópai ifjúsági szervezetek támogatására, új lehetőségek keresésére és a régiék megerősítésére. Ez sokat az Európa Tanácstól kölcsönzött, mely - legalábbis szerkezetileg - Ifjúsági Partnerséghez vezetett az Európa Tanács és az EU között az ifjúsági területen.

A Bizottság által támogatott legfontosabb ifjúsági testület az Európai Ifjúsági Fórum (EYF) volt. Az eredeti európai, világ- és ENSZ-típusú ifjúsági hierarchiák szedett-vedett pedigrével vonzották az egyéni képviselők erőteljes csoportját, amelynek kormányzati támogatása a teljes ellenőrzéstől a teljes közömbösségig terjedt, ám nem szolgáltak olyan politika érvvel vagy irányvonallal, amely sokat jelentett volna az utcákon. Garantált finanszírozás szilárd darabjaival, az EYF a Bizottságnak és a tagállamoknak tett jelentést, munkatervek és tanácsadás formájában politikai szinten. Számomra a nemzeti ügynökség és kormányzati szemszögből, az EYF kiemelkedő egyéniségekkel folytatott vitákat, élénk találkozókat, és növekvő számú tanulmányokat jelentett arról, hogy mit kellene tenni, és kevesebb számú beszámolót arról, hogy mi az, ami valóban megvalósult. Ez a politikai vezetés fontos képzési helyének tűnik. A külső szemlélőnek egy küzdő ifjúsági projektnek tűnhet, melynek ajtaja inkább félig bezárt, mint félig nyitott.

Ahogyan az európai programok kidolgozásra kerültek, kiegészítésekre és összevonásokra is volt példa. Voltak a gazdaságelvűek, akik egy nagy piramis szerkezetű európai mobilitási programot szerettek volna, egységes jelentéstevési eljárással. Az ifjúsági lobbinak világos volt, hogy ez az átlátható és fenntartható ifjúsági politikai beavatkozás megszűnését, hígítását és szétszóródását jelentené. Több mint egy évtizeden át, a Fiatalok Európáért program szerepet játszott a társadalmi változások megértésének támogatásában, hatalmas kiterjedésű ifjúsági hálózatok kialakításában és innovatív konzultációs rendszerek kialakításában. Nem fogadta örömmel a konszolidációt.

Mindazonáltal a közfinanszírozásimegszorítások, nagyobbak voltak, mint korábban és az EU vezetőségének nyomására végbement alkotmányos változások miatt a konszolidáció valósággá vált. Mivel a 2004/05-es időszakban történtek a változások, a Bizottság megkezdte az egységes Élethosszig Tartó Tanulás programjának kidolgozását. Ez lett volna a következő rendszer. Azonban az egységes európai alkotmány létrehozásáról szóló francia népszavazás eredménye 2005 májusában a "Nem" kampány győzelmével zárult, ahol választópolgárok 55százaléka visszautasította az egyezményt. Hollandiában 61% utasította el az egyezményt. Ezzel világossá vált, a belső meggyőződéssel ellentétben, a fiatalok többé nem akartak egy jogi alapú EU-hoz tartozni, mint elődeik.

Némi ügyességgel a Bizottság mellett érvelt, hogy az ifjúság bevonására több figyelmet kell fordítani. A fiatalokba történő befektetés nem volt teljes, ez teljesen más térszta, mint a tanulmányok, a képzés és a kereskedelem. Így az Ifjúsági Program megmaradhatott az Élethosszig Tartó Tanulás mellett. Végül azonban, a 2008-ban kitört gazdasági válság, még ma is érezhető, súlyos gazdasági kudarcát követően, a legfrissebb hatalmas mobilitási program, az Erasmus+ maradt. Vannak olyan ifjúsági fejezetek, amelyek ugyanazokat a szándékokat képviselik a bevált gyakorlatok, a politika és a hálózatépítés terén. Azonban, ahogyan a program halad előre, egyre kevésbé képes elérni azt a kezdeti, mára elhomályosodott prioritást, amely világos lehetőségeket teremtené a "hátrányos helyzetűeknek."

Nem mindig egyszerű az előrehaladás, a szervezetek fejlődnek, hogy ezáltal a gyakorlat is fejlődni tudjon.

Témák és kérdések, amelyeket nem lehetett figyelmen kívül hagyni

Kérdés: Hogy védjük meg az elveinket a gyakorlatban, hosszú távon?

Az elmúlt évek során kidolgozott témák közül néhányat megvizsgálva, a szemlélő aggodalommal állapíthatja meg, hogy nem sok dolog változott a fiatalok csoportjainak életében. 2012 folyamán, a második Nemzetközi Ifjúsági Év során, egy kollégám a Nyílt Társadalom Alapítványoktól (angolul: Open Society Foundations, OSF) elkészítette az ENSZ naptárában feltüntetett nemzetközi ifjúsági eseményeinek költségeiről szóló elfogulatlan beszámolóját. A végösszeg kis túlzással meghaladta az egymilliárd amerikai dollárt (tekintetbe véve az utazásra, a személyzetre és a rászánt időre, és több száz nélkülözhetetlen tevékenységre, amelyek a szigorú napirendeket követik). Ez elegendő érv volt ahhoz, hogy vitát indítsunk a weboldal címsoráról: "Egymilliárd elköltsve, és semmi változás."

A kiemelt események, melyek célja a gőz kieresztése volt, még a magas szintű képviseléssel és a közpolitika könnyen érthető kritikájával együtt is kudarcra voltak ítélve véges természetük miatt, melynél a vita zsákutcába, mellékvágányra, vagy sehová sem vezetett, vagy ami még rosszabb, a "köszönöm, de nem érdekel" reakciót váltották ki a hallgatóságból.

Létezik egy tendencia, ami szerint újra feltalálják a régi dolgokat és újként állítják be. Megoldani azokat, úgy hogy azok működjenek is, ez jelenti a legnagyobb kockázatot. A nemzetközi ifjúsági mobilitás egyik alapkőve az önkéntesség volt. Sok évig létezett, különféle motivációkkal, legyen az ideológiai, hit-alapú, politikai, igazságszolgáltatásért kiáltva vagy épp egyéni menekülési útvonalként. Ez az utolsó pont valódi nehézségeket okozott számos önkéntes program megvalósításában. Ilyen volt például az a pusztítás, amelyet a honvágytól szenvedő, depressziós és kontrollálhatatlan 18-21 éves önkéntesek okoztak, akiket az 1970-es években az Önkéntes Tengerentúli Szolgálat (angolul: Voluntary Service Overseas, VSO) hosszas gondolkodás után, tapasztalat nélkül és rosszul képzett önkéntesekként, a rengeteg kihívással teli, elmaradott társadalmi környezetbe küldött. Egyszerűen megszüntették a fiatalok toborzását. Ez az irányelv teljes körűvé vált az Önkéntes Tengerentúli Szolgálat számára, gondosan ápolta indukciós politikával. Az önkéntesség azonban az 1980-as években nem vált annyira népszerűvé, hogy jelentős mennyiségű embert gyűjtsön össze, részben

a kötelező katonai szolgálat Európán belüli felbomlásának köszönhetően. Csak az 1990-es években az európai programok pozitív előrehaladtával alakították át az önkéntességet egy új formájára (vagy tulajdonították el a fogalmat, ahogyan egyesek érveltek).

Az Európai Önkéntes Szolgálat (angolul: European Voluntary Service, EVS), amelyet az Európai Bizottság Oktatás és Képzés Tanulmányának Fehér Könyvében (Európai Bizottság, 1995) jelentettek be, a Fiatalok Európáért második fázisának örököse. Az EVS képes minőségi tapasztalatokat teremteni, a szükséges és alapvető előkészítéssel és útmutatással. A váratlan azonban mindannyiunkat leleplezi. Az egyesült királysági EVS működésének első szakaszában három fiatal halt meg balesetekben és önkárosításban, kettőt pedig lopás és fenyegető magatartás miatt tartóztattak le. Ezek az események próbára tették, és megláttuk a gyengeségeinket. A problémás területek közül néhány az elhelyezésben, sok a felkészülésben rejtett, emellett határozottan éreztük a nyitott, befogadó toborzás félreérthetőségét is.

Mivel az EVS az egyénekre koncentrál, ez jobban fejlesztette programvezetők tudatosságát a mikro-menedzsmentről és a minőségi döntéshozatalról. Arról is teljesen felnyitotta szemünket, hogy ki miért volt felelősségre vonható a mobilitási programok tervezésénél.

Más kulcsfontosságú kérdések nem is annyira az operatív területen, hanem inkább a tájékoztatásban és megközelíthetőségben mutatkoztak meg. A kezdeményezések elindításai semmiképpen nem mondhatóak eredetinek, megelőzték őket a tervezési konzultációk nemzeti szinten, munkacsoportok általi célkitűzések meghatározása, és találkozók a Bizottsággal. Ezután egy tagállam kezébe kerültek, akire az indító esemény megszervezése lett bízva.

Három példát említenék az Egyesült Királyság oldaláról.

Az 1990-es években az ifjúsági szervezetek és a nemzeti ügynökségek egy gyümölcsöző találkozó során megtárgyalták a hátrányos helyzet és a társadalmi beilleszkedés kérdéseit. Ez soha nem könnyű út. Megmutatja saját tudatlanságunkat a kultúráról és a társadalmi hierarchiákról. Új kedvencek létrehozására ösztönöz. Kvóták bevezetéséhez vezet.

Az Egyesült Királyság Gateshead városában (1991) volt az első nagyszabású európai szintű kísérletünk arra, hogy hátrányos helyzetű fiatalokkal kerüljünk kapcsolatba. Nyilvánvaló volt, hogy hacsak a nemzeti ifjúságpolitika saját hátszágán belül nem működnek ugyanazon befogadó prioritások, a siker esélye nagyon korlátozott. Valószínűleg ez minden résztvevő számára igaz volt. Ismertük a korlátainkat. Ennek tudatában, mindent vagy semmit alapon, azzal az üzenettel folytattuk, hogy ez egy nyitott európai program. Elfogadtuk a kihívást. Ami ezt követően a gyakorlatban történt, azt már kevésbé könnyű összefoglalni és megvizsgálni.

A második változást ösztönző műhelymegbeszélést Bradford városában szerveztünk (1994), amely a kisebbségi kultúrák európai programokhoz való hozzáférését kívánta elősegíteni. Nem csak a nemzeti és a helyi stratégiák kidolgozására összpontosítottunk, hanem számos különböző értékrendet is kezdtünk megérteni. Minőségi vita zajlott le; ötleteket teszteltünk; személyes sérelmeket elemeztünk őszintén. Elfogadtuk, hogy bár az Ifjúság Európáért sok tekintetben alkalmatlan volt, az Európai Bizottság többi programja nem is vette fontolóra ezeket a befogadással kapcsolatos témákat.

Ma, 20 év eltelte után elképzelhetetlen, hogy bármely ifjúsági/oktatási találkozó ne foglalkozzon a hit kérdésével, és ne lenne tisztában a faj és az identitás témáinak összetettségével.

Egy harmadik terület, ahol úgy vélem, az ifjúsági program vezető szerepet játszott, a gyermekvédelem. Számtottevően jó gyakorlati alkalmazás létezett helyi jogszabályokban és a civil társadalomban, de szétszórtan léteztek és nem is voltak tesztelve. Voltak rémálom forgatókönyvek. Ki vizsgálta meg az önkénteseket? Ki folytatott kockázat-elemzést az 1000 kilométerre fekvő fogadó partnerről? Ki ismerte igazán az egyes résztvevőket, viselkedésüket és hátterüket? Az ifjúságsegítés átvilágítás alatt volt. Sötétség vette körül az olyan, nehezen áttekinthető témákat, mint például a visszaélésekkel és az okozott pszichológiai károkkal kapcsolatos kérdéseket.

1999-ben jött a felismerés, amikor egy magas rangú brit rendőrtiszt az angol nyelv-iskolákban elemezte a gyermekekkel való visszaélést. Több száz szabályozatlan iskola volt, akik családokat használtak befogadókként. Minden nyáron mintegy 800 000 tizenéves fiatal érkezett Angliába kíséret nélkül. Az ifjúsági szervezetek meggyőződve állították, hogy komolyan vették a gyermekvédelmet, de a nyelvtanulási célú utazások tömege rossz fényt vetett a fiatalok mobilitására általánosan. A nemzetközi ifjúsági projekteken foltot ejtett a szövetség.

Mi válaszoltunk. Egy nagy európai találkozó kifejezte kétségeit és megoldásokat javasolt. A Bizottság által létrehozott munkacsoport módosította a finanszírozási kérelmezési eljárásokat. Ragaszkodott a vezetők és az önkéntesek szorosabb ellenőrzéséhez; nyomást gyakorolt a tagállamokra azok jogszabályainak felülvizsgálatára; a kölcsönös kockázatértékelés formáját dolgozta ki: mind a fogadó, mind a küldő csoportoknak és egyéneknek egyaránt. Útmutatókat és egy segítségnyújtó helyet hoztak létre. Megvolt a hatása.

Ezeknek a meglehetősen nagyszabású kezdeményezéseknek a figyelembevétele, amelyek több mint húsz ország támogatását élvezték, rávilágítottak arra, hogy a változás üteme túlságosan lassú. A radikális válaszok nehézségeket okoztak számunkra. A társadalmon belüli reagálás és előrelépés talán még igényesebb folyamat, mint a kultúrák közti gyakorlati alkalmazás. Az állami rendszerek robusztus felépítésűek, ellenállnak a zavargásoknak. A hasonló gondolkodású kultúrák gyorsabban fognak alkalmazkodni a változáshoz. Bizonyos mértékig ez önmagában az "ifjúsági kultúra" címsora, a külső beavatkozások ellenére is előre halad. Saját életereje van.

A nemzetközi ifjúságsegítés számos gyakorlata folytatódott a közös tanulmányi látogatásokkal, az emberek és az eszmék cseréjével, a kombinált projektekkal, szemináriumokkal, konferenciákkal és műhelymunkákkal, a "szakma eszközeit" elszájtátva, gyarapítva azt a modern technika eszközeivel, mint a webinárium vagy a videókonferencia. Az igazán nagy problémák fogyatkoznak, majd visszatérnek, akár az árapály, és gyakran távol esnek a közpolitikától.

Ami igazán megváltoztatja az embereket, az az, amiért az emberek találkoznak egymással: az aktív kíváncsiság; a változás akarása, a különbségek átélésének vágya, a felkészülés a változtatások véghezvitelére. Remélem.

A kapocs a közpolitikához, vagy mégsem?

Kérdés: Milyen befolyással van az, ami máshol történik, arra, ahol te élsz?

A dolgok megtörténnek. A közpolitikákat a kutatás és a bizonyítékok alakítják. Utána ezek veled és környezeteddel is megtörténnek. A nemzetközi ifjúsági területen történt néhány értékes megállapodás a központ és a politikai döntéshozók között, és fordítva.

Az ifjúsági szervezetek számára az Európai Ifjúsági Program által kidolgozott képzések szoros kapcsolatban állnak a helyi igényekkel. Van erre egy kiváló, bár korlátozott hatáskörű példa, a SALTO.

Az Ifjúsági Program szokatlanul, SALTO néven elkeresztelt képzései és támogatásai (2003 körül kezdték meg működésüket) kiváló például szolgálnak a szélesebb igényekre adott válaszokra. A SALTO korlátozott forrásai lehetővé tették, hogy "más súlycsoportban játszanak." Valódi szaktudást nyújtva, tökéletesítették az "új" program tagországok politikai megállapodásait a programhoz csatlakozásukkor. Megoldották a helyes működési gyakorlatot és a minőségi előkészítést. Dolgoztak a befogadás szintjének bővítésén, és készségfejlesztést kínáltak a kulturális sokszínűségben. Mindez nem jelentene túl sok mindent, ha a SALTO események nem inspirálták volna és elősegítették volna elő a nemzetközi ifjúságpolitika pozitív kritikáját a végrehajtás különböző szintjein. De mivel ez így történt, a SALTO elkötelezett egyének hálózatát hozta létre.

Több ezer példa van az értékes ifjúsági munkák fajtáira, oktatási készségekre, és az emberi erőforrások megerősítésére, ezer szinten a nemzetközi események minden formájában. Nem lehet alábecsülni az egyénre gyakorolt hatást. Aminek még van hova fejlődni, az a szakpolitika fejlődésére gyakorolt hatás.

A közpolitikai vezérelvek és a gyakorlat bármely részének átalakítása jelentős összegeket emészt fel - nemcsak az, hogy bizonyos szinten működjön, hanem az ellenőrzése és a fenntartása is. A nemzetközi ifjúságsegítés alaposabb vizsgálatot és egy átláthatóbb politikai platformot érdemelne.

A pénzkérdés

Kérdés: Hogyan lett a pénz elköltve, és vajon megérte?

Mint említettük, az 50. cikk szerinti Fiatal Munkavállalói Csereprogram volt az egyetlen uniós támogatási forrás nagyon hosszú ideig. Nagyon örültem, mikor 1976-ban lehetőségem volt megvalósítani egy ötletem, és megszervezni az Európai Fiatal Halászok konferenciáját (angolul: European Young Fishermen's conference). Az EK Mezőgazdasági és Halászati Főigazgatóságának nagyon kedves vezető tisztviselője töltötte ki a jelentkezést, miközben az irodájában ültem. A nyílt tengereken a fiatal halászok nem jöttek ki túl jól. Valódi "tőkehal háborúk" dúltak. Úgy gondoltuk, hogy a nagy létszám majd jobban összehozza őket. Hogy még érdekesebbé tegyük a dolgot, Észak-Írországot választottuk házigazdának.

A rendezvény ideje alatt készpénzben kaptam napidíjat, emlékszem, belga pénznemben, mivel az euró akkor még nem volt széles körben elterjedt. A történet lényege: nem minden európai finanszírozás megy ilyen olajozottan.

Az ifjúsági programok nemzeti kétoldalú költségvetéseit leegyszerűsítették egy formula szerint - az utazás százalékos aránya és a befogadó költségek százalékos aránya alapján. Volt egy mozgóskála, amely a nagyobb hátrányért nagyobb százalékot ajánlott. Annak eldöntése, hogy ki mennyit kap - a bizottságok feladata volt.

Globálisabb szinten az európai kontextusban az elsődleges probléma a hozzájárulás mértéke volt. Ha az EGK létrehozott valamit, amelynek költségvetése volt, és az a saját országod költségvetésében is létezett, a támogatás arányát csökkentették. Így aztán az Egyesült Királyságban először izgatottan vártuk az Ifjúság Európáért programot, amely végül majdnem minden meglévő kétoldalú ifjúsági finanszírozásunkat leépített. Ha már X országgal megtárgyaltátok a finanszírozási elveket (könnyűnek hangzik),

akkor jön a tolongó elefántcsorda a szobában, az elszámolási kötelezettség. A jegyzeteimre visszatekintve, az év elteltével egyre vastagabb betűket látok: éves jelentés a Bizottságnak, majd a végleges 3 éves jelentés a Bizottságnak, majd találkozni a Bizottság könyvvizsgálóival, a KPMG értékelése miatti találkozó, majd a végső borzongás – a Bizottság és a külső könyvvizsgálók látogatása.

Úgy gondolom, hogy kétség nélkül állíthatom, hogy az ifjúsági központú programok a kezdeti lelkesedést, meggyőződést és rugalmasságot súlyosan próbára tették (ha nem büntették) a kiadások szigorú, sokak által szükségesnek tartott ellenőrzései. Hiszen, a Bizottság finanszírozása kíméletlen tisztogatáson ment keresztül, így miért ne pont minket, a nemzeti ügynökségeket találtak volna meg?

Vajon a támogatások valóban úgy lettek felhasználva, hogy azok valódi változásokat eredményezzenek? Nos, ellentmondva a nagyon bölcs Bob Dylan kijelentésével, miszerint „Ha nincs semmi, nincs is mit veszítened” a fiatalság képviselői inkább úgy fogalmaznának „Ha nincs semmi, a semmi része még mindig semmi.” Mindig akadt valami, amiről vitatkozni lehetett.

A finanszírozás alapul szolgált ahhoz, hogy többet, vagy más kiegészítő forrásokat igényeljünk. Amíg Európa barát és szolgáltató volt, addig az európai pénz biztos pontot és lehetőséget adott arra, hogy más helyekről is több támogatást szerezzünk.

Az idő múlásával a közpolitikai folyamatok befolyásolják a pénzt, akárcsak a pénz a közpolitikát. A XXI. század második évtizedére Kína fontos szerephez jutott az EU külpolitikai kapcsolataiban, ami egy EU-Kína ifjúsági megállapodáshoz vezetett. Ez a folyamat országok közötti szinten is zajlik Indiával, Mexikóval és másokkal, akik felkeltették a befektetők figyelmét. És a kapcsolatok prioritásai szélesebb körű erői áldozatává válhatnak. Az 1990-es évek végi EuroMed ifjúsági kezdeményezés mára csupán szándékként él tovább. Az ifjúsági források pedig idővel, különböző szinteken egyre jobban elvékonyodnak.

Kommunikáció: az igazi változás

Kérdés: Megértjük egymást, amikor kommunikálunk?

A valóban nagy hatású változás, mind gyorsaságban, mind pedig pontosságban, a kommunikációs technológiában rejlik. A naplóm 1992-ből származó feljegyzései között (amely év egyfajta vízválásztóként szolgált a rendszerek fejlesztésében) egy AMIPRO tanfolyamról írt bejegyzésre bukkantam. Hogy mire szolgált, mára már feledésbe merült. A nemzeti ügynökségek változtatásainak nagy pillanatai közé tartozott a faxkészülékek használatáról szóló megállapodás (beszerzésüket kezelési támogatásból tették lehetővé).

Egy korai megbeszélésen az olasz külügyminisztériumi partnerünkkel, meg akartuk törni a csendet így rákérdeztünk, hogy haladnak a faxgépek telepítésével. Segítőkész tolmácsunknak a kimerítő válaszhoz 10 perc jegyzetelésre volt szüksége, majd a következőképpen foglalta össze: „Ne felejtsek el, hogy ez csak egy fax gép. Most, egy olasz minisztériumban kell működnie.”

A kommunikáció normái és hatékonysága geometrikusan javult. Sokáig elidőzhethénk a nyelv használata, és az anyanyelvi szinten angolul beszélők hiányosságai fölért, akik kihasználták és gyakran elhomályosították a jó kommunikációt. Ez a pont figyelmet igényel, azonban még mindig úgy tartom, hogy előbb magunkat kell megértenünk, hogy utána mások is megértsenek minket.

Andrew Keen, *Nem az internet a válasz* (angolul: *The Internet Is Not the Answer*, Keen 2015) című könyvében közölt becslése szerint a 2014-es év egyetlen perce alatt hárommilliárd internet felhasználó 204 millió e-mailt küldött, 216 ezer fotót posztolt, és 83 ezer dollárt költött el az Amazonon, minden 60 másodpercben. Mindnyájunknak könnyű hozzáférése van az információkhoz a világ minden táján. Az, hogy ezt kritikusan vizsgáljuk, a mi feladatunk.

Az út vége

Kérdés: Hová tartunk, mit tanulunk?

Még ha az ifjúságsegítésnek a pénzhez kell is igazodnia, a tanuláshoz való nem formális hozzájárulása így is számottevő. Most már biztosra tudjuk, mit nyújt a nem formális tanulás. Gyakorlati szempontból mérhetjük. Ez nem valamiféle spirituális hiedelem. Új lehetőségeket kínál a fiatalok számára; hangsúlyozva a legtöbbet szenvedők, vagy a legjobban elidegenedők elérésében rejlő, növekvő kapacitást.

Az ifjúságot érintő kérdések között mostanra a foglalkoztathatóság dominál, amire csodaszerként tekintenek Európa hiányosságaira. A hangulatos, mogorva, radikálizálódásra hajlamos, magukat kudarcként kezelő fiatal népesség az, ahová a befektetések tömkelegét voltak kénytelenek irányítani.

Visszatekintve, ennek történelme van. Az ifjúsági munkanélküliségről szóló, 1993-ban Birminghamben megrendezett üzleti konferencián bemutattuk a nemzetközi ifjúságsegítés értékét. Feljegyzéseim szerint, az Európai Parlament tagjai 1998 májusában "foglalkoztathatósági" tanulmányi látogatást tettek. A közelmúltban a nem formális tanulásról és a foglalkoztathatóságról szóló szakértői munkacsoportunk jelentését 2014 áprilisában adták át a bizottságnak. Ez egy hosszú, kitaposott út, amely azonban még messze nem ért célba.

Az ifjúságsegítés előnyös lehet, és előnyökkel jár az új partnerek számára. Elvárja a munkaerő kompetenciáinak átformálását, az utcán, vagy a kávézókból kialakuló nehéz helyzetek kezelésére, önbizalommal megerősítve melyet az egyén a tárgyalóteremben, vagy az emberi erőforrás menedzserekkel szemben tanúsít. Ez nem túl nehéz. Az ifjúságsegítéssel kapcsolatos átdolgozott tanterv már a gyakorlatban használt (átruházható, de nem helyettesíti a helyi prioritásokat és értelmezést).

Az ellenérv idővel ésszerűen lehetne a következő: a mobilitás könnyebb. A legtöbb állam könnyen elérhető. A benzin olcsó. A repülőjegyek olcsóbbak. Menj busszal, vagy vonattal. Csináld magad.

Még mindig vitatkozhatunk arról, hogy a jól irányított és átgondolt nemzetközi tapasztalat minőségi előnyöket biztosít a résztvevőknek, és hogy továbbra is kísért minket az az elképzelés, hogy ez hozzájárulhat a jólét és a béke fenntartásához.

Az elmúlt években elkezdtük értékelni az interkulturális folyékonyt (intercultural fluency) – az életmódot, a túlélést, gyakorlatba átültetni azt a bonyolultságot, ami kíváncsivá tesz, mivel más levegőt lélegzünk, szaglászunk, ízlelünk és hallunk is különböző.

Az interkulturális folyékonyt segít megérteni, hogyan tudunk sikeresen együtt élni, új helyeken dolgozni; részt venni egy globalizálódó világban, ahol a kultúra egy újabb komplexitást jelent a már alapjában összetett életünkben.

Mindenkinek meg kell értenie magát a saját kultúrájában. Törekedni kell a kultúrák közti bizalom megerősítésére, a konfliktus kezelésére és megoldására.

A kapcsolatépítést fiatalon kezdjük el, a mobilitási tapasztalatok révén. Ettől kezdve közös célt teremthetünk, mások aktív támogatását nyerjük el egy projektben, egy közös rendezvényen vagy munkahelyünkön. Továbbra is növeljük ezt a tapasztalatot, hogy jobb együttműködés alakuljon ki a kultúrák között. Nagyobb felelősséget vállalunk egy szélesebb kulturális kontextus részeként. Azt érezzük, hogy alakíthatjuk a jövőt.

Ezek a tapasztalatok tökéletesen illeszkednek a helyi ifjúsági kezdeményezésekhez. Nem mellékes, hogy ezek azok a képességek, melyeket a XXI. századi munkáltatók is fontosnak tartanak.

Az ifjúságsegítés sikertörténet. A nemzetközi ifjúságsegítésnek is annak kellene lennie. Ahogy azt megjegyeztem az ősi Petra esetében, a nagy szervezetek újrahasznosíthatók. Nem minden értéket vittek tovább. Azonban egyik-másik, mint a vízellátó rendszer, több mint egyszerűen funkcionális - "életmentő". Úgy gondolom, hogy a nemzetközi ifjúságsegítés is ilyen – függetlenül attól, hogy mi a konkrét probléma, milyen a gazdasági helyzet és a politikai környezet.

Hivatkozások

European Commission (1995), "Teaching and Learning: Towards the Learning Society" – White Paper on Education and Training, European Commission, Brussels.

European Commission (2001), "A new impetus for European Youth" – White Paper, European Commission, Brussels.

Keen A. (2015), *The Internet Is Not the Answer*, Atlantic Books, London.

Manfred Zentner

Test, egészség és az univerzum – az ifjúság egészségmagatartásának polemikus és kritikus vizsgálata¹

Bevezetés

Az ifjúsági kultúrák és színterek felfoghatók mind az identitásépítés eszközeiként, mind pedig a szocializáció állomásaiként. Emellett a felnőtt társadalom elleni tiltakozás platformjai és jelképei is. Mindkét formát átfogó kutatások vizsgálták, amelyekből nyilvánvalóvá vált, hogy az identitás megteremtése és a tiltakozás nem számít rendkívülinek sem fiatalon, sem a felnőttkorban. Ez a tanulmány elsősorban az ifjúsági kultúrák szocializációs szerepére és annak egészségmagatartásra gyakorolt hatására, valamint a fenntartható fogyasztói magatartásra összpontosít. A rövid és cinikus változata ez lehetne: még a legjobb, társadalmilag is preferált viselkedést is színpadra kell vinni, közönség előtt kell eljátszani – különben nem éri meg a fáradozást.

Ifjúság, identitás és (ön)reprezentáció

Felnőni soha nem volt könnyű feladat. Mindig azt jelentette, hogy a gyermekkor biztonságos menedékét elhagyva eljutunk a felnőttkor homályos partjaihoz, átkelve a bizonytalanság viharos tengerén. Nos, ez csak egy metafora, és célja mindössze a fiatalokra váró kihívások bemutatása. Nem hiszem, hogy a gyermekkor az emberiség többsége számára a biztonságot jelentette, mint ahogy azt sem, hogy a felnőttkor mindig unalmas lenne (még akkor sem, ha az utóbbi kijelentésre több bizonyíték is rendelkezésre áll). A globalizáció, az individualizáció, a pluralizáció és a virtualizáció idején fiatalnak lenni egy teljesítményorientált, fogyasztói, hálózati, kockázati és migrációs társadalomban azt eredményezi, hogy a növekvő lehetőségek egyre több kihívással és feladattal is járnak.

A XX. század második felében egyre több ember számára nőtt a döntés szabadsága. Már nem kötelesek életüket úgy élni, mintha rendeltetésszerűen bizonyos társadalmi környezetbe tartoznának. A társadalom szociális struktúrájának hatása az ember jövőjére és esélyeire nem tűnt el, de a döntés szabadsága fokozatosan nőtt. Ez a tendencia, amelyet individualizációnak neveznek, lehetővé teszi az emberek számára,

---

¹ Eredeti megjelenés: Zentner, Manfred (2016): Body, health and the universe – a polemic and critical review of youth health behaviour, in Perspectives on youth volume 3: Healthy Europe: confidence and uncertainty for young people in contemporary Europe, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

hogy az élet számos területén maguk hozzanak döntést, és már nem kényszerülnek arra, hogy a hagyományoknak megfelelően, ugyanolyan életmódot folytassanak, mint az azonos háttérrel rendelkező társaik. Napjainkban az emberek dönthetnek saját képzési irányukról, a munkaerőpiacon való elhelyezkedésükről, jogi státuszukról, egészségükről, életmódjukról, sőt még a saját szexuális identitásukról is, de a döntésükért felelősséggel tartoznak. Ebből kifolyólag az életstílus megválasztható (ha nem is teljesen szabadon, a társadalmi és kulturális hátterektől függetlenül), de így a társadalmi struktúra nem az egyetlen diszkriminatív tényező a társadalomban. A Bourdieu (1982) által kulturális és gazdasági tőkeként, valamint a szabadidős tevékenységek, a viselkedés és az attitűd eredményeként leírt habitus (hexis) sokkal könnyebben megválasztható, mint 40 évvel ezelőtt.

Bauman (2009) megjegyezte, hogy még az értékek és az attitűdök is lehetnek csupán szimbólumok csupán bizonyos életmódú csoport számára, hiszen választhatók, éppúgy, mint a ruházati vagy zenei ízlés. Amint azt Bauman magyarázza, az ok, amiért az emberek különböző viselkedési formákat mutatnak, a fogyasztói társadalom tendenciája, amely mindenkit arra kényszerít, hogy ne csak fogyasztókká, hanem egyszerre árukká, vagy még inkább márkává váljanak. Mi, akik a fogyasztói társadalmakban élünk, hozzászoktunk, hogy a kínálatban lévő áruknak – a ruházattól az élelmiszerig, az elektronikától a bútorokig és az információktól a kultúráig – nem csak fogyasztási és használati célja van. A saját piaci értékünkbe, a fogyasztói társadalom márkájaként való befektetésként használjuk őket; a mi fogyasztásunk a bemutatótermünk, a mi saját márkánk lesz a piacon. Ezért bizonyos oldalainkat mutatjuk be a piacon, egy olyan „fogyasztónak”, akit ezen a piacon várunk: új munka keresésénél ismereteinket és készségeinket mutatjuk be, nem pedig zenei preferenciánkat; mikor új partnert keresünk akkor pedig inkább a tánc tudásunkat vagy a családhoz való hozzáállásunkat vitatjuk meg, mint a kirakásban szerzett jártasságunkat, vagy épp sport iránti érdeklődésünket (vagy pont fordítva, attól függően, hogy milyen partnert szeretnénk, és mit gondolunk mi tenne minket ellenállhatatlanná). Ha baráti társaságunkban tiszteletet akarunk szerezni, bizonyos értékeket mutatunk be, bizonyos viselkedésformát, másrészt pedig bizonyos preferenciákat elrejtünk, legyen szó zenéről vagy könyvekről. Tehát az önmegjelenítésünk attól a piactól függ, amelyben vagyunk, és a fogyasztóktól, akiket el akarunk érni, így még a hozzáállásunk is (mivel azt is bemutatjuk) a vevők értékeitől és elvárásaitól függ. Bauman nem állítja, hogy ez egy tudatos folyamat, de mégis megtörténik.

Erving Goffman (1959) a szimbolikus interakcióról szóló elméletében kifejti, hogy az önkifejezés és a közönség reakciója a szocializáció, és így az identitás megteremtésének folyamatát képezi. Ez az önmegjelenítési folyamat és annak a közönség reakciója szerinti folyamatos alkalmazkodása, melyet benyomáskeltésnek is neveznek, a nyilvánosság által egyre jobban elismert, és úgy tűnik, az emberek tudatosan reagálnak rá. Ezért ez az identitásteremtő szerepjáték egyre gyakoribb az emberek körében, de gyakran nem tisztázott, kik azok, akiknek reakciói befolyásolják az önmegjelenítést. Így ebben a bemutatkozási formában a stílus, a viselkedés, a fogyasztói szokások és még a hozzáállás is jelentős szimbólumok.

Az internet és különösen az online közösségek, mint a Facebook, a Myspace vagy a LinkedIn az önmegjelenítéshez használt nyilvános tér egy új formáját hozták létre, ahol gyakori a szabadidős tevékenységek, a zenei preferenciák vagy a kulturális érdekeltségek, valamint az oktatási vagy szakmai végzettség feltüntetése. A jogi helyzetünket, a szexuális irányultságunkat, értékeinket és attitűdjeinket is bemutatjuk

olyan közösségi hálókön, mint a Facebook, a Myspace vagy a Tumblr. Az énkép és identitás különféle aspektusai önként és tudatosan kerülnek bemutatásra és a közönség reakcióit idézik elő: az emberek hozzászólhatnak vagy akár megoszthatják mások státuszát, kedvelhetik vagy linkeket adhatnak hozzá, vagy kiléphetnek a baráti listájukról, amennyiben nem értenek egyet bizonyos kijelentéseikkel. Ilouz (2012) rámutat arra, hogy az elektronikus médiában történő saját önmegjelenítésünk e formája hatással van a valós életben kialakított kapcsolatokra is. Mivel az online ábrázolás folyamatosan pozitív visszajelzést kér a közönségtől, az emberek hozzászoknak és elvárják a pozitív visszajelzést a valós kapcsolatokban is. Továbbá érdemes megemlíteni, hogy az online társadalmi közösségek korában egy személy minden aspektusa egyszerre és mindenkor láthatóvá válik mindenki számára. Az emberek a múltban is bemutatták különböző aspektusait másoknak, de csak egymást követően, és kizárólag a jelenlévők ismerhették meg egy bizonyos oldalukat. Az internet pedig az önmegjelenítés színpadává tette a digitális fényképezőgéppel, gyakran az okostelefonnal készített önarcképek tendenciáját, a közösségi hálóra feltöltött szelfiket. Így az elektronikus média új platformként szolgál, ahol az egyén valamennyi aspektusát bemutatja, és állandó megerősítést vagy kritikai visszajelzéseket kaphat, amelyek a további önmegjelenítésére is hatással vannak.

A választási lehetőség, vagy inkább egy bizonyos döntés ihletettsége nemcsak a régió hagyományos kultúrájából, vagy a származási országból, de a világ bármely pontjáról származhat. A globalizáció, a migráció és a hálózati társadalom (Castells 1996) megváltoztatta és szélesítette a zene és a divat mellett az attitűdök és stílusok „szupermarketjeinek” kínálatát is. A kulturális cserekapcsolatok a globalizáció, a migráció és a média miatt fokozódtak. A nemzetközi médiavállalatok nemcsak regionális híreket továbbítanak, hanem szélesítik az emberek számára elérhető információs és kulturális kört is. Ezen trend kulturális-pesszimista elemzései azt mutatják, hogy a helyi kultúrák veszítenek a globális nyugati – általában amerikai – kultúrával szemben, a helyi és regionális identitás elvesztését eredményezve. A regionális hagyományok is nagyobb közönséget érnek el a globalizált médiaiparon keresztül, de különösen az internet miatt, amely lehetővé teszi a felhasználók által létrehozott tartalmakat. A világháló mára lehetővé teszi az információszerzést (bárhol és bármikor), beleértve a saját életmódunkról való tájékozódást is.

A nyugati világ sokféleségének előmozdítására irányuló másik trend a migráció és az integráció koncepciójának változása. Az integrációhoz még mindig szükséges a befogadó társadalom nyelvének megfelelő elsajátítása, de az emberekkel való kapcsolatfelvétel és az azokkal való érintkezés az oktatáson és a munkaerőpiacon kívül már kevésbé sürgető. A migránsoknak már nem kell teljesen adaptálódniuk a befogadó társadalomhoz, könnyedén kapcsolatot tarthatnak fenn saját (vagy elődjek) kultúrájával és hagyományaikkal. A modern kommunikációs média lehetővé teszi az azonos kulturális háttérrel rendelkező emberek kapcsolatának fenntartását a világ minden pontján, és mivel egyes bevándorló csoportok a befogadó országokon belül nőttek, ez lehetővé tette számukra, hogy személyes kapcsolataikat többé-kevésbé egy kultúrán belül tartsák. Ezért a kultúrák elemeinek sokfélesége az utóbbi évtizedekben nőtt a kis térségekben. Néhány országban a konzervatív politikusok és elemzők párhuzamos társadalmak állítólagos kifejlődéséről beszélnek. Emiatt sokszor a liberális politikát és a multikulturalizmust okolják, amelyet az erőszak, a munkanélküliség, a szegénység vagy az „őshonos” hagyományok, a kultúra és a közösségérzés elvesztésének fő okaiként jelölnek meg.

Ezen kívül, a nemzetközi média és az internet elősegítik az országok gazdasági és ökológiai egymásrautaltságáról-, embereik és azok tevékenységeiről szóló ismeretek megszerzését az egész világon. Napjainkban egyre több európai tisztában van azzal, hogy fogyasztási magatartása nagy hatással lehet a világ más régióira. Ezek a hatások mind gazdaságiak, mind pedig ökológiaiak, kimenetelük pedig lehet pozitív vagy negatív. Következésképpen ezek a helyi vagy regionális fejlesztések megváltoztathatják a világ gazdaság feltételeit, és hatással lehetnek a világ éghajlatára és így a migrációs folyamatokra is. Ezek a kölcsönös függések már korábban is léteztek, ám a rájuk vonatkozó szaktudás kevésbé volt ismert. Az utóbbi időben ez a tudatosság a sajátos magatartás következményeiről az egész világon önreflexióhoz, sőt tudatos fogyasztói magatartáshoz vezetett.

Az Én értelmezése az ifjúsági kultúrákban

A közelmúltban kialakult helyzet rövid leírása keretet adhat az ifjúsági kultúrák és jelenetek elemzésének, melyben az egészségre, a testre és a fenntartható fogyasztói magatartásra összpontosítható különböző megközelítésekre fókuszálunk. Az ifjúsági kulturális életet olyan emberek hálózataiként írhatjuk le, akik közös anyagi és / vagy mentális kollektív stílussal rendelkeznek. Ez a kollektív stílus a színpadon kerül bemutatásra, tipikus helyeken, tipikus időben és / vagy tipikus médiumokban (Hitzler és munkatársai 2001). A hagyományos ifjúsági szervezetekkel ellentétben ezek a szinterek rugalmasak mind szimbólumaikat, mind a fiatalok kötődését illetően. A fiatalok kulturális színtereit – mint hálózatot – a tagok közötti gyenge kapcsolatok és az színtérhez való önmeghatározott kapcsolódás jellemzi. Így ezek az ifjúsági szinterek a szocializáció színteréül szolgálnak, akár csak a családok, a barátok, az iskolák, a munkakörülmények vagy szervezetek. De mivel a színtérhez való kapcsolatukat önmaguk definiálták, az ifjúsági kulturális szinterek megteremtése nagyobb szabadságot biztosít mind az autonóm szerepjáték és identitás-munka számára (Grossegger és munkatársai 2001). Általánosságban, a szocializáció bármely ember társadalmi integrációját jelenti. A tudás és a készségek elsajátításának folyamata, az egyes csoportok értékeinek és szabályainak követése, annak érdekében, hogy az ember részt vehessen ebben a környezetben, és mások elvárásainak is megfelelően bizonyos helyzetben.

Az ifjúsági szintereknek három pillére (Zentner 2008), vagy olyan eleme van, amely minden szinterről elmondható. Az ifjúsági szinterek nem csupán hasonló emberek hálózatai. A kutatások azt mutatják, hogy egy bizonyos színtérben élő emberek nemcsak a stílusukban, hanem a hozzáállásukban és értékrendjükben is viszonyosságot mutatnak. Továbbá, kötődési modellek változatai is megtalálhatóak a szintereken. Például a hip-hopot nem csak a rap, a break tánc, a grafiti és a divat határozza meg, hanem a hip-hop követői, akik jellemzően tiszteletre vágynak, hiteles viselkedésük és kisebb csoport jellegű bandákhoz vagy csapathoz való tartozásuk miatt. Az ifjúsági kultúrával kapcsolatos kutatások nem tudják megmagyarázni, hogy van-e okozati összefüggés a szinterekhez tartozás és az értékrendek között, de korreláció fennáll közöttük. Ez a tanulmány az egészségmagatartás, a testkép vagy tudatos fogyasztói magatartás közötti kapcsolatokra, és a fiatalok kulturális színtereire és bizonyos jelenségeire fókuszál.

„Túl szexi vagyok a felsőmhöz” – identitásteremtés a fiatalok kulturális színterein

Úgy tűnik, hogy az elmúlt három évtizedben nőtt a test, mint az én legfontosabb elemének fontossága, így annak bemutatása sokkal lényegesebbé vált. Ez annak a ténynek tudható be, hogy még a mainstream médiában is, például a televízióban és az új médiaformátumokban, elsősorban az egészségen, a külső megjelenésen és a test bemutatásán van a hangsúly. Ezek közé tartoznak az olyan TV-sorozatok, mint a *Nip / Tuck*, a modell casting műsorok vagy valóságshow-k, ahol a testjavítás és az esztétikai műtétek a fő témák. Az egészség és fitnesz programok már nem tájékoztató jellegű (és meglehetősen unalmas) orvosok előadásai vagy vitafórumai, hanem „valóságshow-k”, amelyek olyan embereket mutatnak be, akik fogyni, egészségesen élni vagy betegségükből kigyógyulni szeretnének. A testnek egyre nagyobb jelentőséget tulajdonító tendencia növekvése figyelhető meg az emberek, különösen a fiatalok magatartásában. Egyre több ember fektet be esztétikai műtétbe, jár edzőtermekbe, vagy vállal testmódosítást, például tetoválást. A test nyilvános bemutatása is megváltozott. A divat lehetővé teszi a kidolgozott izmok, a lapos has vagy a mesterségesen javított testrészek, valamint a tetoválás és a piercing megjelenítését. Függetlenül attól, hogy az emberek táncolnak-e, sportolnak-e vagy dolgozni mennek, a ruházat úgy van szabva, hogy mutassa a testet, melynek bemutatása társadalmilag elfogadottá vált. Így megfigyelhetjük a test médiummá alakulását. Egyes közelmúltbeli médiabeszámolók egy új tendenciára fókuszálnak a férfi önmegvalósításban, mely „spornoszexualitás” néven ismert. A spornoszexualitás a 90-es évek metroszexuális trendjének utódjaként értelmezhető, amikor is az emberek elkezdtek törődni a testtömegükkel, ruházatukkal, fodrászhoz jártak és testápolókat használtak. A spornoszexualitás ezt még egy lépéssel továbbviszi, a férfiak borotválják testüket és edzenek, hogy jól látható hasizmaik legyenek, mert úgy kell kinézniük, mint a sportolóknak vagy a pornósztársaknak (innen ered a spornoszexualitás szó).

A test fontosságának növekedése a fitnesz térnyerésének alapjául szolgált. Egyre több fiatal vallja magát a fitnesz színtér részesének. Az Ausztriában végzett, 10-30 évesek közötti ifjúsági kultúrákkal foglalkozó tanulmányok azt mutatják, hogy a fitnesszel foglalkozó fiatalság átlagéletkora csökken. Az adatok azt is megmutatták, hogy a nőkhöz képest a fiatal férfiak nagyobb arányban járnak edzőtermekbe, és ott a bevándorló háttérrel rendelkező fiatalok jobban képviseltek, mint más ifjúsági kultúrákban. Az adatok korrelációt mutattak a „fitnesz színterében való részvétel” és a „jobban kinéző emberek jobb munkát kapnak” állítások között. A kozmetikai sebészetre való hajlandóság és az étrendkiegészítők használata is magasabb az átlagnál. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ha nagy hangsúlyt fektet valaki a megjelenésébe és a testére, az automatikusan nem csak az egészséges életmódot és magas szintű egészségügyi tudatosságot sejtet, de akaratot is, hogy a munka terén sikeres legyen. Érdekes, hogy ezt a sikertényezőt a televíziós modell castingok elemzése is kiemelték (Stach 2013). Különösen fontos, hogy a fiatal jelöltek arckifejezései ne mutassanak semmiféle torzulást a kihívást jelentő feladatok során, amelyeket a műsor alatt kell végre hajtaniuk, hogy a feladat könnyűségének látszatát keltsék. A fitnesz kultúra egy másik érdekes eleme az egocentrikus (bár nem automatikusan önző) hozzáállás. Az egyén rendkívül fontos a kultúrában. „Ez a te tested, te felelősséged, csakis rajtad múlik, hogy hogyan néz ki”, ez a fitnesz színterének

kulcsfontosságú üzenete. Ez akkor is nyilvánvaló, ha megnézzük az edzőtermek elrendezését: az edzőgépek párhuzamosan vannak elhelyezve, minden gép előtt egy monitor található, amely a szórakozást biztosítja. Mindenki a saját mozgására koncentrál, a saját tempójukban, a saját ritmusukban, a személyi edzők (még ha mindenkinek ugyanaz is az edzője) egyszerre csak egy emberrel foglalkoznak. Tehát láthatjuk, hogy az egész színteret úgy alakították ki, hogy támogassa az egyént és erőt adjon, hogy képes legyen elérni a célját önmaga is. Ezen egyéni megközelítés tekintetében a fitness kultúra különbözik a többi testközpontú színtértől, mint például a strandröplabda, vagy a CrossFit (amely még nem mutatja a színtér jellemzőit). A CrossFit-ben a csoport fontos, annak ellenére, hogy nem mindenki végzi egyidőben ugyanazt a tevékenységet. Sikert elérni a csoportban könnyebb, és a csoport támogatja az egyént.

Ez az individualista önközpontú megközelítés a fitness színterében magyarázatot adhat a társadalmilag hátrányos helyzetű csoportok magasabb arányú képviselőit, a többi színtérhez képest. Mivel mindenkinek uralma van a saját teste fölött, így „csak” önfegyelemre, akaratra és időre van szükség a pozitív eredmények megjelenéséhez. Így a fitness színtér üzenete: „Ezt én csináltam, megcsináltam, egyedül sikerült és ezt az edzőtermen kívül, a munkaerő piacon is meg tudom csinálni.”

Más sportágak irányadó értékei általában erőteljesen eltérnek a fitnessétől. A strandröplabdánál, amely szintén rendkívül test- és látványközpontú kultúra, nem látjuk ezt a sikerre és a teljesítményre fókuszálást. Ott a bulizás, a jó hangulat és a könnyed magatartás sokkal központibbnak tűnik. Ráadásul a női test, különösen a médiában való megjelenése, sokkal szexualizálódottabb, ezért sokan azt a színteret szexistának tartják. Mint a fitnessnél, egy átlagos fiatal számára az egészségügyi problémák nem fontosabbak a „jól kidolgozott testnél.” Az egészséges életmód nem tekinthető a szőrösök vagy a gördeszkások hajtóerejének sem. Éppen ellenkezőleg, a gördeszkások vagy snowboardosok inkább a sporthoz szorosan kapcsolódó kockázati magatartást mutatnak. A gördeszkázók nem félnek a sportsérüléstől, sőt meglehetősen büszkék, ha van pár karcolásuk, netán még súlyosabb sérülésük. Ezek a deszkázáskor mutatott sebek és zúzódások az edzés iránti elkötelezettségükre és a szinte megszállott készségfejlesztési vágyukra szolgálnak bizonyítékkul. Így a gördeszkások örömmel veszik a sérüléseiket, hiszen úgy tartják, hogy ez a tökéletesség felé vezető út ára.

A nemi szerepek és sztereotípiák a különböző ifjúsági színterek fő elemei. A sportesemények során a lányok gyakran vagy esztétikai többletként (például az amerikai futball vezérszurkolói), vagy zavaró elemekként (például a „Bettik” gördeszkázásnál)² jelennek meg. Az ilyen lányoknál csupán a külsőt tartják lényegesnek, és nem pedig a sikereiket. Számos zenei színtéren is sztereotípiákkal találkozhatunk, nem csupán a dalszövegekben, hanem a zenészek és táncosok előadásmódjában is. Ennek legjobban megfigyelhető modellje a hip-hop, ahol a nőket túlságosan szexualizált módon prezentálják, testüket egyetlen vezető szerepben lévő férfinak ajánlva (kinézetétől, készségeitől, viselkedésétől vagy sármjától függetlenül). A gengszter rap dalok szövegeit még agresszív vagy erőszakos viselkedéssel is vádolják a nőkkel szemben (Herschelmann 2013). Így a sztereotípiák nagyon világosak, és magukba foglalják a testképeket is. A nőknek lapos hasra, nagy mellekre, karcsú lábakra és

---

2 A gördeszkások gyakran hívták „Betti”-nek az olyan lányokat, akiket jobban érdekeltek a gördeszkázás fiúk, mint maga a gördeszkázás. Jó, ha lányok is vannak a közönségben, és megcsodálják a gördeszkások képességeit, de „a Bettik veszélyesek, ha el akarják vonni a gördeszkások figyelmét a valóban fontos dolgoktól az életben, akkor nem fogadhatod el őket”, mint azt egy 13 éves bécsi gördeszkázó egy interjúban elmagyarázta, ahol „a valóban fontos dolog” alatt a gördeszkázást értette.

szép fenékre van szükségük, melyekkel mindig a férfiak kedvére kell tenniük – legalábbis ezt sugallják a zenei videók. Az ilyen női szerep egyik jelképe a „riszálás” (twerking), a kéjes forgó táncmozgás. Ez a szimbólum uralkodó irányzattá vált, még a hip-hopon kívül is, például Miley Cyrus zenei videóiban. Nem szabad megfeledkezni azonban arról, hogy a test hosszú idő óta kifejező eleme a zenének, bár a nemi sztereotípiákat nem mindig népszerűsítették és erősítették, bizonyosan nem minden zenei stílusban.

Egy ifjúsági kultúra, amely nem a testképre összpontosít, hanem magára a testre, a LOHAS (Egészséges Életmód és Fenntarthatóság) csoportjába tartozik. Ez az életmód sokkal érdekesebb a fiatal felnőttek, mint a tinédzserek számára, azonban még mindig a fiatalok kulturális jelenségeibe tartozik. Ezt az életstílust a különböző területeken való tudatos fogyasztás jellemzi. Ezek közé tartozik a termelés ökológiai és társadalmi fenntarthatósága, a regionális termékek preferálása, de az egészséges életkörülmények, a megújuló energia, stb. használata is. Azok, akik LOHAS-hoz tartozónak látják magukat, azt állítják, hogy a fenntarthatóságra való törekvésük nem jelenti a fogyasztástól való tartózkodást, hanem inkább az újrahasznosítás és az energiafelhasználás termelési módszereinek és lehetőségeinek megfontolását egy adott termék vagy márka kiválasztása során. Így a LOHAS elektronikai cikkeket vagy márkás ruhákat is használhat, ha azokat a fenntarthatósági értékekkel összhangban állítják elő, szállítják és értékesítik. Mindazonáltal a LOHAS iránt elkötelezett emberek gyakran vegetáriánusok vagy vegánok, mivel ezeknek az élelmiszertermékeknek a termelése kevesebb energiát igényel, és kevésbé káros melléktermékeket termel, mint a hús vagy a hal. Saját egészségük és jólétük szintén fontosak a LOHAS követői számára, ezért gyakori náluk a relaxációs sportok, mint például a Tai Chi vagy a jóga követése. A LOHAS-értékek tipikusan poszt-materialisak, ahogy azt Inglehart (1982) leírja. Inglehart különbséget tett materialista és poszt-materialista értékek között, ahol az előbbinél az egyén gazdasági biztonságra és gazdagságra, karrierépítésre, szép házra és státuszszimbólumok megszerzésére törekszik. Ez utóbbit olyan értékeként írják le, amelyek csak akkor válnak jelentőssé, ha az anyagi szükségletek kielégítődnak. Ezek az értékek magukba foglalják az önmegvalósítást, a részvételt, a globális szolidaritást és igazságosságot. Így a LOHAS követői általában poszt-materialisták, amely megmagyarázza, hogy a társadalmilag hátrányos helyzetűek miért választják ritkábban a LOHAS életmódot. A LOHAS életmódjának bevezető formájaként bemutatott ifjúsági színterek az „Öko” és az „Alternatív” életmódok. Ezeken a színtereken az egészséges életmód azonban nem meghatározó eleme az értékeknek. Az Öko életmód az ökológiai fenntarthatóságra és gyakran az állatok jogaira összpontosít, míg az Alternatívok a gazdasági igazságosságra törekednek, és a globalizáció gazdasági elsődlegességével állnak szemben. Mindkét irányzat nagyon kritikus a divattal és a márkákkal szemben. Nem hordanak márkás ruhákat, gyakran használt ruhákban mutatkoznak. Másrészt a LOHAS követői számára fontos, hogy tisztességes és divatos ruházatuk is legyen.

Mindent egybevetve, megállapíthatjuk, hogy léteznek olyan ifjúsági kulturális színterek, amelyek törődnek az egészséggel, a testükkel és az univerzummal, de nem mindegyikük hozzáállása vagy célja hasonló. Mindazonáltal az összes említett színtér különböző szimbólumokkal kommunikál, például a kidolgozott testükkel, testrészeik szexualizált bemutatásával vagy a feltűnően tudatos fogyasztói magatartásukkal. Azonban a kulturálisan beágyazott viselkedés mellett láthatunk olyan attitűdöket vagy magatartási formákat, melyek függetlenek a fiatalok kulturális színtereitől, különösen az online világban.

(Nem) egészséges online viselkedés

Az egészség és a testkép nem csupán bizonyos ifjúsági kulturális színterek kulcsszeplői. Ezen témák fontossága, más, gyakran az ifjúsággal kapcsolatos helyzetekben is megfigyelhető, olyan jelenségeknél, mint az önmegjelenítés vagy mások bemutatása, de akár online vitáknál, táplálkozási trendek és étkezési zavarok megbeszélésénél is.

Az interneten keresztüli önmegjelenítés és az önarckép mobiltelefonon keresztül történő küldésének trendje hatalmas lendületet kapott az elmúlt öt-hét évben, különösen az okostelefonok növekvő jelentősége miatt. A vizuális önmegjelenítés ilyen formája a szelfik elterjedéséhez vezetett. Kezdetben ezek nem voltak többek, mint önmagunkról készült képek, de később művészi formává alakultak, és a kompozíciók különböző formái váltak divattá hosszabb-rövidebb ideig. Az önarcképeknél a „kacsa arc” volt nagyon népszerű, akárcsak Scarlett Johansson néhány évvel ezelőtti meztelen hátoldali önmegjelenítése. A közelmúltban a kollégák, az ex-barátok vagy az ex-partnerek leleplezése (gyakran meztelen és / vagy szexuális) képeinek bemutatásával, az online lincselés gyakori jelenséggé vált az online közösségek fiatal felhasználói körében (is). Az ilyen incidensek, az úgynevezett „szexting”, közszemlére teszik a személy testét, ezzel károsítva annak hírnevét. Itt nyilvánvalóvá válik, hogy a helyzet sokkal terhelőbb, mint testkép, és a negatív hatás nagyobb mértékben sújtja az áldozatot, mint az elkövetőt, aki a legtöbb esetben maga is részese volt a jelenetnek. Ez olyan jelenség, amelynek észlelése és megítélése ilyen helyzetekben további vizsgálatokat igényel. Az online lincselés, amely fontos eleme a pszichológiai problémáknak és a fiatalok mentális betegségének, általánosabb formája az olyan negatív leleplezésnek, mint a szexting. Az „EU Kids Online II” tanulmány (Livingstone és munkatársai, 2011) szerint körülbelül minden hetedik fiatal kapott már szexuális tartalmú üzeneteket vagy képeket, de csak 3%-a nyilatkozott arról, hogy már ő maga is küldött ilyen üzeneteket. Egy a közelmúltban végzett osztrák vizsgálat szerint a 14-18 évesek 30%-a azt állította, hogy normális, ha meztelen vagy szinte teljesen meztelen fotókat küld magáról a partnerének (saferinternet.at/jugendkultur.at, 2015).

Az egészség és testkép virtuális környezetben való bemutatásának másik modelljét az online étkezési zavarok témáját feszegető csoportok jelentik. Ezek a közösségek kezdetben egyfajta online támogató csoportokként jöttek létre az érintettek számára, ahol tapasztalatot cserélhettek és egymás kölcsönös megértését és támogatását élvezhették. Ezek a csoportok azonban problémát jelentenek, ha az online támogatás ellentmond az orvosi kezelésnek. Különösen a „pro-ana” és a „pro-mia” blogok és közösségek támogatják a betegségeket és az étkezési rendellenességeket, mint követendő életmódot. Az ilyen weboldalak fő elemei a képek, történetek és tanácsok, amelyek arra ösztönzik az embereket, elsősorban a fiatal nőket, hogy vékonyak legyenek. Ezek a „thinspiration” (tükörfordítás: vékony-inspiráció) képek nagyon vékony (gyakran anorexiás) modelleket mutatnak be, akik professzionális stílusban, professzionális fotósok színpadán állnak. Ezek a képek az anorexia „életmódját” illusztrálják, amelyet előnyösnek és nem egészségtelennek próbálnak beállítani. Így az étkezési rendellenességek széles körben elterjedté és természetessé váltak, kockázataikat pedig banálissá tették és a háttérbe szorították.

Hasonló alábecsülés és színlelt normalitás alakul ki a kockázati magatartásról készült videóknál, közlekedés esetén például a gyorsajtásnál. A kockázatos magatartás egyéb formáit online, videókon, képeken vagy szövegeken keresztül is bemutatják,

és ezáltal a többi fiatal számára modellként szolgálnak. Számos pedagógus kiemeli ezt a negatív hatást, akik a kockázatos magatartásról szóló videók és képek terjesztésére, a nem biztonságos szexre, az erőszakra, az droghasználatra és az önkárosításra is rámutatnak. Nyilvánvalóan az ilyen médiumok terjesztése online probléma, melynek hatása az ifjúság viselkedésére még további kutatásokat igényel.

Összefoglalás

Összefoglalva, az egészség és a test az önmegjelenítése egy „közönség” előtti előadás részévé váltak. A közönség valós és virtuális reakciói hatással vannak a fiatalok további identitás-építésére. A fogyasztói magatartás is befolyásoló tényezőjévé, ezáltal az önkifejezés alkotóelemévé vált. A test a kommunikáció eszközévé, a siker és a (látszólag) egészséges élet szimbólumává alakult.

Hivatkozások

- Bauman Z. (2009), *Leben als Konsum*, Hamburger Edition, Hamburg.
- Bendit R., Hahn-Bleibtreu M. (eds) (2008), *Youth transitions. Processes of social inclusion and patterns of vulnerability in a globalised world*, Budrich, Opladen & Farmland Hills.
- Bütow B., Kahl R., Stach A. (eds) (2013), *Körper, Geschlecht, Affekt. Selbstinszenierungen und Bildungsprozesse in jugendlichen Sozialräumen*, Springer Fachmedien Wiesbaden, Wiesbaden.
- Castells M. (1996), *The Rise of the Network Society: The Information Age: Economy, Society and Culture*, Volume 1, Blackwell Publishers, Oxford.
- Goffman E. (1959), *The Presentation of self in everyday life*, Anchor Books, New York.
- Grossegger B., Heinzlmaier B., Zentner M. (2001), „Youth scenes in Austria”, in Furlong A., Guidikova I., *Transition of youth citizenship in Europe – Culture, subculture and citizenship*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, pp. 193-216.
- Herschelmann M. (2013), „Weil man sich selbst oft darin wieder findet – Jungen im popkulturellen Sozialraum (Gangsta)Rap”, in Bütow B., Kahl R., Stach A. (eds), *Körper, Geschlecht, Affekt. Selbstinszenierungen und Bildungsprozesse in jugendlichen Sozialräumen*, Springer Fachmedien Wiesbaden, Wiesbaden.
- Hitzler R., Bucher T., Niederbacher A. (2001), *Leben in Szenen. Formen jugendlicher Vergemeinschaftung heute*, Leske und Budrich, Wiesbaden.
- Illouz E. (2012), *Why Love hurts. A sociological explanation*, Polity Press, Cambridge.
- Inglehart R. (1982), *Die stille Revolution. Vom Wandel der Werte*, Athenaeum Verlag, Bodenheim.
- Livingstone S., Haddon L., Görzig A., Ólafsson K. (2011), „EU Kids Online II final report”, London School of Economics and Political Science, London.
- Saferinternet.at / jugendkultur.at (2015), *Sexting bei Jugendlichen*, www.saferinternet.at (ÖIAT), Vienna.
- Stach A. (2013), „Einübung eines kritischen Blicks auf den weiblichen Körper – Die Sendung Germany's next Topmodel und ihre Bedeutung für die Körpersozialisation junger Frauen und Männer”, in Bütow B., Kahl R., Stach A. (eds), *Körper, Geschlecht, Affekt. Selbstinszenierungen und Bildungsprozesse in jugendlichen Sozialräumen*, Springer Fachmedien Wiesbaden, Wiesbaden.
- Zentner M. (2008), „Young people, culture and new technologies”, in Bendit R., Hahn-Bleibtreu M. (eds), *Youth transitions. Processes of social inclusion and patterns of vulnerability in a globalised world*, Budrich, Opladen & Farmland Hills, pp. 273-283.

